

АҢСНЫ
АШӘКӘЫҘҘЦӘ
РЕИДГЫЛА ИТНАЖЬУА

АЛАШАРА

АЛИТЕРАТУРА-
САХЪАРКЫРАТӘ
АУААЖӘЛАРРА-
ПОЛИТИКАТӘ
ЖУРНАЛ

5

Итытцуеит 1955 ш. раахыс

АРЕДАКТОР ХАДА
Анатоли Лагәлаа

АРЕДКОЛЛЕГИА:
Валентин Кәағәаниа
(*аредактор хада ихатыңуа*)

Виачеслав Бигәаа
Вахтанг Аңхазоу
Даур Наңкьебиа
Гәында Кәытциаңхә
Зураб Цәапуа
Гунда Сақаниаңхә
Дырмаит Габалиа
Альбина Анқәабңхә
(*атқакзыңхықәу амазаныкәга*)

АУААЖӘЛАРРАТӘ ХЕИЛАК:

Геннади Аламиа
Хана Гәынба
Енвер Ажьыба
Даур Ақаҗба
Абзагә Ақалғьба
Валери Бигәаа
Дифа Габниаңхә
Алина Жьипңхә
Владимир Занңариа
Руслан Қапба
Валери Касланзиа
Ҳаири Қәтарба
Октаи Чкотуа
Анзор Мықәба
Заира Тҳаитцыкәпңхә
Алхас Чхамалиа

АХҚӘА:

Апҕсны Ахада икнитә адныхәалара.....	3
Аредактор хада иажәа	4

АДНЫХӘАЛАРАҚӘА

Апҕсны Ахәынтқарра атцара аминистрра.....	11
Апҕсны ашәкәыџәцәа Реидгыла	12
Апҕсны ашәкәыџәцәа Рассоциация.....	15

Дырымт Гәлиа. <i>Ажәеинраалақәа</i>	17
Самсон Чанба. Адәыгба №6. <i>Ажәабжь</i>	18
Гьаргь Чачба. <i>Ажәеинраалақәа</i>	21

АДНЫХӘАЛАРАҚӘА

Апҕсны абыргәа Рхеилак аихабы.....	23
ААУ аректор А. А. Гәраamia.....	24

Иуа Коғониа, Леонти Лабахәуа, Леуарса Кәытцниа, Омар Беигәаа, Қыазым Агәмаа, Шьалуа Цәыцьба. <i>Ажәеинраалақәа</i>	26
---	----

Иван Папасқыыр. Ауархал. <i>Ажәабжь</i>	37
Заз Дарсалиа. <i>Ажәабжьқәа</i>	40

Гьаргь Гублиа, Алықса Цьонуа, Алықса Лашәриа, Баграт Шынкәба, Кыршьал Чачхалиа, Чичико Цьонуа. <i>Ажәеинраалақәа</i>	43
---	----

Мушьни Ахашба. <i>Ажәабжьқәа</i>	56
---	----

Уатцәуухәарцаз – иахьа ухәахьазароуп. <i>Ашәкәыџәцәа Алықса Гогәуеи Даур Нацкәебиеи реицәажәара</i>	58
--	----

АДНЫХӘАЛАРАҚӘА

Белла Барцыцқәа, Даур Нацкәебиа, Заур Гындиа, Виачеслав Бигәаа.....	78
--	----

Иван Тәрба, Кәаста Герхьелиа, Мушьни Микаиа, Владимир Атцнариа, Владимир Ахьйба. <i>Ажәеинраалақәа</i>	85
---	----

Миха Лакрба. Цьон Пристлии Шхангьери Бжьаниеи. <i>Ажәабжь</i>	92
--	----

Владимир Анқәаб, Кәымф Ломиа, Сарион Тәркьыл, Цьота Тапагәуа, Рушьни Цьопуа. <i>Ажәеинраалақәа</i>	94
---	----

Сергеи Кәытцниа. Исызгәакьоу схабла. <i>Ажәабжь</i>	102
--	-----

Хьызшәа агәеигъш – ххәынтқаррагы иаагәеигъшуп! <i>Тали Цьануагъаи Вл. Арзынбейи реицәажәара</i>	103
--	-----

Литературно-художественный и Общественно-политический журнал Алашара (Свет) Орган Союза писателей Республики Абхазия

Атехредактор: Л. Амчгъа.
Акорректорцәа:
К. Кәделиагъа,
Л. Чамагәуагъа,
И. Цьениагъа,
М. Кәытцниагъа.
Компиутерла акьыгъх
иаздырхиеит: С. Сазгъа,
А. Акәспъа

АДНЫХӘАЛАРАҚӘА

Руслан Қапба, Гәында Кәытцниагъа, Инал Гыцба.....	114
--	-----

Екатерина Бебиагъа, Валентин Кәагәаниа, Анатоли Лагәлаа, Гәында Кәытцниагъа, Гунда Сақаниагъа, Заира Тхатцкәкәгъа, Инна Хәцьымгъа. <i>Ажәеинраалақәа</i>	119
---	-----

Шьалодиа Ацъынцәал. Абжьы аасхәоит, изтиуада? <i>Ажәабжь</i>	130
---	-----

АДНЫХӘАЛАРАҚӘА

Саида Хәцьым, Дифа Габниа, Викториа Хәырхәмал.....	136
---	-----

Белла Барцыцқәа, Валери Касланзиа, Геннади Аламиа, Денис Чачхалиа, Владимир Зантәриа, Сергеи Агындиа, Вахтанг Апхазоу, Енвер Ажьйба. <i>Ажәеинраалақәа</i>	137
---	-----

Алықса Цьениа. Абаадан. <i>Ажәабжь</i>	148
---	-----

Мушьни Лашәриа, Витали Амаршьан, Платон Бебиа, Борис Гәыргәлиа, Рушьбеи Смыр, Терент Чаниа, Рауль Лашәриа, Таиф Ацъба. <i>Ажәеинраалақәа</i>	151
---	-----

Никәала Хәшыг. Ааршара. <i>Ажәабжь</i>	165
---	-----

Нели Тәрқәа, Анатоли Ацъынцәал, Никәала Кәытцниа, Заур Кәарчиа, Валери Даутиа. <i>Ажәеинраалақәа</i>	168
---	-----

Анатоли Возба. Ғатцак ашыла. <i>Ажәабжь</i>	174
--	-----

Цьамал Абыгъба, Лиолиа Тәангъа, Виачеслав Чыгтанаа, Саида Делгъа, Инна Ахашгъа. <i>Ажәеинраалақәа</i>	177
--	-----

Даур Зантәриа. Ашьабста. <i>Ажәабжь</i>	184
--	-----

Алхас Чхамалиа, Дырымт Габалиа, Каролина Бытәгъа, Алина Ажьйба, Альбина Анқәабгъа, Адгәыр Гәынба, Абзагә Акалгъба, Аинар Чыгтанаа. <i>Ажәеинраалақәа</i>	188
---	-----

Цьамбул Инцъгиа. <i>Ажәабжь қяғәқәа</i>	196
--	-----

АИТҒА ҒЫЦҚӘА

Уилиам Шекспир. Иули Цезар. Генрих V. <i>Еит. Аслан Зантәриа</i>	197
---	-----

Шота Чкадуа. Атақәажә данеимсаз ашықәсан.....	199
--	-----

Анбанкәшәарахь
ирьтоуп 10.06.2025 ш.
Акьыгъхьразы анапы
атәоуп 13.08.2025 ш.
АФОРМАТ 70x108 1/16
Иныкәыргъшу амчехак
12,5 кьыгъхь бьыыц
Азаказ №
Атираж 500

Акыр иаңсоу аредактор хада Анатоли Ианкәа-иңа Лагәлаа!

Акыр иаңсоу аредакция аилазаара!

Аңсны алитературатә журнал «Алашара» 70 шыкәса ахытдит. Ари хли-тературеи хкультуреи ртоурых аҕны эпохак зцазкуа рыцхәуп.

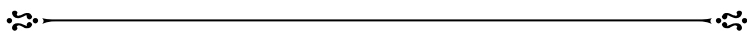
Ажурнал анаңцаз инаркны иахья уажәраанза хажәлар рдоухамоа иа-хаҕырбаганы икоуп. Уи адаҕьякәа рыҕны аңхьанатә аахыс акыпхь рбоит аңсуа литература ауасхыршьтацао Дырмит Гәлиа инаиркны аамта ҕыц ицәырнагаз абаоһатәра уаа рырҕеиамта каиматкәа рҕынза.

Аңхьяоцәа ахаангьы ргәы хытхытуа иазыпшыи «Алашара» аномеркәа ртытра, избанда уака лассы-лассы ирҕылон аамта агәеисыбжь зныпшуаз, аңсуа жәлар ргәы итхоз атемакәа, дара рзы илахьынцазбагаз азцаа-ракәа зымехазкуа апублицистикатә материалкәа. Ажурнал иалшеит ами-лат-хақәитратә кәпара иадхәалоу ахтысқәа атоурых азы реикәырхара, убри алагьы, ажәлар аиаша шаиааиуа, рхыпшыимратә идеиақәа шеизхазыҕяуа агәра дырго, аринахысгьы ақәпарахь ирыпхьон. Ауаажәларра реидкылара хыкәкыс ишьтызхуа убарт азцаатәкәа, хлитературеи хкультуреи рырҕеиара ирыдхәалоу апроблемакәа «Алашара» иахьягьы изакаразаалак игәыгәта-мыжкәа иааиуеит.

Ажурнал ахыкәкы хадакәа ируакуп еиуеипшым абицарақәа ирыцар-куа ашәкәыооцәа – аклассикцәеи иахья алитературахь зшьәҕа еихызго авторцәа ҕарацәеи ацха рыбжьатцара, наҕ-ааҕ реидкылара. Абицарақәа дацпашәла реиладара иалтшәахоит аңсуа литература иарҕеиаз адоухатә тынха ду аикәырхареи аихахареи.

Хатыр зқәу ажурнал «Алашара» аредакция аусзуоцәа, иааидмыр-кьазакәа уака икыпхьуа ашәкәыооцәа, атцарауаа! Ғык-псыкала ишәы-дысныхәалоит иҳазгәакьоу ажурнал 70 шыкәса ахытра аиубилеи! Ишәзеиҕасшьоит арҕеиаратә еихызара ҕыцкәа, аңсуа пхьяо дыззыпшу арҕеиамта лыпшаахкәа еснагь ишәымпытытцлааит! Псыуа оһатацыпхьаза иагымзааит «Алашара» ашәахәакәа!

**Бадра Гәынба,
Аңсны Ахәынтқарра Ахада**

АЛАШАРА ЗХЫЛЦУА АЖУРНАЛ

Хаҗсуа литератураҕы иахьа җазхыҗехәо, иреиҕзюу арҕиамтақәа зегьы ажурнал «Алашара» ашәхымс ихытцны адунеи збаз роуп. Уи гәадуроуп җжурнал атоурых азы, уи гәадуроуп җара зегьы җзы. Ацсны жәлар рпоет Д. И. Гәлиа еицырдыруа ипоема «Сара схәыштаара» ала иаатуеит 1955 шықәсазы итҕтцыз раҗхьазатәи ажурнал «Алашара» аномер.

Убри нахыс Д. Гәлиа адрухәа иааивагылеит абафхатәра збиаза злаз җпоетцәа, җапрозаикцәа, җлитератураҗцаафцәа. Ажурнал «Алашара» атыҗьра алагаразы ихы аҗыка ықәихит Д. Гәлиа. Уи Москваи Қарти акырынтә дрыбжысит, Ацсны аиҗабырагы имыртәеит, имыргылеит, ииулакгы, җмилаҗ реизырҗаразы, ажурнал ада цсыхәа шрымам дырдыруа, атыҗьра иадгылартә иҗаитцеит. Згәы былуаз зегьы ршыапы иқәгыланы ажурнал аҗцара иашьтан.

Раҗхьазатәи ажурнал аномер аиҗкаафцәа рхыпхьазараҕы иҗан ашәкәыфцәеи атцарауааи азәырфы – Д. И. Гәлиа, Б. У. Шьынқәба, Ш. Д. Инал-иҗа, Кә. Шь. Ломиа, И. К. Ғарба убас егыртҕы.

1955 ш. инаркны 1956 ш. цәыббраманза «Алашара» редактор хадас дыҗан М. Л. Аҗашба. Аханатә уи аредколлегиа иалан: Алықьса Цьонуа, Шалуа Инал-иҗа, Кәымф Ломиа (аҗакзыпхықәу амазаныкәгаф), Иван Папасқыр, Шәарах Пачалиа. Аредакцияҕы аус иуан Алықьса Лашәриагы (ақәша деиҗабын); атекстқәа кыпхыҗа машьынкала илкыпхыуан Цабу Киут. Абар урт ашықәсқәа шигәалаиршәо апоет Кәымф Ломиа: «Ажурнал «Алашара» аира еитцызхыз, ахьзгы азызыпшааз Д. Гәлиа раҗхьа дгылоуп. Исгәалашәоит усқан уи шаҗа дтынчмыз, илабаҗашь кны апартиеи асоветтә органқәеи рахь дышныкәоз, ашәкәыфцәа, аказара аусзуфцәа, атцарауаа таха шримтоз, дышырҗәажәоз. Ажурнал «Алашара» атыҗьразы апартиеи аиҗабыреи ирыдыркылаз ақәцара анаа, аинтеллигенциа зегьы ирзеицшыз җамта дуун, хәаа змазамыз гәырҗьаран. Аха иқалап уи ахтыс зегь реиҗа Д. Гәлиа деигәырҗьазар, еышәала дзышьтаз аус ахьалцыз. Сгәы иаанагоит актәи аномер азы тоурых хтыс дууп хәа Дырмит Гәлиа ипоема «Сара схәыштаара» ахьанылаз. Исгәалашәоит Дырмит Гәлиа ипоема ажурнал азы имаҗхырц Алықьса Лашәриеи сареи җаннеиз иара иҗны.

– Сара сзы насыҗ дууп абри арҕиамта, зда җамазам, актәи аномер иахьаныло. Дадраа, шәа шәҗақәоуп, шәа ишәылшо мацзам, убартқәа зегьы ажурнал иагшәмыжыын, макьана җжурнал асаби ифызоуп, аазара атахуп, – ихәеит Дырмит Иосиф-иҗа Гәлиа. Нас уи дразцааит аномер аҗны ианылараны иқаз аматериалқәа, дразцааит авторцәа, ажурнал ацәа, уи сахьаркырала ишеиқәыршәахо, афызцәа ргәаанагарақәа ухәа игәы итыхоз азцаарақәа рацәазаны.

Абраќа иазгѣахтар хтахуп 1955 шыкѣсазы 1-тѣи аномер атыцра ианалага инаркны редактор хадацѣас еиуеицшым ашыкѣскѣа рзы аус зуаз хашѣкѣыѣѣцѣа:

- 1955–1956 шш. – Мушьни Ахашба;
- 1956–1966 шш. – Алыкѣса Цьонуа;
- 1966–1975 шш. – Цицико Цьонуа;
- 1975–1978 шш. – Алыкѣса Цьениа;
- 1978–1984 шш. – Гьаргь Гублиа;
- 1984–2004 шш. – Никѣала Кѣытцниа.

Абраќа зегъы рыхъзкѣа ахѣара даара иуадаѣуп, зхы-зыцсы акѣтцаны, зус даара бзиа ибатѣкѣяны аус зуаз еиуеицшым ашыкѣскѣа рзы аредакция аусзуѣѣа. Ара иумхѣар ауам зхатѣы рѣиамтакѣагъы зыѣуаз, аредакция аусгъы назыгзоз, аредакция аѣнытцка аусура мацара акѣымкѣа, аредколлегиягъы иалаз, уантѣ аредакция аусура ацхыраара гѣгѣа азтѣоз. Урт иреиуоуп: Гьаргь Зизариа, Алыкѣса Лашѣриа, Баграт Шьынкѣба, Алыкѣса Цьениа, Артур Аншба, Алыкѣса Гогѣуа, Гьаргь Гублиа, Шоѣа Салаќаиа, Мушьни Миќаиа, Мушьни Лашѣриа, Никѣала Кѣытцниа, Витали Амаршьан, Цьума Ахѣба, Борис Гѣыргѣалиа, Сариион Царкьыл, Алыкѣса Аргѣын, Платон Бебиа, Руслан Қапба, Никѣала Хашыг, Рауль Лашѣриа, Геннади Аламиа, Виачеслав Бигѣаа.

Абарти урт рѣызцѣеи роуп, аамта цѣгъакѣа зегъы ирылганы, зыцшќа дызгѣытцхѣхѣаны амцаќюуќад иалтцыз иеицш, хара хќынза иаазгаз ажурнал «Алашара». Урт ирылшеит, акырынтѣ ауадаѣраќѣа ишрыбжъа-гылазгъы, хѣцсуа доухатѣ культура ахѣыштѣара дукѣа ируаку, агѣгѣахѣа амца шеикѣыз, цшеи-фыртъыни ааигѣа инамышьткѣа хара хќынза аагара. Уинахыс урт ирытцагылаз аѣар, рнапала ираазаз, рѣымтаќѣа рыла ирзрыжѣыз, ирахатца ашьа цха злартцаз, зќазара акѣицќѣа ирытѣхѣан зымцаќюуќад дырѣыхаз, рус кармыжыт, амаа ркит, хмилат зегъы рзы акырза шаанагоз иазхѣыцит.

Иќан аамтаќѣа хбызшѣа ацха цѣыр ианыќѣгылаз, ацсык-ацсык рнапќѣа аакѣдмыршар, иаанырымкылар, хѣгѣимшхара, хлантцы ианагоз. Урт хѣцѣырыхѣеит литература змам амилат рлахьынтца, урт хѣцѣырыхѣеит тѣым бызшѣала аѣырбара, дара рбызшѣа ала цѣа ашѣхымс иладмыртѣеит, дара рбызшѣа апшѣма итыц ахь инаргеит, агѣта идыртѣеит!..

Хѣцсуа шѣкѣыѣѣцѣа ирымаз иреигъыз рыцќѣынцѣа айбашьра иаѣацсаны, еитѣх хбызшѣа мызындаз хѣа атц агѣы еиѣыршон, аашаанза рцѣашьы цѣауан... Ус иќаз ацќѣынцѣа гъѣѣкѣа раазеит хашѣкѣыѣѣцѣа: Борис Гѣыргѣалиа, Витали Амаршьан, Алыкѣса Аргѣын, Алыкѣса Гогѣуа, Цьума Ахѣба.

Аќыртуа-ацсуа еибашьра амцашоура-ќюуќад иахцѣалазыз хпоеит ду Таиф Ацъба иѣыза апоет шѣышыќѣса рахь знык дизом, забцъар кны агѣ ицылаз хпоеитесса гѣлымцѣах Саида Делпцха дѣахеит, аха лажѣеинраалаќѣа иахъауажѣраанза амца хѣцрартѣоит, аѣѣахѣа хѣрбылуеит, хгѣы хѣртынцѣар рузом...

Хара, «Алашараа», даара хгѣы аладууп хжурнал аѣы рапцъазаќѣаны иахъкыпцхъу абас еицш иќоу ароман хатѣраќѣа: Иван Папасќьыр «Апцхѣыс

лыпату», Баграт Шынкэба «Ацынцэарах», Иван Тарба «Идыру ахыз», «Амра хара хэы игылоит», Алыкьса Гогэу «Асду», Алыкьса Цьениа «Абна амаза», «Ацэафэа аабатэи ацштэы», Мушьни Миқаиа «Ахфа», Витали Амаршьан «Ацсха», Платон Бебиа «Ашьацхэа», Цьума Ахэба «Асқыала», «Ахамыштыхэ», Гьаргь Гублиа «Адгьыл ахақ», Нели Тарпха «Амшын хэынцар Хаит», Никэала Кэыцниа «Алашэ иблақэа аныхты», Терент Цаниа «Мшыбзиа, ацстазаара», Шьалодиа Ацьынцьал «Ахэа зыкэну ацьныш», Рушьни Цьапуа «Ахымфас», Гыц Асца «Заниашья зхатцашью», Даур Нацкьебиа «Арымауа».

Ажурнал «Алашара» рацхьатэи аномерқэа инадыркны иахьяуажэраанза даара гэцаракрала иакьыпхьеуит хашьцэа Нхыц Кавказтэи амилатқэа рлитература, ашэуааи (абазакэеи), адыгааи (ақабардакэеи, аедыгькэеи, ачеркьескэеи), ацсуааи реимадарақэа ырыгэғэаразы. Урт рфымтақэа еиуеипшым ашыкэсқэа рзы хаз-хазы иахькьыпхью анафсангы, ажурнал «Алашара» шеибгоу, дара рфымтақэа рынны итыцхьеит. Иаххэап: 1972 ш. итыцыз 4-тэи аномер зегьы ақабарда литература иазкуп, 1979 шыкэсазы итыцыз 10-тэи аномер шеибгаз аедыгь литература иазкын. 2011 шыкэсазы итыцыз ажурнал «Алашара» 1-тэи аномер шеибгаз хашьяра Аахыц Уацстэыла ашэкэыфэцэа рфымтақэа анын, даргьы рлитературатэ журнал «Нах Дуг» («Хара хшэышыкэса») хацсуа шэкэыфэцэа рфымтақэа рыла ахы инаркны ацыхэанза икьыпхьын.

Даеа ажэабжь бзиагьы! Атыцра иафуп хацсуа литературеи, хтоурыхи, хкультуреи иазку ажурнал «Нах Дуг» даеа номерк, уи хашьяра рлитературатэ хтыс дукэа рахь иуцхьазартэ икоуп. Ажурнал «Алашара» адакьякэа ркны атыц ду ааныркылон (иахьягьы уи аус еипыркьам) аитагакэа, урт ацсуа милаттэ литература иахэтакуп. Хара иахья хыхьехэан иаххэоит, урт ырызкэа рацхьаза хжурнал иахьаныз азы. Урт зегьы арака еикэыпхьазашья рымам рхыпхьазара ахьырацэоу азы, аха иаахгап аду-неитэ литература ибзианы иадыруа ахьзкэа:

Цьек Лондон иажэабжь «Ацстазаара абзиабара» (еицеигеит Цьума Ахэба); Софокл «Ах Едип» (еицеигеит Владимир Атцнариа); Шиллер ибаллада «Ацатхь» (еицеигеит Никэала Кэыцниа); Цьорць Баирон ипоема «Шилонтэи аткэа» (еицеигеит Мушьни Лашэриа); Гиоте иажэеинраалакэа (еицаргеит Владимир Атцнариа, Денис Чачхалиа); Роберт Биорнс иажэеинраалакэа (еицаргеит Платон Бебиа, Гиви Адлеиба); Марк Твен ироман «Том Соиер ихтыскэа» (еицеигеит Витали Амаршьан); Е. Хеменгуеи ифымта «Атахмадеи амшыни» (еицеигеит Мушьни Ахашба); Габриель Гарсиа Маркес иповест «Ирылархэахьаз уафшьрак атоурых» (еицеигеит Никэала Кэыцниа); А. С. Пушкин иажэеинраалакэеи ипоемакэеи (еицаргеит Дырмит Гэлиеи, Леуарса Кэыцниеи, Баграт Шынкэбеи, Чичико Цьонуеи, Нели Тарпхаи, Платон Бебиеи); Н. В. Гоголь ипоема «Ацсы хьшэашэакэа» рцыццэаха (еицеигеит Михаил Бгажэба); Ф. М. Достоевски ироман «Ацгэьоуреи ахьырхэреи» ахкэак (еицеигеит А. Н. Гогэу); Лев Толстои иповест «Хацьы Мурат» (еицеигеит Мушьни Ахашба); Анна Ахматова лажэеинраалакэа (еицеигеит Сариион Таркьыл); Васили Быков иповест «Абака» (еицеигеит Кэымф Ломиа);

К. Л. Хетагуров иажэеинраалақәа (еиҕаргеит Д. Гәлиеи, Кә. Ломиеи, Гь. Гублиеи); К. Ш. Кәулиеи Р. Гамзатови ражэеинраалақәа (еиҕаргеит Цицико Цьонуеи Платон Бебиеи); У. Шекспир иҕымҕақәа «Акрал Лири», «Иули Цезари» (еиҕеигеит Геннади Аламиа), Зарина Каныкәа лажэеинраалақәа (еиҕеигеит Владимир Занҕариа).

Ажәакала, адунеитә литература ахьыршәыгәқәа рыхәҕак еиҕагоуп аҕсшәахь, мышкызны сара агәра згоит урт хаз шәкәқәаны иштыҕуа, агәма бзиа змоу ҳаҕхьаҕцәа рнапаҕы ишнеиуа.

Хара зегьы иаадыруазароуп, акультура аныгәгәаха – ххәынтқаррагы шыгәгәахо, убри азы адоухатә ус ҳахьынхаланы иахқыроуп!..

Иахьа даара хзеигәыргьаша, иҕацаза иҕоу алитературатә критика рацәамзаргы, иацы иҳаман акритикцәа дуқәа, алитературатцааҕцәа дауаҕшықәа, урт ишҕартцаз ауасхыр хымҕада иацтатәуп.

Хәыхәыт Бҕажәбеи, Шалуа Инал-иҕеи, Артур Аншбеи, Шоҕа Салаҕаиеи, Сергеи Зыхәбеи, Руслан Қапбеи, еиҳаразакгы ихьз наҕшьны исхәарц сҕахуп – Владимир Атнариеи рҕызцәа алитератураҕы акритикцәа змоу, урт иҕартцаз иацызҕаша гылароуп, иҕоугы иргәагыроуп иаартны, ииашаны ацәажәара, ҳаҕхьаҕ амҕа иаша дыкәызҕаша гәаартыла, ицьбаразаргы, ииашоу ажәа ахәара. Уи авторгы ихәоит, аҕхьаҕгы ихәоит! Убри аганахьала даара хрыкәгәыҕеит хәар, ҳакритикцәа – Дифа Габниаҕхаи Инал Гыцбеи.

Хгәы рыладууп ҕыц иааитцагылаз ҳашәкәыҕаҕцәа ҕарацәа – Абзагә Аҕалҕба, Алина Ажьиҕа, Аинар Цытанаа, Аслан Занҕариа.

Хара ибзианы иахдыруеит Баграт Шьынқәба 24 шықәса шракәыз ихыҕуаз «Амхәҕыраа ргарашәа» аниҕуаз. Ус анакәха, хәар араҕа изызхәыцша рацәоуп, ауасхыр бзиа рзышыҕоуп...

Даара ихьысхауп адраматургиа жанр, иахьа ҳаҕсуа театр ҳазтагылоу аҕсҕазаара иалхны пиеса хатәрак ҕны иҳазрымҕазацт, Заз Дарсалиеи, Шьалодиа Аҕынцәали, Шоҕа Чкадуеи рыҕамзаара даара иахныҕшит.

Ирлас-ырласны хҕоурых дазхьаҕшуеит ҳадраматург Анзор Мықәба, уи идрама «Қыалышьбеи» шықәсқәак раҕхьа ҳаҕсуа театр ааигәа иамбацыз ауаа еизнагеит, еиқәырццакны жәантә инареиҳаны аншлагла ицеит, ажәантәгы хтеатр унацәа узрыламҕо уаала иҕәын! Ғадраматург ицәырган иахирбеит, хажәлар иаҳа иахьрыхьуаз, иҳаиҳәеит ауаҕы даҕәхәеит хәа ахьаа шымҕо, уи шыхәышәтәтәу...

Хара хжурнал зегь раҕхьа иргыланы иҕуа аҕар реитцаазара ауп ахықәкы хадақәа руак. Харт, Аҕсны ашәкәыҕаҕцәа Реидгыла аорган ҳазлатәу ала, ашәкәыҕаҕцәа Реидгылеи ҳареи акырцәара Аҕсны араионқәа рҕы аиҕыларакәа мҕапаагоит ҳаҕхьаҕцәеи ҳареи, ашколқәеи, акультуратә ханқәеи рҕы. Уаҕа иалҳаҕшаауеит иҕуа рҕынтәи абаҕхатәра злоу, иреиҕзоу аҕар, нас урт рҕымҕақәа аус рыдуланы ажурнал «Алашара» адакьақәа ирнахҕоит. Уинахыс, нас аҕар рҕымҕақәа еидызкыло, апоет Заира Тхәитыкә еиқәлыршәаз «Ашацкыра» захьзу ашәкәқәа ирнылеит, хаз-хазгы ашәкәқәагы рызтыҕуеит, урт рахьтә даара хзыкәгәыҕа Аҕсны ашәкәыҕаҕцәа Реидгылагы иалахҕоит.

Хара, ашәкәыѡѡцәа еилыхны, Ассоциация датәуп, ма даеа гәыпк датәуп хәа ахаангы ихамкыпцхыцт, аѡымта ахата ыказар, ажурнал ашә аартуп.

Даара аимадара бзиақәа хамоуп хара хәы итытцуа алитературатә журналқәа «Акәеи» «Амцабзи», агазетқәа «Аамтеи» «Етцәаѡааи» ркны.

Ажурнал «Алашара» Ацсны ахы-атыхәа ишаатытцлак зегынцъара иахшоит, ирылахартәоит (рыцхарас икалаз, Ацсны макъана аимадара аѡошьта аус ахьамау азы, хара аредакция аусзуѡцәа уи аусгы хәфызар акәхеит), аха икоуп районқәак, макъана иаахтны рызбахә ххәар хтахым, радминистрацияқәа рфы иахьныкәахто атыпқәа рфы абжеихарак уа иаанхоит. Нас, хара хәума изыхәтоу, урт радминистрацияқәа ркынтәи, дара рраионқәа ирыцанакуа рышколқәа инаганы рытара? Ари пхашьара дууп, Акәантәи инеиуа ажурналқәеи агазетқәеи араионқәа изыхәтоу ркынза иахьрызнамго... Хара, уатцәы игыло афәр рзы ауп хмыцәа-хамтәа аѡабаа заабо, нас, иахьа иреиғъзоу хәхшыѡтрақәа, хтарауаа, хинтеллигенция, хәкадемикцәа, хфилософцәа, хәтцәарадырратә усзуѡцәа, хашәкәыѡѡцәа ражәа зызку хфәр ианырмоу, ианхзамырпхьа, хбызшәагы, хәцсадгылгы ргәыблра убрака ихарзуеит, анышә акәхәцсоит... Уи дара хашьтахь иааиуа афәр рхәтәкәагы иханарыжьзом, ханазыпцшам аены ихаецпырхәоит!..

Убри азы, хлитература хәжәлар рыхдыррафы атып ааннакылароуп.

Иахьа хара даара хазхьехәаша алитература ду ихамоу азыргаразы, хәпхьаѡ икынза анагаразы, ажурнал «Алашара» акы, ѡба хәа иаапхьазаны 70 шықәса цуеит аѡабаа гәғәаза абиожьтеи. 1955 шықәсаахыс, ахәычтәы журнал «Амцабз» азбахә хамхәозар, «Алашара» ацсышәала итытцуа лите- ратуратә журнал затәуп.

Хашьтахька хнапшны, хжурнал уаанза иказ атираж хәлацәажәозар, «Алашара» атоурых афы, иреихәу атиражқәа 1981 шықәсазтәи ашықәсқәа рзы икан. Ускан итытцуан 7270 цыра. Иахьа Ацсны ахақәитра ду анаиу, уи ахыпхьазара аткыс акырза хәитцагәышьоуп... 500 екземплиар хамоуп! Иаххәап, иахьа Ацсны аихабыра иртәхханы уи аѡыза атираж акынза ихәзхаргаларгы хжурнал, аѡошьта аус ахмырукәа, аимадара хамамкәа, анкьа ишыказ еипш мчыбжьык ахьтә ѡынтә-хынтә аѡошьталион ахухәа хқытауаа ргәашә акынза дымнеикәа, шашьа амазам. Ара зегы еидхәалоуп, убри азоуп, харгы, ианамузах, хәшколқәа реихабыратә классқәа мацара ма ироуртә икалартә агәахәара зхамоу...

Хжурнал амилаттә шедеврқәа акыпцхьхеит. Уаха акгы азбахә хамхәаргы, «Ацынтәарахи», «Асдуи», «Агәнаха уатцамлан, сашьеи» абанзаназо, урт Ерцахә иаѡызоуп, хдоухәтә культура зегы иалыхәхәоит.

Анкьаза аахысгы, иара Урыстәылагы, ажурналқәа рыкәшамыкәша акәын ашәкәыѡѡцәа ахьеизоз, иахьеикәшәоз. Ус ауп ишыкоу, аѡымта бзиа узапцырхагахазом, ацәгьа узацхраазом.

Иахьа иаахтны изахамхәари, аредакторцәа бзиақәа цәашьыркыла иу- зыпшаазом, убри азы – еитәазатәуп. Хәла таа хәзхәапшуа хуниверситет итцегы хәргәырғьалароуп...

Хжурнал, ацсуа литература ажанрқәа зегы ргәагь ылнаршәеит, рдацқәа ахәит... Шьтарнахысгы, хлитература ацеипш хәпхьака ишышьтоу агәра

Ажурнал «Алашара» аинициативала ахы кын Аңсны жэлар рпоет Б. У. Шынкэба ихъз зху Ахэынтқарратэ апремиа аңцара. Хара излаадыруа ала, акгы агзамызт уи аус азбара, апремиазы Ахэынтқарратэ комиссиа иалахэхоз рыхъзкэаггы шыақэдыргылахъан, аха еитцакьеит, иарбан сеидру, мчык аңырхагахеит. Ахэара кхачтоит, абри аусгы Аңсны аиҳабыра ахылаңшра артарц, избанзар, Баграт Шынкэба иеиңш икоу апоет дузза ихъз зху Ахэынтқарратэ литературатэ премиа аңцара хмилаң культура ахъз ашытыхразы акраанагоит.

Ишдыру еиңш, ажурнал «Алашара» литература-сахъаркыратэ уаажэлара-политикатэ журналуп. Арака апрозатэи, апоезиатэи, адраматургиатэи, акритикатэи шымтақэа рнашсгы ианылоит аңцараадырратэи апублицистикатэи шымтақэа. Арака икыпхъуан, иахъаггы икыпхъуеит хапсуа царауаа дукэа, хтоурыхтцаащцаа, иаидкылан арфеиара иазфлымхау хинтеллигенциа зеггы. Ажурнал иакыпхъыз ршымтақэа цатцгэиыс икацаны, хцарауаа азэыршы акандидаттэи адоктортэи диссертациакэа рыхъчахеит. Хара хгэи аладууп атакзыпхъикэу мазаныкэгащ хжурнал афэи аус ахьиуаз академик Зураб Цыпуа, иахъа ажурнал аредактор хада ихатыпуашыс аус ахьиуа академик Валентин Кэагэаниа.

Шышэ дакыа иназо хжурнал хэиц-хэиц иапхъаны, аредакциа азуны, хапхъаш икынза сааткгы иагымхацкэа иахънарго, атыжъра рцабаа ду ахъаду азы, хколлектив зеггы, аредакторцэа, акорректорцэа, акыпхъыщцаа схырхэаны итабуп хэа расхэоит. Итабуп хэа расхэоит иара убасгы хжурнал ахътыцуа «Акыпхъ ашны» аусзущцаа, урт ртехникатэ тагылазаашъа даара ишыуадашуггы, рэатцамырхакэа хжурнал трыжъуеит.

Ажурнал «Алашара» аредакциафэи икоуп зда цсыхэа амамкэа избатэу апроблемакэа, ажурнал афэи аус зуа руалафахэи азцаатэи инаркны, иагу, зда цсыхэа хамам атехникатэ мыругакэеи ркынза. Аха урт зеггы ажурнал аиубилеи 70 шыкэса ахытцра инадхэаланы, Аңсны Ахадара ирзахашытыз ашэкэи иануп. Хара хакэгэиңуеит уака аилибакаара калап хэа.

Егырахъ, хара хапхъашцаа агэра шэхаргоит, иахъауажэраанза иреиңгъзоу хашэкэищцаеи хлитераторцэеи рхы-рыпсы акэтцаны зымац руаз ажурнал хара ак шагахмыжъуа, ианаамтоу хредакциахъ иааиуа ихамоу иреиңгъу ашымтақэа рыла ишынаны шэапхъа инаганы ишыкэахто! Еитасхэоит, хара алитература дузза хамоуп, амала, уатцэи игыло афэр рбызшэала иш арфеиамтақэа бзиа ибаны, гэибылыла иапхъо, иртцо ианахъыкаца, иухэар ауеит, хара хапсцазаара баша имшамсит хэа!..

Хпоет ду, ажурнал «Алашара» афэи редактор хадас жэашыкэсанакыак аус зухъаз, Алыкыса Цыонуа, уи дазгэдуны жэеинралала абас ишъан:

Бзиа узбоит, сыпсы уфэхэароуп,
«Алашара» есқынгы.
Сгэи ургэгэоит, сгэи цъбароуп,
«Алашара» узбонацы!

**Анатоли Лагэлаа,
Акэа, 2025 ш.**

Адыңжаларакса

* * *

Хатыр ду зкәу алитература-сахьаркыратә, ауаажәларра-политикатә журнал «Алашара» аредколлегия аилазаара!

Аңсны Ахәынтқарра Атцара аминистрра аилазаара, хатала Аңсны Атцара аминистр Гәынба Х. В. сыхьзала, гәык-ңсыкала ишәыдысныхәалоит шәңьбаа ду зцу ажурнал «Алашара» 70 шықәса ахытцра аиубилеи.

Ари алитература-сахьаркыратә, ауаажәларра-политикатә журнал ина-нагзо ароль хәаак амам аңсуа ңхәащәа рмилаттә сахьаркыратә дунеи-хәаңшра агьама ашьтыхрафьы.

Ажурнал адакьакәа рфьы 70 шықәса рыщнытқка ицәыртцуан аңсуа сахьаркыратә литература аклассикцәа иналукааша рпоезиатәи рпрозатәи рфеиамтқакәа инарываргыланы алитературатә критика, апублицистика, атцараадырра.

Зегь реиҳа, ҳара ҳғанахьала, хшыщзышьттра аутартә икоуп, иахьа асахьаркыратә ажәа арфеиарафьы зыңеңызшәо ағар рщымтқакәа ажурнал адакьакәа ркны акьыңхь дырбара. Ари гәахәара дууп асахьаркыратә ажәа арфеиара амщәа ианылаз рзы мацара акәымкәа, ағар раазара знапы алаку зегьы хзы.

Аңсуа ңхәащәа иахзеиңшу ажурнал «Алашара» иаидкыланы ҳаңсуа милаттә доухатә ңсцазаара иаказшьарбоуп азаххәарц ҳалшоит.

Хыхь ишазгәахтәз еиңш, ажурнал «Алашара» иалшахьоу рацәоуп, аринахысгьы иалшараны икоуп еицагыло, арфеиаратә мщәахьы зшьапы еихызго абицара фьыц рсахьаркыратә гьама, рбащхатәра азыргарафьы.

Иара убас, ажурнал ианыңшуеит, иахьатәи ҳаамтказы атцак ду змоу, Аңсни, Нхытц-Кавкази, ахәаанырцәтәи хдиаспорейи ҳарейи ҳаимадарақәа рхатабзиара аиғьтәрафьы.

Даеазныкгы ишәыдаҳныхәалоит шәиубилеи, ишәзеиғьахшьоит арфеиаратә гәазыхәара ду. Зыматц жәуа арфеиара амщәа ылзхыз ағар шәрызгәдуны, асахьаркыратә ажәа аңскы ишәку рымадара иаңсаны иқалааит.

Итамбааит аңсуа сахьаркыратә ажәа «азыхь»!

Шықәсырацәала иазгәашәталааит шәиубилеикәа!

**Хана Гәынба,
Аңсны Ахәынтқарра Атцара аминистр**

«АЛАШАРА» – 70 ШЫҚӘСА

Ақажәтәи ашәышықәса 50-тәи ашықәсқәа реанеиқыршоз аламталазы, хажәлар рґоурых аґны хаштшьа змам азалымдарақәа ниасит Сталин даныґсы ашьтахь. Аамта ґыц аґсуаа рґәыґра бзиақәа адырхәалон, убас еґыґкалеит. Аґиара амґа ианылеит амилат рдоухатә культура, алитература акәзар, аитакрақәа азыпшын. Аґсуа ґыра ақыртґа нбан аґнитә аурыс графикахь ииаган.

Аґсуа литература аґиара аамта ґыц иананылоз, 1955 шықәсазы аґсышәала атыжьра хацыркхеит алитература-сахьаркыратә ауаажәларра-политикатә журнал «Алашара». 1930-тәи ашықәсқәа инадыркны Сталин иаамта еикәатәәқәа ииасаанза хажәлар ирхыргаз ахьантарақәа рышьтахь имґаґысуаз аитакрақәа ирыбзоураны, Дырмит Иасыф-иґа Гәлиеи уи ицнаґаґцәеи рапшьгара Аґсны аиґабыра анахатґыла, хлитераторцәа рымацара ракәымкәа, хажәлар зегьы хамта дуны ирыдыркылеит «Алашара» атыжьра аґшьгара. Ишдыру еиґш, ари аус азбра иацхрааит КПСС Ацентр Комитет Апрезидиум иаднакылаз Ақәцара «Қырттәылатәи Акомпартия Ацентр Комитет аусураґы иґаз аґхақәа рзы» (10. 07. 1956). Абри инамаданы есаaira хажәлар рмилаттә зинқәа рзықәґара аґак чыда аанахәон. Алитература ґаґхьа ахьышьтра амґа ианылеит. «Алашара» ауасхыр азышьтазтаз, аиґкаараґы зааґсарақәа шыардоу Дырмит Гәлиа инаиваґылеит Баґрат Шьынқәба, Иван Папаскьыр, Алықьса Цьонуа, Шалуа Инал-иґа ухәа еґыртґы.

Ажурнал раґхьаза редактор хадас иамаз Мушьни Ахашба инаиркны, ирылдыршаз рацәоуп еґырт ашықәсқәа раан уи напхгара азтоз: Алықьса Цьонуа, Чичико Цьонуа, Алықьса Цьениа, Гьарґь Гублиа, Никәала Кәытциа, урт ирываґыланы атыжьымта аматц азызуаз. 2004 ш. раахыс редактор хадас иамоу Анатоли Лаґәлааи уи иґызцәеи аредакцияґы ишьақәґылаз атрадицияқәа еихаґауа иаауеит. «Алашара» иабзоуроу рацәоуп аґсуа сахьаркыратә литература ажанрқәа зегьы рцәыргареи, рзыргареи, аґхьаґцәа рылартцәареи рґны, абартқәа акырза рытцаркуан апоетцәеи апрозаикцәеи рабиґара ґыцқәа рзы.

Еиуеиґшым ашықәсқәа раан аредакцияґы аус руан ажәа азґазацәа дуқәа азәырґы. Рдырреи рґышәеи аґмыжькәа иааиґмырґьазакәа ажурнал трыжьуан. Хашәґәыґґцәа арахь рымґахьтцра еснаґ аґәаццыхәара ацын, абжьааґнеиґш, ароуп рґымтқәа амґа ахьырзылырхуаз. Уаанзеиґш, иахьа аматц азызуа уи иацәхьатцуам.

Мшаґенеиґш, ажурнал атыґ чыда ааннакылоит алитератураґы ахьз ґыцқәа рцәыргараґы, реитцаазара аус аґны. Актәи аномер инаркны иапшьгаз арубрика «Аґар рыбжьы» алитературахь зшьаґа еихызгоз аґар рґымтқәа еиднакылеит, есаairaґы уи амґахак артбаауеит. Ажурнал аґакы гәылдыртәауан еґырт арубрикақәаґы: «Аочерк», «Жәлар рырґиамтқәа», «Аешьаратә литература аґнитә», «Атәылатцара», «Алитературатә тынха», «Алитература азтцарақәа», «Аґәалашәарақәа», «Аґышәа шыаґамырзгоуп» ухәа.

Д. Гәлиев итаацаеи

Ажурнал «Алашара» аредакцияҕы арҕиаратә усур аиҕкаарей аты-шәынтәаларей рышықәсқәа ирныңшуан аңсуа жәлар зтагылаз, ирхыргоз ахынтаҕынтаракәа, жәлар рзинқәа рыхьчаразы амилат-хақәитратә қәңара иамадаз апроцессқәа, ХХ ашә. антәамтәи ХХІ ашә. алагамтәи ирытцана-куа ашықәсқәа раан хажәлар аҕазаарей аҕамзаарей ианрыбжыагылаз аамтақәа налатаны. Хымңада, арт зегы алитература ажанртә хырхартақәа рыҕиара ианыңшуан.

Алитература аханатә хажәлар рдоухатә культура аҕиара иалахәын, еитагыло абиңарақәа аңсуатцас реитцаазараҕы, рмилартә хдырра аштыхраҕы, иаңсаны реизҳараҕы мөанызас ирыман. Ажурнал «Алашара» адақьақәа ркны аңхьащцәа ирбон алитература ажанрқәа рыҕиашья, рышыақәгылашья. Арҕиащцәа рөымтақәа иаадырңшуан аңстазаара аганқәа зегы, ажәйтәза инаркны хамтазтәи ауаажәларра аҕиашья аҕынза. Апоезиеи апрозеи ржанрқәа ирыланагалон зымехак тбаау асоциал-базаратә, асоциал-психологиатә тцакы змоу, иара убас атоурыхтә, афилософиатә қазшья зныңшуа ағымта хатәрақәа. Урт идыртцабыргуан амилаттә сахьаркыратә литература алшарақәа, уи агәеисра еихсыҕра шақәым. Ишапу еиңш, ажурнал лассы-лассы иазхьаңшуеит алитература ажанрқәа зегы ирытцанакуа ағымтақәа.

Абасала, «Алашара» атың чыда ааннакылеит алитературатә бызшәа итышәынтәаланы аҕиараҕы, ашәкәыщцәа рабиңара ҕыцқәа реитцагылараҕы.

Амилаттә литература аҗиара инаваргыланы лассы-лассы ицәыртцуан егырт абызшәақәа рыла иапцдоу адунеи аҗны еицырдыруа апоетцәеи апрозаикцәеи рәымтәқәа аҗсшәахь реиҗагақәа. Ажурнал аҗны ауп раҗхьаза аурыси егырт аҗәанырцәтәи аклассикцәеи рәымтәқәа еиҗаганы иахьыркыҗхьуаз. Ари аус аҗны рлагала маҗымкәа иҗоуп аҗсуа шәҗәыҗәцәа. Иаҗстәым иара убас аиҗагара аус ахырхарҗала Нхьтц-Кавказ җаешьаратә ашьхаруа жәларқәа рмилаттә литературақәеи аҗсуа литературеи реигәныҗреи реимадарақәеи рырәиараҗеи журнал иалнаршахьоу. Аҗсуа шәҗәыҗәцәа рәымтәқәа ракәзаргыи, егырт абызшәақәа рахь еиҗаганы иҗыҗуеит.

Абжәаҗнеиҗш, журнал аматц азызуа азхьаҗшуеит алигературеи алигератураҗцәареи, уи аҗәшақәа имәаҗырго аусурала аҗхьаҗәа еи-лыркаауеит алигература аҗагылазаашьа, аҗиара апроцесс амәаҗысшьа. Акыҗхь ианылоит аҗоурыхтә, аетнографиатә зҗарақәа, аҗазара ухәа акультуратә җсҗазаара иаҗанакуа. 70 шықәса зхьҗыз алигература-сахьаркыратә ауаажәларра-политикатә журнал «Алашара», мшәәнеиҗш, ахьҗша җажәлар рдоухатә җсҗазаара иаҗуп. Аханатә инанаҗзо аус җаимаҗ ала хмилаттә культура аҗиара иаҗхраауеит, уи иалагылоуп, аҗхьаҗагыи еиҗау аихьзарақәа хрықәгыҗуеит.

«Алашара» аҗҗахеиҗҗеи 70 шықәса аҗра гәык-җсыкала ишәыдахьныхәалоит уи анапхгареи, аматц азызуеи, алигература абзиабәәцәеи. Иҗшьоу аус ламысла азааҗсара еснагь ихьанҗоуп, аҗақҗхьқәра аҗуп, аха арәиара знапы алаку изы уи разҗы бзиоуп. Хьызцәа, хколлегацәа, аҗсуа доухатә культура арәиара зыҗсҗазаара азызкыз, аҗәиарақәагыи змоу, шәаҗхьаҗа еиҗау аихьзарақәа шәзыҗшызааит! җажәлар рдоухамәа еиҗҗара ақәымзааит. Еиҗагылалааит уи еихазхалаша абиҗарақәа. Ускан җыҗәара ақәымкәа, аҗхарра агымкәа аҗсы җазаауеит асахьаркыратә литература ашьаҗаркөы Дырмит Иасыф-иҗа Гәлиа дзыхьзызаауаз ихәышҗаара ду.

Аҗсны ашәҗәыҗәцәа Реидгыла

АКЫР ИАПСОУ АНАТОЛИ ИАНКӘА-ИҘА! АКЫР ИАПСОУ АЖУРНАЛ «АЛАШАРА» АИЛАЗААРА!

Аңсуа жәлар доухатә җахәхәагас ихәмоу, хбызшәеи, хлитературеи, хҗазареи, хтоурыхи рзыргараҗы цлабды дызмам амилаттә сахьаркыратә журнал «Алашара» – ари уажәшьта литература-документалтә епопеиак иааддылоу, том рацәа зымехазкуа тыжымтоуп ххәар калоит җыҗәбәәла!

Псра зкәым хдоухатә пыза ду, хмилаттә гени – Дырмит Гәлиа усқан, сталинтә режим ахаан аңсуа жәлар рзинкәа зҗақәоз аамта хьанта иалкәыкәаны иахзааигаз ажурналкәа «Алашареи» «Амцабзи» – җыцәаара зкәым лашарбагақәаны икалеит хсахьаркыратә дунеи азын, алитературатә абицара җыцкәа реитцагылараҗы. Уиаахыс аңсуа сахьаркыратә литература амилаттә хәаакәа иртыцны, адунеитә литература аназаарақәа рышка амәахәастақәа мацымкәа илнаххьейт. Хаклассикцәа хьзырхәагақәа рөымтақәа, аңыр ажыраҗы иацклацшны ишырызрыжәуа еицш, рацхьаза иахьызыржәхаз «Алашара» арҗиаратә казартәкәа рҗы ауп.

Уи редакторцәас шеи-шықәсеи иахагылаз ауааггы – зҗазарала, збызшәала, збафхатәрала инагоу шәкәыфәцәан. Хсахьафыратә традициякәа ртарчеи еиқәырханы, рхы ақәца, рыцсы ақәца, иахьанза иахзааргейт. «Алашара» адакьақәа рҗы аамта-аамтала ицәыртцун жанрла еиуеицшымыз арҗиамта хьыршәыгәкәа: алирика, апроза, адраматургия, акритика, апублицистика, атоурых иазкыз аусумтақәа. Знырреи-зхьыцшеи хтысны

И. Ҙарба, Шь. Аңьындрал, Ш. Цәыцьба, Н. Ҙарба, Б. Шьынқәба, А. Цьонуа

А. Цьонуа, И. Тарба, Д. Гэлиа. Агэызера. 1964 ш.

иҗалон «Алашара» еиҗанакаауаз аймак-аиҗаккәа, адискуссиакәа арҗиаратә тенденциякәа ирызкны.

Иахьягы «Алашара» аредакция аклассикатә традиция шыахәкәа еихахауа, ажурнал апрофессионалтә җазара шытыхуа иааргоит. Анатоли Ианкәа-иҗа! Укыбафи, уредактортә напкымтеи рнаҗсангы, ура узы ишҗырҗшыгоу здыруеит уаҗхья ажурнал зхы-зыҗсы ақәызтдоз аҗазацәа дукәа рҗышәа, рдунеихәаҗшра, ихъзырхәагоу рнысымҗа. Иулшахьоу рацәоуп, чыдалагы «Алашара» арҗиаратә шыаҗбар радыҗхьялара азын.

Саргы раҗхья сыстудентны аредакцияхь санымҗахытцуаз сажәеинраалақәеи сыкритикатә статиақәеи сыманы (1974–1975 шш.), рылаҗш-хаа схын И. Тарба (исалам шәкәгы сзынхеит), Ч. Цьонуа, А. Гогәуа, Г. Гәыблиа, Кә. Ломиа, А. Цьениа, Ць. Ахәба, К. Ломиа, Н. Кәытциа, М. Миқаиа, В. Амаршьан, Р. Лашәриа ухәа азәырҗы «Алашара» аусзуҗцәа. Рҗыбаа шәашья амоума акорректорцәа рус, рылаҗш цары, раамсташәара!

Анцәа ду сиҗәоит уколлективи уареи шәгәы каршәны, аус жәуртә аматериал-техникатә лшарақәа шәоурцазын, җаргы җгонорар маҗк иацларц.

Хаҗала итабуп хәа уасҗоит сажәеинраалақәеи сажәабжықәеи абырцкал икылхны ажурнал лассы-лассы иахьянудцо азын! Анцәа иумырзын хбызшәа хазына, җаҗсуа литература, җаибаркны җазмоу хдоухамч, адунеи иақәлоу аҗсуа тоурых, аҗсуа ажәа! Наунагза – агәамч, агәыхәтәхьзара, аманшәалара, арҗиаратә гәацпыхәара ду!

**Владимир Занҗариа,
ашәкәыҗҗы, академик, Д.И. Гэлиа ихъз зху Ахәынҗқарратә премиа
алауреат, Аҗсны ашәкәыҗҗцәа Рассоциация анапхгаҗы.**

ДЫРМИТ ГЭЛИА

АБРИ СОУП САРА

Харантә иааз сасра,
Икарандашь кны дсазцааит сара:
– Сухәоит исоухәаразы, узустада уара?..
– Сара адунеи ду аҗа соуп,
Иара убри алагы сара сьгехәәоуп.
Еилырганы иуасхәап: сара саҗьсыуоуп!
Аҗьсуа жәлар рҗа соуп сара,
Ажәйтәза зны аҗьамцәеи арабцәеи
Кавказ иқәцаны иказцаз иреиуоуп дара.

Сара саҗьсыуоуп, стәыла хәыц ала сьгехәоит.
Сара бызшәала сырзааигәоуп, срашьоуп
Аедыгкәа, ачерқьезкәа ухәа.
Сара срашьоуп ажәларкәа зегь – адунеи аҗы инхауа.

Сара сырҗьоуп абылра, аццышә иалцыз.
Сара сырҗьоуп җьхәака ицо ажәларкәа.
Сара саҗьсыуоуп.
Сҗоурых –
Ажәйтәза иалоуп...
Сара – исашьоу иашьа соуп!
Сара – саҗьсыуоуп! –
Сышьха шлакәа сырҗьоуп,
Стәыла саҗьоуп.
Сабдуцәеи урт рабдуцәеи
Анышә иахьамоу саҗьоуп!..
Исашьоу – срашьоуп,
Ақьиацәа зегьы –
Сара сыуацәа роуп!

СЫҖСАДГЬЫЛ

Сыхаара сыҗсадгьыл,
Икалазеи, закәызеи?
Иуцшаауазеи, иуцәыззеи,
Абас улахь зеиқәузеи?!

Нхыцқа ицаз угәырџома,
Мшыннырцә иҗоу уцәабома?

Сылашара сыҗсадгьыл,
Абас улахь зеиқәузеи?

Уахьцарадоу цхоушьоума,
Ма даеакы гәнугоума?
Сылашара сыҗсадгьыл,
Абас улахь зеиқәузеи?

САМСОН ЦАНБА

АДЭЫЃБА №6

Ажаабжь

Москва.

Уафы игэы ицаххуа, игэы тзырзызаауа ажэа ахауа иалоуп, адгьыл иаакэлоит, улымха иадхэылоит, уцэа ианыруеит ихьухьууа.

Горка ахьтэ иаарыцхауеит:

«Ленин дыпсит!»

«Ленин дыкам!»

Жьахэа хьантак еигъш, итасуеит улымха. Нышэгэал дуззак уатцажьушэа, иукэыгэбэоит... Итцааршэыран ухы италоит. Еитцанаргэбэоит угэы...

Ари ажэа иаха-иаха ипланы ицоит. Ателкэа ауу рыхгоит. Кавказтэи ашьахэа ирхыфэуеит арадио-шэацьхэара:

«Дыпсит ашьхатэ шыаурдын!»

Ашьха тэцаш гьагьахэа Ельбруси Казбеки сыла итахахэауу рыхкэа лахьейкэцарыла иладыркэызшэа иубоит.

– Иахрагэ бзиахааит! – рхэоит атахмадацэа, рыхтаргьакэеи рхылгьарчкэеи рыхуа.

СССР афеацэкэа зегьынцьарантэ Москвака иаауеит ацьажэлар, ирызгэакьоу авожд бзиала хэа иархэарц.

Павелецктэи авокзал. Ашьжымтан асаат 6 рзы акэын. Афымца лашара есаaira ифыцэаауеит. Кытпсытбжы гом.

Адэыгба №6 ашэикэара ахьныхэхэы игылоуп. Ацьабара иамехакны иамоуп.

Аделегатцэа акэтэоит.

Адэыгба афынанахоит. Уи неиуеит ашьшьыхэа, ахэыцра дуззакэа рыхьантара иатцоушэа, есаaira Горка иазааигэахо.

Рхы рыкэыжьны, фымт ицьабо итэоуп аделегатцэа. Урт рхэыцракэа Горка ауп иахьыкоу.

Итынчроуп... Адэыгба ашьтыбжь затэык ауп атынчра иалыфэуа.

Рылахь еикэышьшьы, еипгьхэыцаауа астанциакэа рфэы ирафрыжьуеит адэыгба.

Герасимово – атыхэтэантэи станциоуп.

Адэыгба аангылт.

Астанциа инаркны Горканза хэ-километрак бжьоуп.

Еицрыхэхэа, асы икэцэрааны рфэынархеит Горка ашка фынфажэижэа-ба ракара ацьанахкэа. Ицоит аделегатцэа. Ачча-чча ахгоит ацьанахкэа рыцэака асы. Еилаарцыруеит атаатэ саба, ифнаршэаауеит ауаа рзамфакэа...

Рагьхьака инахараны ирбоит Горка.

Рыгэкэа ицегь гэбэала еисуеит. Рылагьш ихгылоушэа ирбоит Илиа-ипгэа илахь тбаа ду.

Ап̄слышкәеи амзатцлақәеи рыбжьара иаацәыр̄к̄ьяцәырасит Влади-
мир Илия-иг̄а иг̄стазара ацыхәтәантәи амшкәа ахымыаф̄ысыз аоны
шкәакәа.

Лассы даабашт Владимир Илия-иг̄а... Лассы... Аха... Назаза дыхь-
шәашәаны...

– Мап, уи иг̄сра хатцашья амам.

Ленин дым̄сит, уи дзып̄суам, уи г̄сра икәым!

Ғымт̄-г̄сымшья х̄неиуеит абаҳча х̄атцаланы аон ду аш̄ка. Рыемы-
рцысзакәа икәйт̄за игылоу аг̄слышкәеи амзатцлақәеи х̄раф̄рыжьуеит.

Абрака, абри адачаф̄ы ихигон ачымазаф̄ Илия-иг̄а иг̄стазара
ацыхәтәантәи амшкәа.

Днеиааиуан уи абри абаҳчаф̄ы. Асқам днықәтәалон. Ааигәасигәатәи
анхацәа драцәажәон. Рабду, рлакта-хаа Ленин дырбаразы иааилон
ақытантәи ахәыцқәа. Уи дазхәыцуан СССР, дазхәыцуан адунеитә рево-
лиуциа. Абрахь иара иш̄ка иазцаарацы иааилон апартией ахәынт̄қаррей
рнапхгаф̄цәа... Аратәи адг̄ыл, маф̄ак иадамзарг̄ы – т̄урыхуп. Хыхьтәи
аетаж ахь х̄ахәноит. Абар, Илия-иг̄а иуада ашә х̄нылагылт.

Х̄гәы х̄тазызоит.

Х̄ааф̄налоит. Х̄алаг̄ш нақәшәоит илахь кәаш. Илия-иг̄а... Иг̄сы там!
Дымкәацо акәыба д̄тоуп, аиатцәеи ашәткәеи иватцаны. Изамф̄акәа еид-
шәашәалан, илакытцәф̄ы – акачырақәа. Игәы иадуп Абирак̄ Каг̄шь аорден.

Аусуреи акәп̄ареи рф̄ы ф̄ызцәас имаз уажәы ара дыхьыкф̄еу ах̄атыртә
карулра икәгылоуп. Надежда Константин-иг̄а, Мариа Илия-иг̄а.

Ашьшьыхәа Илия-иг̄а икәыба х̄акәшоит, х̄ала еихмырсыб̄ызакәа
х̄ахәаг̄шуа. Иара исахья назаза х̄хы-х̄аг̄саф̄ы иаанхаразы.

Х̄налбааит. Аш̄тей аулицей ажәлар рыла итәуп. Ирызгәакыоу авожд
бзиала х̄әа иархәарц иааит уи акәшамыкәша ақытқәа р̄кынтәи анхацәа.

Акәыба каг̄шь лбааргейт амардуан ала. Инадыргылт тцәка.

Икәыба ааигәара иц̄або игылоуп Ленин аус ицызуаз.

Асырхәкәа ашьшьыхәа Илия-иг̄а илахь инакәг̄соит. Иакәг̄соит, ихы-
р̄оит, ааг̄ынтәи ашәт шкәакәкәа реиг̄ш.

Акәыба ах̄а ахартцейт. Иаашьтырхит.

Уи гәалсрыла илаг̄ш нахганы, зг̄атца зф̄ачы ик̄аз аҗахмада абас ихәеит:

– Хара х̄-Ленин... Абык иеиг̄ш д̄хаичахауан...

Ихы ларк̄әны, акәыба дашьтагыланы д̄неиуеит.

Асы зкәыжьыз асакара икәланы, еицрыхәхәа инеиуеит ауаа. Ицәы-
р̄к̄ьяцәырасуеит ах̄тарп̄акәа, ахылп̄арчкәа, ахам хылп̄акәа. Рап̄хья –
Илия-иг̄а икәыба каг̄шь наргоит.

Астанциа.

Инароуны, игәытшьяагоу гудок бжьыла адәыб̄ба аг̄ылоит адунеитәи
апролетарцәа рвожд икәыба. Амузыка кыызкызуеит.

Кыр иах̄заг̄соу акәыба аашьтыхны, адәыб̄ба аф̄ынахоит ф̄аг̄хья
Москвака.

Астанциақәа ажәлар рыдеизалан. Урт иааныркылоит адәығба, Илия-ипҭа бзиала хәа иархәарц ртахуп. Ацаршәыраф иаацәыртцеит акәыба. Ауаа рыхкәа аахтуеит. Рылабырз рыла иаахыжжыл оит. Итцәыуоит амузыка, итцәыуоит ауаа.

Абас станциацығхьаза.

Ғағхьа Павелецктәи авокзал. Москваа зеггы ара иҕоуп.

Москва ҕағхь иалагаланы инаргоит Илия-ипҭа икәыба. Миллионла ауаа ашьтагыланы инеиуеит иара. Ашьшьыхәа ицоит аонқәа ирыбжьысны. Аҕенцьыр саркықәа ирнубаалоит игәырџо ауаа рхафкәа, насггы урт ирхыкәкәоит алабырз цахәцахә ацәыкәбаркәа. Москва аусуцәа цьабоит, итцәыуоит. Итцәыуоит СССР ацәажәлар.

Акәыба кәадыргылеит Аидгылақәа рыџны Аколоннатә зал аҕны.

Инеихмырсығызакәа рвожд бзиала хәа иархәоит аусуцәеи анхацәеи.

Ашта ҕағхь.

Даажуеит авожд.

Хьтоуп. Амцақәа еикәуп.

Шыыбжьон ғхь-саатк рзы акәын.

Итцәаит агудокқәа. Ацәыуара иалагеит асиренақәа. Иааиладырғызит автомобилқәа, агәгәа аарыхгеит абзарбзанқәа. Москва аҕсы азеит. Аҕсы азеит атәыла. Амавролеи итадыргылеит бзиа ирбоз авожд, ауаатәыџса ргени дызтаз акәыба.

Абас угәы иаанагоит: «Ғхьыхәас иҕоузеи Ленин ида?»

Иаагеит апартия атоуба бжы:

– «Тоуба аауеит аџыза Ленин уфәғхьа, уара ууасиатқәа шынахағзауала».

– «Тоуба аауеит аџыза Ленин уфәғхьа, апартия аилымшәара хала агәеипҭш ишахахьчо ала».

Ари – апартия, Асовет тәыла зеггы икартаз тоубан.

Апартия инанагзеит ари атоуба.

Уи Ленин имџала иааирак аҕынтә даеа иааирак ахь ицоит.

Апартия иагмыжкәа инанагзоит Ленин иҕсы танатцы дыззыкәҕоз, насггы иҕстазаара даналцуаз ауасиат зызхаитаз асоциализм ргылара аус дузза.

1935 ш.

ГЪАРГЪ ЧАЧБА

УАРАДА

Иаххылапшхәу, лахь сумтан,
Сыжәлар рзыхәа цсахрада
Сыҕазаарцы иахьысхәало
Сабацәа рашәа, урада.

Бжыы таала иансыргызуа,
Исхәоит гәыргъа-ччарада.
Ари ашәа гәак ажәабжьуп,
Игәытшьаагоуп, урада.

Абри шцеицшу аиатым хәычы
Итцәыуара ауеимада –
Иан лзыхәа лагырзышак
Анықәитәо лыжырта.

Исанахәоит: ацстазаара
Зқышықәсала еилшәарада
Ғынч ишааиуаз, цшак иагазшәа,
Ишыбжьазыз хьахәрада.

Зынгы сразкы иақәмақаруа
Итцәаа-тцәауеит цышьарада.
– Сразкы, сразкы, сқяцтажәумтәын,
Сара ҕныда, гәарада!

Ацстазаара атагәтасра
Цьоук ықәнахзоит харада.
Ажәәан абри гәанамтозар,
Нас ацәгъара збартада!

Иаххылапшхәу, лахь сумтан,
Ас сахьашшуа чхарада.
Уа зны-зынла иаасыргызлап,
Уарада-гәышьа, урада!

* * *

Иудыруеит, сашья, уи еицш атэыла,
Еихсыгыра ахьяқэым амра ацхара.
Жэлэр азгэдуны хьзартоит гэыблыла,
Нцэахэык еицштэќья ирныќэуеит иара!

Амра шынташээз аецэ еилыцьцьара
Ишцассирхо ажэван рхиауа.
Уатэ ахэсахэыцќэа рыбла тыцьцьара
Ишцареицшу аецэ ицхауа!

Ацсахра уаќа иршэихьоу усуп,
Баацсырас иќоу иреицэаны ицхьазоуп.
Уаќа уалны ауаџ иду – ламысуп,
Игэгы зеисуа инеигзарцазоуп.

Уи атэылаќ уаќа агэырџа хьшээшэа
Аламыс-мцабз ырцэо иаахылт.
Аиаша иашьтоу ииуа ацсазамшэа
Хеицыхшыа имоузо дааќадыргылт.

Ихьеџеуеит ашьамтлаќэ еиха бжбыла,
Еихсыгыуам ауаџытэыџса иќьра,
О, ишцэгаќуеи, сашья, уи стэыла,
Стэыла рыцќа,сахьяазаз сара!

Ақыртшэахьтэ еицеигеит Б. Шынкэба

Адың халарақса

* * *

Аңсны Ашәкәыџџәә Реидгыла итнажьуа ажурнал «Алашара» аредактор хада Анатоли Ианкәа-иңа!

Аңсны Абыргәә Рхеидкыла гәык-ңсыкала ишәыдахныхәалоит ажурнал «Алашара» аиубилеи – 70 шықәса ахытра.

Аңсны Ашәкәыџџәә Реидгыла алитература аус ағы иғанатцахьоу даараза ирацәоуп. Амилаң рхаңера аазырңшуа, егырт әжеларқәа изларылукаауа, ишдыру еиңш, алитературеи акультуреи рыла ауп. Хжурнал «Алашара» еснагъ ианыңшуан аңсуа желар рхаңера, раазара, егырт әжеларқәа изларылукаауа аказшьақәа.

Аңсны желар рпоет, аңсуа литература ашьаңаркөы Д. И. Гәлиа иаахыс, алитературатә хәыштаара ғымцәаауа еиңагылеит ашәкәыџџәә рабиңарақәа жәпакы. Иахьагы ихамоуп злитературатә казара даараза ихараку ашәкәыџџәә ңарацәа. Аңсуа шәкәыџџәә шәыбзоурала адунеи зегы хадыруа хқалахьеит, амилаң дуқәа рлитература иаавакәыло икоуп хара хмилаң литературагы. Харт аңсуаа зегы хгәы шәыладууп, аринахысгы ишәзеиңахшьоит аихьзара дуқәа.

Хатала ура, Анатоли Ианкәа-иңа, акыршықәса ажурнал «Алашара» хадара ахьазууа гәахәа ду хнаңоит.

Нагзара ақәзааит Аңсны ашәкәыџџәә Реидгыла!

Шьардаамта Аңсына!

**А. Н. Думаа,
Аңсны абыргәә Рхеилак аиҳабы**

Хатыр зкәу ажурнал «Алашара» аредатор хада Анатоли Лагәлаа! Акыр иаңсоу аредакция аусзуоцаа!

Адснйтәи ахәынтқарратә университет аректорати, апрофессор-ра-рцаодратә еилазаареи, астудентцәеи рыхъзала, хаҗала саргыи гәик-псыкала ишәыдысныхәалоит ажурнал «Алашара» 70 шықәса ахыттра. Ииашатәкьаны, ари ныхәа дуззоуп аңсуа жәлар рдоухатә культуреи рлитературеи рзы еиңш, иаидкыланы, хмилаҗ зегыи рзы. Избан акә-зар ажурнал «Алашара» аира, уи аҗыттра аамтә хьантәкәа ирықәшәеит. Уаанзатәи аполитикатә тагылазашья бааңс иҗнашәауан хдоуха амч, абаоҳатәра зманы ицәырцуаз хашәкәыооцәеи хпоетцәеи харада-ба-рада идырзуан. Еиха-еиха итшәахон аңсуа бызшәа ахәаакәа, иадыркуан хашколкәа, хқыра нбан усгыи ирыңсаххьан. Аха «аңсасира аамтә» хәа ззырхәоз анааи, аңсгартәкәа кало иалагеит. Убасқан җаамтанык еиңшым-кәа иаҗахын ажәлар рҗахәы аартны изхәашаз литературатә тыжымтә җыцк. Уи ажурнал «Алашара» акәхеит.

Ажурнал ахъз ахаҗа ишьякәнарғәғәоит иара аҗыттра ианалага, 1955 шықәса инаркны, хажәлар рдоухатә ңсҗазаараҗы лашарак ацәаара шцәырҗыз. Уи ишҗтнахт хажәлар рдоуха, еиднакылт, рымоагь аанартит абаоҳатәра змаз апоетцәа, ашәкәыооцәа, атцарауаа. Ажурнал ианылон жанр рацәала алитературатә рҗеиамтәкәа, иара убасгыи ичыдоу аҗыҗ ааныркылон аңсуа жәлар рҗаҗыцтә рҗеиамтәкәа, аиҗагакәа ухәа. Ус-ус,

Армарахьтә арбьарахь итәоуп: А. Цьонуа, Шь. Цәыцьба, Б. Шьынқәба, И. Тарба.
Игылоуп: Н. Тарҗьха, Ш. Ақобиа, Гь. Гублиа, Шь. Аңынңьал

мач-мач атцаарадырра знапы алаку афар реитцаазара, рымѡакѣцара традициас ишьтнахит.

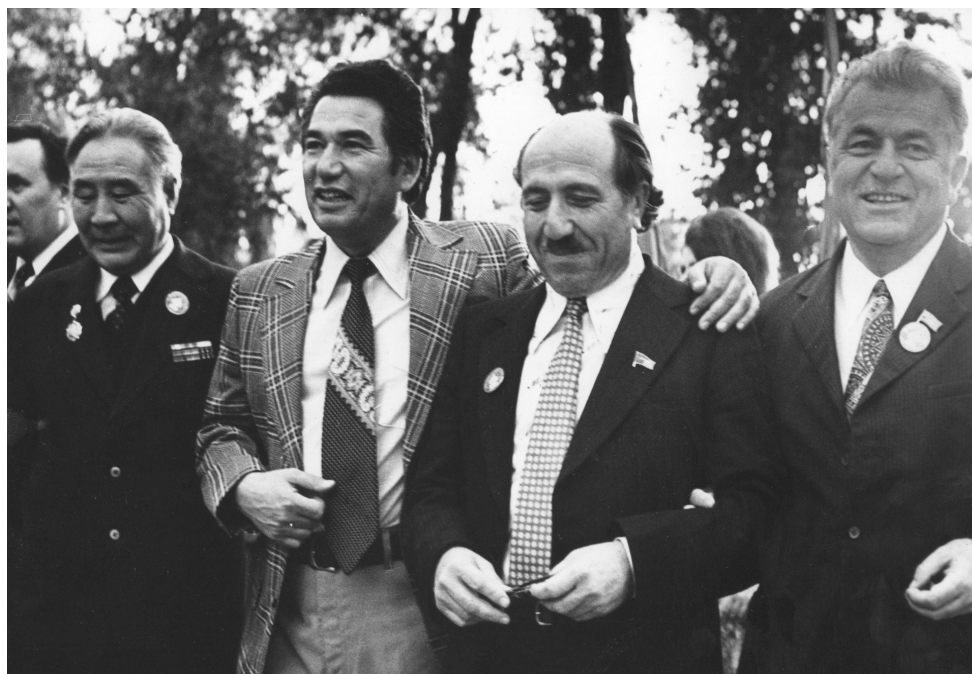
Абраќа имхѣакѣа узавсуам ажурнал «Алашара» ахацыркраќы аќсуа литература апатриарх, Аќсны жѣлар рпоет Дырмит Гѣлиа иќыбаа, илагала. Уи ќызара иуан, апхыагылара рзиуан усќантѣи аамќазы иааитцагылаз аќсуа интеллигенция, ашѣќыѡѡцѣа, атцарауаа, ажурнал акѣша-мыкѣша зѣеидызкылаз абаѡхатѣрауаа: Б. Шынкѣба, И. Папасќыр, А. Ыонуа, Ш. Инал-иќа, К. Ломиа, И. Ыарба, М. Ахашба ухѣа азѣырѡы.

Дыќамзар ќалап аќсыуа поетк, шѣќыѡѡык, царауаѡык, ажурнал «Алашара» аредакция иѡнымсыз. Иаххѣар ќалоит, уи иаазеит, иазрыжѣит хѣа абиќараќѣа жѣпаќы. Иахыа хара хазыгѣдууп хжурнал. Избан акѣзар уи аматќ азызуа, зѡымќаќѣа анызќо рахытѣ азѣырѡы хмилатќѣа университет иаушьтымќаќѣоуп. Убартќѣа рнаѡсангы даараза акратцанакуеит ѣыц атцарадыррахы зымѡа ылызхуа, алитературахы ашыѣаќѣа ќазќо, атцарадырра иазѣлымхѣау хѣстудентќѣа ари ажурнал иахыадшыпхыало, иќыпхылартѣ еипш алшара ахыырзаќышѣтѣо.

Хара хазхиоуп ишыаќыгылахыоу атрадиция бзиаќѣа ирыццѣауа, ажурнал «Алашара» ианыло хашѣќыѡѡцѣа рѡымќаќѣа рыхцѣажѣара, реилыргара иазку аусмѡапгѣатѣќѣа хуниверситет аќны апхыаќагы реиѣкаара.

Зегы ишѣзеиѓасшыѡит агѣабзиара, арѣиаратѣ гѣалаќазаара, алшара дукѣа, хыпхыазара рацѣала апхыаѡцѣа. Шѣапхыаќа ишѣзыпшызааит аихызара ѣыцќѣа!

ААУ аректор А. А. ГѢРАМИА

Арбьарахытѣ армарехы: И. Ыарба, К. Кулиев, Ч. Аитматов

ИУА КОҒОНИЯ

САРА СЫМҒА

Сымға маңым, ихароуп,
Сғәы итақәоугғы кыртахқәоуп.
Сығәтыхақәа рацәазоуп,
Сағәытыргғы пухашьароуп.

Сааигәасигәа ацәашьқәа акуеит,
Сапұхьа сымға лашауеит.
Схи сыхшығи сныкәырцоит,
Сымға сымкыоушәа сдырбоит.

Сымғахытыр, саанхазоит,
Схәа сағәытыр, пухашьароуп.
Сыздыруагғы рацәазоуп,
Сызрыхәампұшуа саанхазоит.

Сеыззыскызгғы ома атахыууп,
Саналагах, инагзатәууп.
Сығәтыхақәа зегь өтәууп,
Дара уртгғы рацәазоуп.

Сөызцәа-спыызцәа жәпаөзоуп,
Са сазызкуа рацәаөууп,
Сғәы азкаршәны сеихалап,
Сымға сықәыз, пұхьа сцалап...

Ашәкәы бұыцқәа аасырхәлап,
Сғәы иташәоугғы зегь сыөлап,
Сымға сықәыз, пұхьа сцалап,
Сғәы меитцәжәкәа снейхалап.

АДУНЕИИ САРЕИ

Аецәакәа еилаарцыруа,
Ажәөан лашеит.
Ахәахьы сынхалан,
Стәаны сыңшуеит.

Ажәөан цаулара,
Сылаңш ахьазом.
Адгғыл еиужьра,
Ахәаакәа збазом...

Сара сзакәызеи
Аңсабараз – зегь зымчу,
Лшас исымоузеи
Ацәақәа – амшын иху?

Адгғыл амчра сыхоит,
Аңсәзаара сақбоит.
Иахьатаху саршәуеит,
Иахьатаху сагоит.

Аха сцарыма снатцаз,
Иахьакәым сархом.
Сеанраала снейуеит,
Сеанраала «сызсоит»...

Ғыстәуеит акаөхәа,
Абрахьынтә сеиханы.
Ахрақәа ирынкыо
Инзаакәкәалт сыбжыы.

Адгғыл цыара икнаҳауп,
Мпылк иақараны.
Гәырцтық ныскылоит
Абрақа саргғы.

Ажәөан цаулара,
Сылаңш ахьазом.
Адгғыл еиужьра
Ахәаакәа збазом.

ЛЕОНТИ ЛАБАХӘУА

АИАША

Бжыы җныҗуамызт, бжыы җнаҗуамызт,
Слампа аарла илашауан.
Сыгәтыхақәа уҗсшьа хәа рхәомызт,
Схәыцра мшынха еилашуан.

Исыцран уи мцабз-қьюуқьадха,
Схәытәы-хәытәуа амца скуан.
Астол игылаз саҗхьа иқьаадха,
Уигыы смыхәо сҗьазкуан...

– Нан, бабаҗоу, нан, бҗыха...
– Нан, иухъзеи, нан, азыжә!
Насгыы уақәтәа, нан хҗыхәа,
Хәи, сагандаз уан анышә!

Адәы унықәлап, җшак науурсып,
Ухәыцра ухаштып, сгәацаҗхә.
Уаҗ ичкәынраз, ааи, абасоуп...
Нан, уареи амреи шәеицыҗхә!..

Са сыгәтыха иснаҗом җаха,
Адунеи сзықәу иазҗаауеит...
Сгәеилгара уи атаххәа
Иасуеит, иасуеит, сгәы еицҗауеит...

Сара исхәашам: напыла алым
Икасыжьроуп игҗах, ихәынч...
Са сзыргәәҗуа җарам, малым –
Сгәы касыршәхъеит уиаз җынч!..

Са сзыргәәҗуа имцабз-қьюуқьадха
Исыцроуп – ицәарцҗыы җалом:
Саҗхьа иқәу абарт ақьаадқәарҗ
Аиаша ахәарцазын скалам!

Амца аҗреитцон азә ича рхны
Ожә са сзыхәан ирымхәарц,
Иҗамларцаз, ааи, иччархәны,
Иашәмҗарцҗыы сҗьа аҗарз...

Абри сыгәтыхоуп, иснаџом җаха –
Адуinei сзықәу иазцаауеит,
Сгәеилгара уи атаххәә
Иасуеит, иасуеит, сгәы еицҗауеит!..

АБАС ИҖОУП АҖЫ АЛЕИШӘ

Ирууааза атәца андыршә –
Амџан иасуан атрышә:
Иақәымшәеит итатаз анышә,
Иаҗасит аҗыжәҗы иқышә!..

Иқышә шықаз икәапза,
Иазҗаит, ичит ихәапза!..
Инхықәгылеит ихы абза,
Иҗагыҗеҗуеит ила амца!..

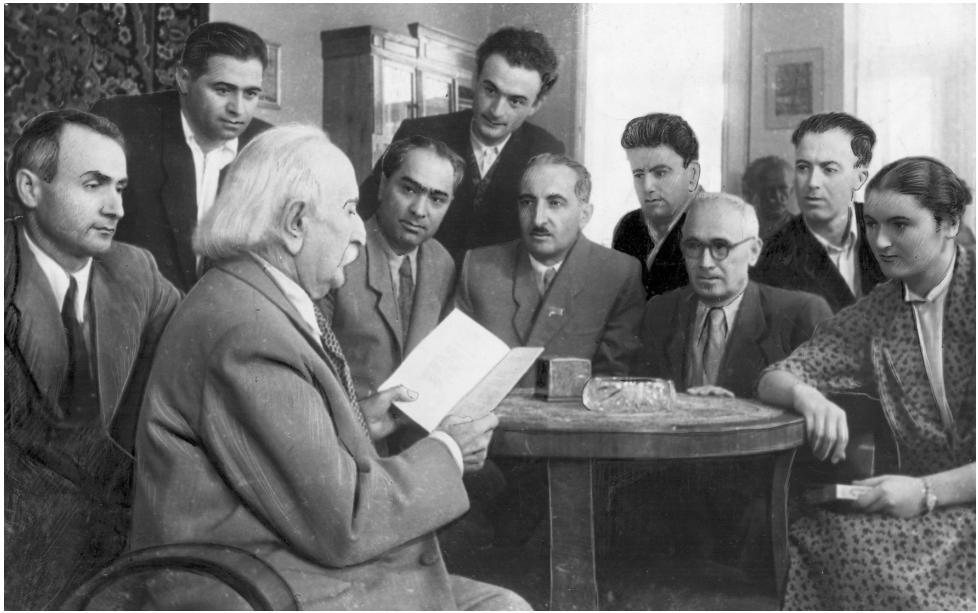
Аҗы амцала ихы шуеит,
Ибла җәыуоит, игәы шуеит,
Адуinei абар ихәашьуеит,
Уаҗа илшом, дхьышьшьуеит!..

Абас иҗоуп аҗ алеишәә,
Днахыргеит аарла аишәә,
Дкәашоушәә, даара җеишәә,
Уи азыхәан игым җышәә!..

Ицроу амца иҗы аанартын,
Ихәоит: «Рерашья, шьяратын!»
Дҗеиҗьза дықан уи дарҗын,
Ихшыҗ гьеҗуан – идардын!..

Ифандаз уи атқыс анаша...
Дбыр-быруеит, аҗашья:
Дақәшәом ажәә аҗәашья...
Деигәыдырҗоит «рерашья!..»

Ари аапса, ари акара,
Иабеигеи, мшәан, иара иҗара?
Имлашьуеитеи ихы-ихшара,
Иҗнаҗәатәҗкьеит ибҗашшара!..

Д. Гәлиә аҗсуа шәкәыәәцәә рыгәтаны

Иус ихаштит, хәи, ариоума!
Исахауазеи: ассир, аума:
Амш арзра иахья имариоума? –
Усда икәуп икамбашь Лома...

Ирууааза ацәца андыршә,
Амәан иасуан атрышә:
Иақәымшәеит итатаз анышә,
Иафәсит афәжәфы иқышә!..

ЛЕУАРСА КӘЫТЦНИА

АКӘА

Акәа, Акәа, пьытк супьырцышт,
Умра цара еиѡжәаны,
Ушьха, ухәы, убахча бырлаш,
Зегьы нсыжьуеит ичҳаны.

Шәкәык соуит, уааи хәа анырцеит,
Ихароуп, аха сназоит.
Даара кыр стәаны сазхәыцхьеит,
Уи аус са схы азцоит...

Схынхәуеит сдыррей сымчи рдуны,
Сашәа кәзан, сыбжьы мцазо,
Уахгьы җынгьы, инеиужьны,
Уара узыхәа смаагьсазо!

РИЦА

Уахь саннеиуаз са сеинтәыла
Сылапш удын имцаны,
Сѡызцәа рнаѡшәа агьхәа сгылан,
Хәыцра сзааиуан еизаны.

Пшахь ухысуа, пьсаатә ухиаала
Узбахә ссирны Агьсынра –
Шьардак цуоу, уиижьтеи хаала,
Уцауылан ас абра?!

Ажәлар рыла акрабама –
Лакәны ирхәо еилгаза?
Ахьча адгьыл ицабгама,
Нас дагама цаказа?..

Уахь саннеиуаз са сеинтәыла,
Сылапш удын имцаны,
Сѡызцәа рнаѡшәа агьхәа сгылан,
Хәыцра сзааиуан еизаны...

ОМАР БЕИГЭАА

АСТАМПЫЛТЭИ АЦСЫУА БЖЫЫ

Амшын еикэа сыеңынгылауп,
Иасымша нырцэ сыңшуа.
Мыши цареи зеггы ыиасуеит,
Рыңба ыкам са сзынхыуа.

Сгэы-сгэатцэа нырцэка иынхаит,
Сзызысаом, сызпыруам,
Згэахэтэы иахьзау ргэырға бжыы нгао
Сара сгэы хэуп, схьаа тэауам.

Мрагыларантэы цшак аасыр,
Рыңсы алаушь хэа сахэауеит.
Мрагыла ицао цшак аасысыр –
«Сымшра рызга» хэа стэаауеит.

Амшын анырцэ иыеңынгылау
Сан, абааңсы, бгэы камхааит,
Сгэйдбыкларцы бнап иеитцыхыу
Бгэы каҳаны иахьамыѡрааит!

Бычкэын, сара, ччара зхаштыз,
Бгэыхэпы схы нкыдцаны
Ацэыуара зны сақэйтхар
Саагэыдыбкылап срығэғэаны.

Сзымзысао, сзымпыруа,
Мшыни жэѡани саиааины,
Арсза ицарым, аамтак ааиып,
Саагэйдбыклап срығэғэаны.

Згэағь мпысуа ирыцхырааѡыу,
Аамтеи гэағы хэахэаны,
Зны хаиндыриап, иабацарыи,
Саагэдбыклап срығэғэаны.

Бычкэын сара, ччара зхаштыз,
Бгэыхэпы схы иадцаны,
Ацэыуара зны сақэйтхар,
Саагэйдбыклап срығэғэаны.

*Ете́ри Коғониа́рха, Цьенгыз Абганба, Омар Бейгәәа, Салих Амчба
Д. И. Гәлиә иәһны-амузеи ағы. 1975 ш.*

АҢСНЫ, АҢСНЫ!

Сыиахьяггы уа уыла итәны
иыиыст, Аҗсны!
Еихсыҗра зқәым умцаны
сара усыҗрауп, Аҗсны!
Уымбадара сзычҳахуам,
уыгәхьяазгазеит, Аҗсны!
Ных, шыта сыблааит уымцала,
усзычҳахуам, Аҗсны!
Хаҗатацәы адәы сықәуп,
уыла стәы, сыуцәыхара,
Уыда хәыцыртак змау ауаа
са сырцәыхара.
Уыда хәыцыртак змам
саҗсыуааггы сцәыхара.
Адәы сықәуп сбылуа,
абзанҗара сцәыхара!
Арыи амҗасшәеи ҳареи
арс ҳабанза еибаркәырлаша,
Ари агәырәеи сыжәлареи
иабанза еибәхәырлаша!

Ҳанцәа ҳазшаз – иазымхаои –
цәгъа мчы абанзахалаша?
Тәyleи жәлареи абарсза
иабанза еизынхылаша?
Ма стәyla уыҕы сыпъсында,
ма сыуызхъаауа сыбзазааит!
Уара уыбара сгъеипъшымзар –
сышуызхъаауа сыбзазааит!
Уара уыхаштра сзыгәыҕуам,
уысхамыштырц сыбзазааит!
Уыгәхъаа иага саблыргы, саблааит,
уымца салазааит!
Хаштрауп цәызрас иыказау,
назаза сгәы утазарауп.
Уыгәы тазара бжа ниарауп, сгәы уытаз,
уысцәымзызарауп.
Мчыла ҳаимырхт, ҳаибатәыуп,
ҳзышьта затәыу еибаиыухрауп,
Ҳанцәа ҳазшаз иапъитцеит:
«Аибаиыура еишьтазарауп».
Уымца харпъны уысшәында,
ных сҳәарымызт Апъсны!
Хымца гәаҕыны уысыҕразааит,
Сгәыҕра пъымтәааит, Апъсны!
Мамау, мамау сгәыҕра пъцәам,
зны ҳаибайыухп, Апъсны!
Ҳаиниахып, аха уаанзагы
уышпәа сычҳарыи, Апъсны?
Зны иыстахыу бзазарауп,
сыла уабахрымеишь ҳәа.
Зангы пъсрауп иыстахыу,
сыпъсы уабахрымеишь ҳәа!
Абарт аҭбагы рыуакы
ауыкамлахра зыны ҳәа
Сгәыҕуа сныкәаоит, ҳаибайыухп,
ибацарыи зыны ҳәа.

ҚҰААЗЫМ АГӘМАА

БЗИА БЗЫЗБО АБРИ АЗАМИ

Ап̄сра абла са схып̄шыло
Ашьа ансылцуаз зны скәабо –
Схәыцреи сгәыкреи уақа еицылон,
Сап̄хьа бтәазшәа сгәы иарбо.

Быблап̄шыра са сзы ишоуран,
Ахьта аныкоу уи сарп̄хон,
Ғынч исхызгон амца шоурагь,
Нас сыхәрашәагь мазахон.

Быбзиабара сара сахьчон –
Саңьал сывго ус хара,
Ғаицны х̄неиуашәа абаҳчағ
Ғәыла сцәажәон сызхара...

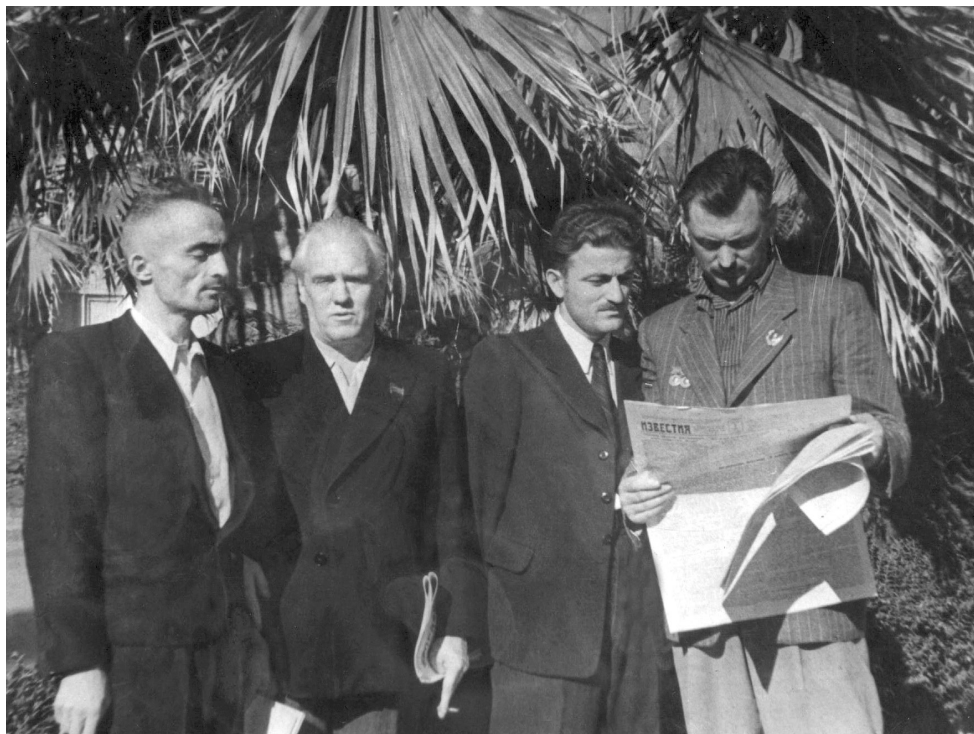
Бып̄шзоуп хәагь басхәом зегь рацкыс,
Баргьы ибдыруеит ишиашо.
Бгәы ғбаа иҒынчу, исымбацкәа,
Сыткәа саман сыбла ғшаша!

Бзи бзызбо еиҒабасхәап,
Сыетдәаңьаа, са сгәатцҒа, –
Зны снаскьябгон абас хәо:
– Сыдгьыл уалаз удацха!..

Агәыкра исыбҒаз, икәандаза,
Сара убри сап̄сазароуп.
Исыт бнапы, итатаза –
Быблабара сып̄сҒазароуп!

АСАЛАМ АКӘАКА

Сара избоит, ғаса сықан,
Убаҳча сыҒан, сып̄сы шьо...
Иуахәччоушәа уап̄хьа, анақа,
Амшын – уғьықәан еилыҒео.

Апоетцаа: Қъазым Агъамаа, Николаи Тихонов, Иван Ғарба, Сергеи Михалков

Азын дуқәа аҗхын баҳчеиҗш
Ашәаҗыҗаҗ рхашьшын...
Ахатарашәа аниҳәоз ахьча
Ухьз еиҗеиҳәон, дузыҗшын.

Сара узбеит; уа уҗы сыҗам –
Уажәахә сьмоуп уи бласы,
Аиааира сьман нас Аҗсныҗка
Сарҗы снейуеит уахь лассы.

Сара сеигзом сшьа икатәоугьы,
Сыҗсадҗыл иастеит аҗоуба,
Иаҗаххозар, сыҗс иҗоугьы,
Раҗхьа ишасто агәра га!

Снейуеит ааҗын аҗа анҗыло,
Җтәыла иакәлаз дҗарханы.
Сыҗсеиҗш избо сара стәыла
Ахәра иамоу җаҳәаны!..

ШЪАЛУА ЦӘЫЦЪБА

АПШӘМА ХӘЫЦЫ

Зани заби гәылара ицаз,
Ацкәын аштәфы дыхәмаруан ихала.
«Хаанза җшәымас укала» зархәаз,
Ихәыцзоу иакәын – фба дреихам шықәсыла.

Шымхак амцан дшыхәмаруаз ахәыцы,
Дфатцкәеит, ихәмаргақәа зегь нкаҗсаны.
«Аҗшәма, аҗшәма! Укоума афны?» –
Бжык абас иаагеит агәашә ду афы.

Ихылҗарч ихаршьшы, уапа дук ишәны,
Аштантыц ибыргыз җыуафык дгылан.
Алахь җашаза дзықәтәаз афы,
Ашта җыцбарах ибаны изызымкуан.

Ахәыцы асас днеиҗылан инеихәеит,
Дыццакуа, ажәакгы даҗамхазакәа:
«Дии бабей шыжыза җара ицеит,
Аха... са сыками... шәаи афныка».

АМРА АЦАКА

Ицәыртцт аҗарҗалыкь, аҗырма иафуп,
Иҗхатәатәарамхеи аамҗа.
Интыфрын атра, аҗынеитцхәа ишьтоуп
Маҗыкгы, амырхәага аенаҗа.

О, адунеи, адунеи зегь злазауа,
Шака бзиа уеиҗаамзеи:
Аҗарҗалыкь ахықәу иҗыр-җыруа
Ахәазажә уа иазнауазеи!

1961.

ИВАН ПАПАСҚЫР

АУАРҰАЛ

Ажаабжь

(Ихаѡсхьюу аамта аќнытә)

Ҙакәынеи Қамацеи қытақ еицалтыз хәсақәан, жәытә еиуаракгы рыман, аитәнеиааира рыбжъан, бзиа еибабон.

Қамаца пұхәыс ауку лакәын, лцәа дтытәрааны дцашашәа, лзамѡақәа амытмыць еипұш еикәапұха-еикәапұхон, лылагәқәа тбаан, ахьшьыцба аипұш, ипұырпұыруа. Лцәажәашьяқәеи дөырба-өырбо лныкәашьяқәеи рыла, уи, знык ада дзымбацызгы еиликааратәы иќан, қяфла иаазаз, ахаан гәырѡа зхызымгацыз азәы шлакәыз, апұагырагы хәычык шлылаз.

Қамаца хшара длымамызт, Ҙакәына хѡык ахәыцқәа лыман, деибан, лхатца дыпұсхъан, агәытцалара иман, дагеит. Лхәыцқәа реитцбы лтаацәа дырган, драазон. Егырт аѡыца ныкәылгон, еибарак лхаанхеит узымхәаратәы, млаки хьтаки иамыркыкәа, лыпұсы нарықәтцаны.

Ҙөтыпұшла Қамаца лааста акыр дмачын Ҙакәына. Уи ишаанagara иќаз пұхәысын, доуцәамкәа, дкьяөцәамкәа, еикәақы, ахаара зтаз азә лакәын. Лхатца ипұсра илнатаз агәырѡа илахьеикәтцараха уажәыгь лхы-лҫы ианыпұшуан, аха иара убасгы лцәаѡа лымпұсахит. Лыцкәын еихабы ашкол дтан, пұшьба рҫы дтәан, аитцбы өааны ашкол ах ицашаз иакәын.

Өнак иаалырќьаны Ҙакәына лажьеикәтцара бәбәак дақәшәеит, деипұкьейт, лхәыцқәа идлыркуа какал лымамкәа.

Ускантәи аамтаз уи еипұш агәәќра иакәшәөз ауаа мацмызт, Ҙакәына моу, латкыс зылшозгы абзара цәгья итагылан, амалдара иахќьаны.

Иныкәлыршәын, Қамаца лҫы дааит, апұара шпұасылмырпұсахри лхәан. Итцабыргытәќьаны, уи ажәакгы лмырхәкәа мызкы илызхашаз апұара ллырпұсахит.

Ицит жәөхә мшы, мызкы. Ҙакәына анс лхәеит, арс лхәеит, аха илыкәыз ауал лзымшәагәышьейт, илпұыхьамшәеит, иамуит. Уи лара хьаас илыман.

Шьыбжъонк, амра реиха икаццеиуа ианшуаз, Қамаца, лхаргь лхаргыланы, Ҙакәына лыѡны дааит. Уи харгьда дныкәазомызт, амра дашәыр хәа дшәаны. Ҙакәына адәны аматәазәзәара даҫын.

Апұсшәа анааибырхәа, аќәардә лзаалган, нытытц, олеандр хәа изышьтоу атла пұшза амта ашәшьыраҫы дналыртәеит, ларгы дызҫыз даќәытцны дааин, дналыдтәалт, лмахәар тцаркәакәақәа пұыртланы иоушьта.

Қамаца лхы ѡейтхыны даанапұшы-аапұшын, нас ибаѡышха, еикәапұса илкыз акитаитә пұшандага ааитцылхын, аффа-аффахәа илындо, ус өаалтит, гәыцхәык иахасаб ала:

– Бара мыжда, ибыхъзеи, зынза бгәы қахазам, зны аѡнынза бнықәлар иќаларыз, ара ага бжъам, ашьха бжъам, хәидтәалoup. Хъеибабагәышьом, хъеибаба, еицәазақәар изхәартузеи...

– Сзымнеигәышьеит, ишыббо сыкоуп, сзатәуп, схәыцқәа сырхылапшыла-роуп, рымацара исзааныжыуам, срыцәшәоит, – лхәеит Ҙакәына.

– Уртгы быман бнеир Ҙалон, аха бымнеит, иабакоу дара ахәежықәа, избазомеи?

– Урт абзамыкәқәа ирзыбугәышьозеи, бхатқы сцеит, сара шәара шәкны сшыбзас сыпсит. Абзиара исзыжәуз сапсамхеит, исықәыз ауал ианаамтаз исызшәымтеит.

Ҙакәына, лылахь еикәышьшы, лхы наркәны даакәыпсычхаит.

– Саргы даара сацәыпхашьоит, иахья убриазы сахьааз, аха ишпәзури!

Ҙамаца лнацәкьар кахәхәакәа налыгзан, лшьаргәацә абыржәы инад-тәалаз амтц накәылцеит.

Ҙакәына дцәышза даакалт, ихьантаза иказ ахәыцра налыкәхаит, ауал азы дшаатәкьаз анеилылкаа. Ожәыраанза, иага лхәаргы, ссыза лоуп, лыпстазара зеипшыроу збап, сналылапшып хәа длызгәыблны дааз цыылшьон.

– Уиакара бсыргәамтцуамызт, сара анышәахә, аха ишпәаури, – лхәеит Ҙамаца, – харгы азәы иуал хәкәуп, иахья иааиахамтар псыхәа хамамкәа хкалеит. Ибзыпшаару, бара мыжда? – дцааит, хаха Ҙакәына дналфәпшыны.

– Сыпсрахы кашәеит, исыпшаахуеи, – даафьатәыфьатәит Ҙакәына, лхы кны, гәырфала дхәыцуа.

Ҙамаца пьытраамтак дкәйтза дтәаны дыпшуан, лылақәа ыркәыскәысуа.

– Апәара былымшагәышьозар, ишпәаури, шыарала хаилгар акәхеит, сара ус истәхымызт аха, – лхәеит лара, Ҙакәына дналыхәапшыны.

– Шьарала бхәама? – дцааит Ҙакәына.

– Аиеи, шыарала.

– Ибысто исымагәышьоузеи, сыфныматәакәа бымгозар!

– Ишпәзури, изгароуп быфныматәакәагы, апәара анбылымша.

Ҙакәына азнык азы дааикәатәахеит, дхәйтцәыхәйтцәуа, илура лзымдыруа дықәхеит.

– Хаи, банацәалбеит!.. – лхәеит лара, омашәа иаагпхьазаны.

– Избан, уиакара изцәшьатәу, исыбташа бымоуп, аеакуп.

– Исымоузеи, бара ибнааларатәы икоу?

– Ибымоуп, ибзыгәафьуазар, буархал сыт, уи хаилнаргап, акрақәтәтәуп бхәозаргы, хаицәажәап, – лхәеит Ҙамаца, даалафыххан.

– Уитцәкьа сызбытарым, сыпсы зыброу суархал, егырт ибтаху акрыказар, исымоу брылапшы, ига, – лхәеит Ҙакәына, лаквакра лыламтакәа иаахтәаны.

Лылахь еикәышьшы дахәапшыуан лара Ҙамаца лгәабжымацәа иахаз ахьтәы мацәаз, блатцас зыгәта абырлаш гьежыы тасаз. Ари амацәаз, Ҙамаца дхәаны дантәаз, ианеифызцәаз, хамырштыгас хәа иаахәаны илылтас мацәазын.

Ҙакәына амацәаз даара лгәы аарпшааит, илгәаланаршәеит лызбабра, ускан зака лгәы тганы дыказ, Ҙамацеи лареи бзиа ишеибабоз. «Ауафы зака иееитеикузеи, анацәалбеит» хәа лгәы ианагеит Ҙакәына. Илдыруан

Қамаца аңара зынзагы дшазымгәакуаз. Илызбеит ақытарағы дцаны, лтаацаа ирымгьсахны илылтарц.

– Исараза ымышқа, хымшқа, бңарақәа гьшааны ибыстоит, – лхәеит лара, ахәара-ачара наццаны.

Аха уи Қамаца илылмырхаит.

– Зуал хақәу иахьатәкьа иаасмоур калом хәа дааин хәфны дтәоуп, – лхәеит лара. Дгылан, ақәардә ләахшыны дцәажәон, еиха ләазтәылхны, лыгьшандага аффахәа икьо.

– Суархал атоурыхкәа бымдыруеи? – дтәаит Тәкәына.

– Издыруеит, ааи, аха ишгәаури, амағәахь хәнеиха, уи ада дачаки сызсыдкылом.

Уи аамтазы Тәкәына лнапы лхы иатцыргәаны дхәыцуан. Илгәалашәеит, лхатца ченак зны ауархал аахәан ианааига, рыфны изакәытә гәырғьбараз ирымаз. Убринахыс-аахыс уи ауархал рыфнымағәакәа зегьы иреи-гьалшьон, лхатца дтахеижьтәи зынза ицәа ахылкаауа дкәлеит, атира ашьреигьш илыгьхәзон. Аха илдыруан Қамаца уи шылзаанылмыжьюаз, избан акәзар гьасагы зны илалхәахьан бзиа ишылбоз.

– Уиакара баныламысдаха, ауархал быстоит, быгьсы иамаз!

Тәкәына ахьышәтхәа дгылан лфәиналхеит.

Қамаца лыгьшандага ааикәалыреын, лшьапы дықәгылазамызшәа ашацахәа лара дналышьталт.

Тәкәына ауархал кыдхны Қамаца ианлылтоз, лнапкәа қыцьқыцьуа итцысуан, лылабжышқәагы хәычы-хәычла лзамәа иахьыжжны икатәон.

ЗАЗ ДАРСАЛИА

АЗЫХЬ

Ианбатэи аамтоу здырхуада, зны, нак-аак абнаршэыра зхытэаны иказ, ахаскыын тко изтажыыз гээфара еифохаа цаулак сталаны, ииашахэтэаза инаштыз амоахэаста саныланы снейуан шыбжьон агэазы. Снейуан снапшы-аапшуа, абнарасеи амгкэеи ана-ара иргэылхэа ифаштыз, еиу-еипшым атла хоурақэа срытцапшуа.

Азба сынтэон. Сэажэкны сыкан, сара, харантэи иаауаз ашыакауаф. Омашэа избон абри еипш аифохаа цаулафэы цыара цэаакырак ахыкэмыз.

Аха, сишь, кэыркэырхэа азышытыбжь аасахэит. Исахэит акэым, сгэы иаакэвит сармарахытэ. Иарзнак сылапш уахь инымоахызгеит.

Амарда бгацамкыра ашыапафэы анышэ иаатцыхэхэо еифажыыз ахахэ шэыгэ дукэа фба рыбжыара итхэраа, икэыркэыруа, ахасақэа еигэыдцо, икеикеиуа илеиуан азыхь.

Абар агэаф инасып!

Иаапсаха, уаха назлымшо иказ ауафы, сымоахытын, азыхь ахыаткэыр-уаз сынзхыкэиалан, акраамта сазфыгэкаауа изжэуан ацсабара ауафы инафаз ацсеикэырхага. Нас уафа снатэит сыпсшыауа. Игэазырхагаха, ицкыакэакэараза, кэыркэыр ахга илеиуан азыхь. Уи сзаапшыло схэыцуан сахытээз. Абас ауаа ргэы цкыазар, изфыдазар, ихалалзар, абас агэафцэа ирыцхраауа иказар, убаскан ауафы изыпцэоу ақэра гьамала ихигон, аха иабакоу...

Бзантык исхаштуам сара уи азыхь!

Шафа ицкыазеи умхэо! Шафа гээартыла сзыша артээеи умхэо!

АШЭА

Маи 1 уатфэы акэны иахыеипш, ашыжымтан, анеиаирахытэ саауан. Цоцуа иулицахь скылсырц азы аихамоа ааихыстэоны, ихээаза сгэы иа-акэвит ацсыуашээк, сшыа-сда ухэа, соуразоуроу инасылсит уи. Аха ауатка цыбара еипш акэымкэа, игэазырхаганы, икээандаза сцэа-сжыы зегыы ааимнадеит амелодиа гэырпшаага.

Абри ашэа рхэон Афэатэи арцафратэ институт Горки ихыз зху афны атцара зтцоз астудентцэа. Урт пшыфы-пшыфыла еивагыланы, аулица азыбжак аныртээа, ачкэынцэеи азгабцэеи еилаффы, рыбжыы тымгакэа инытцакны агээа ашэа хэауа ифеиуан. Рыбжыы армацра иахагыы иархаауан, иахагыы ауафы игээтафкынза инанагзон уи амелодиа цкыа.

Маи 1 аныхэа реазыкэатцара иафын астудентцэа. Абарт рашээахээабжыы, итаазэа, аха игэышытыхга-гэыртфэыгаха иказ сара исгэаланаршэеит ажэытэтэи хтыс хэычык.

Жээоа шыкэса схытцуан ускан сара. Рацээакгыы иахгэыларамкэа, хкытан икан чарак. Атаца данаарга, ишапу еипш, атацаагацэа фыхэтфэыла, мчыла

аоны ионаларц рыекэа анаадырцала, аилыхара гэгэа аныкала, хара ахэыцкэа хшэан, ацалакба хакэлит. Уантэи хара ибзианы иаабон икалакэоз, насгы уака хшэартамызт.

Ашьтахь, насыпшэа, цыара аишэа ахатэара ансоу, абгахэыцы еипш сызхара анысфа, иныкэыршэны аоныка сцаргы калон, аха сымацара ашэ акынза саузнеихуаз знык ианылашьцалак.

Акыраамта иара уа, акрахысфаз стэан. Аха ашэахэабжы смахауа, кэашарагы сымбо ацэа ансыкэха, сөагылан, издыруаз ацалакбахь сьохалан, стахаахаа сыцэеит.

Ашарцазы, амрагыларахь иаацэылашоны, санаафыха, тынчран. Иара убасканцэка, сылацэакэа рыркэыцыха смазакэа, илахьейкэцэага-гэыргьахэха, итааза, аха игэазырхагаха слымха инаныцит шэахэабжык. Сара, ашэа иаанаго архэыцгакэа, агэырцшаагакэа зынзакгы зхахьы имааицыз, ари ашэахэабжь акыр иааснырт.

Ацалакба сналбаакбан снейт уахь, ашэахэабжь ахьынтэауаз ахь.

Ашшоны еигрыкка ду оныртэааны нак-аак еифатэаз ауаа реихарацзак еимпхьан. Ана-ара итэакэан, ратэцахэкэа ирзыпшны, азэык-ыцьык рахэызба цынцэакэа рыла абөлашака тыгыгьауа. Армарахька, атзамц аеахьааоношоз, итэан хэык-фэык ракара атахмадацэа. Зегьы еикэышьшы изыроуан абарт атахмадацэа рашэахэабжь иатэнатэны. Ачарафы итэазамызшэа ахэыцра итанагаланы икан ауаа.

Дара ашэа зхэоз атахмадацэа ракэзар, урт еихагы рылахь еикэын, рлабакэа рыжэахыркэа ирытцарс, акы рыцшаауашэа акэымкэа, ус рхы рыкэыжь, цэка ишьтапшуа акэын ашэахэара ишафыз.

«Агэакашэа» акэын абарт атахмадацэа ирхэоз ашэа.

Аишэа ианахаха, афы анрылс (амала, атахмадацэа азэымзар-азэы афы дашьны дыкамызт), ачарагы чаран, аха иргэалашэеит рабацэеи дарей жэытэнатэ аахыс ирхыргахьаз агэафракэа зегьы...

Рыбжы харккаланы акэымкэа, иакэшэаны ашэа рхэон абарт аулица аныртэаа иөеиуаз, зыпсынтцы адунеи иакэлахаха афар! Абарт рхазгы, ажэлар рзгы акыр иацсаны икалаша афар!

Ашэа иахазароуп ажэлар иахартцаз ацсы, атахмадацэа иахартцаз ацсы. Икалом уи архэанчара. Ианурхэанча ацсы ахахауеит, абжы ахаара ацэызуеит, ажэытэан иара апызцаз ргэы ахьаа иахылцыз амелодиа иаша быруеит.

Сара сгэы излаанагауала, абас еипш ала рмаршэа клатэуп, ирыкэнагауа амелодиала ихэалатэуп агэакашэа, ахэрашэа, амхацыырцэа рашэа ухэа, абжьхарккалара знымаало ашэакэа зегьы.

Ашэа, иара ахэашьала, игэгэоуп, убас ауафы игэафы егыгэынкылахоит. Зыбжы тауа амелодиа ауафы игэы шарпшаауа еипш, агэрахатцарагы инацоит, Гьаргы Чачба и«Уарада» агэырцшаагатэ-гэыргэгэагатэ бжы шаныоуа еипш.

АБЗИАРА ИАЦУП АБЗИАРА

Җыңыа айгәылацәа ахәылбычәа рәагакәа рыжәәа икәкны аусурахьтә афныка иаауан. Ауаа рыбжьара аицхыраара, агәцареибакра, арыцхаи-башьара ухәа, ауафара злоу аизыказаашьа бзиақәа ирылацәажәон урт.

– Уара, – ихәеит руазәк, – убри хазфәу ауаф абзиара ду сзиухьейт, сара изыкастдарызеи умхәои?

– Уи хьаас икоумтан, – наиаҗеикит егы. – Амала, убри иузиуз абзиара ухамыштырц азы, укәа интаршәны ицәахы, уәанеилухуеи уәанеилоухәои иугәалашәалап.

– Ахамыштра мацара иара излаихәартәоузеи?

– Иудырузааит, «цәахы ыззом». Узкылцшла. Мышкызны уахьитаххо калар, ацкы абзиара изыкауцап. Мап анакәха, иузиуа абзиара, абзиарақәа ирыцлап.

– Ибзиоуп, аха уи иара излаихәартәоузеи хәа акәми сызуазцаауа?

– Уа, ари ауаф исхәо имахәзәои, мшәан! Ускан азы уи уара уеикәир-хейт. Абас анакәха, агәакра иакәшәаз ауафы ацхыраара итаразы иду ауал наигзейт. Шьта уара уахьтә уи бзанцык ацхыраара итахны дкамлазаргы, убри еицш абзиара иазгәакүа икало даҗазәы абзиара изуур, убригы уара иузыкарцахьоу абзиара атак акәхарц алшоит. Иахьцалакгы, ауаа азәи-азәи рыбжьара аицхыраарей агәцареибакрей рыманы икалар, еигьу убахьоу! Еилукаау уажәшьта?

– Итабуп. Даараза ибзианы еилыскаауейт. Убри азы акәхап егызырхәо, «абзиара уны азы иат» хәа.

– Нас ишца! Абзиара иацуп абзиара. Шьта бзиала, дасу хқәацәкәа рахь хамфәахыцпы. Амала, иудырузааит, бзиарамзар цәгьа аныкоумта, иагьафы иагьа бзиара узырухьазаргы, уи иушәаз акы иафьзоуп.

ГЪАРГЪ ГУБЛИА

САНИ САРЕИ

Сани сареи ашәшьыраҕы хтәаны хайцәажәон,
Хыхынтәи абыҕқәа алшәшәаны икаҕсон.
Хара иҳаҕсыз амшқәа лгәаҕы иҕыхон,
Сара исымбоз, лара еилыкка илбон.

Илгәаларшәа рызбахә лхәон уи саб иашьцәа,
Лгәы итҕтәомызт рыуаҕра, рыламыс, рҕазшьа.
Шьоук реипҕш итәамызт урт рымца еихәлацәа,
Рцақәа пахәза итәын, аҕы агмызт рхаҕшьа.

Ацәҕа хәшьадра рывымсит, гәгәала ирыцрасит:
«Иаадыруа хаканда, нан, ма уаб дызхдырҕьаз.
Ега сеилахазарҕы, азәҕы дысмыргәамтит,
Урт ирымтан гәалашәароуп са исзынхаз!..»

Шака кылхарта ыкоу лгәырҕауеит уи ханхартаҕ,
Ицәҕоуп урт зегы ртыҕ ақәцара, рыхьзара.
Итахаз рызбахә лҕакуп, аибашьра хлымзаахраҕ
Иаалгәалашәар лшьара дықәҕьоит, илымоуп цәшәарак.

Амжәа хазтатәаз амахәқәа жәҕаныхь ихалон,
Иатциааз ахәарахқәа гылан ипытны.
Апҕша ахәхәахәа уа хакәа италон.
Хычпҕапҕырқәакҕы ахаскын инылашәон иааигәаны.

1987 ш.

АҢАЦА ЛАШӘА

– Лызбахә захада, дызхәада,
Апҕхәызба пшза дызгада?
– Хара даагеит, хлыкәахшами,
Лыбла хаара хзылашами!

Аонду ахь зшьаҕа еихызгаз,
Ла лоуми хашта зыргәырҕьаз,
Ңацамшны имҕахытдыз,
Ныхәапҕхьыз лара илыгмыз.

*Армарахьтә аръарахь: Ць. Тапабәуа, Р. Қапба, Хә. Бҗажәба, П. Бебиа,
Б. Гәйргәлиа, В. Амаршьан, А. Мықәба*

Цаул чара иахья ихәмоуп,
Ацәгъа-шьыцра ара идагәоуп.
«Радеда» лхыџеуеит, гәйиргъарами,
Хаареи җшзареи лағәашьами...

– Лызбахә заҳада, дызхәада,
Аҗхәызба җшза дызгада?
– Хара даагеит, хлыкәахшами,
Лыбла хаара хзылашами!

АЛЫҚЬСА ЦЬОНУА

СЫБЗИАБАРА

Ианаастатәа сара сгәатца итыхауа,
Қарала убыскан жәаа шықәса сыртан.
Убриаахысгыы иасымша ҳаицфыхауа,
Иарей сарей хгәи ҳаңси еилан.

Убриаахысгыы хгәы еибархатцо иашала,
Мәакоуп изқәу хқәыңшра ччауа.
Убриаахысгыы ҳа ҳаицуп, пхзашала
Аус еицаауеит, амра ххаччауа.

Аха хшааиуаз, ҳарцысра атәымтазы,
Ианааигәахоз ҳа хчара ағхәара,
Фынәажәиак, аңхынра ашымтазы,
Аибашьра амца хналагылт ҳара.

Уақа атабиағ асолдатцәа ахьеилатәоз,
Ҳаргыы хгәеисыбжь рхыләуа игауан.
Цыртас уа афырхатцара ахьеилатәоз,
Ҳаргыы хғылан фызаратцәкәа аауан.

Пхәа ханнеиуаз абцъартыхла хжәылауа,
Снумыжьааит хәа сышқа уи фәнауан.
Аиааира анаага, агәырғыабыжькәа хдылауа,
Хгәыкытәыкуа Аңсныка ҳаицаауан.

Убриаахысгыы ҳа ҳаицуп ҳааицрымцуа,
Аиааира амшоуп ҳа хразк ағхәара.
Убриаахысгыы уаха иааидымцуа,
Акоуп ҳара ҳагәкәа рхәыштаара!

* * *

Са сгәақынза ба бназазаап,
Сгәы шуеит амцашоура ахкьо,
Са смыртынчуа сгәатца бтазаап,
Уи насыпуп измаану!

*Никәала Җашыг, Алықса Гогәуа, Мушьни Лашәриа, Алықса Цьениа, Алықса Цьонуа,
Владимир Анқәаб, Кәымф Ломиа, Никәала Кәыҗниа*

Бансыдгыло сыҗхашьозаап,
Сбацәажәауеит са сҗаҗшьхо,
Банысымбо сгәы гәырҗозаап,
Уи насыҗуп измаану!

Зынгы җымтҗа бааигәа стәозаап,
Ба бхаҗсахьа сазыҗшло,
Уи җьшьароушәа са избозаап,
Уигь насыҗуп измаану!

Сыцәарҗ җьхызла ба сбышьҗазаап –
Сҗыхарҗ схәыцрақәа зызцо,
Аус анызуаҗ сымч бырҗәҗәозаап,
Уи насыҗуп измаану.

Сыблақәа ыҗуа ибыхьозаап,
Аха сгәы ауп иаҗьысны ицо,
Ибцәыззом – быбзиабара акәзаап,
О, абартқәа зегь змаану!

АЛЫҚЫСА ЛАШӘРИА

ИМАЖӘУА АГӘИ, АМРЕИ, АБҒЫЫ ИАТЦӘАҚӘЕИ ИРЫЗКУ АШӘА

Избоит сашә алагарта,
Абраќа ишьтысхит уи ахы.
Исахә, агъхьаџ, ажәа кәанда,
Уааишь, хәицхалап зны ахәы.

Уаќа ххалан ханаагъшы-аагъшыр,
Хакәшамыкәша иќоу аабап.
Сара исымоу маза гәалан
Иара убасќан шәаны исхәап.

Агъхзы халтышт, жәахәарада,
Хамч хшәашт, хәагъсашт зынза.
Нас Ерцахә ду ихалахьада,
Гәатабгата, цьа мбаза.

Иќалома, зынгыы хқахашт,
Зынгыы хталашт хланцы.
Зны ашьа халтышт, зны хабғалашт,
Аха хәгәқәа гәғәанатцы,

џагъхьа хғылан гъхьаќа хдәықәлоит,
Хазқәу амџа нагзауа.
Ацъабаа ызуам, уаџы игъылоит,
Уи ауп ауаџ ихьзауа.

Агъстәзаара!
Ашьа ахәнара излеигъшым ала,
Дарбан уи агәра сзырго сара.
Зыгъстәзаара шьтызхыз мџа мариала,
Уи дшыбзәз ируит игъсхәра.

Аха ауаџ знык данкаха,
Исыхьыз сыхьит хәа уа дынхар,
Агъстәзаараҕ дагъсахом уи уаха,
џагъхьа дғылан цьа дмеихар.

Ирхэоит, ажэае, агэы хеит хэа,
Ирхэоит хахэым хэа агэазы.
Ирхэоит имра шыта итэшэеит хэа,
Икапэсоит хэа абыгыкэа рзы...

Сақэшахатым сара абас ирхэо,
Агэы иалшом ихарцы.
Сақэшахатым амра иазырхэо,
Имразар изалшом итэшээрцы.

Издыруада, цыоуки иртахызар,
Амра мгыло итэшээрцы.
Цыоуки аус азыруазар,
Агэы ацэеипэш идыртээрцы...

Хэылбыехала изаалоит амра,
Ифеыцэаауеит хэыч-хэычы.
Аха џагыхьа, лагыш хаала,
Ахэы иџавтыцуеит уатэы.

Д. ГЭЛИА

Уара ухала «Ецэацэаа» уман
Зны амџа уқэлеит узатэза.
Аха, угыши, аразкы уман,
«Алашара» шухьза.

Укэшамыкэша ацэашькэа акызшэа,
«Алашара» иканарцэоит.
Шыта «Ецэацэаагы» рыгэкэа тэызшэа
Хыхь, жэџан ахьтэ, иухагыхоит.

Пыхьа узэын, иахьа ушэџыкуп,
Ухы-ухшара уеитцаџы.
Цџа змам аџар умџа иқэуп,
Пхьака инеиуеит еилаџы...

БАГРАТ ШЫЫНҚАБА

РАИДА-ГЭЫШЫА СХЭОИТ...

Иказам бхабар,
Цьаргы игом быбжы.
Аатрае ацэыкэбар
Ашаа ахэоит шыыжы!

Ишызбац избоит
Аштэ, агэашэ, азыхь.
Алмахэқэа зазоит,
Иатцакьеит акэыхь!

Нтыц ишуеит ала,
Дыццакуеит еуафык,
Ддэықэлазар цыхла,
Харантэ шэацхэафык?

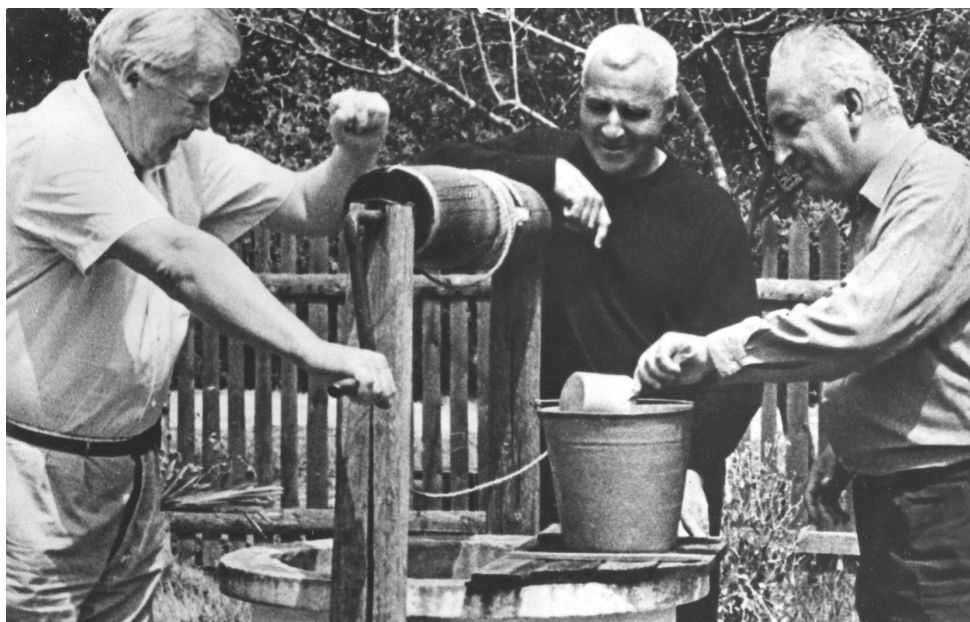
Иказам бхабар,
Сагоит агэыткыа.

Бызлацаз сахар,
Сбышыталон сыткыа!

Арбагы хэыч, ахэдыш,
Ус «кы-кы, кы-кы!»
Уаазырфишь, азыш!
Иуасхэоит акы!

Иупьшаауа дцэахуп,
Азнырцэан, хара...
Неигас, цхас ихуп
Ацкэынра, афара!..

Ацха сықэлар, сшэоит,
Сышықэсқэа хьантроуп!
Раида-гэышыа схэоит,
Раида гэыгыртоуп.

А. Твардовски, К. Симонов, Б. Шыынқэба

Б. Шьынқәбеи А. Гогәуеи

* * *

Нас мышкызны сыпсы схытдып,
Слеикәыхьшәашәап – уаха акгы.
Алахәажәкәа реипш испьыртып,
Сыдгьылтә гәакракәа зегьы.

Аха, сымра, уааи умпшыкәа,
Сылахь иқәырш ушәахәа.
Са сызхьымзас сусқәа-схәысқәа
Сапхьа ииаг еицрыхәхәа!

Сухәоит усқан: ан лыбжьы хаа
Слымха итарыџ «шышь, нани»!
Слымха итарыџ, арџаш мчымха
Ғеихак шамам уахи-ени!

«Уари-дада!» – днаргоит тацак,
Уи ашәала сгәы шышьы!
Урт ирыцда псыуа хатцак
Апқацахәа икамч абжьы!..

КЫРШЬАЛ ЧАЧХАЛИА

АМБАКӘА ИАХЦӘИГОИТ ИАХМЫРБАКӘА

Амбакәа иахцәигоит иахмырбакәа,
Пшьаала, усс икамтазакәа...
Аха абри атәы цәырымгазакәа
Ихазныжьюам имхәазакәа.

Хәачахк лшыын жәаха Кәакәа,
Зынза еигъшын ацыца шкәакәа...
Афны азыхәан акы лтахқәан:
Амаҗәафыҗәа, атәца, асаан...

Абазараҗ уи ахьналгаз,
Акәац ауха иахьыкналхаз,
Уажә ибазма ани атәы Амбакәа,
Акәац ацәгашья иахмырбакәа!

Ахәынапҗкәа уа иркъашьызшәа,
Ашша ахьяқәыз реиха азыршәра,
Дасны аихала инҗәфаҗкәа,
Иныҗаижьт икәардә атҗаҗа.

җабыргуп хәа дгәыҗит Кәакәа,
Уажә ибама абри атәы Амбакәа:
Дхәыҗаахыс абри даҗзоуп,
Аха Кәакәа араҗа джьоуп...

Зныкгы гәфарас иҗалҗеит,
Аха насгы дыҗхашьеит.
Аламыс мыжда кыр иаҗсоуп,
Адәы хзықәуггы убри азоуп.

Пшьаала, ашьшьыхәа, акгы мхәазакәа,
Ишылдырызгы имырдырзакәа,
Лкәац аашьтылхын наҗ данца,
Лгәыцәмаҗья инанҗа...

Илцәызгеит хәа илмырбазакәа,
Амбакәа имаҗрақәа җыркәакәа,
Иаашьтихын имақәан
Инҗеитҗеит –
Уи акәын изакәан...

Кь. Чачхалиа, К. Симонов, Гь. Гэлиа

Акапанга, нас агира...
Амыцхэ игоит иара ақыра...
Избан акэзар уи ажьакца
Иара иамоу уа ианацла –

Иахьа хэлаанза акыр калоит,
Иара убриалагь крирхалоит –
Апапирос уи “Казбек”
Аханаршэалоит иара ичек.

Ачек афра даманшэалам,
Ацифрақэа уа ак аншэалом,
Иблақэагьы ускак ирбом,
Аха ирбозаргь – бзиа ибом.

Шака игаша усгы идыруеит,
Ускан иблақэа цырцыруеит.
Абас Амбакэа цэгьала дшоуп,
Акгы аницдом акарешок!

Амбакэа дшеилыскааз абасоуп,
Азэырдык алоуп икружок...

Амбакәа дзыкоугь убри азоуп...
Аха сгәы ианагоит ирхәап хәа: “Стоп! –
Амбакәа, иуфахьоу узхоуп!”

ИСХАРОУЗЕИ?!

Лассы-лассы бысгәалашәоит,
Шаҕа схәыцра балоузеи!
Амацәыс еигъш бысфәлашоит,
Шаҕа ба блашароузеи!

Бзиа бызбоит, ишҕасхәари...
Уаҕа хәашьас иамоузеи?
Ба бҕы исымхәар иабасхәари,
Ишсабхәара, исхароузеи?

Ааҕын ааит! Игъшзарахеит,
Амш шаҕа игъхарроузеи!
Бысзаламхуа сгәы балахеит,
Ишҕазури, исхароузеи?

Ашәтқәа фәлеит ибыбышза,
Шьыри, шаҕа игъшзароузеи!
Ҕхызла бызбоит схы анықәыстца,
Ишҕасхәари, исхароузеи?

Быда ихәартам сыҕстазаара,
Ишҕазури, бхәарузеи?
Ба боуп, сымыш, са смазара,
Ихәа, мшәан, исхароузеи?!

ЧИЧИКО ЦЬОНУА

* * *

Ҳаикәшәон, абаҳча хныцалон ҳамала,
Ҳнатәон зымәә, наҕ хнаскьаны.
Бзиа дызбозар акәхарын гәыкала,
Лааигәә сыказарц сҭахын саҕьсаны.

Ицәырган исзымхәеит ләызара сшеилаҳаз,
Игәасҭеит знызатцәык, сыхаара дыҕьшын...
«Нану гәаныла дкәашон» ауп иҕалаз,
Сара сыгәтыхақәә сгәатцан итцәахын.

Уиаахыс абар зеижә шықәса ирықәлахеит,
Игәнызгоит исыхьыз, сқәыҕьшра иахкьауан.
Сара ссахә абзиара иаршлахеит,
Уажәеиҕьш акәзар, имзакәә исхәауан.

– Ибдыруаз наунагза бзиа бшызбауа,
Бәызара шыстахыз ицеит игьырны, –
Абас ласхәарц сызбеит уи дахьызбауа,
Абас сышхәыцуаз ҳаикәшәеит жәаха зны.

Даангылеит ларгы, аха аҕьсшәә саҳәаны,
Дычча-ччо днасыдкьан дцеит дкалаза.
Сгәы атра иҕытцны идәықәлеит саманы,
Ажәакгы сзымхәеит, саанхеит сәаббаза...

Сахьгылаз саанхеит, исгәалашәом иҕасцаз,
Ақәыҕьшра шәтышха сналаҕьшт икказа.
Раҕьхәтәи абзиабара, ҕьсраҕьнынза уҕаз,
Ашьха зыхь еиҕьш уҳамаз уцқьаза!

АҦЫНАҲА

Ашәә

Атыҕьха ҕьшза, сгәымбылцьбара,
Ацәца иҕабтәаз аҦыцьбара
Иуаркалеиуа исәаҕьхоит...
Са схәабмырҕьшын аеацьбара –
Быбла гәыҕрақәә сгәаҕьхоит!

*Гьаргь Гублиа, Гьаргь Зизариа, Кэымф Ломиа, Чичико Цьонуа,
Мушьни Аҳашба, Никэала Кэыйңиа*

Бара уахак ибаазам,
Бара сара сыбхьаазам,
Бгэы итабкыз цэгъа имазоуп:
Барей сарей ҳаизуаазам –
Еимаҳкуагъы бара боуп!

Сыбла хызкыз, афынаҳа,
Зымѡа бгылеит санбеилаҳа,
Уаха исхэо бмаҳазои?
Ҳаи, ибзымгароуп сыгэнаҳа,
Сшыгэаҗеиуа бымбазои?

Бара уахак ибаазам,
Бара сара сыбхьаазам,
Бгэы итабкыз цэгъа имазоуп:
Барей сарей ҳаизыуаазам,
Еимаҳкуагъы бара боуп!

МУШЬНИ АХАШБА

АРИ ЗАКӘИ-ЗАКӘИ-ЗАКӘИ – «АКӘАСКЪА КАҢШЬАА» АУС АНЫРУА ЖӘДЫРУАЗАР?

Кәыдры араион аҕны Акәаскья хәа қытқак ыҕоуп. Акәаскья ақытан, «Акәаскья қаңшь» хәа колхозк ыҕоуп. Аколхоз «Акәаскья қаңшь» аколхоза алоуп. Аколхозаа ачаи рзылоуп. Ачаи арашәара аҗахуп, ианаамтоугы абгыгы җырхыргы цәгы иабом. Аколхоз иалоуп: Гамсаниаа, Емырхәаа, Мацхарашвилаа, Арышаа, Цыынцъалаа, Нацвлишвилаа, Гагәсаниаа, Цкадуаа, Пълиаа, Багаҗелиаа, Иуанаа, Ахаа.

Ишыжәбауа еицш, даара ижәлеилацсоуп.

Гамсаниаа ашәахья рықәуп. Емырхәааи Мацхарашвилааи – ааша ршьоит. Арышааи Цыынцъалааи – ахаша аены рыҗоны җымсагкгы җныршьырц залшауам, амш рықәуп. Нацвлишвилааи Гагәсаниааи аҗшьаша рықәуп, рыҗнқәа рыҗссаргы, ҕамсар дәыларгауам. Цкадуаа, Пълиаа, Иуанаа, Багаҗелиаа, Ахаа – ахәаша рықәуп, аус рур ахыхь рызцысуеит, хәыц еиқәатдәа злам ашьтәа кәырбангы иазҗыхуам.

Амеыша – зегы еицрықәуп. Ессабша доусы рыҗнатақәа рҗы аус руеит.

Еҗе, ари закәи, закәи, закәи, абарт аколхозаа аколхоз аҕны ианеицнеиуагы, иззеицнеиуагы жәдыруазар?

– Бзанцгы еицнеизом.

– Мамоу.

– Еиҳаразак уск рызбарц азы еицнеиуеит.

– Мамоу.

– Нас, уаҗа изызниризеи?.. Аа, исгәалашәеит, аха мап-мап, иахзымдырит. Шьта ҳаҗахеит, иҳахәа.

– Ишәзымдыри? Ацу хҗеит, ацу хҗеит. Иреигу хара иахҗеит, иреицәоу шәара ишәҗеит, «Акәаскья қаңшьаа» аваншараан адрухәа зегь еицнеиуеит.

Оҗо-җо, ари шәымаз.

«Аҗсны Қаңшь». Иууль 16. 1934 шықәса.

АЦЫҒЕРИ ИҖА ҚӘЫЧЫҚӘ ИХАҢАРА

Ацыҗери иҗа Қәычықә иҗкәынраан акәын Аурыс Кабарда инапаҗы иааигарцы даналагаз. Убри азы еизара дук җартцеит Кабарда, еилацәажәрцы, Ацыҗери иҗа Қәычықәгы убраҗа дықан.

Ажәлар зегы еикәшаны иштәаз акәымкәа, маҗ дуззак нарылалеит. Абҗаахәа зегы җатқбан, ажәлар рыгәта амҗа арҗан, инарылсны ицеит; азәы амат амҗаҗхәхь дыцәоуп, дгылазом. Ажәлар ицәаз иааигәара амат неиуашәа ианырба, ицәаз, «Уҗых! Угыл! хәа иқәҗауа иалагеит, аха ицәаз дымгылазеит. Амаҗгы иара иамҗахан, игәыцәҗья инықәсны ицеит. Ари

збаз ицъаршьейт, пъытфыкгы «деадоума» изырхэейт. Ари ажэлар ирхээз аниаха, дгэаан, амаџ дахъзан, иахэа ааџихын, днасны ишьит, насггы дынхынхэын, «деадоума» хэа изызхээзггы шыны, абна дылалейт. «Хай! Ари дызустда? Хай, дабатэиу?» хэа еилалейт ажэлар. Азэы: «Ари Ацъгъери ипъа Қэычыкэ хатца хэа изышьтоу иоуп» ихэейт.

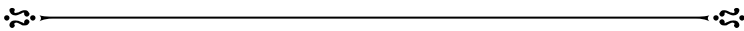
Ацъгъери ипъа Қэычыкэ абна данылала нахыс игэы иџейкит ахэынџкар иџы ацара. Убри азы дцейт Урыстэыла. Убри аамџазы аурыс хэынџкар даџа хэынџкарк иахынџтэи қэпъафык дизаарышьџын дыкказаап, аха иакэпъаша уафы димоузаап. Ёнак ахэынџкар избаџа неиган, дрызџа-аит, дабақалари абри еипъш агэгэа хэа. Азбаџа рахытэ азэы «Қабарда дықамзар уаха џарггы дықам» ихэейт, аха қабардааи дарей еиғаџэан. Нас даџазэы, Ацъгъери ипъа Қэычыкэ дызбаз ус ихэейт: «Абра ақалақь аџы азэы дықоуп, Қабардатэуп хэа сықоуп, убри дидырп ақэпъафы Қабарда азэыр дықазар, дшэышьџыр, дышэзааигап ақэпъаф» хэа. Ахэынџкар ари аниаха деигэыргъейт, даажэга хэа идэықэйтцейт ахылапъшџа. Уи дрыпъшаан, ахэынџкар иџы дрыманы иааит. Ахэынџкар диҳэейт Қабарда уцаны ақэпъаф дысзаага хэа. Қэычыкэ аччара далагейт. Уажэы Қабарда сцар, ақэпъаф изы сааит схэар, уара уқамыз хэа сархэойт, уи атқыс, дааг арахы уқэпъаф, сара сияқэпъойт».

Ахэынџкар уара иулшозей хэа диҳыччо далагейт, аха ианимуза, ажэлар еизиган, ақэпъаџа еибайрбейт. Нақтэи ақэпъаф уафойк, шэпажэпак иакэын, арахытэи қкэына қатак иакэын. Нақтэи ақэпъаф қэпъашыас излеитахузей хэа дџааит, Қэычыкэ иара излеитахуала хэа иеихэейт. Нақтэи ақэпъаф дхэыцын, абри фыстаак иакэымкэа дықам, убри атқыс џыла хайбашып хэа иашэхэ хэа реихэейт аџхаражэхэаџа. Нақ-аақ иларгыланы џыла иааижэылейт. Қэычыкэ иџақкэым ратџаны дшыфуаз иакэпъауаз имгэа дылџасын, инапы дахарпъаны аџы ирхэмарт. Имгэа дахытэсыз егырахықка икылсзаап инапы, ақэпъаф дыпъсны дынқахэит инапы ақнытэ. Ацъгъери ипъа Қэычыкэ даакэгылан, ус реихэейт: «Сара соуп Ацъгъери ипъа Қэычыкэ, ахэынџкар дысшырц саан, аха дынсыжыит», – ихэан, уинахыс далагейт ақэылар. Нас ахэынџкар ус идэықэйтцейт ашэхэкэа: «Ацъгъери ипъа Қэычыкэ дахықэылауа абџарк џымқьяаит» хэа.

Ииашанггы, абџар џымқьейт уинахыс Қэычыкэ дахықэылауаз, нас иара дамапъхашыан, азэггы иеихсуашэа аниба, дақэыџит ақэылар.

(Иаса Гындиа иажэа)

УАТӘЫ УХӘАРЦАЗ – ИАХЬА УХӘАХЬАЗАРОУП

Ашәкәыѡѡцәа Алықьса Гогәуеи Даур Наңкьебиеи реиѡцәажәара¹

– Алықьса, иухәар сҭахуп аѡра ушалагаз атәы. Хатала ѡымтқак, шәкәык акәу, мамзаргыы ңсҭазааратә хтысу уи аѡыза агәахәара узтғаз. Хәарада, раңхья ашәкәы гылан, ашәкәы шыкәу удырхьян ани ахтыс ақьяад ахь ииаугар анутаххаз. Аха ашәкәы удыраанзагыы угәы мыч чыдак ыцасхьазма, згәышьрак ухы иадубалахьазма, уанхәычзаз, ухдырра рацәак ианымшәыңыз? Уазаатгылар сҭахын ауаѡы арѡиара дадзыңхьало хәа иупхьазо атәы, уи игәаѡы ишѡыхо, уара уңышәа иадкыланы.

– Ауаѡы икәрахь днаскьяацыңхьаза данхәыцызтәи игәалашәарақәа ааскьо иалагоит. Зегьы ус икоуп хәа сызхәом, аха сара ус сыкоуп. Уи уажәы, Даур, абри узтәара аҭак аҭацараѡы исыцхраап хәа сгәыцуеит.

Ауаѡы изы зегьы рхытхыртә ахәычра ауп ххәоит, аха ишьа иалоу хытхыртас иушьозар, урт даара харантә иаауеит. Ииашоуп, ауаѡы, егьырт зегьы инархыхәхәо, кьбаѡны ицәа иалоу, ишьа-ида иҭаныкәо, шамахақ акәымзар, данхәычунатә ахы инардыруеит. Саргыы, сгәы иаҭахыз ақьяад антара сылшо сҭалаанза, ашқол сҭалаанзагыы, ажәа, ажәабжь, алакә, мыцхәы сазґлымҭахахьян. Ииашоуп, ашқол сҭалаанзагыы анбанқәа, аңхьяра сҭахьян, аха, аѡра аганахьяла, сыхьзи сыжәлеи затәык сыѡуан ауп.

Еитасхәахуеит, ауаѡы данхәычунатә еиҭа иалкаан ишьа-ида иалоу акьбаѡ, егьырт дызлакоу зегьы реиҭа иааигәаны икоуп, аха арѡыхара, аңсы аҭацара аҭахуп. Убри аганахьяла, сара цьара акы сылан сыказтґыы, ирласны иѡыхартә, аѡцәырнарғартә аҭагылазаашья сыман. Саб даара дажәабжьхәаѡын. Дшынхаѡызгыы, ажәабжьхәара уи ицсҭазаара иабжатәкьян. Аиашаз, алакә иҭалахьоу аиңш аңсы ахеитқон, иҭалахьаз алакә еиңш азызырѡра уахамшәало ихәон.

Мышкы цомызт саб илакәқәеи иажәабжьқәеи ирзызырѡырц, хґәыла ааигәацәа, цытқ инаскьязгыы аѡны имааикәа. Абжьяаңны, зцьабаа рацәоу анхацәа зегьы реиңш, сабгыы дангәамтцуаз ықан, аха ажәабжьхәара даналагалақ урт зегьы ихаштуан, ииҭәоз дагон. Сара, саб ииҭәозгыы саѡсыжьюамызт, аха иара иеиҭакрақәагыы, егьырт рызырѡышьагыы агәаҭара сахьзон. Саб ииҭәоз, хәарада, сыхыны саман, аха, убри инацдангыы, истахын, иаргыы, иазызырѡуазгыы, ршьапқәа неихганы алакә иналалар, алакә иалоу аалцны арахь иааир, инеилыс-ааилысуа иҭазар. Аха, хәарада, ус аҭацара сара схәыцрақәа рѡы еиҭа исзымариан, аха аңсҭазаараѡы уи ус имариамызт, даргыы ахыццакуамызт... Абри, сара стәала саргәакуан, сеибархха сакын. Сгәы иаанагоит, убарт раңхьязатәи

¹ Икьыңхьын ажурнал «Алашара» 2007, № 1.

арфеиаратә гәжәажәарақәа иреиуан хәа. Уинахысгыи урт срызхәыцуан, алакә иалаз, иазызырәуаз рхафсахьақәа сәацхьа иаиуан.

Убаскәнтәи сгәахәарақәа уинахысгыи искәамтзәит, иахьагыи истахуп алакә алацшәабәи иарәи еилысны, иалахәугьы, излеибаркугыи арахь лацшәабахьы иаиуа, иаибуа рыкәтцара. Аха макьанагыи уи са ишыста-хуцәкьа цьара иалтхьәит хәа сыкам. Ииашоуп, зегьы Иназоу ахь амәа ауп изну, уанза уафьы дзымназац, дзыназарцгыи дыкәзам. Уи шака дза-зааигәахо ауп аус злоу. Саргыи цьара-фьыцьара цытк сазааигәахьазар калап, аха усгыи сгәы назом. Убри, санхәычыз зегьы рацхьа исызцәыртыз агәжәажәара скәатцуам, хәарада, уажәтәи амч гәгәоуп, еиха саргәакуеит.

Абарт зегьы рыла исхәарц истаху убри ауп, ауафьы арфеиаратә бафхатәра ахы инардырыр кәлоит акыр дшыхәычу, иахәауа, иибо ирылоу «арашы» аккумуляиторк еицш еизиго. Аха аракагыи азтцарақәа рацәоуп, иаххәап, атцара сзымтцәкәа, афәра сылымшо скалар, саргыи саб иеицш сажәаб-жьхәафхозма? Уи атәы ахәара уадафуп. Саб иихәоз алакә ссиркәа реиха-разак зласхаштыз ала, фьырхәалатәи ажәабжьхәаф дсылымтыр каларын. Саб зны иааиахаз, игәникылаз акы ихаштны икаломыт. Издыруада, убри зегьы афьырахь иахьиазгоз, исахәхьоу аитәхәара акәымкәа, схала избаны, еицкааны ақьаад иахьанасыжьуаз иахкьазаргыи.

Афәра анакәхагыи, рацхьа сгәы иаанагоз, сгәы итцалаз ақьаад иананыстца, санацхьа, зынза сгәы намзәит, сара истахыз азымхәәит, сгәы итцалаз ахьаа аума, агәбылра аума – акгыи азышытымхит.

Рацхьатәи ажәабжь, ус узазхәозар, анызфьыз хә-класск рфәи стәан. Ахә-батәи акласс афәи исыцтәаз цкәынак иахәшьа дтәхәит. Уии иарәи еициит, класск афәи еицтәан. Азхьыда дагәит. Убри афәны иара ашкол ахь длыцмааит, лара лхала илыхьит. Ацкәын уи дшыкәнатцаз хәашьак амамыт. Дышнеи-шнеиуаз ашкол ахьгыи аныкәара дакәытцит. Лара лылымкаа ихы ахибаауан.

Ашкол афәи ари ахтыс хәычы-хәычла ирхаштит, аха сара исхаштуамыт. Убри акара сгәы иалан, убри атәы зфьыр стәххәит. Изфьыр еиха ихьжь-жьап хәа сгәы иаанагәит. Иагыызфит. Рацхьа «Аиашьа игәбылра» хәа ахьзыстәит. Уи зынза иазымхәошәа анызба, иахьзыхны «Азхьыда» хәа ахьзыстәит. Санацхьа даара исгәампцәит. Ус икалаз шыкалаз еитәхәан, аха сыгәхьаа, абас сгәатцанза урт шрыцхасшьаз атәы азымхәазәит. Сара истахын, рацхьаза исахаз алакәкәа, урт ирзызырәуаз ухәа ртәы сгәафәи иарфьыхаз агәжәажәара, уи рацхьаза сгәы ишныкәшәаз еицш абригьыкәзар.

Ашьтахьгыи, 1941–1945 шыкәскәа рзтәи аибашьра цонатцы, «ажәеин-раала», «апоема» хәа рытцәфьны акры зфит, аибашьра шааилгазеицшгыи ареволуициа ахаантәи атемала (300 дакьа иреитцәмкәа) акы – «ароман» хәа. Аха знымзар-зны сгәы фьырхәацаа иакыртә иалымтцит, изфьызгыи сгәы рзыбылзомыт, иахьызгазгыи сгәалашәазом. Акызацфьык, ани алакәкәа рышьтахь исзынхоз агәжәажәара еснагь ацсы тан.

Ашьтахь излеилыскааз ала, ашәкәыфьы ицсы танатцы ифьыхарақәа зегьы азкуп, убри рацхьазатәи ацәаныррақәа, агәжәажәарақәа амч шрымоу инхартә рыматц аура.

Уи ацыпхык иадамзаргы, алитература ҳаракзақәа хәа афизикаҕы изеу реипш, имырхшәашәакәа аиқәырхара уадаоуп.

Насгы, сыхзы сыжәлеи рыда акгы анысзымџуазгы, аџыгеи, атыхгеи, ақьяади зынза схы иансзамырхәазозгы, асахьягы тысхуан. Ахәызба апынтала аҕәаҕы итәаҕәаны ианыстон, ауаџы, атла, аџны, аҗстәкәа ухәа рсахьякәа, усқан иахьынзалцуаз (зны-зынла аҕәра сөықәыжыны ианыстәаҕәалак, иансықәшәозгы ықан). Зеггы ирхәон сара асахьятыхџы дсылтцуеит хәа. Аҗхьареи аџреи ратқысгы, асахьятыхра еиҳаны ирыпхьазон. Саб иашья иҗа, Аҗәа аҗсуа школ иҗаз, асахья бзиан итихуан. Убри иаасирбақәан, саргы салагеит. Аха ус азәы иеҕыртаауа, иаххәап, анапылауастара еиҗшхозар акәхап, уи ус шыцыларахеит са сзы, аха иа-накәзаалак җара гәжәажәарак аҗмызт.

Ажәакала, ауаџы ициуа, ишья-ида иалоу акуп, иҗаны, инапы ашыцылан мацара иҗаитџо аеакуп. Ииашоуп, арҕеиаџы атцара бзиагы имазароуп, уи ибаџхатәра, иҗиз арҕәҕәаразы ада җсыхәа ыҗазам.

Сыззааиуа, арҕеиаратә баџхатәра ауаџы иҗәа, ишья-ида, игенкәа ирылан ициуеит. Ишыҗало, ианҕыхо, аеанцәырнаго, уинахыс иаҕеиашья-хо, уи – аеакуп. Убри аҗнытә, ара иаҗыҗымзар җалап, иналалан уи атәы ахәара, аха сҕы иаанагоит, маҗк аҗара аҗахуп хәа са сызхылҗыз уи аҗа-нахь ала ишыҗаз атәы. Сабду иаб (Кьмышь) Нхыҗи-Аахыҗи еиҗырдыруаз шәарыцаџын, зхы камшәоз хысџын, ашья, Адәыџадеи Ахарџеи рхакы иҗоуп аҗыҗ «Кьмышь аб ахышызыз» хәа ахьяхьзу, сабду (Хындыгә) дын-хакы гәҕәан, дуаҗтан, инапы иҗанамҗоз хәа акгы ыҗамызт, хыбрас имаз зеггы инапала иргылт. Уи ихыџаҗәа рахь аиҗабы (сара саб), дҕеуаџын, акыраамҗа Гәыҗтәи аҗ Маршьан Дырмит иҗеыжәлоз анхаҗәа-рҗарҗәа дрылан, ишысхәахьоу аиҗш, даҗәабжьхәаџын, иидыруаз алакәкәа, аепи-катә хәамҗақәа, ахьзыртәрақәа, иара ус ажәытә ажәабжькәа – хыҗхьазара рымамызт, ашәагы бзиан ихәон, аҗәыбжьанытә аеҗкәа ныҗәигон, дуаҗтан, амҕы иалҗқан асахьякәа, афигурақәа җаитон. (Уи заа иҗстәзаара далҗит, аиспанка дагеит.) Иҗа (Арушьан), хыхь җара ишысхәахьоу аиҗш, Аҗәа аҗсуа школ дҗан, ибзиазаны атцара иҗон, асахья бзиан итихуан. Ашкол иалгамҗаз арра дырган, аибашьра (1941–1945) ихьзеит, ихабар ыҗамкәа дыбжьазит. Саб иашья аиҗбы дхысџын, данхәыҗыз инаркны аимҗахарақәа рҕы уи азы дахьнеиуаз зегьынҗара аҗхьяхәкәа игон. Дагьышәарыцаџын.

Абарҗ зызбахә схәаз зеггы абаџхатәра рыман, убри дасу иара дызҕыз аҕы дрылҗшуа, акала дрылукаартә дҗанатон. Ажәакала, абаџхатәратәҗкәа раҗхья иргылан, шыҗрала иҗоуп, уи зны анҗәа ирылеитцеит, иахьяуажәраа-нза ирыхьзаны руазәы иҕы аҗсы җалоит, иҗсы җанатҗы, ихәҗы-иду, «ашоура инаҗоит».

Хәарада, даара акратцанакуеит абаџхатәра змоу уи шныҗәиго, шаҗа даҗхраауа, җара-дыррала ишеиқәиршәо, хырхарҗас иаитџо. Хәарада, аҗазара, асахьяркыратә литературагы налаҗан, иҗстәзаара хәҗазам, аҗсабара, аҗстәзаара иадкылан, аҗстәзаара еиҗшу аеакы аҗҗара, аҗстәзаара аеа шәагак азыҗаҗара ауп. Урҗ рыбжьара дгылоуп ауаџы, аҗаза. Убарҗ аџба-гы – аҗстәзаарагы, аҗазарагы, ныҗәызго иара иоуп. Урҗ шәаны-изаны

еихзырцсо, изкапануа, аказара казарахарц шака цстазааратә материал ацстазаара ацсы иаҭаху, иаҭаху зеипшроу ухәа – зеггы знапы алаку аказа иоуп. Убри акнытә, аказа ашәафы-азафы, акапанфы, аказара «ахәшә» казцо диеипшуп.

Ауафы аказарафы даныкоу ацстазаарафы дыказам хәа иоуан М. М. Бахтин, урт акны изыказам, иагзеилатәазом, урт ауафы ихәыцреи, ионоуцкеи, иҭакпхықәреи рфы акәзоуп иакны акалара ахәалшо хәа.

Абасала, ари азцаара аҭак аҭатцара салаган, аагылашья сзымдырит, исроуит. Аха азцаара ахатаггы убас икоуп, зеггы ирхытцхыртатәкьоуп, макъанаггы иаахыркәшан азәы аҭак аиҭахьеит хәа сыкам. (Абар афилософцәа дуззақәа пытөык ирхәахьоу (урт урысшәала ишыкоу еиҭагамкәа инсыжьюеит): Платон – Творчество – божественная одержимость. Шеллинг – Синтез сознательного и бессознательного. Гартман – Животворное дыхание бессознательного. Бергсон – Как мистическая интуиция. Фрейд – Как проявление инстинктов.)

– Иарбан фымҭақәоу, шәкәыфәцәоу зегь реиха анырра сырҭеит хәа иуцхьазо? Ирфүцааи урт? Икоума урт, рахынтә иахьанзаггы зыхә харакны иушьо, узыцхьо? Икоума еа блала иубаз, аха, зегь дара роуп, згәыбылра умоу?

– Аеацъараггы исыөхьеит, рапхьаза ашәкәытәкьақәа рахьтә сзыпхьаз, исхамыштыртә исзынхаз, ииашан, ифымҭа дуззан, Л. Толстои ифымҭа «Ҷацъы-Мурат» акәын. Пшь-класск рфы атцара стон. Аены меышан. Тагаланын. Арахә амхқәа ахьтыргахьаз ахкаарақәа рахь идөықәыртцон. Хара инахцәыхаран Аалзга ацшахәа архафы иказ ахкаарахь срышьтит, арахә унархылапш хәа. Ахкаара фыцын, арахә ирфоз рацәан, рыцсы алахан ихәуан, хараггы ицазомызт. Сара сыпсы иахмырзаауа ишьтысхит «Ҷацъы-Мурат», Мушьни Ахашба иеиҭагамҭа. Иаахьтахахьан, иагшьбыжьын, аха сшыапы хтын, сеимаақәа ашкол ахь азыхәа среигзозу. Ахкаара сынҭагәежьын, ө-фахәарак афәынцъ иамахаз апхә бгы еизызгеит. Руақы ус инасытцастцан, егы ахьта иакуаз сшыапкәа ныласхәан, хымапсыма ашәкәы аасыртит. Уаха саамгылазакәа ашәкәы сапхьан салгеит. Амра нзаалахьан.

Ашәкәы ианапхьалак, хажьыкоу хзымдыруа хгылеит рхәалоит. Убаскан акара сахьыказггы здыруа, зеггы еиғны избо, зеггы еилыкка рыбжьқәа сахауа, рыффыөқәа сахауа скамлацызт. Ашәкәафы имөапысуаз шыхтыс хьанҭақәазггы, шыжьы инаркны бзиа збара сафыз, исхәар сылшоит ахааназ бзиа избаз Ҷацъы-Мурат дышҭахазггы, сгәы канамыжьзеит, еиха саргәгәеит.

Ашьтахь – сзыпхьо еилыскаауеит хәа схы-сгәы аназҭаз зны, иахьысыз Чечентәылатәи аибашьра алагамҭаз еиҭах фынтә урысшәала сапхьеит абри афымҭа ду. Ицъасшьоз, ашьтахь санапхьаггы, аиха иалскааит, ифыцзаны исылсит, рапхьаза санапхьаз аиха иалскааз, сгәақынза инеины исхамыштүа исзынхаз атыпқәа, еихаракггы алгамҭахь, Ҷацъы-Мурат иөызцәеи иареи ирыхьзан, ирыкәшан ианеибашьюа, аетцәақәа зқәыжьыз, ииөрны ицо азиас еипшыз ажәөан...

Убри инаркны, иахьаггы, сгәы иаанагоит, ихәычтәы литературоуп,

ихэыцтэы литературам хэа акэымкэа, асахьаркыратэ ыымта бзиа аныкала (хэарада, ахэычы иакэым, аду иузидымгало акы амхэозар), ахэычы дарпхьатэуп, иабжыагатэуп (насгы, ускан хқытафы акэым, араионтэ центркэа рфгы, ацсышэала акэым, урысшэалагы ахэыцтэы литература бзиа абаказ). Саргы урт реихарак ашьтахь ауп санрыцхьа. Ахэыцтэы литература бзиа, дагхан акэзаргы, ауафы дапхьароуп, ихэыцра тыц ионыцка еибакэеибаха инимыжьроуп. Насгы, шака ыымта ссир ыкоузеи адунеиаф, ахэыцкэа ирызкны. Иаххэап, Киплинг иеипш икоу, адунеиаф еицырдыруа ашэкэыффы, рацхьа иргылан, дызладуцэкэоу ахэыцкэа рзы ииыыз ауп. Убри афкнытэ, сгэы иаанагоит, арцафы иуалкэоу рацхьа игылоуп ахэыцкэа ацхьара агьама дыркра хэа. Ацхьара агьама зкыз ацафы, иахьакэзаалакгы, иарбан матэарзаалак афы ихэы тайжьюам. Иара убас, Атцара аминистрра, Араион кэшақэа, хазы-хазы ашколкэа рфы икалароуп абиблиотекакэа реизгара, реифекаара акультура. Ус ахыцхьазара хэа акэымкэа, ацхьара агьама змоу деилахан дзыпхьаша, алпшаах, егырт амацэаркэа хылатэи рпопулиартэ литературагы налатцан.

Ашэкэы, асахьаркыратэ литература ацхьа иргылан, ибзиан иахьамцхьо, ашкол, егырахь егьа еихьзара амазаргы, еитцахоу школуп хэа исыцхьазоит. Иаххэап, ибзиан иахьацхьо ацсуа школ афы, ацсышэала, урысшэала хэа апроблема калазом, ацсшэа здыруан, ацсышэала иамцхьо, шамахазак акэымзар, урысшэалагы иеадицалазом.

Егырахь, ииашоуп, иахьа акомпютер, аинтернет ыкоуп, уи атэы здыруа инартбааны аинформация иоуеит, уа, хэарада, аинтерес зцоу акрыкоуп. Аха ашэкэы макьана уафы изыцсахуам, даарагы агэыгра сымоуп, ацхьакагы ус инхоит хэа. Уажэнатэ ацхьака ашэкэы калару икамлару хэа, ма иаахцэаны икалом хэа икэгылоу, адунеи акэзаара, апокалипис анбакало хэа еснагь иапшуа ирфызцэоуп. Ашэкэы, арадио, акино, ателехэапшра ахнагазар, убрыгь ахнагоит. Убарцкэа срызхэыцуа, пыцк еилыскаауа салагеижьтэи, агэра згеит, ашэкэыффы, шамахазак акэымзар, анырра изто, дзыпхьахьоу, ихы-ипсафы иаины, зымч зпоезия имфалафу, еиуеипшым алитературакэа ркынтэ, еиуеипшым афымтакэа зцазкуа алитература зегьы ауп. Хэарада, дасу убарт рахьтэ, дзыпхьахьоу, идоуха иатэны икаитцахьоу.

Агэра ганы сыкоуп, ашэкэыффыцэкэа, шэкэыффык мацара, уи егьа ддузаргы, «еыхьшыртас» дышьтыхны, аныхеипш димцагылан диашьапкуазар, изеигьхо акэым, изеицэахоит хэа. Хыла сара, ус иныкэырцшны иухэозар, рацхьаза сгэатцанза инеины итахаз ашэкэы «Хацы-Мурат» зцазкуа, зышьатакэа цаулан иамоу, амилаттэи ауаатэыфса зегьтэи адоуха аицшьырта узгэамто, еиласаны иказцо, иапызцо алитература ацхьа исыргылоит еснагь.

Хэара атахума, ацстазаарафы иаакэымцзакэа икало аццакракэа, афымта аформеи астили ирнымцшыр калазом, аха ашьаца, – ацашэ ицаулан ацстазаара, жэлар рдоухатэ стихиа иамазароуп.

Насгы, сара сзы ацхьа игылакэо иреиуоуп апроза иныкэнаго апоезиа. Уи ишахэтоу, даара агьама змоу ибз иныкэсыртэ мацара иказароуп,

еихшәеизшәа. Уи, раҗхья иргылан, иаанаго аҗазара ахрыҗсарақәа раан, аҗсабара атәи аҗстазаара атәи рыҗсы штоу, ишыҗшқараху, иахынзазалшо кыыс амамкәа аҗазарахь риагара, аҗстазаара җыц рыҗара ауп. Асахьяр-кыра иаҗсыцуп.

Убри ашыза зылшоз рахь аҗхьягылащәа дреиуоуп «Җаҗы-Мурат» зшымтоугы. Алитература ахәшьащәа дукәа руазәк ихәахьан, уи, икалам нкашәаанза, данхәыҗз аз апоезиа алыжж адунеи шибаз ибон хәа.

Ашәкәаҗхьяра культура дууп. Ашәкәыщәы тәамщәахә изымдыруазароуп убри аҗы икультура еснагь аизырхараз. Ианагирха, даахьяаҗшаанза иныҗшуеит.

– Аҗсуа литература иагу-иабзоу хәа иуҗхьязоу? Сара излазбо ала, җакҗаханы җаҗоуп, еиҗаразак айхәтәантәи жәохә шықәса. Аҗыц аз-бахә зынза иаххәазом, адунеитә литератураҗы иҗоу атенденциакәа хрызҗлымханы рызбахә заҗарыҗы тҗахым ыҗоушәа збоит. Ишахәтоу ахы аус адулара җагуп, уи ххәыцрақәа артшәоит, хҗяма бжьнахуеит. Апровинциализм җсада хәа изышьтоугы абриоуп.

– Аҗсуа литература иара ахаҗа иагу мацара акәым, инартбаан анализ җаҗаны ахцәажәарагы амамижьтәи акраатцуеит. Алитературақәа зегы, иаанымгылакәа иҗиаларц азы, ирҗахуп акритикеи алитератураҗцаареи. Аха убри зегь реиҗа ирҗахуп аҗиарагы ашьақәгыларагы еицырҗу алитературақәа. Хара зегы иаадыруеит аурыс литература дузза, усқан, убас еипш иҗоу аҗагылазаашьяқәа иахьзааигәақәаз Белински ихәтәи икәшамыкәша иҗаз алитературадырщәеи рлитература ишаҗагылаз, рыжәахыр шаҗа иамаз, ацашьтыхыщәа реипшҗәкьа.

Хара хмасштабқәа рҗы убас зылшартә иҗоу, здыррагы, зҗарагы, зфилософиягы, збащәатәрагы, згәыбылрагы хлитератураз, иааидкылан, хкультуразы, уаҗа аҗақы акәмызт, уалазартә иҗоу дхазгылар, хлитература иагу-иабзоу, иаҗагылазаашьоу зегы аарцшны иахирбон. Акраамҗа, аҗышәа змоу, издыруа илаҗш згу хлитературатә җиара ахсаалаҗгы, ианымҗшуа, ианыҗуа иалагахьоу, еилахәаз «амаршрутқәагы» шьяқәгылан, аҗыцқәагы аирбон. Ииашоуп, ари аус аҗы ареҗепт узыҗаҗом, аха ас еипш иҗоу аопераҗиақәа даарагы ихәартоуп, хара хлитературеипш иҗоу алитература азы еснагь ихәшәуп.

Уажәаҗарагы убри хлитература иаҗахны иҗамлац. Хлитературагы, уажәы хара хҗы имщәаҗысуа апроҗессқәа реиҗарак реипш, амщәеихысырҗаҗы икақәханы иҗоуп. Ииашоуп, иарбоу ахырхарҗақәа руак ахь ахы хоуп, аха убри аашьтыхҗәкьан, маҗк иадамзаргы инаскьяхьо ыҗазаргы, имаҗщәзоуп.

Раҗхья иргылан, убри жәохә шықәса хәа узҗу рыла Аҗсныгы, адунеи зегь аҗынгы даара акыр җалеит, акыр рәеиҗаркит, аҗеиҗакра иалагеит. Ашәышықәсақәа реилыҗра, азыни аҗхыни еилзыргоит хәа ззырхәо, Иасхьяр еипш, хымш ыҗам, җхәара җҗәангы иамазам, иара убри игылаз шәышықәса зегы ащнүҗҗа убри иаҗзазаргы җалоит. Асовет Еидгыла аилыщра, акапитализм шьяқәгыларахь ахырхарҗа ашьтыхра, зегь рыла хәилазырсыз – хылагы, гәылагы, доухалагы – аибашьра, ауащы җара

дыбжамеамны дықэзырхаз, зхы иақәйтхартә иқаз акыр рхы иақәйтызтәыз, убартқәа ирыхъаны, ауауы, ифа-ижә анауғгы, идоуха, иламыс зташәаз – зеггы зыхтысыз асахъаркыратә литература аматериал, аңсәзаара ауп. Абарт зеггы ирызхәыцны, алитература иадкылан агәәтара атахуп.

Уи иаанагом, ҳлитературағы уртқәа зынза иқам хәа. Иаххәап, хара зеггы ибзиан иаадыруеит уи асферағы Р. Қапба ицабаа. Хәарада, уи, ашәкәыуәцәа рбиографияқәа, рырәиамтақәа, рөымтақәа инейцыхны, инейдкылан ирзикуа афымтақәа рнауғгы, акритикацәкәа иатцанакуагы еснаг дафуп. Аха Р. Қапба ихықәкгы, ишышагы убас икоуп, иаргыны акәымкәа, автор имаршәа кны, игха хәа иипхъазоггы ифамкшакәа ирбаны дивагылоит. Иахъа, изаазарызеи, итеггы иаахтны иааргыны ацәажәарагы атахуп. Уи азәы ихахы имгар қалоит, зеггы ххы алахмырхәуазар.

Асовет мчра анеилыуор, зехынцъара еилыуорит уи злеибаркыз аңкарақәа, адоуха, акультура азы иаңызгы надкылан. Асоветтә шәкәыуәцәа реихарауык убри аңкарақәа ирхыпшзан, компас ирыман. Убас иқан хара хәгы, акы иахыпшны ицон, акәымзар дара рхала ихәыцны, избаны мацара иқартоз усқак ирацәамызт. Уажәы иаразнак знапы зыртаз асаби иахъиеипшхаз рацәахеит. Асаби, хәычы-хәычла дамыршыцылакәа, иаразнак инапы иутар, иецәипыр, ишакәым иблақәа дыртасыр, ижы ицартә иқайтар алшоит.

Абар абри атәы шысхәаз Адунеижәларбжъаратәи ашәкәыуәцәа Реидгыла Пен-Клуб аконгресс ағы Минск, 1996 шықәсазы: «Все это реальность, характерные черты переживаемого момента, творческого промежутка, от которого зависимо слово, его свобода и то, какой быть этой свободе – подлинной или неподлинной.

Это – быстро созревшее новое содержание, требующее воплощения. Да, подлинная свобода слово – величайшее благо, но даже для такого блага, оказывается, надо быть подготовленным, особенно после такой долгой экзекуции, которой подвергалось слово у нас в недалеком прошлом. А вот свободное открытое слово – это новое зрение требует уже иную поэтому, не имеющих других тайн, кроме поэтической и художественной».

Ажәакала, афарацәа рымацара ракәым, ҳлитература ишалагылаз иажәызгы ғыц рхала аныкәашъа рымтар ада псыхәа ахъамам қалейт. Аха, рыцхарас иқалаз, уи ашыза зхы иадыкылаз хмачхеит. Убри иахъаны, хшыша, ххәыцшыа, хныкәашәа ағы хзышыцылахъоу аинерция ауп еихарауык макъана хәазго.

Иахъатәи хтагылазаашъа, ҳлитература атагылазаашъа гәәтан, иаахакәы-ршан, иаххәап, иара апостсоветтә гьжырағы, рацхъа иргылан, еснаг ххы зықәкны хәқаз аурыс литературағы имәапысуа гәәтан, хазхәыцны, хара хтагылазаашъа иахынзалшо иадкылан, ағыпсахра амәа хзықәымлейт.

Апостсоветтә гьжыра иахъатцанакуа, егырахъ икоу аилкаара еиха иахцәыуадаууп, аха иара аурыс литературағы зеггы еиқәышәшәа иқазам, убрагъ, ишаабашъоу акәымкәа, акыр икахан иахыикоу рацәоуп. Аха, иахъа уа имәапысуа апроцессқәа, дара урт зыхыз рху Палевин, Сорокин ухәа реипш икоу ашәкәыуәцәа ғыцқәа рыхарақәа, аңхәакатәи аурыс

литература ду амѡа азылхра, афундамент азырхиара азы ихэартахоит ухэартэ иѡоуп. Урт макъана иахнаѡауеит, зны-зынла изыкэгыло адгьыл ныжьны инаскъаѡеит, ихараѡаны иагоит. Аха, еснагь ишыѡалало еиѡш, аамѡа аназыѡаѡахалак, ус еиѡш иѡоу алитература ѡыц аѡы иааскъаша ааскъоит, инаскъаша наскъоит, ииасыша ииасуеит, зегьы рѡыѡаѡе инеиуеит, рклассика аѡнытэи еиѡымѡе иаауа рыѡиара амѡа еиѡеиѡшьхоит, убас амилаѡ литература аетап ѡыцгьы ахы акуеит.

Иахъа, хѡоухатэ культураѡы раѡхъа иаашьѡахъуа хсахьаркыратэ лите- ратура шакэугьы, адунеизегь ахь иѡеыраагаша аихьзараѡеа шѡамоугьы, шэышыкэсала аѡиара иаѡу, зегь рыла еиѡэшэоу алитература гьаѡаѡеа иѡартѡо, иныѡэырго аенергия, убри иабзоураны рхи дарей ахьеизхо, рхала маѡара ирылдыршо аѡырѡыѡраѡеа макъана хара зегьынѡыара хамч аѡэхом. Хэарада, сара агэра ганы сыѡоуп, литературас иѡоу зегьы убрахь рхы хазароуп хэа, ахадараѡеа рѡы рхи дарей еизхалартэ еснагь амч аизгара. Рхи дарей еизхоит иаанаго, дара рхазы, рхатэала иѡартѡо ауаатэыѡса рсахьаркыратэ ѡазараѡы иѡоуп хэа ауп.

Аха иахъа убри аиѡш аамѡоуп, ашэышыкэсаѡеа рѡахьырыѡсахыз, убри иахъаны, аѡеаки иахъаны аѡеитѡакра гэгэаѡеа иѡалаз, аѡоухатэ сферагьы надкылан, убри еиѡш аѡагылазаашьа ѡанатѡеит, еиѡа иѡаѡоу алитератураѡеагьы, рыѡиара иагымхарѡ, еснагь иаѡаху аѡырѡыѡраз ишыѡкэымхарѡ азы адунеизегьтэи аѡышэахь, иахъа литерураѡыѡхьаза хыла изѡу ахь ихьамѡшыр ѡсыхэа рымазам.

Уимоу, аѡеакалаза аѡиара иаѡу, аѡеа ѡѡараѡеак ирыкэныѡеа Амрагыла- ратэи ажэларѡеа рлитературей рфилософией рѡышэахьгьы ихьаѡшуеит.

Ганкахъала, хара хлитература, иахъа адунеиаѡе, иара апостсоветтэ гьежыраѡе иѡеыртѡыз аѡоухатэи асахьаркыратэ ѡазартэ уаѡѡраѡеа, иаразнак игэатан, иаразнак хайааиртэ изыѡамлози хэа ххэаргьы хйаша- хом, аха, аѡеаганкахъала, уи еиѡш азѡаара ыѡоуп хэа хыхъазымхэыѡыз, хыхъаламѡеажэаз, убри ахьзала ѡеышэарак ахьыѡахамѡаз, хазѡу иахъа- нымѡшыз, игха маѡароуп акэым, даара ххьысхан ханарѡшуеит.

Хлитература зегьы амеханакыртэ ус еиѡш иѡоу акгьы мѡаѡысуам. Арахь айбашьра ааилгази уажэи рыбжьара имачны ирыѡеит узхэом. Уи атэы рхэоит акьыѡхь иабо, ашэѡкэѡа иѡыѡуа. Аѡыжьра аплан ианыѡггала иануп, еиѡарак 20 инаркны 40 рѡынза кьыѡхь бгьыѡ иназо анапылаѡы- раѡеа, зны-зынла иара апоезиагьы – убасѡак иѡарѡышхан. Авторѡеаѡеак шыѡкэсык аабжьамыжьзакэа аплан иалоуп. ѡшзала, аплан иалаз, аха есышыкэса 20 – 40 кьыѡхь бгьыѡ зыѡуа дзеиѡшра шэѡкэыѡѡузеи?! Угэы иаанагап, ахатэбзиара акэымкэа, шаѡа даѡъа бгьыѡ хзыѡрызеи хэа аиѡ- лабра рыбжьарѡазшэа.

Ажэа ахы иаѡэитхэит, алитература агэы икылахан иѡаз аидеология уажэшьѡа иѡам, хакэитрахеит анырхэа, зхы иаѡэитхаз иѡакѡхьѡера иазхэыѡны аѡиара ашьхаѡамѡа икыдымхалакэа, еиѡа изламариоу хэа, иаахэын иѡалазшэа. Насгьы, ирыѡхарахаз, ибзиоу-иѡэгьоу хэа уаѡы игэеитом, иагу-иабзоу нѡыѡѡаан ихэарѡ азэгьы дашьѡам, аѡыжьрахь амѡа азѡо, ахэшьара аѡѡаратэ система ыѡам, егьа еиѡкэыхэѡэаны иѡаргьы,

избода, уи ада ус змам дарбану хәа иҕоуп. Уртқәа зеггы рапхья избаша, иагзырхаша, зкымта ацқьара зыбла ачыц еипш изыхьчаша иара изыџуа, изкымтоу шиакәу зеггы иаххаштызшәа.

Ашәкәы тытаанза, автор ма атыжыра дашьтоуп, иантытц нахыс азәггы усс имазам. Ицьюшьяша, апхьяџ итәггы ххаштит. Ииашоуп, даара зхы ақәтан, даара иацклапшны изыџуа, сара исылшо агсыжырым, егырахь изтаху хымпада ицшаауеит хәа ихәыцуа арҕиаџцәаггы ыҕоуп. Аха зеггы дара роуп, хара, уи аганахь ала хтагылазаашья зеипшроу ала, знымзар-зны уи, апхьяџ, даххаштны иҕамлароуп.

Уахынапш-аапшлак, иццакуа рацәаџуп, аџра знапы алаку рахь, аха уи сџымта иахьынзалшо сацклапшны, абыртқал икылхны иҕакстап хәа акәымкәа, хымапсыма иаидкылан инаган исызрытандаз, исызтыжында хәа мацараз акәушәа.

Ииашоуп, хашәкәыџцәа, анкья ацьямш рацәа ззаныз, аха уи азы акггы змоузоз аколнхџы иахьи еипшқәоу кәлеит. Аха, иахья, зеггынцьяра ауадаџрақәа шыҕоуггы, хайхабыра убригь иазхәыцит. Ашәкәыџы, мацк иҕаартынчны иусутә днадтәалап хәа ацхыраара ирҕеит. Иахьязы убри хыс иҕакстаз – апрезидент, апремьер-министр, авице-премьер – анцәа ихәтәишьеит – убригь иазгәатәтәу, даара хәтыр зықәтәтәу усуп.

Аха убригь ишахәтаз хазымхәыцит, атакпхықәра ихәднатцоггы аус ишахәтоу иазымуйт. Хлитература хашәкәыџцәа напшы-аапшны, ирыгу гәатан, аамтаггы иазхәыцны аусурахь измиасит, хайтахарақәа еиқәыло иаауеит, макьяна хәазгоггы, ишысхәахьо еипш, цасатәи аинерциа ауп, аинерциа, ишдыру еипш, аҕиара иатәзам.

Ари ицәырнагеит атемадара, ажанрқәа еиланарџынтит, акырцьяараза еиланарџашьеит ажәабжь, аповест, ароман, апоема, ажәеинраала ржанртә чыдарақәа. Ус ахьит апсуа прозаҕы еиҕа ишыақәгылахьяз ажәабжь ажанр, зынза иахцәеилапсеит ашыақәгылара, аеыргәгәара иаҕыз ароман ажанр, еиҕа аҕыцрақәа ахьцәыртцыз, еиҕа агәыггра узто ажәеинраала ажанрггы, апоема ажанр акәзар, хпоезиаҕы иахьынзаџазахьяз иаҕыџрит, уаанза иархахьяз ацәызит.

Абасала, даара атакпхықәра аамта хтагылоуп, еилкааны хәхггы хлитератураггы харзымхәыцыр ада цсыхәажәла хамамкәа.

Хәарада, уи иаанагом хлитература цыцза иаагылан иҕоуп хәа, зынза ахәынцәа ахьтыркьяхьоу амџақәа ирынхалазеит хәа. Иҕоуп ҕыц али-тература иацагылаз, рнапы ҕыцггы, рыбжыы ҕыцггы. Убра, иҕалап, хыхь цьяра ишысхәаз еипш, зхи дарей еиқәхартә иҕоу аџымтақәа ыҕазарггы. Уи иахәоит, иаидкылан, хлитература, амчггы зынза ишымцац, атрадици-ақәаггы, аха уажәытцәкья изташәаз ауадаџра ауп хазмыртынчуа, хзыршәо акәымзар.

Иаххәап, цыпхтәи ажурнал аномерқәа руак аҕы сзыхцәажәаз уара уажәабжькәа, урт хпроза еиуеипшым ахырхартақәа аанахәоит хәа агәыггра уртоит. Хәарада, иацутароуп, иургәгәароуп, аҕиартә аутароуп. Зхабар здыруа уроман иахәоит убри амџа ушықәу. Ароманггы зеггы апхьартә иҕоуцароуп. Уажәы, хыла уарей сарей хәхьи еицәажәо аҕынтә, урҕиара

атэы сажэа иаластцоит, егырт ртэы ара салалом, уи хазы иззаатгылатэу акоюп, аха дара ыкоюп, ифыцны хлитература иаатцагылаз. Урт рацэафым, аха хыпхьазарала акэымкэа, хатабзиарала аизхара калап хэа хамгэыгуеи. Уи ами, нас, зегы аца заабо.

– Угэанала, цсыхэас иаеи хлитература, ажэлар рдоухафы иахьа иахэтюу атың ааннакыло акайдаразы? Мамзаргы ашэкэыфэцаа рабицара фыц гылаанза хускэа ус иаанхоу?

– Рацхьа иргылан, аинерция хэцэцап. Азы иаанэхээз, уеизгы агака сцон хэа зэазтоз иеицш акэымкэа, аушэакэ хназго азы ххы аатырхэхэан хнапкэа хкыап – арфеиара аус ахьейтахам, аеиэгьтэра иахьашьтоу, иахьатэи аамтаз иказшьарбагоу алигературакэа рыфеиара ачыдаракэа иахьрызфэлымхау, алтцшэа змоу аимака-аифак ахьыкоу, ирыгу иахьацэыпхамшьо, уи апыхра, аиааира иахьацэымаашьо, инеикэыхэхэа-ааикэыхэхэан зус акатцара иацэыпхашьо ахьыкоу, шака ирацэоузеи хэа акэымкэа, шака ибзиоу, инагзоу атэы ацхьа иахьдыргыло ацаф ахь.

Ашэкэыфэцаа рабицаракэа реитцагылашьа еснагь еицшым. Зны агэыркыхэа иаауеит, зных – реынкылан, иналапса-налапцо, абыржэы хара хэы ишыкоу аицш. Зны-зынла, еиха зтагылазаашьа еигьу алигературакэа рефгы, афэцаа рабицаракэа реитцагыларафэы абжыфэаракэа, абжыпсааракэа калоит. Уажэы, агэра ганы сыкоюп, цасатэи Асоветтэ республикакэа, автономтэкэа рефы мацара акэымкэа, аидгылатэкэа рефгы амилаттэ алигературакэа ртагылазаашьа уеилахартэ ишыкам. Убыскак излеибаркыз – арегионкэеи ацентри реизыкэазаашьакэа, ахэынтцарреи иареи реизыкэазаашьакэа, атыжыра, аицагара, ашэкэыфэы ицабаапса азцаара ухэа зегы шыатанкыла реырцсахит. Урт зегы шыатанкыла ирфэыцтэуп.

Хара хэы убарт зегы ирыцуп хаудитория атшэара иахкыаны еснагь иуашэшэыроу хбызшэа азцаара, хэпхьаф изцаара. Убарт ирыцшыу, еснагь ахылапшра, ацхыраара зтаху афэцаа фэарацэа рааира, реитцагылара азцаара. Аха абрагь еснагьгы иазхэыцлатэуп, фыц ифэуа рхыпхьазара кахтцоит хэа, рааира армариарахь ирхамхарц рацхьа икэгылоу асахьаркыратэ хасабтэкэа, урт рыфазара ладмыркэырц, илакэу ахтыстеицш, ус змоугы измамгы нхытц-аахытцуа икамларц. Ашэкэыфэцаа реидгылафэгы, Ассоциация афэгы еисаны уи афыза апрактика икартаз, ажэ агра еицш арахь иахныпшуа иалагахьейт.

Убарткэа зегы ирыхкыаны ауп, машэырны зны салам шэкэык афэы жэеинраалала цэахэакэак анызцахьазгы, «хара хзеицэада» хэа изаакэгылаз, акыпхьрагы, атыжырагы, егырт зин хэыцкэак ашэкэыфэцаа ирымакэоугы зыртаххаз.

Инартбаан ауаажэларра рефы ажэеинраала, исахьарку ажэа асалам шэкэкаггы рыфэра афэы аума, ус альбом ианыртцома, ус чарак, гэыргьарак афэы аныхэафэа иалатцан ирхэома – иус бзиоуп. Уи иахэоит, алигература ауаа рефы шака атың ылнахьоу, шака ражэа иалсны икоу атэы. Ас еицш икоу ацэыртцара алигература ахкыа бзиакэа ишреиуоу зегы еилыркаауазароуп. Аха, рыцхарас икалаз, иахьатэи аамта убри еилызкаарц зтахым, абла ахьтам алагырз аазгарц иашьтоу калеит.

Ажәакала, хлитература иагу-иабзоу зеггы убыскак еикәылан икоуп, хоык-цшьоык ғыц иааитцагылаз зусушьа, знапкымта агәыгра хнато рхала рымч ақәхом, икыдхан хлитература иалахаз абггыжә ахыхәхәаны, афәра аартра. Уи иахья, макьяна абарт ачымазарақәа зынза изламеыц хашәкәыооцәа зеггы ируалуп.

Хлитература иалахаз, ихыздарц иалагаз аанкылатәуп, амәа ктәуп, зынза ихнаәаанза, анцәа иумхәан, иажаанза. Зегьрацхья иргылан, ашәкәтыжьра иахтнахто иаахыхны, имацымкәагы, итыцтуа зеггы өба-өба рецензия рыцымкәа атыжьрахь ирыдрымкыло икәтатәуп. Арецензиякәа рфы иарбо агхақәа рыриашара, имыцхәны, ижьымдырны иамоу агырхара хымпадатәны. Иахья итыцтуа рыбжак, алитература аөазаратә шкала ианыпшуазтгы, зынза акыпцхь ахь инармышьтуа роуп. Убас икәтатәуп, анапылаөра иахәо псычезар, сахьаркрыла, цакыла илакәызар, автор егья қара икызарггы, иавторра астаж амазарггы инкылатәуп.

Уажәы хазы ахәынтқарратә шәкәтыжьырта шыақәыргылоуп. Уи, еитасхәоит, иахьатәи хәицхәбыра ашәкәыоөреи ашәкәтыжьреи рызцаарақәа рус хадақәа ишрыларцаз. Убри ахәтыр афынтәггы, харггы ихалшо ала, цьара еитцахарак амоуа, ахи-атцыхәеи зеггы хәицхыраан итыцтуа ахәтабзиара хәракхартә хныкәароуп.

Атыжьырта макьяна зегь рыла еикәыршәамзарггы, уажәнәтә иацтатәуп асахьаркыратә хеилак, иреицгу, апринцип змоу хәваторцәа алархәны. Ашәкәтыжьырта иазоужьу аитәтыжьра иатцанакуа алитературазы акәхап, аха, иахья хлитература аґагылазаашья зеипшроу, хаклассикафы макьянаггы еилырганы ихамам ахьырацәоу афынтә, убрантәиқәаггы даара иалцшаау, иалху ракәзар ауп иахья итыжьтәу.

Иахья, аґагылазаашья абас ианыкәла, ашымтақәа зеггы рзы иахтәху асахьаркыра хәракы, ашәага-зага азәггы иаөгамхароуп, зықәра ыкоу, зыстаж ыкоу, хлитература абаскаамта ишалагылаз аз иааиуа инадыркны. Аиҳабацәа убас ианыкарца, убри ианадгыла, егырт рзггы ифьырпшыгахоит.

Зны-зынла, 60 цәахәа хар амам хәа иалухыртә, иуқыпцхьыртә икоу инарыдкылан, ажәеинраала афынза изымназо цьара «баазарак» злам, ацхьяө игәы итцачуа 300–400 цәахәа надкылан иркыпцхьуеит, апрозафггы – убас. Зны-зынла акәым, абжеиҳан. Рыцхарас икәлаз, убри убыскак ифьыкхеит, иацәцаз мацәуп. (Шәса хәычык азы мацара чуанк абыста зуз реипш.)

Идыру усуп, зхәтәы литературатә бызшәа змам, иззыкамцаз абызшәатәкьякәа ирыларпцхьазам. Асахьаркыратә литература ишыақәнаргылаз, икәанатцаз алитературатә бызшәоуп егырт асферақәа зеггы рхы иадырхәо, ажәакала, ахәынтқаррафы аус зуа абызшәа. Хәра хлитература икәанатцеит зеиґьатам алитературатә бызшәа. Аха уи ахархәареи, дыртцареи, зегынцьяра аус аруреи рфы икоу апроблемақәа зеггы иаадыруеит. Урт ирымоуп иобиективтәуи исубиективтәуи амзызқәа. Асубиективтә мзызқәа кәзцо хәра избызшәоу зеггы хәуп. Имзакәа ихәатәуп, миләт хәсабла иҳагу акрыкәзар, зегьрацхья убри гылоуп.

Уи, нас, зцаара тбаауп, хыла ара хзазаатгылом, аха, ихәатәуп, убри

азы атакпхыкэра зду рапхьа хгылоуп хара, иџуа. Аџра аан абызшэа ацклапшра анаџсгы, уи дыртцара, изладдыртцо архиара, еснагь аигытэра, ахэыцкэа ирызку алигература аццара – абарт зегы хлитература аџиара, ашэкэыџџы итакпхыкэра иатцанакуеит. Иахьа убарт зегы рџы хайтцахоуп. Еитцахоуп хэа исыпхьазоит ххэыцтэы лигература, ахэыцзакэа, ахэыцбахчаџы зда псыхэа рымам инаркны, ашкол алгамтатэ класскэа рџы итэоу ирызку акынза. Ара аеакгы ыкоуп, ихамоуггы уаџтас иахьырзымдыруа акынтэ, иреигькэоу рзалхуам, урт иахьа изтаху ркынза иназом. Даара угэы назртэ икам ацсуа лигература артцага шэкэкэа рызцаараџы. Урт акыр иацэыхароуп хар змам апрофессионалтэ џазара. Артцага шэкэкэа кэзтцо, аметодика хар амамкэа идыруазар, алигература цкьа издырам, алигература хар амамкэа идыруазар, аметодика зынза издырам, ма дара артцага шэкэкэа равторцэа, апрограмаггы иалам, еикэдыршэо артцага шэкэы аџгы изтыпым, рџымтэкаэа рыла ирхэахуеит, уаџы иџахьы изнамго.

Убри, зегы реиха атакпхыкэра змоу аус, иаџу рахь имаџџым изусым, Мазлоураа-Зегызлоураа. Ауаџы итакпхыкэра ускак усс имамзарггы, ма иламыс дазхэыцроуп, аха урт зыгэкэа џыркаатцэкьо уаџ даабом. Аиџабыра цараиуртэкаэа рџы, атеорияггы инартцаулан иахьахыстэу, сара иахьынзаздыруа, артцага шэкэкэа зынзакгы иказам.

Абарт зегы, еиџаразакгы ахэыцтэы лигература ахьейтцахоу, алигература ахэыцкэа ркынза аназара, агэбылра дыркра, нас дара аџџэа хэыцкэа рбаџхатэра арџыхара – зегы дырпсыџеуеит, иныркылоит.

Алигература атцаара, ацхьаџ иазыкатцара, аинтерес иркра, иара алигература ахата дыртцара, ажэа сахьарк абзиабара акультура ашьтыхра – алигература аџиара, абаџхатэра змоу аџар алигературахь рхьахэра, рааира иацхраауеит. Ажурнал «Амцабз» аџы редакторс саныказ хкоманда даара ибзиан, зус бзиа избоз, ибзиан акатцашьа здыруаз, иаггыказтдоз рыла еибытан: Шьалуа Цэыцьба, Валери Гамгиа (асахьатыхџы), Геннади Аламиа, Даур Зантариа, шыкэсқэак рышьтахь – Сариион Таркьыл. Абарт рыбзоурала, ажурнал убас итытцуан, сахьала ишеикэыршэаз аума, ианыз аума, аматериал шака еиуеипшымыз, шака иацклапшны еиыпшааз аума – ахэыцкэаггы еилахан иапхьон, адуцаэаггы. Ускантэи анапатцаџракэа хыхьынтэ ирыдыртзон рхэеит, аха 11-нызкь атираж уи мацара иазыкатдомызт. Хара ианахтдоз акэым, дара ацхьаџэа хэыцкэа иахзаарышьтуаз, ирыџуаз, итырхуаз шака ыказиз, насгы изакэыиз! Ирыџуаз, еиџарак ажэеинраалакэа, нас – ажэабжькэа, алакэкэа, итырхуаз асахьакэа убас иссиркэан, хазхара хазреигэыргьомызт. Харггы, иагыцьяхьшон, хаигэыргьацэарггы алапш ахаркыр хэа хшэон. Убаскан «Амцабз» адакьякэа рџы ауп зегы рапхьа ишхэыцкэаз иахьалахкааз иахьа хлитература игэгацаза иатцагылоу Ан. Лагэлаа, Г. Сақания, Гэ. Кэытцниа.

Ажэакала, зегы убас еимадоуп, убас ишьтибахуеит. Иаидкылан, убарт апроблемакэа зегы хлитература зегы, иара азхара, аџиара иапроблемакэоуп.

Ашэкэыџџэа, алигераторцэа рыцхыраара ахьатаху рацэахеит. Иара алигература ахата акэзар, ипроблема мацараха икоуп. Арткэа зыхкьо,

ганкахъала, аңсуа бызшәеи алитературеи рдырра ада псыхәа ахыѳкам аусуратә тыпқәа, ариабжьарак даарак ишрыцымлацгы, иаанызкылаша, аматц азызуша акадр ҫыцқәагы ыѳкам, азәгы иазыѳкастоит хәагы дашьтан аабом; аеаганкахъалагы, ус аиаша ххәап, асахъазы иахыпхъазало пытәык ракәымкәа, хыла иахъа алитература кәзцо, иаазгогы, аңсуа шәкәыѳәцәа рлитературазы еснагъ рыжәлар рҫапхъа рхы иадыртцоз рҫакпхықәра лаҫәит.

– Урҫиара ус аҫы зегъ реиҫа иуңырхагахаз, иахъагы иуңырхагоуп хәа иуңхъазои? Ауаа роума, аңстазааратә тагылазаашъақәа роума, урҫиаратә материал ахатә аума?

– Ас еиңш иҫоу азтәарақәа адәахъала имариоушәа убоит, аха ус иуадаѳқәоу иреиуоуп. Еиҫаракгы, зыпстазаарагы, зырҫиарагы дара ишъақәызцалахъоу хзы. Арҫиара акәым, ус аңстазаараҫы иарбан уаҫы ипҫырхагам, убарт ипҫырхагоу инарҫеикуа акы имамзар, дазыѳкатамзар, ихы изымыхъчозар, аеазәы димыхъчозар, аеакы дамыхъчозар, инаитамгылозар. Дины данынкашәо, ихианы изыпшу иңсып ааилеигаѳеигоит, нас иан лкыкахш иҫырҫы аархәхәуеит. Аха урт рынахысгы акраамта азәы идамзаргы ижәѳахыр иҫахуп. Ажәакала, ауаҫы абри адунеи данықәнагала, инапы иҫьартә дҫалаанза инаитцагыло имазароуп. Зкышықәсала, абиңарак аҫынтәи аеа абиңарак ахь инеимдо, инаццо, аҫагылазаашъа ыҫазароуп. Абиңарак иҫартцо афырхымцеиңш инеиқәычхъыпны ицо, ҫыц иааиуа зегъы рҫыцны иаламгар ада псыхәа рмоуа акәымкәа. Избанзар, уи ада ҫиара, пхъацара залшазом. Хара, милатк рахасабала, жәйтәнәтәгы иахҫагылазгы харгы убарт реиңш иҫаз азтәарақәа рҫы хәпсыезар, ихараны ахәыцра хәгзар каларын. Хәтоурых зегъы убри ауп иахәогы.

Хара, ххәтәқәагы иҫагыз, иара усгы абиңарақәа еимырдоз маңны, зынза ианазымхоз шыҫазгы, еиҫарак хәқәызхуаз, иаакәымтцакәа хәзцашәоз, рыцхашъара ззымдыруа аҫоурых агъежьқәа хәхьрытцаркәахәуаз акәын, рдоухәтәы энергиагы рбаѳхәтәрақәагы надкылан. Хыла хәжәлар ирыгхозгы убри иацхрауан, изацәымцо иҫанатцон.

Ари азтәара исыртбаауеит хәа уалагар, иацанакуа рацәоуп: ажәлар, амасса, адоухә зегъы шъатас, материалс иамоу, иаззырхиауа, аколлективтә, ауаахәлатәи арҫиара анаѳс, хазы, хәталатәи аҫазацәа, шамахақәа акәымзар, ишырзықәмыргыло, егырт, акы иалаҫоу, измоу, изыхзу, ацарагы, аазарагы иақәзырзуа змоу, шаҫа ирацәаҫны иқәдыргыло, ирылцуа, адунеитәи аклассика уахәапшыр, уи еилыкка ишунарбо ухәа ртәы.

Ажәакала, сара сызтцазкуа абиңара ишхәыцқәаз, ишқәыпшыз, акы анрылтшаз, даара аамта хъанта, аҫагылазаашъа хъанта иҫашәеит. Иаххәап, сара саниз, аңхъа цъара ишысхәахъоу аиңш, сабду зыпсы злаз, акрызкыз анхаҫы хәа иуңхъазашаз, зыхшара рыпстазаара еиҫхәртә ирыцхраартә иҫаз, маңсацк ада имаз зегъы Асовет мчра имнахит, уинахыс ихшара дрыцхраартәгы дзыҫамлеит. Сара сиит официалла аҫар хәа ашәкәы иҫагалаз иѳнаҫаҫы. Зегъы иреицәахаз, Асовет мчра идеиа бзиақәакгы ацәынханы иамақәазаргы, иахъызмыгзаз 37 кәлеит, нас – Аңынцәтәылатә еибашъара ду (1941–1954).

Убри ахэышықэса рыла аңсҕазаара убас ихьанҕахеит, еибашьран, иңсыда, инхада хэа азтҕаара ықҕылан, иреиҕаршьоз зегыы амца иалаңсан, ҕыпныхааҕы рзыҕатҕомызт, ирычхауан, аха убри ахьанҕара ауафытэыфса, человек – это звучит гордо хэа изхычехэоз – аҕыгэ аҕы днанагеит. Ауафы дуафызтэыз рахь аңхьа ихаргыло аңьа убасҕак ихьанҕахеит, имч ақәымхо, ихаҕсахьа иңәнарзуа аҕара, ихы хэычык иадамзаргы хатырк злақәйтҕаша амч изыннамыжыит. Уи ала, иаҕнытүаз ңсымышьтыгакгы ахыҕамлаз анафсгыы, егырт зегыы ртэы сызхэом, аха анхафы ибҕа зынза илаңыртәеит, дызтымтҕшаз ашәахтәгыы изаңыртәеит; аибашьра иҕаз ихәаны ирызтәаз хатҕа иахыымцац азыхәа ирықәыз ашәахтә налатҕан... (Асовет Еидгыла хыда иахьеиларыжыыз иахҕьаны, аҕыхәтәаншәа ихарҕаз урыстәылатәи апенсия, хрыцхашьан, дырәегыых ңсымышьтыгак хартозшәа иҕалеит. Абас, убарт зызбахә хамоу, рхы зыхтныртҕаз, иреиҕыз рыңсҕазаара ашықәсқәа цышыәызтэыз рзы шакаугыы.) Абра хыхь сызлацәажәоз усҕан хэычгыы дугыы аҕанакит, ахэычқәагыы адуцәа реиңш аус рур акәын, ахэычы иус аду иус хәа еилыхмызт, ацәмаа ркын, аеага ркын, зегыы ирҕын. Сара хыла жәшықәса анысхытүаз ацәмаа скит. Ас еиңш хашхэычқәаз хабҕа ңызтәаз, ихэычусмыз аңьабаа анафсгыы, ус хзыпхьоз акәым, арҕага шәкәқәа хамамызт. Ғынла усгыы аха хазтәодаз, хҕатәқәа уахынла иҕахҕалар акәын. Арахь усҕан ақытақәа рҕы афымцалашара зынза иҕазамызт, иара агазгыы узтәодаз, бжеиҳан, афырхымца иахылтүаз алашара ала акәын цәҕаңсышьала хҕатәқәа шыҕахҕоз. Насгыы, ахэычы изгыы, ишәу-ихоу, ус ахыҕа данамыркырц, ицәа-ижыы ахьхырфәо адагыы, итцегыгы аҕанакуеит, шаҕа инаало, ицәа иақәшәо, дарпшзо аҕара, ихы еиҕны ибоит. Аха урт зегыы абаҕаз, ус хцәа хтны инымхандаз хәа акәын хшыҕаз.

Хэычгыы дугыы абранза иназгаз, рбафхатәрагыы рылнашьаауан, ма иарчалон, иңсымкәа-ибзамкәа ирыҕрагон. Абарт зегыы ирылагылаз, изхызгаз среиуан саргыы. Аңхьаҕа ишысхәаз еиңш, ңьара санаабжьашәоз, аибашьра, хқыҕаҕынтәи уахь иҕаз, иҕахаз ирызкны ажәеинраалақәа, апоемақәа хәа сзышьтақәаз акы сыфлақәон, аха сгәы итҕхоз убасҕак ыҕан, урт зынза сымч рықәхомызт. Итцегыы рызхэыцра, аус рыдулахагыы соузомызт. Акызатҕык, абант раңхьаза исоуз аҕәахәарақәа, аҕәжәажәарақәа рыңсы ңан, гәыҕрақәак схьыргзон, сгәы рышьтуамызт. Усҕантәи аибашьра ду анеилгагыы еиҕхара хәа акгыы ыҕамызт, аибашьра иқәнахыз еиҕақататәын, еиҕаргылатәын, анхафы ииуаз азы иоуаз ңсымышьтыгасгыы ишизымхоз иҕан, арахь иңьабаа шыҕац иҕан, ареакция гәҕәахеит, 37 еиңшыз 48–49 ыҕан, зынза ңсцаха уафы инамтәо иҕалеит ақыртқәа рнацизм.

Ажәакала, абарт хыхь зызбахә схәаз, ажәлар зегыы зтагылаз, саргыы сызтазкуаз, хәарада, испырхаган. Усҕангыы, насгыы. Са сықәлацәа реиҳарафзак ишхэычқәаз идухеит, адуцәа реиңш ирзышьтымхуаз аңьабаа иаҕан, адуцәа реиңш игәырфәон, иаажәаахахьан. Убартқәа ауафы убранза днаргоит, арҕиарагыы игәы амыхәо. Мамзаргыы, убартқәа ңытк рыцәзаны, ңытк рыцәганы, рхы-ргәы иҕатцәахны мышкызны ңьара иҳазцәыргозар хәа иааргон... Саргыы убарт среиуан. Сара сабиңара рахь убас акы злаз

зегы абри аицш итысит. (Сара ара зызбахэ сымоу ауаа цкъацэа, зыхгы зымжюз, аеазэгы, азэгы дзымтиуаз, азэгы даазымхоз, убри акара цьамыгэала рыцстазаара мѡа шылыргазгы, хи-пси хэа акэымкэа, акы хаицшхан, хгэыцхэцэагы, иахзааигэоугы, хажэларгы хрыхэартэ акафы хазкылсындаз хэа иказ роуп.)

Нас, убарт зегы реиха ихьантэз (абрагь зегы ртэы сызхэом, схатэоуп исхэо), сышхэычызнатэ сызцанакхьаз, еилыскааз азалымдара баацсы ауп. Хмилац кыдцалан, зегыинцъара рымѡакэа шыркуаз, рперспектива зегы анакэ жэпа иаларзны ишрымаз атэоуп. Уи сызхацыцхьаза еиха-еиха исыкэыгэгэон, уи еицш азалымдара баацсы сзычхатэжьомыт. Аихабыратэ класскэа рфы иаахтны уи атэы схэо салагеит, атцаѡцэа реизаракэа, акомѡараа реизаракэа рфгы. Астудентра шыкэскэа раан, даргы ирзо-мыт, харгы. Сталин дыцсаанза хара хганахьала иззоз, зхы ахызгоз, уимоу дара ирыдызцэылозгы мацѡымыт. Уи ицсра аштыхьгы зегы иаразнак рхы акэыртцо иаламгеит, хэарада, аха еиха хаилнаргеит. Дара ртэкэа дара ртэкэа ракэын, аха «хара хтэкэа» дара иртэызгы еиха иахнарбеит. (Уажэы уи ала иехэакэо ыкоуп, аха КГБ-аа, Москвантэ атцара салган санаа инаркны исыштыан, снага-ааго срыман, ахэгы-афгы ианыкэсмыргылаза, даарагы исыкэмакархьан.)

Иахьа абранза хаазгаз акэцара, хэарада, хара хкынзагы, хинтели-генция афын, ирацэафынгы рхы акэыртцахьан, аха хара хабицарагы акыр канатцеит, икалап, зегь реихагы убри афы изылшаз абицаразаргы. Убас ухэартэ икаларц азы даара аус ауйт ахеидкыла «Аидгылара». Икалап цоурыхлагы убри афы уи зегы рацхьа игылоу хейдкылагазар.

Абарткэа зегы ртэы зысхэо, агэакра, ауафытэыѡса имч зкэымхо ахьантаракэа, еснагь акызгы уаѡацалан узмоу, иара убарт сриааиуеит хэа уаналага, урызрыжэуеит, удырэгэгэоит, аха арѡиаратэ баѡхатэра гэыхтэыс измоу инаѡо акара ицэагоит, рацхьа иргылан, иаамта иара дакэицымкэа дканатцоит, арѡиара ус акэзар, акы аанмыжкэа ауафы иаамта зегы атахуп, ирѡиаратэ диапазон еитцанакуеит, инартбаан, инартцаулан ацста-заара атцаара ацынхэрас, хылатэи икэцара ахасабтэкэа рматцура мацара акынза инанагоит, асоциалтэ, амилаттэ хасабтэкэа инархыган икоу, еиха ицэыхаранатэуеит.

Саргы абарткэа зегы зыхганы иааиуа азэы соуп, уи сахьыннакыло, сахьартшэакэо дырны, ацэцара азы еснагь аеыхаракэа кастцоит, сахьампытыцхьоу рацэоуп, аха убарт зегы аайдкылан, убаскак рыкэсырзит, икастцашаз абжа сзыкамцеит. (Ахыцхьазара акэым ара зызбахэ сымоу, уи еилукаауеит хэа сыкоуп.)

Иахьа хазтагылоу аамта, аиашаз, уи аганахьала арѡиара ус азы еигьу аамта Ацсны икамлац. Атагылазаашьа ыкоуп, аха уи ахархэара атахуп, ауаа азыкататэуп, иахьатэи аамта иашьашэалоу атцара дырцатэуп. Убри амѡа ханзыкэла, идырцатэу, изцхыраатэугы аныкала, ианеитцагыла, иахьа хзыргэакыа, ашэартаракэа ааскьазго зегы наскэоит, алитература зтаху дааскьанагоит, алитература бзиатэжьа зхыцхьазара рацэам ажэлар рбыз-шэала иаццоуп хэа атцакы ишагымхогы иара ихала еиликаауа дкалоит.

апублицистикатә ҫымтақәагғы. Насгғы, иҫны исымоуп идуцәам повестк, аха, алгамта ахысгәампхо аҫынтә, макъана ус ишьтоуп. Иара убас сапхъа иқәуп зыбжа ҫу повестк, иҫны исымоуп, аха уи актәи авариянт хәа исыпхъазойт, 6–7 кыпцхь бгғыц еиҳам ароман. Уи еиҳа сгғы азтоуп. Иара убас, амшынцақәа, ус антамтақәа, ахшыҫцарақәа ухәа кыпцхь бгғыцла иугозар, убарт зегғы рақара сымоуп.

Зегғы дара роуп, ус уцаартә иҫоуп, имч акыр ишәахъазаргғы, ашә-кәыҫы абри аҫыза ахтысқәа рышьтахь ицегғы илшаргғы калон.

Аха, убри адагғы, акыр снызкылаз, апиеса аҫра сәазыскит. Иаразнакгғы ҫбаны рхы скит. Ҫ-каканк зҫытдамзоз иахыыз умыхъааит ухәаргғы (сынтәа ҫ-каканк зҫытдамзоз иашықәсоуп, хәтыр ақәцатәуп), урт руакы салгеит. Уи атқыс хар амамкәа иахысыцааиқәаз ыҫоуп, аха иагугғы шмачым збоит. Ус снахан иқәысцит, нас сеитазыхынхәырц. Егғы, сызлаганы сақәытцыз апиеса зегь рыла еиҳа еиғъасшьоит. Саагылазар сзеилахауа алакәи ала-бҫабеи еиҫыбаан иҫастар сҫахуп. Ус макъана истахуп ауп...

Насгғы, иҫуа имч анишәалак, данҫаз иҫаитцоз, дзыхъзоз зегғы дахъзом, хәарада, аха ииҫуа зынза икылиршәшәауа далагоит. Саргғы ус ауп, иагу мыцхәы избоит, аха уажәы, ишыстаху аҫынза инаган аҫатцара, даара амчи ачҳареи аҫахуп. Урт анысзымхо ыҫазар акәхап... Зегғы дара роуп, уи амҫала сцалар сҫахуп...

– Иахъа узыпхъои? Ааигәа аартыра ҫыцқәак қауҫахъоума? Ишҫаубо иахъатәи адунеитә литература?

– Иахъа еиҳаразак алитератураҫы иҫыцуп хәа ирыпхъазо, иахъатәи аамта ацәгъарагғы абзиарагғы еиҳа ирныпшуеит хәа ирыпхъазо ауп уажәы сзыпхъогғы. Урт иныкәырпшшәа уаргғы иудыруеит, ухаҫагғы ашәкәқәа мачымкәа исуҫахъеит, зынзагғы. Аурыс литературахьтә иаххәап, хыхь цъара ишысхәахъоу аипш, Пелевин иҫымтақәак, еиҳа еицырдыруа «Чапаев и пустота» налацан. Европа иахъа зҫымтақәа еиҳа ирыпхъо хәа ирыпхъазо: Гиунтер Грасс (даара иапхъара мариам), Елинек (аҫыцъагғы Нобель ипремиа раҫәашьоуп), иара убас Кундера, Франция инхо ачех шәкәыҫы, афранцуз шәкәыҫы Мишель Уельбек, италиатәи ашәкәыҫ-ҫәа Умберто Еко, Дино Буццати, иапониятәи – Мураками ухәа рроманқәа.

Абарт зызбахә схәаз рҫынтә, Кундереи, Буццатии, Уельбеки европатәи алитературатә традицияқәа еиҳа иреиҫахауашәа избоит, егғырахь, рте-матикагғы, аматериал разнеишьагғы, рдунеихәапшышьагғы ҫыцтәкәоуп, иахъа аҫстазаараҫы, апсихологияҫы, аҫаҫытәыҫса идыррақәа ирыбзоу-раны зынза ииҫсахыз ихәшьарақәа рныпшуеит. Иаххәап, аҫаҫы, азыпшра, ачҳара шицәыуадаҫу, иара дыззыхъуа, игәы ззыхәо иаразнак иҫалар шиҫаху, аха убас иҫалазаргғы – уи шыпцстазаарамхо, агәынамзара хьанта дырҫегь ишынхо атәы. Убри аҫынтә, урт ахырқъарақәа рызхъра дақәытцны, аҫаҫы ипцстазаара иахыынзауа уаҫцас ашьақәыргыларазы даақәымтцзақәа аҫшаара дшаҫыц даҫымзар псыхәа шимам.

Зегғы дрылскаауеит азәы. Уи Буццати иоуп. Егғырт дреиҫгуп, дреицәоуп хәа акәым, ус ирҫиара ачыдарақәа даара исааигәоуп. Аханатә алакәи алабҫабеи реицааигәатәра реиҫыбаара хәа сызҫу, сыззыхъуа, даара ка-

зарала иҗаиттоит, уи ирҗеиамтаҗы ауаҗы ииго-иааиго иҗсыҗ еиҗш еиҗуп. Сара раҗхья иажэабжь-притчақәа ракәын сзыҗхьяхьаз, ироман «Аҗатар-цәа рыцәхьыра» самҗхьяцызт. Уи ашәкәы, Даур, уара исудеит, уи азы саа-уқәшәацыҗхьяза җабуп хәа уасхәалоит. Иара шыҗатцоу уара иудыруеит. Уи, хәарада, Кафка ироман «Замок» иажәлоуп. Аха Кафка ироман шпритчоу инатцшыны иарбоуп, ианырҗшуп. Ара аҗстазаара ахаҗа реалтә җстазаарак еиҗшны имҗасуеит. Аха ирыхьчо абаа аҗаҗхья анакә иналазуа, реалтә шәага-загак иатцанамқзо ишьҗоу, уажәы-уажәы ар еиқәатцәа аақәхап хәа еснагь агәҗара иҗоу, абра имҗаҗысуа зегьы даҗеа цакык рнаҗоит, зегьы даҗеакала иаҗсахуеит. Ари ауаҗытәыҗса иҗстазаара иамодельуп, аҗстазаара ахаҗа аҗеа шәагакгы анаҗоит.

Аҗсуа литератураҗы апоезиа еиҗа исҗархасырҗоуп. Ианакәызаалакгы. Зны-зынла сыбжы неитцыхны саҗхьоит сгәалаҗазаара ишсыҗданахәо аиҗш. Даара иатахызар җалап, уара исурааз ашәкәы «Абсолюттә жәеин-раала» еиҗшу акы хамазар. Уи аурыс поезиагы Европазегьтәи апоезиагы аҗданакуеит, хә-кыҗыҗ бҗыцки бжаки роуп иҗоу. Аха изакәтәы бҗыцқәоузеи!

Ахаангы апоезиа бзиа избоит. Иахьатәи аурыстә, европатәи апоезиа, цқьагы иабаздыруеи, аха издыруагы даарак сеилахауам. Уа сшембаку иклассикахьяоу аҗы сыҗоуп.

Ус, алигература зегьы уахәаҗшуазар, 19-тәи ашәышықәсеи 20-тәи ала-гамҗеи аурыс литература иатәызтгы, 20-тәи аҗбатәи азбжагы, уажәыгь Америкатәи алигература иатәызар җалап. Урҗ иахья рполитика бааҗсуп, аха рлигература аҗхьягылара шамоу инхозар җалап. Амала, рпоезиа ахьтә сара сыхәҗаала, Уитмени Елиоти (уи ибжа англизтәуп) рыда азәгы сгәахы дмааит. Дуҗахарц, ухы-угәы аҗынза инеирц азы абызшәа дыртәызар акәхап. Насгы урҗ рпрозаҗы ауп рпоезиа зегьы ахыиҗоу.

Асахьаркыратә литература анаҗсгы, ианакәызаалакгы ринтерес сынман алигературатә критикеи алигератураҗцаареи. Ирацәаҗуп иара аурыс литератураҗцааратә җарадырраҗы даара иҗаракны игылоу. Иаххәап, М. Бахтин иеиҗш иҗоу, алигературеи, афилософииеи, аестетикеи еиҗы-шьҗызхуа атеоретикцәа дуқәа ражәа хәы амазам, иахьатәи алигератор урҗ идыруазароуп.

Иара убас, иҗоуа дарбанзаалак, иара иҗымҗакәа иныкәырго афилософия анаҗсгы, иара афилософия ахаҗагы дазҗлымхазароуп. Уи аҗы асоветтә лигераторцәа җсыҗын, акоммунисттә идеология, иара убригь акоммунисттә партия аҗоурых аҗазара иахымыхәхәо иахыдырҗтоз иаанхон. Ус акы иакәитны, иаарҗахыз афилософиятә усумҗакәа ирыҗхьо, изну ашәкәкәа рҗыхьяшәо иҗамызт.

Агәра гангы сыҗоуп, иахьатәи алигератор, афилософия зегьы амҗа-кра ицәыуадаҗаргы, идыруазароуп хәа хыла аестетика, алигература атеория знапы алакыз, убри еиҗа зәаазырҗшыз русумҗа хадақәа. Ускан урҗ ирыламшәар җалом урҗ рахьтә сара еиҗа сазҗлымхан, иаххәап Ницше, Бергсон, Бердиаев, Феодоров, иагьшәкәыҗ дуз, иагьфилософыз Камиу, ароман азы атеоретикцәа иреиҗып хәа исыҗхьязо Хосе Ортега-и-Гассет,

Емерсон, Шестов, Розанов, зусумтақәа аекзестенциализм шыаҥас иамоу Сиорен Киеркегор реицш иҕақәоу. Нас, ани ура ула издырыз, зышәкәы сытан саурпҕхъаз арабцәа рхылтц ду, «Пророк» – автор Цьебран.

Убри аҕыхәала иазгәастарц стахуп, иахъа аҕхъара зтаху, здыррақәа зыртцауларц зтаху даара ирықәҕиан ишыҕоу, иаартаху алигература зегы ианыртаху ишыртаху рхы иадырхәартә ишыҕоу.

Иара ус зқышықәсала ақәра змоу ажәа аказара иаурхъуазеи. Уи иааҕымтцзакәа агәақхәа иҕеио иаауеит, иара аҕиараҕы аепохақәа цса-хуа, аетапқәа цсахуа. Аҕиареи аиҕакрақәеи, акаҳарақәеи, агыларақәеи еимҕалаҕцәоуп. Зны-зынла, уастацәақәак, уаҕы иимбац акы ҕахҕоит хәа, амаҕахә аиҳарак ацәыцә ианадырго аицш, алигератураҕы ус ҕазтақәо ыҕоуп, еиҳарак аамта аиҕасымтақәа раан. Аха убас ҕазтақәо рыцшаарақәа арационалтә гәаҕь хәа изышыҕоу алазар, аҕиара ианымцшыр, аҕхъаҕа ибзиан ахы аанамырцшыр ҕалазом. Ус акәымкәа, урт баша хытхәаақәазар, триукқәазар, рыццышәҕы нхом.

Уажәы, хәарада, ачымазара гәҕәақәа аласны иҕоуп алигературатә ҕиара, аха зымахашъаха гәҕәоу ауаҕы ачымазара анихълак, имахашъаха хацәынмырха уи иахъақәҕо азы, ашоура гәҕәа инаҕоит. Иахъа адунеи аҕы акыр сферақәа рҕы, ашоура гәҕәа шыҕоу аицш, алигератураҕы ашоура гәҕәа амоуп. Аха уи агәыҕра ҕанатцоит алигература ачымазарақәа ирласны ириааиуеит хәа.

Даара сгәы снархъуа исхәоит, аха хара хлигература ашоура каҳан ауп ишыҕоу. Адунеитә лигература аҕерыцқьан, аҕеырҕыцны ианеизҕыдахалак, анырра, аизҕыдара аман аҕеҳахънаҕзар, харҕы уанза хчымазарақәа акыр хазрақәҕар халтцуеит.

Аҕыхәтәан исхәарц истаху, алигература, еиҳа асатира, ацәылхра, аҕаҕера пафосс ианамоугыы, шамахазақ акәымзар, анцәа итәы цъара иалатцәахымкәа, угәы ннамкыло, ухы-угәы иахъымзо иҕамызт иахъа-уажәраанза. Уи иаанаго ауаҕра, аламыс, аиаша, агәбылра атәы еснаҕь иныҕәнагон хәа ауп.

Аха иахъа, алигература ҕыц хәа зызбахә хамоу, даара абаҕхатәра змоу аҕҕцәа ирымпыцтыцыз, равангардизм апафос аҕы убри ахыҕкам, анцәа итәы ахыбжъажъзакәоу цәыртцау иалагеит. Анцәа итәы анысхәа иаанагом, арелигиатә лигература иатцанакуа хәа, уи иаанаго агуманизм ауп, уи аныҕкам ашәкәыҕы зегы анizeiцшу.

Убрахъ иуцхъазартә иҕоуп, иаххәап, иара Пелевин ирҕиамтақәа даара аинтерес зцоу, аха акырҕы узыцшәартә иҕоу атенденциакәа зныцшуа Мишель Уельбек иҕымтақәа, ицъоушьаша, иреиҕу зҕымтақ ажәытәтәи амонахцәа, амонастыр аҕстазаара мацара иазку, иахъа адунеи аҕы еи-цырдыруа Умберто Еко ирҕиамтақәаҕы.

Уи, хәараҕахума, даара уаҕы игәы иамыхәаша аоуп.

Анцәа ицъшьала, хара хлигература, уи азхәыцра аҕынза хнамзацу, хмилаҕтә менталитет агәыцә аламыс ахъакәу иабзоуроу, аҕеакы иагзаалак, уи аҕы уашәшәырара амам.

– Ирзеигъаушьарц иутахи ҕыц аора иалагаз?

– Ара иҕыцу акгы азбара атахзам, анцэа иҕынтэи – абаоһатэри, иара изатэишьаз иҕынтэи – уи, анцэа имта, ишақэнаго аныкэгара – уахгы-еынгы, аапсара ҕамтазакэа аусура, арҕиара – аора, насгы, уи зхээз баша имхээзеит Атцара! Атцара! Атцара! Убарт аницылалак убла убас ихтуеит, иатаху зеггы убоит, улымха убас ицархоит, иатаху зеггы уахауеит, угэи убас иаатуеит – бзиа иубаша зеггы унарбоит!

– Иахья унапы злакуи? Иҕоума акыршықаса узҕеу, аха макъана инагзам хэа узхэапшуа ҕымтақак?

– Ари азцаара атак хыхь цыара иҕастахьеит. Изылгам, изылгақэаны, макъана сгэи еихьызшыуа сымоуп: ҕ-повестк, 6–7 кыпцхь бггыц иҕоу ароман, апиеса. Урт зеггы рызхара аус рыдулара шықасык азхом, хэарада. Аха акакала, еипкаауа сцалап.

Егырахь, сара саныцкэынзаз аахыс, даара сгэи итацэахны иҕоу темак, сиужетк, романк ашэагаа ада даеаки иузтамгзо сымоуп. Аибашьра аламта-лаз салаган, иара аибашьраангы, иахьынзауаз сеыбжьаршэны саҕын, 250 дакья рақара зөит. Аха уи арт 10–12 шықаса зынза ишьтысымхыц. Иара ада аеаки сакымкэа ианыҕоу аамта алсхыр стахуп, ус иалцуазар. Рапхья иахьзын «Акацэара», аха ашьтахь «Ахыцырта» хэа исыпсахит.

Убри адаггы даеа планқакгы сымоуп, аха зеггы, ишырхэо еипш, Анцэа инапы иануп, уахыгзароуп.

Абри хэицэажэара зеггы хсыркэшар стахуп хара хҕы рацэак ирзымды-руа поет дук («Абсолютное стихотворение», антологияггы дануп), аемец поет Готфрид Бенн ихэамтак ала (изеихэозггы астудентцэа ракэын): «Вы можете научиться эквелебристике, научиться плясать на канате, орудовать противовесом, ходить на ногтях, но ворожить словом вы или можете, или не можете. Слово есть фаллос духа, его корни – в центре. Вдобавок эта укорененность национальна. Картины, статуи, сонаты, симфонии интернациональны, стихи – никогда. Нечто непереваемое на другой язык, вот как можно определить язык, вот как можно определить стих. Сознание вырастает в слово, сознание трансцендирует в слова».

Абригь, зеггы азымхэазарггы, зеггы зхэо азэггы изыо́зом, акры ахэоит, ҕыц аора иалагаз рзггы, уи ишаҕыз иажэыз хазггы; абри иихээз ипш иҕоу «хамыжэ, уедыр» еипшу, ахшыо́царақэа еснагь ирызхэыцлазар бзиоуп, ихэартоуп.

12.02.2007 ш.

БЕЛЛА БАРЦЫЦЦҰА

АБАҒХАТӘРА РҒЫХАГА «АЛАШАРА»

...Гагра ҳаға имацәаз иантәкыз ицәырблыз сархив ихыблаа-фыблаа иалзгаз Ғыц еилырхуа сшалаз, айбашьрашьтахьтәи рҒеиамтәқәак сыр-гәылсны сшааиуаз цсеивгагак сҒыхьшәеит: «АаҒхьара» 2005 ш. ажурнал «Алашара» 50 шықәса ахытҒа салахәхарц... Сгәашьамх нсытцҒраит Ғыц исоузшәа...

...Агазет «АҒсны ҒаҒшь», ахәыцтәы журнал «Амцабз», убас «Алашара» амцашьыра иалғаны қәҒарыла мацара ршьапы ихзыргылази, ирхыргахьази, «аҒар рбаҒхатәра рҒыыхага» хәа ишахцәажәози, ишхалабжьози рыбзоурала апоетцәа Ғарацәа шейтҒагылози, аха иахьа изцьумшьаша ахьазхьамцшуеи срызхәыцуа сыстол сшахатәаз, «кырры» хәа сҒел абжьы геит. Иаақәсхызар – апоет, алитературатә критик Валентин КәаҒәаниа иоуп.

Сибартам хәа стәазаауазма, сҒеихатцгылеит, аҒсуатцас ишаҒу еипш, аҒсшәа анааибәххәа, анапынтца сиҒеит, хлитературатә журнал «Алашара» аиубилеи аҒезыҒатцара ишаҒу, убри иазкны ичыдоу аномер азы быд-ныхәалара хазыцшуп хәа...

Аиаша шәасхәап, агәырза атца скылнаршәеит, убас сырхәыцуа амца снарцит... Ғаха лацәааихьшь сзыҒамтҒеит, ахра иаанахәаз ашәарыцаҒ мҒас иалихуа изымцшаауа, данеипхьшьшьаауаз еипш, акраамтә сыр-зрыжәра иаҒын... Имариоуп адныхәалара х-хәоук рыла, аха еиҒабылуаз амҒақәа ирнысхьаз, иакымкәа ахьантарақәа иҒыршәахьаз ирызкны ажәа ахәара...

...Афымцалашара Ғыцәар иахтныцшзаха аҒсабаратә лашара изымтә-ныхәо раҒхьа игылоуп. Уи ахьз машәыршәа иныҒәнагом хжурнал «Алашара»...

АҒар еитцазаазоз иахьауажәраанзаҒы изырҒыхо рбаҒхатәрақәа иаа-инырсланы иузхәом ирыхәтоу ажәа...

ХашәҒәыҒҒцәа, хҒоетцәа, хцарауаа изнысхьоу амҒақәа реизга, «абаақәа, хәҒхьаҒцәа!» хәа рыбжьқәа рхыскаауеит номер Ғыцк аатытц-цыҒхьаза...

Хатала сара, ажурнал ахьз «Алашара» тәкыс иамази изыцсази сыз-дыруамызт, аха хани хәби рцәа ахахқаауа агәылбра хцәа иадытцаз хәб иахәшьа лоуп...

ИсзейҒәыгом «Алашареи», «Амцабзи», «АҒсны ҒаҒшыи» – иалкааз, улаҒш ахьаамҒахнагоз атыҒ рзалхын хәб иҒны, напымызәзәа азәҒы инапы нахьирсуамызт. Ашкол хталаанзаҒы рыхьзқәа хдыруан, хҒәы иадахцон, хәхцқәа ирытцан, нас ртыҒахь инаагон, кычырак рнахцдомызт, рдаҒьақәа шышьуа хшыргәылазҒы.

37-тәи ашықәсқәеи Аңынңытәылатә еибашыра Дуи ирықәнарзхьаз зегыи еибганы ихынхәызшәоуп псеивгагас ишырмаз, номер ғыцк атытра ишеигәыргъоз, арахь тарак рымазакәа. Ах рхы иахашшаауа икәныршыомызт, «ххәыцқәа рзоуп» рхәон, уатәтәи амш агәра ргон, хазыкартон...

Хәык ахшаара хаб, «Хыхь икоу», ма ацуныхәакәа, хьаңхәамакәа раан агәатцәа кны идырныхәоз, қытак зхыпшыз иара иакәын. «Хазшаз дзыпса-хуа» хәа ишәтан, хатыр икәыртон... Ипсасеи ишәмакеи пхьазара иаламызт. Хара хзын шьтәак анишыа, дачақы ацишьлон, агәыхалалра иазкын. «Ари забацәа дырзыз, убас аибашыра ду иалазыз ртацәа: ахәсеибацәеи аетымцәеи аныхәакәа раан пшзала ишәшы хәа ирзишоз аламцакәа...

«Ахәреи ахәреи еибаргыит» хәа лассы-лассы иахтаауан ламысла Аңсуара ныкәызгоз, Егри Псоуи рыбжьара узғыпшышаз абыргцәа: аныхапаацәа, аныхәарақәа мөаңызгоз. Хаб ионы – «хаонду» хәа иашәтан. Уеизгы, ус иазааигәазтәыз «Абаатәи абахтоуп». Арзра ашықәсқәа рзы Акәа итаркуаз аихараык арахь рхы дырхон. Хаб иахәшыа лхы насып амцакәа лшыапқәа лытзырхааз уи акәын. Рхәы рыманы өадантә иаауаз дрылабжьо Арасазыхька, лаб ионыка иаалгон. Ари хаштра ззақәмыз сара схаангы иахтаауаз сара стәала сгәы рыхтныстон.

Убас зны иахтааит гәаратак зырпшзашаз. Быжь-класск ркны стәан. Хан Дбарпқа усгыи урт рғапхьа тацара луан. Аңсыуа чысла ачашәи аилаңыи ирзааргза еикәатәи ирызлырхиаз аишәа ишынахатәаз еипш, сара суалпшыа здыруан, рылапш сахьытамшәаша исзалхыз атып акны сныкәтәон. Ашәи, акакани, ацхеи Гагра аңармыкәағыи ианылтилак, акласстә журнал иақароу аблокнотқәа сзаалгон, амала, ацәахәа дуқәа. Аматематикеи сарей акгыи хәеиламызт азы ацәахәа сса иахьанзагыи схы иасырхәазом...

Зака кәыш ажәа, ражәасақәа (афоризмы) иаархәоз зегыи аазаратә цакы рыман, сәахьыгзаны ашәкәыи ианыстон, ғырхәалагыи исгәалашәалоит, убас рыцәара мариан... Изхәаз рыхьзқәа, рыжәлақәа нацтаны. Итатцәах сархив иагәылан Гагра хәага имацәаз ианцакыз исцәырблаанза...

...Ус сазыказцахьаз тарата, псабарала ахшыө таула змаз хаб иахәшыа Антица Маф-ипқа лакәын. Лара лабжьагарақәа хәреи, хәни, хәби рымацара ракәмызт, хқытауаагыи рхы иадырхәон...

Зны, убас иахтааз пытөык ыкан. Шьта рхәы иаахытны хашта ныхәапхьзыла изгәыцакыз арацака иааилагылан, асазқәа аныртаалоз ишырказшыаз еипш, «хазтоу» ахатыпан, «Аңсуа бызшәа» аныхәаға еицәакны ишәтырхит...

Рапхьа атцәа лдырkit хәхәшыаду (ажәа лыртеит) ...

– Шәахәшыаду сара сшәыкәыхоуп, сара тарак сымам, аха абарт аңа: «Аңсны капшь», «Амцабз», «Алашара» сабхьзеипш исырөашьазом, сгәы иадуп. Урт рыбзиабара шәхәыцқәа идшәыркыроуп ашкол италаанза... Ишәзымдыруа икам, ақыртүа итахын аңсуа бызшәа кыт азымхәо ашәгәашә ылаиршәыр...

...Асаби ацәажәара далагаанза ибызшәа абзиабара ицәеижә иалазцо дызхылцыз роуп. Иахьатәи хәилацәажәара баша ахауа иаламзааит,

ирфеагоу атоурых днартлароуп... Ацсыуа ѡнаҕацыцхьаза ишэызнеиртэ амѡақеа рзылхра агѡацхара роуааит ҳацсуа жѡлар... Абра еилагылоу урт рхатарнакѡеа шѡоуп, Анҕица дшѡыкѡыхшоуп, шѡыбжыы аус ашѡыруроуп! – ҳеа лнапқеа рхы инакѡыхшо, ажурнал «Алашара» акака рзылшеит...

Деимагноуп рнапқеа лыкѡыршаны дышгѡыдыркылаз, азѡызатѡык ида. Уи аб амца убас иѡысит, дшѡытахеит. Ѣыцѡа ипаѡеа Бзыцҕатѡеи ѡ-шықѡ-сатѡеи аурыс школ иҕан. Хқытантѡеи абыргѡеа, арѡаѡѡеа заҕантѡе аҳѡара ирѡахьаз, уарпҕашьеит ҳеа...

Ажурнал «Алашара» инарҳѡы-аарҳѡеауа цѡымҕрала илапш нааирхан дааѡѡеажеит: – Заҕаѡы апоетѡеа, арѡаѡѡеа урысшѡала иқѡгыланы ажѡак ззымҳѡе шѡсырбап сара. «Ах, ицсы абажѡ иалахеит» ҳеа, шѡыцсы залахазеи! – ҳеа ишимчыз апырҳѡе ианиршѡ, иқѡақѡаза аназара аанда иадиаалаз ҳла Хѡдыш иаахеит. Ари збарыз ала акѡхан, иқуцѡеыуо арбзара иалагеит... Ашьѡахьтѡеи ашьапқеа ирықѡгыланы ҳпацхахь ахы рханы убас итѡеыуон, иумбакѡе абжыы уаҳауазар, Ан «лмыткѡеа» уҳѡарын...

– Алатѡѡыагыы ианырит ҳѡыза ҳеа пату зқѡахҕдалоз иигѡагьыз... Избан-зар изаазоз агѡараѡа ипцстѡума, ипсаатѡума рбызшѡалоуп шрықѡѡыртуаз. Шѡлымҳала ишѡмаҳар ихашѡѡозу уи ахатѡа иҕаитѡаз ала агѡы ишасыз, ақуцѡеыуашьа зҳѡас иамоу, – ибжыы неитцыхны ари арпҕашьага хтыс иахѡѡеажеоз Хагѡыш Арзамат иажѡақеа ҳазѡанхоз Арасазыхьтѡеи абахе хышра арѡысуан.

«Цандрыпшьяа рныхаѡаѡ!» ҳеа хьызшьараны изышьѡаз аргама ижѡ-беит ҳбызшѡеа дшақѡгылаз...

«Ацсуара анѡеа иныҳѡааит!» ҳеа саатла иахҳѡеоз аѡеа хѡѡоу, абас иқоу аѡѡаѡеыга атып иахзықѡымѡозар рҳѡан, ацсуа қыѡақеа ркнытѡе изықѡгѡыгѡаз ааизырган аныҳѡара азин имырхит, убригыы азмырхакѡеа рыпсреи рыбзарей рахь днeir камло дрылырцеит...

Абри иарѡыхеит саб иахѡшьа шѡкѡы хатѡрак тзыртѡеашаз исзеи-ѡалҳѡахьаз асаз ѡапыц ҳѡамѡақеа рахьтѡе ахѡѡахак: – Хѡык рнапқеа ааипыршьыр изкѡымшоз Сазқыт иреиғьыз адѡеиужь згѡыѡакыз ахьаѡатла назаазак хѡѡаны амѡы алихит Бағбак...

– Хай, абаақеа, Анѡеа иан Хьацпҕа ҳеа лыхьз зхыз Атла иалѡуа абгьыцгыы амѡахь иназымгоз ацсуааи асазқѡеи ракѡын. Азаалымдара гѡгѡеа кѡуцеит, аѡѡарзга ҳеа дрылырцеит. Убри аѡыза ақазшьа рбзазага иахьоуп Ацсны ианаѡаху.

Хазѡагылоу аамѡазы, зызбахѡе хажѡе иалоу, арт ахпѡа ґыц ишааѡыѡлак Гагра Ахадараѡы илаганы инықѡыртѡоит. Атѡаѡѡеа ракѡым, арѡаѡѡеагьы рнапаѡы инеизом. Избан ламыспшьала ҳазнеины ианаамѡоу анапатѡаѡра-зы ипшзоу амѡақеа зазыпшаам... Ацсуа тааѡѡарақеа инрылсны, илжѡѡаа-роуп ҳеа ахѡцса рымхлатѡеуп. Аѡара иазрыцҳауп ҳазхѡом... Шѡрызхѡыц «нан», «дад» ззымҳѡеац ргѡы иқѡеу, рѡеа иаду амобилтѡе ѡелқеа. Атѡаѡѡеа ракѡзар, рышѡѡыѡтрақеа ирѡоуп. Иара ақара рхатѡеы бызшѡеа рѡызуа иқоузеи аҳарѡыгьы...

Ажурналқәа ирыңхьо аҗаҗәә, хымпада рбаҗхатәрақәа арҗыхоит. Баша ихәомызт Б. Шьынкәба, «Амцабз» атытра сахыццакуеит, акы санапхьалак җба аҗара сгәанарпхоит» хәа.

...Ацәыз рымоуп иахьа хбызшәала итыцуа згәараҗаҗы имнеиуа, иаменгәырҗо, аинтернети атәым бызшәеи җсыс изхоу.

...Ғнак, хан аҗармыкьа аҗынтә деикәәтәи данааи, илырхаз ааидкыланы хәхәшәду лҗыба иҗалцеит... Акраамҗа хан лыблақәа дырхыҗшылон... Нас ацәажәара дналагеит: – «Сгәараҗа ашәи ашәызхыз, быхшареи бареи сашьа ацынтәарахи ишәыхьша сара исымазааит. Ус анакәха, гәтыха җыцк сымоуп сызмырцәо» анылхәа, иарбан хәа дауцаауаз, изакәыз лҗәа ианырхьан хан...

Адырҗаҗыны аҗарышкәа аашытылхын, аирак хәиҗабы Лиутик, лабашьара лызуа ижәҗа аанылкылан, Бзыпҗаа хусхәарҗаҗы илеит... Ахантәаҗы иапхьа иныкәылцеит лҗарақәа: Сшәыкәыхшоуп, хәыцқәак рызҗауеит, малакрыҗара хәшыҗылам: «Аҗсны җаҗшы», «Алашареи», «Амцабзи» иаабжьамырхакәа ихәулар сҗахуп, шәсыцхраа, Очамчыратәқәак иахзааргоит, җошьтамҗангаҗс иахьсымоу, схы ахызбаауеит» хәа дрыҗәеит.

Аҗышьяра арҗеит... Ишаароулак Хәгәышь Таш-иҗа Сузар иҗаны иахзыҗарыштыуан...

...Уаҗыкәрак зхыцуа хжурнал еиҗызкаази рҗеиаратәла иҗыжыуази рыпҗсаҗа бзиахааит. Аҗьабаа хәтыр ақәызҗо роуп иахьа знапаҗы иҗоу.

Ажурнал аиубилеи гәык-җсыкала ирыдысныхәалоит, иахьа абас еицхырааны, ак аҗкыс еҗы еиҗны иҗыжыуа... Зықәра мшәыц аҗаҗәә гәҗаракрала раҗхәтәи рҗәахәақәа ахыркыпхьуа...

Абриоуп абаҗхатәра рҗыхага...

Хәтыр зқәу х-Аҗсныжәлар!

Шәара ибзианы ижәдыруеит хара хәҗа хбызшәала итыцуа зегьы рышәгәашәқәа ылаиршәыр, Аидгылареи Аицҗакреи ахәоуеибыҗареи роуп Адоухәҗьбара змоу. Шәааи, нас, аҗсыуа җнаҗацыпхьаза илырҗааратә амҗақәа рзылаххып. Рыгәнаҗа хәҗамлап еиҗагыло абиҗарақәа!..

«Алашара» – Санхьзоуп, Сабхьзоуп, –

Апоезиахь исыҗхьаз, исымамшәа җрашәа.

«Алашара» – Сбызшәа, сгәахәтәыхьзароуп,

Жәлас ишьтысхуазар – сшәымбан уамашәа!!!

21.08.2025

«АЛАШАРА» 70 ШЫҚӘСА АХЫЦРА – НЫХӘА ДУУП

70 шықәса иарбан журналзаалак азыхәан қәра маçым, адунеиаеҕ асҕак антыра змоу, иахьяггы зыцсы тоу ажурналқәа рыпшаара удаџуп, литературатә традиция гәгәак зышьтахь игылоу ракәымзар. Убри аҕынтә «Алашара» аиубилеи – хымпада ныхәа дууп хазегь хзыхәан, иааизакны хкультура зегь азыхәан.

Иахьянза хлитературатә цстазаара амџакәцараҕы, азыргараҕы журнал иалшахьоу шыарда ирацәоуп, ирацәоуп моу – иаракәын хлитература еиҕызкаауаз, цсыс иахаз. Ажурнал атыцра ианалага инаркны, уи иабзоураны хлитература ҕацара иҕеит азухәар калоит, 60–70-тәи ашықәсқәа хгәалахаршәар.

Аха аамтақәа акырза реырыцсахит, реырыцсахит еицәоу ахь. Иахья адоухатә цстазаара – Ацсынггы, уи антыцггы – гәыгәтажьуп, ацара, амал, амазара ауаҕы ицсы изеивымго деикәцәх данырткәа, уи, алитератураггы уахь иналатцаны, феида узто «тауарны» ицхьазам. Ашәкәыцхьара, зны ауаҕы дуаҕы дкәзтәз, ауаҕытәыџсатә цивилизация иауасхыру, иашьягәыту, мышгароуп, баша аамта ныхроуп хәа иахәапшуа рацәаџәахеит. Хабла ишабо мац-мац абнауаџрахьы албаара хәҕуп.

Хәарада, арт игәкажьгоу, итархагоу аусқәа раанкылар, абзиахь рыргьежьра ажурнал «Алашара» ахала иалшом, ара жәлары зеггы, рацхья иргылары ацара змоу, рыжәџахыр еибыртароуп, анкья аинтеллигенция хәа изышьтаз ҕыхароуп, џнапыкла реазыркроуп хәцсуа культура аиқәырхара, нас ашьтыхра.

Аха ус шакәуггы, ажурнал «Алашара» хәцхьякаггы ихадоу культуратә хәыштаараны иаанхароуп, агәра згоит иагышаанхо.

Абри, хазегь иахзеицшу ихымпадатәиу аус аҕы ақәҕиарақәа шәзеиҕьасшьоит!

Даур Нацкьебия

Арбьарахьтә армарыхь: Гә. Кэыцниагъха, Г. Сақаниагъха, Н. Логәуа, А. Какоба

АҔСУА ЖӘЛАР ИШӘЫДЫСНЫХӘАЛОИТ

АҔсны итыцуа алитературатә сахьаркыратә кыыцхьтә органқәа рхы-баѡ ажурнал «Алашара» сынтәа 70 шықәса ахыцдит. Ари, сара сгәанала, хаҔсуара азы, хаҔсуа бызшәазы иреихазоу ныхәоуп. Сара ажурнал «Алашара» сахәаҔшуеит аҔсуа милаҔтә культура иалашырбаганы, аҔсуаа хзы АҔшьаѡыра иахзаѡызоу акакәны... Сара хаҔала, абри ажурнал раҔхьатәи аҔхьаѡцәа сыруазәкуп, 80 шықәса сшыртысхьоугьы, иахьанзагьы, изыҫаҫаҫаҫо, изаамтанутәи аномерқәа ртыцтра иазыцшу аҔхьаѡцәа среиуоуп. Уи ахь исымоу агәыбылра, абзиабара, еиха-еиха иацымлозар, иагхом. Сара ишеилыскаауала, ажурнал «Алашара» ауп изаазаз иахьа хазхыҫхәо, хзызгәдуу, хмилаҔтә культура азыргараҫы цызара зуа хашәкәыѡцәа. Ари ажурнал аҔхьаѡцәа аманы иҫанатцы, сацәымѡашьо агәра згоит цсра-зра ишацәыхьчахо хаҔсуа бызшәа, адунеи аҫы иҫоу абызшәақәа зегьы рааста аҫиара змоу, ибеиоу аҔсуа бызшәа. АҔсуа хәынҫқарра шыагәыҫ иамоу аҔсуа бызшәа анакәха, ажурнал «Алашара» уи иахәҫакуп. Ажәакала, сара ажурнал 70 шықәса ахыцтра сахәаҔшуеит аҔсуаа хмилаҔтә ныхәа дуны. Убри аҫнытә, сара истахуп 70 шықәса ахыцтра аиубилеи рыдысныхәаларц, ажурнал аредакция аколлективи аҔхьаѡцәеи рымацара ракәымкәа, аҔсуа жәлар зегьы. Еигымхааит хаҔсуа бызшәеи хкультуреи ирбираҫу ажурнал «Алашареи», хаҔсуа бызшәеи, АҔсынреи!

Заур Гындиа

ЕСНАГЪ ИКАЦЦАЛАИТ «АЛАШАРА»

Сынтәа ажурнал «Алашара» 70 шықәса ахытцит. Абри аамта аонудқала уи иалнаршаз рацәоуп агъсуа литературей, акультуреи, атцаарадыррей ырфеиаразы.

1955 шықәса инаркны ажурнал алитературатә процесс агәтацәкәа игылан, уи анырра дугъы аналон.

«Алашара» адакәкәа ркноуп рапъхәза иахъкыпъхыыз ашәкәыџцәа реиҳараџык рпоезиатәи рыпрозатәи џымтақәа. Уи ианылон ажәлар рфеапыцтә хәамтақәа мачымкәан, агъсуа милаттә литература атоурых иахәтакхаз адунеитә классикатә литература афынтәи аитагақәа.

Ажурнал иара убасгъы иалшаз мачым алитературацтаарей акритикей ырфеиаразы. Уи адакәкәа ркны икыпъхыын агъсуа бызшәеи, хәжәлар ртоурыхи, ретнографией, аказарей, акультура аузсуџцәеи ирызкыыз аста-тиақәа рацәаны.

Ажурнал иканатцаз даараза ирацәоуп ашәкәыџцәа фарацәа реи-цаазаразы, убри алагы амилаттә литературатә процесс еипъымкәауа акатцаразы.

1980-тәи ашықәсқәа актәи рызыбжазы схаҭа насыпъс исоуит ажурнал аредакцияфey аусура, уи зыбзоуразгъы ускантәи аредактор хада Гьаргь Гублиа иоуп. Уаҭа исоуз агъышәагъы пъхәкатәи сырфеиаратә, сытцаа-радырратә усура акыр ихәаакәнатцеит. Акырза атцанакуан еиуеипъшым абипъарақәа ирытцанакуаз хашәкәыџцәеи, хцарауааи, акультура аузсуџ-цәеи (иахъа шыта ихалагылам Шалуа Цәыцъба, Баграт Шыынқәба, Алықса Цьонуа, Алықса Гогәуа, Алықса Цьениа, Гьаргь Гублиа, Никәала Кәытциа, Цьума Ахәба, Мушьни Миқаиа, Мушьни Лашәриа, Борис Гәыргәлиа, Таиф Ацъба, Никәала Хашыг, Нелли Тарпъха, Сарион Таркыыл, Рауль Лашәриа, Владимир Дарсалиа, Шьалуа Инал-ипъа, Сергеи Зыхәба, Шьоҭа Салакаиа, Владимир Атцнариа уб. егь.) реиҳараџзак рыфецааразы исоуз алшара.

Ажурнал аиубилей инамаданы гәык-пъсыкала ирыдысныхәалоит иахъа иааипъмыркәзакәа «Алашара» атыжьра алзыршо уи аредакция аузсуџ-цәа, аредактор хада Анатоли Лагәлаа рапъхә днаргыланы, ашәкәыџцәа, агъсуа культура аузсуџцәа, атцаарадырра знапы алаку зегъы. Агәра ганы сыкоуп ажурнал агъхәкагъы амилаттә литературатә процесс фымцәаауа иказцо акакәны ишаанхо.

Виачеслав Бигәаа,
афилологиятә тцаарадыррақәа рдоктор

ИВАН ҒАРБА

АШӘА ИАХЫЛЦУЕИТ АШӘА

Амѡа сымоуп снага-ѡаго,
Сгәеисра иақәшәо сшьаѣақәа,
Ианеимыздо ашьхеи агеи,
Сааныркылоит абыжьқәа.
Цьарантә иааѡеит аарла-аарла,
Пҕхәызбак лашәабжьы гәыкза,
Исаҳалахуеит уарлашәарла
Пҕхьарца бжьыкгы уа ицарза.

Ахьча иашәа аиѡхаа итыѡеит,
Ирахә тынчуп ибжьы ахьго,
Ашьауардын хыхь икьиуеит,
Ашьха ашәшьыра уа инахго.
Цьара ачара рузаап иасны,
Агәарахәа ашәа рхәоит,
Уа узцома ус умѡасны,
Умѡахыган удыртәоит.

Цьара атых тынчра иалоуп,
Агарашәа абжьы тааза,
Уаѡ дмырѣыхо ан лыбжьала –
Лхәычы длырцәоит ихааза.
Амра иапҕго, ашәа ҕыхоит,
Шьыжьза итыѡеит амхырта,
Дҕкаларыма згәы иамыхәо
Ашәа ѡналарц зыѡнаҕа?

Ашәа иҕықәуп амѡа иқәу,
Дама инеиларц уи дласза,
Аеашәакгы, сишь, иабыкәу
Уажә иахьцәыртцыз? –
Шьҕа уахьза!

Ғык италойт ҕык итыцуа,
Ауаа ирылсны еимнадойт, –
Ашәа иацлоит ашәа ҕыцқәа,
Апҕсабара зегь шәахәоит.
Ашәа сашьтоуп, ашәа сҕылоит,
Ашәа самоуп сыткәаны,
Сажәеинраала иара анылоит,

Нас ицәажәарц еилганы.
Ашәақәа зегь срылахало, –
Иаасықәпапан са сыркит,
Иааиуа, иааиуа дара рхала,
Сышәкә адакья аадыртит!

АШӘА

Пҕхәызба мыжда, ас бызшада,
Амра шәахәа багәапҕхо?
Абла ссиркәагь батәазшьада,
Амра иамак са сзырпҕхо?!

О, баангыл, баангыл, апҕхәызба,
Шьҕа мѡак акәыз ҳа ҳазқәу,
Изтынчхома ба банызба,
Сара сгәы ццак амца зкыу?!

Быццакуама алашьцарахь,
Бцәытцагылан быччаларц?
Уа балызбаап бымацара –
Ацх ацас ҳәа бкаччаларц!

О, баангыл, баангыл, апҕхәызба,
Шьҕа мѡак акәыз ҳа ҳазқәу,
Изтынчхома ба банызба,
Сара сгәы ццак амца зку?!

Амши ацхи ирзыхѡоума
Быбла ихытцуа ашәахәа,
Знык банызба сызхынхәуама, –
Беыбтәахларгы есуаха!

О, баангыл, баангыл, апҕхәызба,
Шьҕа мѡак акәыз ҳа ҳазқәу,
Изтынчхома ба банызба,
Сара сгәы ццак амца зку?!

КЭАСТА ГЕРХЬЕЛИА

СҚЫҒА МӨАЛА

Пъанаѡ амта ибарақыатха,
Аеышьтых агахь инапъшуа,
Ахтыс ссирқәа ирзышақатха,
Агәы еиқәымтәазо еисуа,
Ихәажжаза амцахара
Ишьтоуп сқыта, сылашара!

Ихәычуп хәа уи азы изхәада,
Сқыта тәылоуп сара сзы.
Сыпъсы зларсу сқыта Бәада,
Иаргь аларсуп са сыпъсы.
Апъстазаарахь сшьаға пъшьаала
Еихызымгеи сқыта мөала!

Ахәыцра иагазшәа ашьхақәа,
Икъашза икақсоуп рхахәы,
Иреипшха адаш-ду ашьтақәа,
Арѡашқәа алдоуп ргәахы.

Зынгы ианрықәчу ақтақәа,
Алада итарлашьцо ақста,
Ишқареипшшу абырг иңымшьқәа
Еимарцахә, иангәау илакта.

Ғазных ианрықәшу амра-ца,
Бырлашшәа урт еилыңыңоит.

Алакә ссирқәа иара ргәылоуп,
Ауаа ссирқәа нхоит ара.
Сгәы зладуу дара рылоуп,
Назаза исоуз згәыбылра...
Са сраазеит дара рқазшьала,
Дара среиуоуп дала, шьала.

Ара иқам дгьыл фатқакгы
Иахьымгылац са сшьапы,
Сқытағ иқам мөа мазакгы,
Са сызнымсыц ңара акы, –
Апъстазаарахь сшьаға пъшьаала
Рапъхьа еихызгеит сқыта мөала!

* * *

Угәазхара рбаха уамраза,
Амра иѡагылаз, ташәоит...

Ицыѡцыѡуа иахьгылоу ахрақәа,
Доуха мчык рымоушәа збоит,
Хақәык нағшәаргы, ахара
Ашәеипш ианыѡны игоит.

Са избартоуп урт рықстазара, –
Слымхағ ирхылгоит агәгәа.
Исахауеит ргәеисра, рцәажәара,
Еидушәа даргы саргь хагәқәа!..

МУШЬНИ МИҚАИА

ПЪХЫЗЛА

Баргъы-саргъы баҳча ссирк ҳаҷаҳын,
Шәахәапара ҳалагылан аҳаскын.
Ҳгәырәа-гәырчы аҳаидеи аеаҷәаҳын,
Мра шәахәала иааҳакәыршан ихыркын.

Ҳнеиуан п̄шьяала мәахәастак ҳанылан,
Ацла рымахә хәылп̄шәап̄шь ахыршан.
Бара бшып̄схьазгъы здыруан гәаныла,
Аха бдамра быштыцхьаз агәра згахьан.

Ҳфәара амшқәа зегъы хьаҳәны иаҳп̄ылон,
Ҳа ҳақәын алакә шәымтақәа рдунеи.
Бнасп̄ыршәар ҳәа схәы-сжыы еибаргылон,
Аха есымша сааигәа бшықаз агәра згеит.

Сара сгәалақарагъы адгъыл иақәлан,
Ацәашьеип̄ш итцхәрауан итамбазоз ҳзыхь.
Анцәа ду дҳацын убыскан ҳақла,
Анцәа ицәашыы лашон ажәван ахыхь.

Сгәы каршәны старшәын цьанаҷ акәа,
П̄хызк ақынтәи п̄хыз ссирк сагахьан.
Бара бнасп̄ыршәеит убыскан сгәысеанзамкәа,
Ахаан исымҳәацыз быхьзгъы сҳәахьан,
Саап̄шит сытрысны, иқьақьаза ишахьан.

АХӘЫЛЦАЗ

Уарлашәарла аг̄та хаҷера,
Инканаршәеит цақа ашәшьыра.
Бжык нықәхәхәан ахра өашра,
Ашәап̄шь иналсуеит насып̄ шаран.

Уаха схәыцра схыцәо сангылоуп,
Сфәреи сажәреи рымәахәаста.
Насып̄ шкәакәан амшын ихыршәлоуп,
Ахәылп̄ымра ашәахәаста.

Руслан Қапба, Цума Ахәба, Терент Чаниа, Вахтанг Аһъазоу

Нырцәи-аарцәи хабжъара,
Аееитнахуеит ххъа рахәыцзак.
Ацар еихырхәаалт рашәа хаара,
Сгәафәи ицәырцуеит хәыцра фыцзак.

Шәалкъамроушәа, изхъоу сахъак,
Сапъхъа ицәыркъацәырасуеит.
Еицәхәашъа змазам гәахәак,
Лакә шәахәацшәа исыласуеит.

Абри амшгъы цеит иниас,
Исызныжьны насыпък ашьта.
Уацәы испъеипъшу сеидру бзиас...
Стапъшуеит иахъа гәыграк ашта!

ВЛАДИМИР АТЦНАРИА

ИХЭМАРУАН АМРА АШЭАХЭА...

Ажьацшқеипш, амра ашэахэа
Сацхьацэҕья ихэмаруан аекаршэны.
Ашэахэа иахэон: «Шэахэа –
Амра лашара шэазҕажэкны!»

Аеареицьуан, зны ицон еитцыхэхэа,
Ма аеыркьяқьан цшьала иаатэахуан,
Икаҕачаҕо, изызымкуа, ашэахэа
Збацыҕхьаза, сыҕсы ҕнакаахуан.

Азаза хьыршэыгэха, еимхэыцха,
Ашэахэа рхьырша икэалкэаҕон,
Аха амра аҕыра, еимгэыцҕьяа,
Сеимхэыцқэа уа ишьтанарбон....

Искырц сҕаххеит ашэахэа,
Изгарц уи сыхэда иахаршэны...
Ихэмаруан, ихэмар ашэахэа,
Ажьацшқеипш, сацхьа аекаршэны.

Сыҕан – иҕт ашэахэа.
Сыфын – иөт ашэахэа.
Җаҕеҕьяса ҕааи ҕааишьталеит.
Ишьталан – сышьталеит.
Ихалан – схалеит.
Илбаан – сылбааит.
Ахагара схалеит,
Исуашит аҕхзбаа...

Аха иамуит, исзымкит –
Уаҕа умҕсит! –
Башаза сыҕит,
Баша сҕязкит...

Инеихашэы ихэлаанза
Сцэыуон акьяжыхэа,
Сҕьацэыҕьацэуа сангы слыхэон:
Бнашьталан ашэахэа сызкы хэа...

АГЪХӘЫЗБА ШАНА

Гъхәызба шанак далоуп Аҕәә,
Гъхәызба ссирзак, гъхәызба еинаалак,
Гъагъа-гъагъа, аҕархеипъш дныкәә,
Агахь днеилоит хәылбычехала.

Арпъар-хъырпъар пъшуп. Лцәыртцра
Амшагъ шареипъш дара агъылоит,
Рыбла днытцшәар, лара лцәызра
Хъаа мцабзха ргәатца иацралоит.

Иршанхагоу лыбларпъшышьа,
Ирмацәысуа иандыршамшамуа,
Зегъы ирдыруеит лааигәә анеишьа
Аламала ус ишамуа.

Шәәыуаа рыбла лара илышьтоуп,
Шә-бзык, шә-фык уи дырфәршәуп,
Уи лразкымәә, лымәәхәаста,
Мзашәәхәәоушәә лфәпъхъа ишьтаршәуп.

Арпъар хгылан ус гәаныла –
Баргъы ҳаргъы! – илықәмақаруеит...
Лыччапъшь гъагъа ла илзынкылом,
Маҕапъшьушәә илфәхәмаруеит!..

ВЛАДИМИР АХЫБА

АДУНЕИ АЗХЭЫЦРА

Аѡстаагы дыкоуп, уи духьзашт ихэеит.
Ѣыстаас икоу – уи дуаѡуп ихэеит.
Амаалыкъ дыкоуп, уи уибашт ихэеит,
Маалыкътцас икоуггы дуаѡгьсуп ихэеит.

Адуinei, дад, абас ишоуп ихэеит,
Цьара имырхэагоуп, цьара ипгшоуп ихэеит.
Адуinei, дад, абас ишоуп ихэеит,
Цьара излоуп, дад, цьара иашоуп ихэеит.

Адуinei зегь, дад, иуаароуп ихэеит,
Адуinei афы икоу, дад, фароуп ихэеит.
Уахьынзакоу, дад, кэгьароуп ихэеит.
Уанатцахаггы, дад, цэгьароуп ихэеит.

ЖЭАѢАѢЫК...

ГэаѢа дук сынтысын,
ѢаѢа мѢала сцон,
ЖэаѢа хэы сырхысын,
СлеиѢеиуа сеимдон...

Уа жэаѢа шэты скымзи,
ЖэаѢа хэы рѢы ипгшаан.
Уа жэаѢа лапгш схымзи,
РыжэаѢаггы хаан...

РыжэаѢаггы аацэырцдын,
Рыхцэапгшькэа кассы,
РыжэаѢаггы аахэыцмыцын,
Иааталеит рыпгсы...

ЖэаѢаѢык азгабцэа
Сапгхьа иаалашеит,

ЖэаѢаѢык азгабцэа
Сапгхьа иаакэашеит...

ЖэаѢаѢык азгабцэа
Ааицгэастан срыткэеит.
ЖэаѢаѢык азгабцэа
Сааимаркын срыпкэеит...

Хэыцыпгхьаза ашэтышкэа
Срышьтамларц азы...
Хэыцыпгхьаза ашэт ссиркэа
Ѣысымхларц азы...

ГэаѢа дук сынтысын
ѢаѢа мѢала сцон.
ЖэаѢа хэы сырхысын
РыжэаѢызэк дызгон!..

МИХА ЛАКРБА

ЏОН ПРИСТЛИИ ШХАНГЬЕРИ БЖЪАНИЕИ

Еицырдыруа англыз шәкәыџџы Џон Пристли 1946 шықәсазы Асовет Еидгылаҕы дааны дықан. Уи дсасны даҕан Аңсынҕы. Убасқан иҕаххеит, иңсадгылаҕы даныҕазгы зызбахә иаҕахьаз, аңсуа таҕмадацәа ибарц. Иңхәыси, џыҕа ақыртуа шәкәыџџеи, аиҕагаџи иҕны уи дыргеит Тамшь ақытан инхауаз, шәи џынџажәи быжьба шықәса зхытуаз Бжьания Шхангьери иахь.

Амашына аџны агәашә инадгылеит. Аңшәма дыҕамызт. Уи аколнхараҕы ажь иҕаауазаарын аены.

– Аус ахыуа сцаны дызбарц сҕахуп, – ихәеит Пристли.

Асас игәахәара, хәарас иаҕахузеи, иаарласны инарыгзеит. Пристли днаргеит азахәа зқәыз ратцла дук ааигәара. Хара хзыхәан, уи иаабац акакәын. Аиатцәара зхашьшьу, аңсуа қыҕақәа рҕы шамаха иуҕылом еидарас ажь иатцам тцлакы. Ари аратцлагы убас ихыбны ажь ақәжын, еилкаашьа узаҕомызт, акаканқәа ракәу ажь акәзу реиҕа еиҕаны иҕаз. Аҕынңыхәа аҕатцара азыхәан цьабаабара аҕахзамызт. Уаҕа амахәта унықәтәаны акакан ааҕены, ажь надкылала – уаҕа акгы.

Асасцәа арахь иаазгаз ақытантәи астаршын ихы дааџахан, ҕааитит:

– Уналбаа, Шхангьери, асасцәа уҕоуп! – аңсышәала усгы нацитцеит: – Иааҕымтцзакәа асасцәа уҕаауеит. Хусура хаҕдырҕоит. Сгәахы цышәтцәеит даргы уаргы.

Убасқан аратцла ахыцәқәантә иҕацаза хатца бжьык ааџит.

– Бзиала шәаабейт! Асас изыхәан еснаҕ сгәашә аартуп. Дабацеи, цьарак изымтәо, ари ахәычы? Уара иаасытцгеишь, дад, ҕарашь, саргы сналбаап нас.

Атцла иалыртцәрааны иааишьтит, ипеипеиуа харданла иҕәыз амтәышә. Амтәышә адгыл ишынахькысыз, ашаха иаамихын, уаҕа ааигәа игылаз аиахәа инаниҕсалеит астаршын ҕарашь. Амтәышә антацәы, еиҕа ашаха иаманы атцлахь иџхалеит. Уаҕа уи тцәка имылбааит. Иара ахатыңан дналбааит ауаџы. Дылбаауан уи иџнапык аратцла агәыцә иакәыршаны. Ашьапаҕынза дназарц џбаҕа метра шигыз, дыңан дынкаҕеит.

Абри иакәын исасны изтааз, шәи џынџажәи быжьба шықәса зхытуаз, Бжьания Шхангьери. Зегы иҕьаршьеит уи иңшра-исахьа. Уаџоук, деиҕкааны, иааигны дықан. Ишәын усуга маҕәақәак. Зхы-зҕы тцағаз уаџын. Иблақәа жәџангәышәпштәылан, илаңш тцарын, иҕәышын, иччаңшь хаан.

Аңсшәақәа еибырхәан, ианааибадырқәа, аңшәма исасцәа аџныҕа инаиҕхәеит.

– Сара сааит шәара шәтәылахь, шәыжелари сареи хәибадырырц, – ихәеит Пристли, Шхангьери ихы наикәкны. Аҕырцман еиҕеигеит уи иажәақәа.

- Нас, ишпаугеаңхеи уара ҳаңсуа жәлар? – ихәеит Шҳангьери.
- Макьана исхәара акгы сыздыруам, – атак җаицеит Пристли. – Саа-ижьҗеи пшьымш затәык роуп итца.
- Рҗазшьак руак усгы иудыррын уажәшьта? – ихәеит аңшәма.
- Асас дааңхашьан, ицыз ауаа днарыхәаңшны ус җааитит:
- Иарбан җазшьоу уи акы хәа шәызҗу?
- Атаҳмада иргызмалны дааңәйтчачеит.
- Ргьама! – ихәеит уи, – ицәгьам тыңнарҗас иалырхыз атәыла, ыы? Ус акәзами? Амра кажжы, абаҳчақәа хьыхәо, уахьынапшлак зегьы шәтышха!
- Асас дтызцауаз лаңшыла днаихәаңшит Шҳангьери.
- Уара атцара змоу уаәуп. Ишсоухәара, ирыбжьоузеи амци атцабырги?
- Пристли, акрыздыруоу хәа аанаго, ижәахырқәа ихәда инадиргәғәалан:
- Сара сгәы ианагоит, даараза еицәыхароуп хәа. Шәара шәгәы ишпа-анагои? – ихәеит.
- Иухәо иашам хәа ихы ааиртцисит атаҳмада.
- Мап, еицәыхарам. Пшь-мацәа затәык роуп ирыбжьоу, – ихәеит. Уи арцабыргрыз илымҳаи иблеи рыбжьара, иаргәтыстаҗы, ипшьнацәак надикылеит.
- Убла иабо ианагь ииашоуп. Иуаҳауа абжак мцуп. Ухәансхәанла иуаҳалак зегьы рыгәра гатәым. Ииашазами исхәо?
- Ааи, уи иашоуп! – днақәшаҳатхеит Пристли.
- Даәа зцаарак сымоуп, – ихәеит Шҳангьери. – аңсабара изинаҗазеи ауаҗы өблакы, ө-лымҳак, ө-шьапык, ө-напык, аха җызатцәык?
- Шәара шәзызырәра даара интересуп, – ихәеит Пристли.
- Сара иуасхәап уи атак, – ихәеит иеаңсатәны Шҳангьери, – ауаҗы акыр иаҳауазароуп, акырза ибозароуп, имаңымкәа акриуазароуп, аха еснагь ицәажәара кьаҗзароуп. Абри сахымңац сара шықәсы шәкы раахыс.
- Пристли атаҳмада дңьашьаны дихәаңшуан.
- Исашәхәа, мазас иатцоузеи абри ашықәс рацәа антра? Саргы иста-хуп ақәра ду ныстыр!
- Уңсҗазаара умыркьаҗын, нас ақәра ду нумтцазар убап, – ихәеит Шҳангьери, дацамхазакәа.

ВЛАДИМИР АНҚАБ

ҲАШЬЦӘА АБАЗАЦӘА ШӘАХЬ

Анык лоуп җазхылтцыз,
Ҳзаазаз анык лкыкахшоуп!
Ҳашьцәа гәакьақәа
Абаза жәлар, сшәыкәыхшоуп!

Ашьха җарак җагьа ду
Ҳа ихабжягылазаргь –
Ҳажәѡахырқәа Ҳзеибымта
Ишҗалшо Ҳаицәыззарц!..

Срыкәыхшоуп шәышьхақәа,
Шәқыта қәыҗшзақәа,
Шәзиас лбааеҫақәа,
Шәкаршәрақәа, шәхәыҗшзақәа!

Арҗьа бла цәыуаны –
Арма бла зыччазом.
Арма бла гәырҗьозар –
Арҗьагьы рыцҗазам!..

Ашьацра жәпа зхашьшьу
Шәыдгьылхт кәазара.
Шәырахә ду еицхаршьшьы...
Шәгәамчра, шәказара!..

Изтахугьы азә дыҗами
Асал Ҳабжьалазар.
Ҳарабҗьара Ҳаҗшлар,
Адунеи Ҳналаззар!..

Шәабаза нап баҗьа,
Шәыҗхәызба еинаалақәа,
Шәыкәбыз абжы еицамқза
Ашәахаа ианалаго!..

Ҳара Ҳаицәхымҗьарцаз
Ҳабызшәа Ҳкызароуп.
Урт еибарбеиаларц
Ҳанбанқәагьы акызароуп!..

Бзиа избоит шәара шәҫы
Снеиааиуа аныкәара.
Шәгәы аарты шәансацәажәо –
Исымоуп нанькьара!..

Анык лоуп җазхылтцыз,
Ҳзаазаз анык лкыкахшоуп,
Ҳашьцәа гәакьақәа
Абаза жәлар, сшәыкәыхшоуп!

БЗИА ИЗБОИТ САРА АҢСНЫ

...Бзиа избоит лымкаала,
Сгәыбылра азышьтыц,
Бзиа избоит Аҗсны-ауҗшәыл –
Кавказ ахышәтыц!

Бзиа ирбоит зегь Аҗсны,
Цьоук – амшыназ,
Иаауеит аҲауазы,
Ма амра рҲахыназ...

Бзиа избоит, избанзар
СыҗсҲазаара иаҗашәуп.
Иара агәы салиааит,
Сшьа иалоу иара ажәоуп...

Ауаа зегь, хәарада,
Инеибейҗшым Ҳазшьала,
Иҗсадгьыл азә дахзызауеит,
Азә бзиа ибоит еакала.

Аңсуа шәкәыѳѳцәә

Дыкоуп бзиа избо
Зыпсадггыл амалаз,
Агәы нтагъка изтиуа –
Ахьаа камца гәалас.

Дыкоуп бзиа избо
Зыпсадггыл ачыназ,
Зыпсадггыл казыжьуа
Ичын уа ихәычыназ...

Ан лзы агәбылра
Еихау ыкам цәанырра,
Аха еитцам уи атқыс
Апсадггыл агәбылра...

Ипсадггыл ахьчараз
Ацеи днеиуеит гәышпъыла,

Ипсадггыл алахынцазы
Ацеи апсра дапъылоит.

Бзиа избоит сара Апсны,
Сыпсадггыл ауп, насггы,
Исызхәит сан дсымамкәә:
Убри сан лыцынхәрасггы!

Бзиа избоит, избанзар
Зқы, ѳ-нызқы шықәса зхыцуа
Сабдуцәа рыбаѳкәә
Абри адггыл ихәыцоуп!..

Бзиа избоит, избанзар
Сиит сара арака.
Сгәы-сыпс иара иатәуп,
Сагпсыроуп арака!..

КӘЫМФ ЛОМИА

СЫҒСАДҒЫЛ АҒСНЫ

Сара усашәоуп, сара усажәоуп,
Уңышара дыргоуп сара сзы.
Сара усдацуп, сара успәашәуп,
АҒсны хазына, АҒсны!

Сара усгәуп, сара усашьоуп,
Умра рґаҒхоит са сдақәа.
Сара исхоу уара убжьоуп,
Ирхыәуа ухра, уа ухәқәа.

Сара усымчуп, сара усңынңьуп,
Сыбзиабара, сґәыбылра.
Уара уахьсымоу, са сґәы ґынчуп,
Сґәәңґыхәоит акрура.

Уара – сыччара, са слаґыхра,
Сара схәыцра, са сґәыхәтәы.
Уара – сыәны, сара схыбра,
Сара сашґа, сара сдәы.

Уара – сыламыс, са саҳаґыр,
Сара сґәыґра, сымш уатцәтәи.
Уара – сычкәынра, са сааґын,
Са ишыстахыз умышәґи!

Уара – сбааш, са сиаaira,
Бзанцык изқәым еиґахара.
Са сґәы зырхатцә есаaira,
Сымч иацызтцә аґара.

Иахья уґоуп уара уеинґәылан,
Насыґ змоу АҒсынра!
Уара уахәшьейтцбуп Урыстәыла,
Уалоуп иссиру аґаәцәара!

АШӘА РХӘОИТ АХРАҚӘА

Шьхатәыла сыҕоуп. Амза кәыркәоуп.
Арѡашқәа рашәа хҗо еилоуп.
Ахрақәа – икѣагылоу чамгәыркәоуп,
Арѡашқәа рахәыцқәаны ирѣоуп...

Аҕьхын шәнеихьоума шәарт шьхатәыла,
Шәырѣысуа ишәартоу акызгқәа?
Аҗаа саркьатҗас шәаныҕшыло,
Ианыжәбаало шәарт шәхы-шәѣқәа?

Ижәдыруама уа шаҕа быжь ѣыхо,
Шаҕа ццакыра ыҕоу уа?
Акатәарақәа, аиѡхаақәа рыгәҗыха
Ашәаны ишырхәо еимдауа?

Анакә хьшәашәатҗәкьа уа игәыргьауа,
Алаҕырз шкәакәа аѣыкәкәоит.
Адәыкрынқәа тынч рыѣцәыргауа,
Аҗҗахәа ицәажәо ак рхәоит.

Ахра ақәцә иқәу анакә хьшәашәа
Еикәҕоит, убрыгь ак ахәарц.
Ара зегь рыҕсы алоуп ашәа,
Ахахәҗҗәкьа бҕалоит ишәахәарц.

Изыш-зышза сганаѣ ахрақәа
Арѡашқәа рѣалашо ашәа рхәоит.
Шықәсы раҗәа зхыҗуа ашлақәа
Рансамбль сазызырѡуашәа збоит.

САРИОН ҶАРКЪЫЛ

ШӘГЫЛ ЗЕГЪЫ!

Ҷадгъыл Ҷагъхъеит, Ҷажәван Ҷагъхъеит:
«Агъсны атцеицәа, шәгыл зегъы!»
Иахъа инҶажъыз – уатцәы иҶагхоит,
Аган шәавамхааит азәгъы!

Иахъоуп данубо иҶацаз,
Иахъоуп ианызбахо зегъы –
Иахъа зәыызаз, иахъа иҶхъацыз,
Дыгъсит уи, дыҶам зынзагъы.

Агъсны атцеицәа, Агъсны атцеицәа,
Агъсны зыкәгәыбуа шәара шәоуп!
Шәаамта ааит, шәгыл, аҶеөцәа!
Шәаамта ааит, уи – уажәоуп!

Шәнеибац, шәнеибац, шәнеибац,
Агъсны бзиа избо зегъы,
АҶақәитра мра кацеиларц
Агъсынтәылан есқынгъы!

Мап, аҶхъатра залшом уаҶа –
Шәышьтахъ иҶоуп шәаб ишәхымс!
Ибоит Анцәа, ишәыдлом гәнаҶак –
Шәхыс! Икылкаан шәхыс!

О, ҶаиҶацәазар – ҶаиҶацәоуп,
Нас, Ҷаилгап иахъанахыс.
ИаҶныртцаз аҶәрақәа рацәоуп –
Урт рзынгъы шәхыс!

Шәхыс – Агъсынтәыла ахъзала,
ИҶаҶаз зегъы ршьа ауразы!
Шәхыс – аҶақәитра ахъзала,
Шәхәыцқәа уатцәтәи ргъеигъш азы!

Гәһыҗык аҗсуа шәкәһәҗәә

Шәһеһбаҗ, шәһеһбаҗ, Аҗсны аҗеһҗәә,
Аҗсны зықәгәһбуа шәара шәоуп!
Шәаамҗа ааит, шәһыл, аҗьеҗәә!
Шәаамҗа ааит, уи – уажәоуп!

СЗЫХЬ ХӘЫҘЫ

Сзыхь, ура, сзыхь,
Илакәуп указшьа.
Ухәһчуп, аха зных
Уархагоит ушьа.

Удәһқәлоит уҗәһ,
Җа уҳажәлоит ухыҗ,
Уакәшоит адәһ,
Уа җьа умҗахыҗт.

Абьыжә уҗьсақьан,
Уаҗуп җьһаҗара.
Ахақәһы уҗқьан,
Укнаҳауп җьара.

Уахыҗеит гәамк,
Уҗоуп уласза.
Умҗа ааигәам,
Аха, аа, уласза,

Уччо, уеилҗһаа
Уақһылоит зегһы...
Ах, сзыхь, уҗаҗһа
Суҗар ауп сарғыһ.

Иумзан, мап, акғыһ,
Исзаарты шә-мазақ:
Санысыр ауп сарғыһ
Сымҗа сыҗқьаза!

ЦЬОТА ТАПАҒӘУА

УЦӘА, СОУҒШӘЫЛ

Уцәа, соуғшәыл, сгәазырхага,
Уанду дукәыхшоуп уара.
Сбажәгәалам хәыч, сыхьзырхәага,
Уцәа, исзымбо сгәазхара.
Уңши, иубома амырхәага
Иуғәхәмарны иухытңны ишцаз?
Удухар урхысып хашьха, хага,
Иубап уашьцәа Аңсны зыхьчаз.
Утәы-уңха улаиоуп агара,
Истахуп угәғәаза иузхар.
Уаңсахартә еиңш уабиңара,
Абцъар укыртә еиңш Аңсны хьчатәхар.
Уцәа, с-Леон хәыч, угәы ртынңны,
Уцәа, уаха усыртысызом.
Сыхазына, ухала уааныжьны,
Умшәан, сара цъаргыы сцазом.
Шышь нани, уанду лқәатцағ
Ақарматцыс хәыч ашәа ахәоит.
Иудыруаз, сыңшза, уан лгәатцағ
Убрака умаза цәаххоит.

АТЦЫС

Исоухәарц иуґахузеи,	Иухәоит ашәак,
Атцыс,	Аха исзеилкаауам
Бзиа избо	Иухәо ахьтә ажәак.
Зегь рацкыыс?	Амала иухәо
Акәтағь хуцазма	Ишеибакәу
Утра?	Издыруеит агәыргъара
Ацар пшқақәа	Ишазку.
Ғырпыруа,	Саргыы сеигәыргъоит
Нас ихыңрааны	Уара уеиңш,
Ицома уа?	Ианазхауа
Урт уреигәыргъан	Ахәыцқәа рпеиңш.

РУШЬНИ ЦЬОПУА

АУАҘЫ

Амра дашьталан дцоит ауаҕы,
Адгьыл ишьта анпыккала...
Ажәван қаңшыуп, иафартәазшәа аҕы,
Зны иччо, ицәыуо гәырәала.

Амра датқаңшуа дцоит есқьынғы
Ауаҕы адунеи кәымпыл дықәлан.
Зынғы дыңсуеит, дласуп ауаҕы,
Ихьигзоит амра – даатғылан...

Амра – изырқхо ихьшәашәоу адунеи,
Икарахан итәшәоит ашьшьыхәан.
Бжыда, шытада иниасны имцеи
Иахьатәи амшғы акы хәа!..

Амра иашьталан инеиуаз ауаҕы
Мрагыларахь дхьахәны даагылеит.
Атцхгы ниакьа ицахуеит, шыжыы
Ауаҕи амреи неицылоит!

АШӘАХӘА

Иахьа снагәылаңшны избоит уатәашьтахь,
Амра ашәахәа – саңхьа, сышьтахь.
Атәаха змада, цхьа сцалароуп,
Мәак нцәар, еамәак сыңшаароуп.

Схы саиааироуп аиааира згарцаз,
Адгьылаф атәәан нарс сынхаларц.
Аетәа ськәа иантәашәоу хәа сымңшыроуп,
Еилашуа сгәатца ицегь ишыроуп.

Мәоуп сара цсәзаарас исымазоу,
Амәаф иңысшәеит мчыс хәа исылазо.
Исымбо сиецәахә хара икәеицеиуеит,
Ашәахәа сықәлан амрахь снеиуеит...

СЕРГЕИ КЭЫТЦНИА

ИСЫЗГЭАКЬОУ СХАБЛА

Ажаабжь

Сгылоуп сара. Сгылоуп. Аштa сыкэгылоуп. Снацшны избоит, нахьхы цъара, ахэыстафы, интас-аатасуа агьгьа ахга инеиуеит атрактор. Акы иа-заанымкыларашэа ифоуп. Аблақэа жапжапуа, амырхэага еицш ирхылцуа ашэахэакэа тыстысуа, алашьцара иалцхоит. Цъара акы ацэынхар хэа ишэошэа иахьнеиуа ацхьака амфа зегьы арлашоит. Ахэыста азыбжак амшын цэқэрцара еицш еихарсса иаархэны ишьтоуп. Игэазырхагаха иаапшуеит анышэ еикэатцэара.

– Дызустада, нан, уи?

Сан даасыдгылт. Дцаауеит, аха фыстуам. Исмахазазшэа сөыкастцеит. Дызсазцааи, мшэан, лара? Дылзымдырзои уи? Сылацш кыдхаланы акэын уахь сшыцшуаз. Зегь реиха сыцсы зыфэхэараз акы убри атрактор ныкэ-цафы инасцэаигазшэа сытгылан. Сытгылан. Саакэцсычхаит, сыцсыц акы иакызшэа, ахауа насзымхазшэа.

– Шъаликэа иакэхап, уаха дарбану?

Афнуцканти саб даацэажэеит. Атцыхэтэаны сылацш нахызган сней-татит. Атрактор агэеитцасыбжь гон хрыжьхрыжь, еикэтэарак амазамкэаны.

Сныфалалеит ауада. Зымфа саб дтэоуп амца иган аташэа. Ихэхэы шлаза, макъанагь мыч гэартак шилоу инубаалоит. Ихичэы еикэара ашьа алц-хоит. Деилакаца, ибга нкыдцашэа блуз затэы дтэоуп. Сан акэыфара акны дхэарцсаруа, акы лцэызны дашьтоушэа дыкфэоуп. Асаанкэа рыбжьы гоит. Круны, акныхра ада ирмазеины икнахауп.

– Дцеи цкъахеит, рыцха, уи ацкэын, – сан астал аакэылрыцкъааит.

– Ацеиразы бизымцаан, иаб икэал дтагылоуп. Ибтахузеи, саб ишьтра сырзуам хэа дафуп. Иара данызбо иаб даасгэалашэоит. Абри илактакэа – зынзаск иаб ихатапсаца. Казшьалагьы убас ауп дшыкоу. Абар, сынтэа фышыкэсоуп, хфахак катцауа уахгьы-фынгьы аус иуеижьтеи. Аашьарак имцан икэижьлом. Хколнхара дгьылкэа нархэы-аархэуа иара иоуп ирфэ-гэышьоу.

– Анкыа абнарафэ дынхон. Рацэак иманшэаламызт уи атыц. Са сымнеицт, аха уажэы аусхэарта азааигэара цъара анхара напы аиркит хэа сахауеит. Ицсынтры духааит, – дцэажэон саб. Зны даатгыло, нас еица нацитцон. Сцасхэа иуашэа дакэытцуамызт. Знык азэы дигэапхагэышьар, нас уи иакэзан зызбахэ имазаз.

Сара издыруан уи Шъаликэа шиакэыз. Аизарафэы исархэахьан ду-зынахашьтуеит хэа. Уажэы амхыртакэа, адэеиужьракэа дрыкэын атц лашьцара дагэылцхо. Уи сара дсымбацызт. Аррантэи сааижьтеи дсымба-цызт. Уи акыр иеицсахзар калап. Сара даныздыруаз дшатлакыза акэын дшыказ, ихэхэы илахь иаатапцо. Егъарааны дубаргьы ф-шэкэык икын. Урт-

ггы рцәа рхыкәыкәны. Уажә схәыцуеит, сеиҗахәыцуеит, аха цқьа сыблаҗы дысзаагом. Уеизггы снаихәапшындаз хәа сыҗоуп. Дзакәхаз сымбарыз!..

– Арыҗарахь дгьежыт уи азҗаб дигеижьҗеи. Агәырҗкәыл бзиа змоу азә лоуп. Иара аҗарахьы даныҗаз аҗьабаакәа лбеит акыр. Лара лакәын аонгы, адәахьгы, иахьабалак иоуаз. Аха шыҗа илыбаргузеи. Дхынхәит иара. Шьоуки-шьоуки реиҗш дхылдазылдо дгәармлеит... Лара уаха наз-җахым аҗхәысра лылҗит. Дкьакьамкәа, дҗагьамкәа. Хәычы аудшәылкгы дырхылҗын дрымоуп, дара наҗ инкажьны иара даашьҗухып. Ихәхәы қамсысза, лхәҗаҗсаҗа... – даҗын сан.

Сара ахәыҗра сынҗанагалазшәа схы кны стәоуп сеиқәшьшы. Ғыст-уам...

Ахәыҗрақәа срылҗшны хәыҗ-хәычы исгәалашәоит уи аамҗа. Аҗхыз салоушәоуп сшыҗоу, исзышьҗымкаашәа. Акы сашьҗоуп... Сыблаҗы иаазгар сҗахуп. Иаазгоит, аха инасымпыҗҗпраазшәа инасҗәыҗабоит. Шаҗа ибзиаз усқанҗеи саамҗа, сқәыҗшраамҗа!..

– Убри аколнхаҗәа роуп убрахь ддәықәызҗаз... Дгәеилыҗҗоуп, деилы-хазәа. Иҗхәыс хәычы лакәзар, уаха иагараангы дмааргы алашара каххаа иаркуп луадаҗы. Дизыҗшызар акәхап. Ғынла иара аус ахьиуа днеилоит ихәы лыманы. Цәгьа хәҗыр еиқәырҗоит, уаареигәырҗап...

Саб иихәо акәзам исахауа сара. Даҗеа цәажәабжьуп слымҗа иҗаоуа, азәы җыҗуа дсышьҗоушәа, даҗеакуп исыхо, җакзоуп...

– Ишҗыкәу сызҗаб убри дшигаз хәа лҗы аҗәа ахылхуан усқан лан, аха абыржәы улзыҗши? Рхәҗкы дҗоит... Лара дааны дыҗоуп ара лыоны. Пыҗтраамҗак дымҗар қалап. Унеины дубахьоу, Ата? – сан лхы насықәыл-кит. Шаҗа истахыз убри илызкны дысмазҗаар? Сара уи ианакәзаалакгы алаҗәажәара раҗәак истахымызт.

– Дба, нан, дба! Пҗашьароуп, дтәымуаҗзам!..

Уаххьа анахҗа сара суадахь сныоналеит. Шәҗкык сылаҗш нақәшәан иаакәсхит. Искуп. Садтәалоуп ауаҗьаҗ. Инасырхәы-аасырхәуеит. Аҗхьара сгәы ахәом. Абҗыҗқәа сырныҗшылоит, сырныҗшылоит, ииашәҗкәыны акы рнысхыр сҗахушәа. Аха, мап, уи акәзам сара сзышьҗоу... Сыблақәа, еихьымзаеиҗымзо, сахьақәак нрыхылань рҗынархеит...

Хәшҗа сынҗыҗит. Сахьнеиуа сшыапышьҗақәа азазаҗы ианхалоит. Амра ашәахәақәа ххәза, азаза цәыкәбарқәа разнатәуеит ахаскьынқәа иахьы-рхьынхәлоу. Иқәҗсыҗхәуеит аҗсабара агәы неиҗыхны. Иҗынчуп, иҗқьоуп алақҗа җшзара. Ашәырҗлақәа ублақәа дыргәырҗьоит, угәы дырҗәажәоит, идырхәыҗхәыҗуеит. Рыфьы хаа ашыҗьҗәи ахауа цқьа иаманы иуҗылоит, иуҗылоит...

Ашыҗьҗәи агәкыра снубаалоит саргы. Аҗсҗазаара абзиабара са-гәыҗахәхәа самоуп. Аҗсҗазаара бзиабароуп сара сзын. Снеиуеит. Схәхәы еилархәы хылҗадоуп сшыҗоу. Сышәкәқәа җьара исыҗәҗар хәа саҗәшәо-шәа исфьҗтракуп ирыҗәҗәа.

– Нара! – сыбжьы насыргоит. Сара ари аоны аҗхьа саниасуа есышьыжь сыбжьы сырғалоит.

– Уажэытэҕыа, Ата, уажэытэҕыа!.. – сара дысзыңшны дтээз ҕушыап, ахышэтхэа даатҕыоит. Лышэҕэҕэа кны дыццакыццакуа лҕаалхоит уи. Атаҕы матэакэа лшэуп ахэда абарфын шкээкэа ахтаны, еилышэшэо.

Амҕа хнанылоит...

Рацэак туам сара Нара ыызас дсоуижьтеи. Сынтэанза хара ҕытк ина-хараны ханхон. Аҕыта агэы хацэыхаран. Гэыла ааигэа дхамамызт. Уахь амҕагы ҕеимызт. Ибнарашэа иҕан. Ғутыргы убжыы абнара инылаз ицон. Аха сара абыржэыгь бзиа избошэа сыҕоуп уи атып. Убраатэи атцлақэагы, аҕэара хэычы хаҕхыа ииасуазгы – зегыы сгэы рзыбылуашэа снарызхэы-цлоит. Схэыцра хааза иҕоуп.

– Араҕа нхарта бзиоуп, – ихэеит саб абыржэы хахынхо азыхэан. Хэылбыехан. Зегыы аҕны хаҕан. Усҕан иара арахь аус иуан, ари ахаблаҕы. – Уаҕа агэылацэагы бзиоуп, хаизааигэаны хҕалап. Уажэы акыс зегыы абна илтцны амҕа аҕыкэҕэа рахь ауп иахыасуа. Ханеи-ааира маншэалахап. Ахэыцқэагы ашкол ахь ршыапы мҕыашьзакэа амҕа иагалап. Анкыа акэын ас хара-хара ианынхоз хэа, шыта иаҕсам уи хара хзын.

Саб итахын убрахь аиасра. Убраатэи атып нхартас игэаҕхеит. Сан акгы ахылымхэааит. Сара зынгы истахын, зынгы истахымызт.

Ари алпхынрак убри хаҕзан. Аколнхацэа хацхрааит, агэылацэа ха-цхрааит. Хафнқэа еиҕаагеит. Аҕыцнхаф итэы шубац. Араҕа зегь хаҕыр хақэыртцоит, зегь бзиа харбоит. Уаҕы харам дхалазам.

Хныбжысит агэарабжьара. Ахэыстақэа рҕы аус еилашуеит. Тэамҕахэ ҕартцом анхацэа. Сынтэатэи рҕыбааа барақыатхан иҕыргоит амхырта.

Саб ашацкыраз ауп уахь данцо. Ғытуа днарылсуеит ахабла. Нас аб-жыкэа гоит. Инеишьталоит зегыы.

Нара сара раҕхыаза лцэаҕа кыакыазшэа акэын дшызбоз. Аҕаҕара лыцгоума сгэахэуан. Рацэакгы слацэажэомызт. Исгэалашэоит, раҕхыазатэи амш аены хмеицэажэазакэа, хаицэҕэааны хаҕоушэоуп ашкол ахь хащаз.

Уи лыблақэа тбаауп, лыцымшыкэа еиқэатцэаны, ллактақэа пшзаза агэкыра рыцоуп. Лыхцэы жэпа цаны лышытахь иадҕеырбалоит.

Хашнеуаз саатгылеит. Снацшит амҕа ахықэан иҕаз ахэыстахыы. Сгэы насыхеит. Уаҕа саб ибригада аус руан. Урт ариабжьарак ашара иацгылоит.

– Хагхоит, Ата, хагха! – азҕаб бжыы сыҕыоит, исыхоит сымҕахь...

Ирццакны хнеиуеит. Абри амҕа зегыы убас хахысыр хтахушэа. Сахэшыа хэычи Нара лашьеи хыҕхыпуа ихашьтоуп. Ацша хнысуеит, ицхыанахэоит ххахэқэа...

...Аурақэа таргалт. Ашэапыцьяҕ рыбҕыкэа ҕеижьхан, иҕышэшэаны ихиаала инталеит тҕа, атцлақэа рымцан икацсоуп. Ацша нылахэмаруеит.

Рееидыргалт анхацэа. Итэы-ицха иҕоуп...

Ус иааит азынра. Амшқэа рееитаркит... Ас цакыкэа леиуеит, илеиуеит. Ашэапыцьяҕ хыбны игылоуп. Ишкээкэароуп иахыабалак.

Абас ианыҕоу сара сымч иацлошэа ауп ишызбо. Снапы рыххауа, ажэоан сатцапшуа сгылоуп. Убарт ацырақэа иааиуа сгэйдсыхэҕэалар стахушэа. Исҕацсоит асы, исҕацсоит...

Идагәаза «еҗе-җеи» җәа иалыџеуеит асы...

...Нареи сареи ауроққәа анеицыҗахтцало ыҗоуп... Лареи сареи класск аҗы ауп җахытәоу. Амала җакласс еиџшоуп. Хазхазы җаҗоуп.

Уи сара слыцхраауеит аҗасабразы. Уи сара еиҗа исыцааиуеит.

– Ишҗаҗаҗсыхәоу шыта, ианакәымыз иалагеит, мыҗ хышытаҗәыкгыы җамазамкәаны. Нара лан дахытәаз даацәажәеит. Нас сара днасәаҗшит. Акы лҗәарц шылтахыз џашьомызт, аха егылымҗәеит. Аиашазы, амҗы җәа ахац рымамызт.

Нара лан Шыакәа макьаназ дыҗәҗәаза дыҗан, аха егыаумҗәан, ахатца дахыџнам аџнаҗакны иагыа җауцаргыы ианымҗшырц залшома.

– Ма абри Шыыкәыр хәычы ддуны дсымандаз, исыбаргәыз?! – лҗа днаихәаҗшит ан...

Нара лаб иҗынтәи иҗынханы ирымаз ипатрет затҗәык акәын. Ар рымаҗәа ишәҗаны атзаҗы икыдкнахалоуп. Аррантә дхынҗәит, аха ихәра ииааит. Шыыкәр дмаҗзан усҗан.

Сындәылцит. Ауа аџны акыраамҗа сыҗамызт сара. Атҗ лашан. Асы амахәҗакәа ирыкәыџорны сыкәа иҗаҗсон ихышәашәаза. Снапкәа ахыта иакуан, аха исычхауан. Схы-сҗы җаҗшыза бнала снейуан...

Ашәаҗыҗбаҗ рымахәҗәа асы иархәеит, иартырит. Аидара иатцоуп икыуа.

– Нара!

Нара асы лықәхәмаруа дааиуеит. Шыал касык лхоуп. Лашыа хәычы уи җыаракыр дицәҗар җәа дшәошәа длышыҗагылоуп.

– Иҗаумҗан, иҗаумҗан, акы еиҗшымкәан сухәоит, – дааҗыатҗыҗыатҗәит. Асыркәымпыл искиз дрыцханашыазшәа лывараҗы ахәаҗ аалнаргеит.

Амџа хшыапышыҗакәа антцо хнейуан. Урт хашыҗакәа еиманаҗсарц агәы иҗоушәа ахәылыхәылыхәа иауеит асы.

– Сара издырит иаразнак, гәџарасгыы иҗастеит... – лҗәеит лара.

– Изакәи иара?

– Ата, уара уакәзами иаха амҗы җзаазгаз?

– Мап, сара сакәзам, – сааҗышәырҗчеит.

– Сара издырит уара шуакәыз. Уаха иахзаазгодаз. Азәгыы издырзомызт амҗы шҗамамыз. Сан азныказы ихалымҗеит, аха нас улныхәон, улныхәон акыр аамҗа...

Асы бахҗәаза илеиуан, ихкәомызт. Хҗон иҗуа. Хәаигәырҗгон җамџа ашколахы иахыгаз. Убраҗка ибзиазоу акы шахыҗышшу удырратәы мчык җаманы иҗон.

...Аџны абартца сыҗагылоуп. Амра каҗхара иазгәышыуа иҗаз адгыыл абара иаҗуп. Ахылџа шыҗыҗуеит. Уи иацџеиуашәа адгыыл ахаҗы җаскыын иаҗәала иарҗшоит. Аееитанакуеит аҗсабара. Иҗхашыа-җхатцо аееилахәара агәы иҗанакызшәа иҗоуп.

Избоит, Шыакәараа рашҗаҗы, аџны аҗаҗхыашәа Нара лашыа хәычы дгылоуп. Акы рхәашаны җаҗка икаиҗсоит. Ахәыхәҗәа хәырхәыруа еилаџеи-лысуеит. Урт ахәыхәҗәа рымоуп.

Нара даадәылцит. Лхы лалырҗәит, нас хәыхә җшзак аашыҗылхуеит

ицырпыруа. Лнапы иныкәлыртәоит. Илхәо уара идыр, дацәажәоит, да-
цәажәоит. Уи илхәо ахауашәа илзызырәуеит. Ахы ырнааны, абла хәыцкәа
тхәыхәза аеыртынчны илыхәацшуеит. Лнапы ахылышыуеит лара.

Ахәыхәкәа кәбакәшәо ахәаша шытыркәшәоит. Еицәажәоит дара ртәа-
ла. Аха нас инатцпраауеит. Рымцәыжәоакәа шкәакәаза инеитцырхуеит,
ихаланы кәац-кәацхәа инеиныркәоит, нас инатәоит, иааиуеит хәаигәара.
Сара урт срыхәацшуеит. Убарт акала исзааигәоушәоуп ишызбо. Ибзиазоу
акы рнызбаалоит.

Нара илкыз ахәыхә ноулышытит. Халацшкәа аманы афынанахеит. Егы-
ртгы уи иазыцшызшәа инытцпрааит. Урт ажәәан афы ихаланы ицырпыр-
уеит, ицырпыруеит. Атынчра икоу иеигәыргәоит. Нас рәоурыжыуеит, акгы
иақзамшәа инталоит цәка. Аа, инкашәеит ухәап. Аха рымцәыжәоакәа
неитцырхуеит. Ихиааланы, инеины аоны ахыбрафы иныкәтәоит. Рыхкәа
еизырханы инеифахәытхәытәуеит, инеифацәажәоит. Убарт ргәыргәара
хәтәнатәны хрыхәацшуан, хрыхәацшуан акыраамта хәатгыланы.

* * *

– Ди, о, ди! – сан лышка сынхәхәит сара, зны.

– Изакаызеи, нан?

– Нара лказшьа бзиаи, ди?

– Аиеи, нан, аиеи. Уи дыхшара бзиоуп...

Рацхәаза акәны исхәоит сара сан лкны уи азгаб лызбахә. Рацхәаза
акәны. Исзырхәаз уара идыр, исхәеит убас. Убас исхәандаз хәа сыкан
уи аены.

Ауха сан дынцәытхәытхәытәуа саб мазажәак иалхәон. Уи сара исаха-
уан, егы ауадафы сахтәаз. Схы сыкәыжыны суроккәа сырфын.

– Сара ари гәастеижытәи акраатцуеит, – ихәеит саб. – Ибгәалашәоу
уахык зны акыр аамта дмаазт, дабаказ зыбгәахәуа?..

– Дабаказ, ура?!.

– Дабаказ бымбои, акамбашыкәа нцеикын, уардынк азна амфы рзааи-
геит, асы еимапаны ианауаз...

– Абри Нара дигәацхозар калап...

Исахауан сара урт рцәажәабжь. Схәыцракәа хааза, ицшзаза акәын
ишыказ. Инаскьаргон атх. Сара сышәкәкәа нархәы-аархәуа стәан.

Амш бзиоуп иахья. Аапынра ашта инталеит ацсабара. Амырхәага
кәандаза ауп ишыцхо. Иахья иззакәу сыздырам, ахышәашәарагы атцам.
Ашәапыцәац итегы ирызхар ртахны рееитцыхуа иөеиуеит.

– Ари абоуго, Ата, иаа? Изутода?

Сахәшьа хәычы дсыдгылоуп, лыблакәа тырхаха дсыхәацшуеит ак
еилылкарц лтахушәа. Ахәыхә хәычы иску лнапы ахышыа. Уи сара жәаха
ақалакь акынтәи азәы имхны иаазгеит. Цәгышәа ицшзоуп.

– Ари сара азәы илзызгоит, ахәыхәкәа бзиа избо азәы. Ибымхәааит
бара цәара?

Сынткәоит агәашә, ахәыхә хәычы сыманы.

– Нара? – сыбжыы сыргоит. Иласза гәйрҕара хәычык аманы исаҕысны ицоит. Атлақәа ирылсуеит, атлақәа ирыбжыысуеит. Амахә хәычқәа ирыласуеит. Уаҕа иназоит. Уи дыспылоит, уи дыччоит. Цқы ҕрак лшәуп, ахәда ашкәакәа ахцаны. Ашәтыц даҕызоуп, ааҕынра иаҕылаз. Сара дысыцшуп, ак схәарц лтахушәа. Са слыхәаҕшуеит, ак лхәарц сҕахушәа.

– Ари ббо, Нара? – схәеит сара.

– Изакаызеи? – дтцаауеит лара.

– Ахәыхә, ахәыхә хәычы!.. – илсырбоит.

– Иабаҕаз?.. Иузтада?..

– Исоуит ҕара...

– Иабоугои, Ата? – дсыхәаҕшуеит лара.

– Бара ибзаазгеит. Аҕны ахала затцәык исыман ариабжыарак. Ибымдыруеи иахья закәйтә мшу? Аиеи, Март ааба! Ибыдкыл сыхьзала?

– Исыдыскылоит!.. – лыблақәа ааҕшзахеит. Акы ргәаҕхан инеихаччеит. Иналсыркит сара. Хәыцьяҕы хәхәаҕшуеит уи, хәыцьяҕы хәигәйрҕоит. Ххәхәҕқәа лаша-лашаза хҕылоуп.

Сыҕсыҕ сгәатқанза иганы саакәыпсычхаит. Хьантарак сатцоушәоуп сшыҕоу. Схы ҕышытысхит. Акьатара иналагаз амца мыцәандаз хәа акәаст-хақәа рыхқәа неихәласкит. Уигы мыцәарц аҕәы иҕоуп.

– Нан, ушьтамлазаци уажәыҕ? Ушьтал, нан, ушьтал! Уҕсы ушьап, ука-раханы уҕоуп. Иахья хәлаанза иныкәо, аус зуа, умааҕсои? Уатцәы ашьыжь дырҕаҕых угылароуп...

Сан лыбжыы лыргеит, сара сзаазаз сан, ззыхәан адунеи сықәу. Иудыруоу, хышықәса исмаҳазакәан сыҕан уи лыбжыы. Хышықәса. Салгеит абжыаратә школ аихьзара сыманы, аҕәйрҕара сыманы. Ус, арра исыпхьеит сара. Нара ак ласхәарц сҕахын, абри санцалакҕы сылгәалашәалартә еиҕш ибзиазоу акы. Аха сахьымзеит, исхәартә еиҕш сахьымземт, сақәымшәеит. Уаанза са сыпхашьон уи лҕны, сыпхашьаны еҕсызхәомызт. Сқәыпшра акәхарын испырхагахоз, уаха иарбану. Хышықәса сан дысыпшын ара. Хышықәса арра сыҕан сара. Хышықәса сазыпшын Нара лышәкәы, сшшнеишнеиуаз зоура саҕәйтцыз ашәкәы...

Сышьталеит. Акы сарцәом, акы сгәы иҕыхоит... Алашьцара ахатәоуп аҕсабара. Сыблақәа нхыстуеит. Дырҕеҕых исыхоит акы...

Атрактор ашәахәакәа алашьцара иалҕхоит иххаза. Аҕәйрҕәйрбжыы гоит. Аҕәеисрабжыы еиқәтәарак амазам.

Адгыл еихырсса, иаархәны ишьтоуп еиқәтәаза. Амшын еиқәара еиҕш иааҕшуеит, ҕара ҕатцак ус иааныжыны иубашам. Тынчроуп. Уи иаха далган дцеит. Иаха дмыцәазеит. Сарҕы сыцәа тынчмызт иаха. Иахья ашьыжь дызбар хәа дшәазшәа ишьтыбжык ыҕазам. Снапшуеит уахь, снапшуеит, убрахьынтәи акы збар сҕахушәа, аха акҕы ыҕазам.

Схабла сналалоит...

«Исызгәакыоу схабла хәычы! Еҕьяҕара сыҕазарҕы саауеит сара уара уахь. Мчык сыхоит уа ушҕа. Уи пшзоуп ааҕынра еиҕш. Ахрақәа урҕәна-галоит, ашьхақәа урыхнагоит, амшын урнагоит, уи зегь реиҕа иҕәҕәоуп

аңсабарағы. Убри амч саанагеит саргы. Уа укажыны супыртцшам сара. Зны сылахь еикәуцаргы, зны сыччаргы – уара сутәуп. Сара уара уцәгъарагы салахәзароуп, убзиарагы...»

– Миха, о, Миха! – сыбжыы сыргоит.

Охо, ари афын ду иргылазаап сыҕамижьҕеи! Ишҕабзиоу. Абри зеггы инапы иалихзар акәхап. Иҕабаа. Дыкруоын усқангы, зеггы дырзыхатцхатон.

– Хәи! – даакәгылт абарца. – Умааиуеи арахь?

– Мап, уахь снейуам, Миха. Амхахы шәнеироуп. Иахья халгароуп уи иаанхаз. Знык ихкааны ихаугәышьбар, нас акы хазыҕшуа хәҕамызт.

– Шьана, о, Шьана!..

– Уарбану, нан? – дындәылтуеит лара. – Аа, Ата уоума, хабригадир ҕыц? Уҕсынцры духааит. Иаамтоуп, нан, иаамта. Уаб шыта иҕсы ишьааит, иҕсы ааиҕеикааит, Акыр аҕабаақәа ибахьеит..

Сғынаскоит. Амҕа сануп. Зны ачаирта, зны ахацәа аус ахыруа. Зегь ҕыцбарах избоит, зегь сгәы рзыхатцхатоит. Ибзиазоу акы сашьтоуп, ак ҕастар сҕахуп абарт ирызкны!..

Саатгылеит. Иаха исалхәаз сан лажәақәа сгәы икәыуашәоуп сшыҕоу. Абри афны санавало уахь аңшра рацәак истахымшәа сеыҕастоит сара. Ус сеыҕастоит, аха арахь дызбар сҕахуп. Зынгы умнеин ахәоит сгәы, аха дызбароуп. Нас, сналыхәаҕшны сцап, сышьтахьҕа уаха схьамҕшзакәа.

Агәашә саахоит. Азәы сибархәа сшәошәа сгылоуп. Ссалдаҕ маҕәақәа исшәыз аасыреит. Шықәыр афны аҕхья дгылан. Ихахәы еикәа илахь иҕаҕсоит. Ахәыхәқәа ахәаша рымтаҕсара даҕуп.

– Узтәыда уара?.. Иухьзузеи? – Ахәычы дышьтыхны дыскуп.

Ахәыхәқәа нышьтпраит, акы иаршәазшәа. Ахәычы убарт реиҕш иаргы дыпрыр иҕахушәа дыпшуеит убрахь. Иаразнак снейлууааит сахьгылаз. Исыхьыз сзымдыруа сааҕалеит. Ашәаҕы иан дгылан. Зегь насхасырштызшәа сналыхәаҕшит... Сышҕа дааиуан. Инеихызгеит сшыаҕқәа. Анкья дшызбахьаз еиҕш дыпшзаза дыҕоуп.

Ғытраамтақ хәихәаҕшуа хгылан. Ахәыхәқәа ажәфанаҕы иҕырпыруан... Уаҕа схәыхә хәычы рылазаргы ҕаларын. Уи сахьзом, иҕрит. Аха уи сара иахьягы бзиа избоит.

ХБЫЗШӘА АҘИИПШ – ХХӘЫНҘҚАРРАҒЫ ИАҘИИПШУП!

ВЛАДИСЛАВ АРЗЫНБА ИҘЦӘАЖӘРА¹

Ҙ. ҘыпуапҘа: ХконституциаҘы иануп аҘсуа бызшәа хәынҘқарратә бызшәоуп хәа². АҘсшәа ишахәтоу аҘиара аиурц азы ххәынҘқарра азы-хиоума иакәнагоу ахарҘь аҘагылара, иалшома?

В. Арзынба: Зегь раҘхья, са сгәы ишаанаго, абри ҘытҘык аҘсшәа бзиа изымбо, изҘахым, зегь раҘхьяза ахарҘь азҘаара гылоушәа рхәоит. Избан акәзар, иаҘахума ахарҘь, ан аҘсышәала лхәыҘқәа драҘәажәарц азы, иаҘахума ахарҘь, аб аҘсышәала ихәыҘқәа драҘәажәарц азы? АхарҘь аҘахзам, са излеилыскаауала. АқыҘаҘы акәзар... ақыҘаҘы ҘытҘык урысшәала иҘәажәоит. Ижәымдыруеи иара? Уи ахарҘь аҘахзам.

Шәара шәхала шәазхәыц. Ан дызмилаҘу... амилаҘқәа раҘәоуп зыхьз схәаша. ДаҘеа милаҘк деиуазар лхәычы лбызшәа илырҘоит, даҘсыуазар илырҘазом. Аб даҘсыуазар, зны-зынла иҘкалоит, ихәыҘқәа аҘсшәа дирҘазом. Нас убри зегьы ахарҘь аҘахума?

Уа ахарҘь азҘаара акәзам иҘоу.

Еилкаауп, аҘсшәа ишахәтоу аус ауртә аҘаҘара азҘаара даараза идууп. Даараза. Аха зегь раҘхьяза игылоу ахарҘь акәзам.

Зегь раҘхьяза игылоу... Нас хҘоурых шыҘаз жәдыруеит, абжеиҳарак аҘсуаа АҘсны ишықәыргаз, иара аҘсуаа АҘсны ишмаҘхаз. Асовет мҘра аныҘаз теориак ыҘан – абызшәа хәыҘқәа аамҘала изуеит, еиҘа идуу абызшәақәа аанхоит, нас бызшәак ауп иаанхо хәа...

Ҙ. ҘыпуапҘа: Иахьягы убас сархәеит сара сахьразҘаауаз, усҘан маҘара акәымкәа...

В. Арзынба: Ус дара мсааит ус ишыҘало... Нас ус хазхәыцуазар хара, иалаххи абри АҘсынтәыла Аконституциа, АҘсынтәыла иара ахәынҘқаррагы иалаххуеи? ДаҘеа милаҘк аалаххып, хажәлақәагы ус ианахҘап, хмилаҘгы хәҘсахып. ИзаҘахи?

Абра саргы апрезидент иахасабала сызтәоуи? ДаҘеа хәынҘқаррак ыҘазар, даҘеа милаҘк ыҘазар, саргы икасыжьюеит зегьы. Иара иалаххуеи абри зегьы? ХазҘу закәи?

Ари хәычы-хәычы аус адулаҘәуп. Еилкаауп. Избан акәзар, Асовет мчы аныҘаз аҘхыраара аамышьҘахыгы апроблемақәа даара ираҘәан. Ишәгәалашәоит, хәычы-хәычы аҘсуа бызшәа аҘсышәоу Ҙеа бызшәаку узеилымкаауа иҘалон. Зны-зынла агазет «АҘсны» уанаҘхьоз аурыс бызшәа уаҘхьозшәа убон. Избан акәзар, аурыс бызшәа аҘнытә иааганы иаразнакала еиҘаргон. АиҘагара... «а» аннацудалак зегьы Ҙысышәахазом.

¹ АиҘәажәара анҘан 1999 шықәсазы, АҘсуа телехәапшраҘы Ҙали ҘыпуапҘа имҘаҘылгоз адырраҘара «УаҘәазы» азыхәа. АиҘәажәара иаазыркьяҘу авариант кыпҘхын «Ххада Владислав» ахьзны 2010 ш. рзы АҘәа иҘыҘыз аизга аҘны.

² Ареспублика АҘсны Азакәан Хада, ахәҘаҘ б.

Убас, убри азыхэан аҕсуа бызшэа цэгъала ирацэазаны иалалейт ажэакэа аҕсуа бызшэа иатэым. Уахь уахэапшуазар, хара ххатэы бызшэафэ ажэа ссиркэа хамоуп, аха иаххаштыз. Даараза иссирны исыпхьазоит уажэ ааигэа ицэыртцыз, Петиа Кэытцниа ишэфэы, анатомиа иазкны. Петиа дшан-трополог бзиоу здыруан, аха иара абызшэа аганахьала абри иипгшаакэаз сара ссиршэа избеит. Ааигэа Генко – аурыс царауаф дузза, аҕсуа бызшэеи адыг бызшэакэеи рзы ижэар тытцит. Шэахэапгши иара уа аҕсуа жэакэа иану. Аҕсуа бызшэафэ хара иаххаштыз ыкоуп.

Шэахэапгш еа тыжымтак. Иаххэап, Анатоли Хьециа дызхагылоу ажэар, аматериалкэа ажэар иазкны. Иаххэап, жэа-процентк ракара хара иаадыруейт абызшэа ажэакэа убра иану. Ацыскэа рыхьзкэа, ациаакэа рыхьзкэа, иаххаштыз. Ыы, избан хара даеа бызшэак ала изаххэои, ххатэы бызшэала иаххэаратэы хакоуп. Ихамоуп урт ажэакэа...

Иара абри аҕсуа школгы, уафцас пьсыуа школуп хэа азухэо макьана ихамазам. Аха ижэдыруейт шэара цыпгх, абра Аҕэа аҕагылазаашья ыкан, ашкол аҕсуаа абжеихарак ахьтаз, иапгсыуа школуп хэа иахьыкахцтаз, пьытфык артцафцэа уа аус зуаз, пьытфык аҕаацэа иааны абри катцатэзам хэа хархэейт. Нас, ус ауп сара азцаара шыкэсыргыло, убри аҕахымзар, иара аҕсуа бызшэа хҕахымзар, хара хапгсыуаауп хэа хазхэазом. Избан акэзар, аҕхьаза амилат иара имилатны ианупгхьазо, зегь рапгхьаза игылоу абызшэа ауп. Зегьы, уи зегьы иреихауп. Уи абызшэа аныкамла, иара амилатгы ыказам.

Шэазхэыц, егырт амилаткэа цьара ахэаанырцэ инхо, ма Аҕсынтэыла икэынхо амилаткэа еснагь рхэыцкэа рбызшэала ирацэажэоит... Еилыска-ауейт иахья хҕагылазаашья шыкоу. Еилкаауп, хэычы-хэычла ишыкатцатэу. Амала, Аконституциафэ ианахамтцей, Азакэан афэ ианахамтцей, апрезидент аҕсуа бызшэа идыруазароуп хэа. Ус ауми? Ус ргэы иаанагоит пьытфык, абри апрезидент уи ихэтоуп, аха егырт ирыхэтазам. Мап, егыртгы ирыхэтоуп. Аамтала убас азакэан тытуейт, аамтала досу аус ахьиуазаалакгы, аҕсуа бызшэа изымдыруа камло, дызмилатзаалакгы, аамтказы ус икалоит. Уи рдыруазааит. Ирдыруазааит... Рхэыцкэа абызшэа ддыртцалааит. Абра, Аҕсынтэылан аус рурц рҕахызар, пгхьяка рпгейпгш каларц рҕахызар, аҕсуа бызшэа ддыртцалароуп. Амала, еилкаауп, аҕсуа школ ргэбэатэуп. Макьана аҕсуа школ иара ишахэтоу ихамазам.

Избан акэзар, ахэыцкэа аҕсуа школ ианталалак, пьытфык абызшэа рыздырзом. Абызшэа ззымдыруа рзыхэан, азыкатцаратэ класс аҕахуп, хэыч-хэычы уа иртцаратэы. Зны-зынла ахэыцбахчыхь ахэыцкэа наргоит, издыруагы иззымдыруагы еилартцоит уа. Уи иаанаго уи ауп, зегьы аурысшэа рцоит аҕсшэа ацынхэрас. Уигьы, уаагы азыкатцара аҕахуп. Аамтала уи зегьы катцатэуп. Амала хэыч-хэычы, еилкаауп. Ахарць акэзам зегь рапгхьаза проблемас игылоу...

Икахамтцей, ура, Ахэынцқарратэ программа аҕсуа бызшэа иазкны.

Аҕсуа типография... Хара акомпютер аҕсуа бызшэа ахартцейт. Акомпютер уажэы пгсышэала зегьы акьыпгхьуейт, иуҕаху канатцоит.

Акомпьютеркәа изааххәеит, иара аус иуратәы, ашәкәкәа тижьратәы. Иа-натахха ақбаад, 150 миллион, пьыхьа миллионын, уажәы нызыкь ахьзуп, изоухашьтит, ақбаад аҗсуа шәкәкәа ртыжьразы иааигаразы. Жәа-шәкәык, аҗсуа шәкәкәа ихияны ихәмоу абыржәы итхажьуеит. «Абыржәы, аминистр изласеихәаз ала, ашәахьа «Анбан» тытцуеит. Аҗсуа «Нбан» тытцуеит. Агьырт ашәкәкәа тхажьуеит. Избан акәзар, шьаґа-шьаґала аҗсуа бызшәа арґәбәара хәґызар ауп хара.

Т. Цьапуаҗха: Саґамыз, Владислав Григори-иҗа. Хәычы-хәычла иґахцойт. Еилкаауп. Аха, иахьа иахәтоу аґазара аманы иахзыґатцазом арцага шәкәкәа аҗсышәала рхәойт. Уи аґынтәи, ххәыцкәа ацара аныдхартцой иҗсыґехойт, иаҗсам хәа ирыҗхьазойт...

В. Арзынба: Иаҗсам... са исымхәеи, иаҗсам хәа ирыҗхьазозар, иаґахзам, иара аҗсуа хәынтқарраґы аґахзам, хәґсыуаауп хәаґы уахь ианышәымтқан. Ға милаґк алышәх. Иаҗсоуп, избан акәзар, нас, аамґак ыґан, даґа аамґак хґаґылоуп, хәыч-хәычы уи ґахамґар ґалазом. Иаҗсоуп...

Иаҗсам хәа зхәо Аҗсуа хәынтқарра ибзияны иахәаҗшуеит хәа са исыҗхьазазом.

Т. Цьапуаҗха: Даґа мәак ыґазам хәа ишәыҗхьазойт?!

В. Арзынба: Даґа мәак ыґазам. Избан акәзар, шәымбои, иаххәап, зны-зынла хара 500 нызыкь аҗсуаа Тьырқәтәыла инхойт ххәойт. Аха абыржәы, аиґабацәа абызшәа рдыруеит, аха аґар абри атыша ааигәара игылоушәа рхы рбойт. Иахәґы Аҗсынтәыла агәыблыра рымоуп дара. Избан акәзар, рбызшәа, дара ркультура, еґырт азцаарақәа раҗхьа иқәґылоит. Нас, уа изуазар абызшәа, араґы изыр, аҗсуа бызшәаґы ґалазом. Шәа шәахәаҗш шәхала. Аубых милаґ. Зақәытә милаґыз дара! Кавказ аибашьцәа зегьы иреихан, убас милаґын. Аха иахьа уажәы Тьырқәтәыла иқәынхо дара рхатәы бызшәа рыздырзом. Бжаґык аґабарда бызшәа рхәойт, еґырт аҗсшәа рхәойт, ма аґырқәшәа рхәойт, аха иара амилаґ, амилаґ хәа уаха иґамлар ґалойт. Уи рыцхара думи?! Ыы, нас, хәргыы, аҗсуаа убас хґалар хґахума?..

Т. Цьапуаҗха: Владислав Григори-иҗа, Апарламент аґны иазыґатқан ишьтоуп Ахәынтқарратә бызшәа азакәан апроект. Макьана алацәажәарахь ицәыргазам, аха ус хәхьалацәажәаз, изаацәоуп азакәан алацәажәара, ацәыргара хәа изыҗхьазо ыґоуп. Шәара шәышҗазыґоуп убри азцаара?

В. Арзынба: Иара азакәан макьана изымбазацт, ианқәоуп макьана исыздырзом, аха сара усоуп сґәы ишаанаго абри шьаґа-шьаґала иґататәуп. Избан акәзар, пьыґык ыґами инхо Аҗсынтәыла аҗсуаа раамышьтахь абызшәа ззымдыруа, аҗсуааґы ыґоуп аҗсшәа ззымдыруа. Иаххәап, аексперимент хәсабла иґахґар ґалойт. Аҗсны Аминистрцәа реилазаара аґы енак аҗсышәала ацәажәара ґашәґеи, пьыґык иқәґыло ирызхәозар жәбап, ирзымхәозарґы жәбап. Иґами ус? Нас еґырт амилаґқәаґы ыґами? Хәыч-хәычы иґататәуп. Амала, иґататәу шәымбои... Иаххәап абарт адәқанқәа рыхьызқәа. Аҗсышәала иахьыґамґы ыґоуп. Ари уа-

нахэапшлак, Апсынтэйлоу еа хэынтқарроу, еа қалақы узеилымкаауа икалоит. Иаххэап, атопонимика. Ишэгэалашэоит жэа-шықасала еснагь аибашьра иафын абри атопонимика шэыпсах хэа. Ихапсахит. Аха пьытдык иказ ныкэйргоит ахьызқэа, апсуа хьызқэа рцынхэрас. Ус ауми?! Шэазызырфы ианцэажэо. Гэдоутэ зхэо мацуп. Гэыдаутэ рхэоит – Аурыс бызшэа акынтэй иаауеит. Гэымста рхэазом, Гэмыста рхэоит. Ус акэзами? Дырмит Гэулиа зхэо шэмахазази? Дырмит Гэлиа. Ус акэзами?

Ари нас... Апсуа бызшэа камлар, апсуа литература камлар, апейпш амамзар, нас апсуа хэынтқаррагы апейпш амазам. Апсуа хэынтқаррей апсуа бызшэеи рпейпш еибаркуп. Апейпш апсуа бызшэа иамазар, апсуа хэынтқаррагы иамоуп,... абызшэа иамамзар ахэынтқаррагы иамазам. Ус ауп са сшахэапшуа!!!

Т. Цыапуапха: Даараза итабуп!

В. Арзынба: Итабуп!

Т. Цыапуапха: Уаха акры ацышэттар шэтэхызар?

В. Арзынба: Шэымбои, аамтала, сара апшьбатэй акурс акны сантэаз, Шьалуа Инал-ипэа ибзоурала аетнография агэбылра сыман азыхэан, Махачкала срышьтит, Дагестан срышьтит. Уа Асовет хэынтқарра икэынхоз астудентцэа зегьы аконференция рыман. Саргы уахь сцеит адоклад сыманы. Адоклад сапхьон ацуныхэа иазкны. Ускан ада Махачкала сымцазацт.

Убра хара хапхьа дыкэгылеит, иеицырдыруа Дагестантэй апоет Расул Гамзатипэа. Иара апоема имоуп «Звезда Дагестана» хэа. Убра иануп иара аидеиагы. Абри ажэфан афы ирацэоуп аецэакэа. Ихэычу ыкоуп, идуу ыкоуп. Досу иара хазы апштэй амоуп, аецэакэа кеикеиуеит. Абарт аецэакэа даараза иссируп. Иахэтэзам хэа ихэоит иара, абарт аецэакэа зегьы еидкыланы мзак акатцара.

Убри нас, ажэфан афы хара хбызшэа, хара хажэлар, хара хмилап, ххэынтқарра ирыецэахэуп. Убри аецэахэ, нас, ипшзоуп иара ахала. Уи агьырт амилапцэагы ирпьырхагазам, харгы, нас, апсуаа иахпьырхагазам. Убри уа икэаххыр калазом. Уи хара хаецэа ауп!

Т. Цыапуапха: Хахдырра иабзоурахо рацэоуп хапхьакатэй...

В. Арзынба: Еилкаауп! ...Аамтала, сара ашкол санталоз, апсуа школкаа ыказамызт. Азин хамазамызт апсуа школ акны атцара, апсуа бызшэа атцара. Саб ашкол афы аус иуан азыхэан, аурыс школ стейтеит. Цышықаса аума, хышықаса ақыртшэа стон, апсшэа уцар калазомызт. Нас аамтала ицэыртцит апсшэа. Апсуаа апсшэа атцаразы азин роуит. Саргы хэычык аамтала исцэыуадафын ацэажэара, избан акэзар, нас, аурыс школ салгетит. Уи бзианы илдыруеит Лиубов Мақытат-ипхэа Кьецба. Рцафыс дсыман, апсуа бызшэа халтон. Ибзианы илдыруеит... ишысцэыуадафыз. Аха зегь акоуп, са схала ашэкэкэа срыпхьон. Нартаа ражэабжькэа. Уи лара лоуп хэа сыкоуп хамтас исызтэз Иуа Кофониа ишэкэы. Уи ашьтахь даара агэбылра скит, избан акэзар ари ажэлар рапцэамта иалхуп азыхэан ауафы изааигэоуп цэгьала.

Владислав Арзынбеи хатэггапхарала еибашьра иааз айбашьцаеи

Таиф Ацьба. Аамтала аинститут хаицтан. Анемец бызшәа ицон иара аамтала. Хамтас иситон иара ишәкәкәа. Бзиа избон иара ипоезиа. Хаишыз-цаа бзиақәан. Аегәара, уа иареи сареи ачаи ҫаххуан. Ишәгәаламшәои пьыхьа ус иқан. Астудентцаа хрыштыуан, аус аауан... Убарт еиха агәыбылра сыртеит. Иара абызшәа ацара аганахь ала, ацәажәара аганахь ала хәычык иахьагы иахьысцәыуадауу ыкоуп. Аха зегь акоуп, хбызшәа хбызшәоуп. Досу иара ибызшәа бзиа ибароуп. Егырт амилатқәа бзиа ирбоит, хара апьсуаа изкаҳажьуеи? Хбызшәа ҫеа бызшәак еицәазам, еиҫымзар еицәазам. Ус ауми?

Т. Цыпуап,ҫа: Саргы ус сгәы иаанагоит! Иҫабуп!

Акьып,хь иазлырхиеит Т. Цыпуап,ҫа

АГӘТЦАНТӘИ ИААУА...

Атоурых акыр зымчу шаноуп ауаатәыџса рыпсҗазаараҕы. Уи ахьалар-сым, ашьтамҗа ахьыҕам, җыара машәыршақә акәзаргьы, җыпк убом ауаа рыдгьылтә бзазараҕы. Уимоу, ажәйтәзатәи аиндус философкгьы иҗышьа-уа, илакәшьауа, 2500 шықәса уажәаҗхьа иҗәахьан: иацтәи амш иахьазы иҗоурыхуп хәа. Ааи, атоурых атәык амлаа (агәалашәарей агәхамыштрей убрахь инарылатцаны) иамоу адиалектикатә закәан аҗныҕәара, амаршәа акра ауаатәыџса рцивилизация процессла арҕиара афеноменқәа иры-гәҗылсоуп, ирҗага шәкәуп.

Абас иҕоу, аџада иаазгаз ахшыџзцарақәа сьздыртҗысит, ейхьыс-ейпҗысуа исхьынхалт алитература-сахьаркыратә, ауаажәларра-политикатә журнал «Алашара» аредактор хада, сџыза гәакьа, абәџхатәра змоу апоет, апрозаик, апублицист, ауаажәларратә усзуџы Анатоли Ианкәа-иҗа Лагә-лаа җелла исзааиҗхаз хжурнал «Алашара» ааскьаза иахьыҗраны ишыҕоу 70 шықәса. Убри иалкаау арыҗхә иадхәаланы, имырдуҗәакәа, абжьааҗнытәи дныхәаларақ ахасабала җәахәақәак хзуџыр хәа.

Сара исахаз ажәабжь бзия сейгәырҕейт. Амала, аҗхьаџ иуҗәыззом, аханатә аиашахәара бзия избоит, «имырдуҗәакәа» хәа иаҗиҗаз ажәа аасылыжжит, избанзар, ахәатәы сьмоуп, ажәақәак схәар сҗахын уи хжурнал – «Алашара» – хлашарбага адрес ала, насгьы, схаҗагьы, критик, литератураҗҗаџык иахасабала, җыара хәартарак сылан сҗалозар, хсахьаркыратә литература җсыс иахоу, аџей азей иилзыршәшәо, изразо хжурнал «Алашара» иабзоуроу раҗәоуп, исхәар сылшоит аҗьабаа сьдуп хәа. Араҕа уи аредакторҗәа ирыбзоуроу раҗәоуп.

Аҗхьаџ ухатҗы, иацтәи амш иахьазын иҗоурыхзар, даба ухаҕы иааги уи 70 шықәса рыџныҗҗала заҕа факт (җоурыхла ирҗабырҗу) ейзнагаз агәалашәара иаҗсаны зхашҗра ҕамло ачықьмаҗьа иҗазны абиҗара ҕа рзы иҗанатҗаз, ус узазхәозар, иаҗәахьыз.

Урҗ рахьтә ажурнал «Алашара» аниз, адунеи анаба раҗхьатәи амшқәа ирыҗаркуа фактк, эпизодк ҕырҗштәык ахасабала абраҕа исгәаласыр-шәоит. Ус аҕаҗара азин снаҗоит иара ахаракыра атоурых ахатә.

Ажурнал «Алашара» аҗыҗра (1955 ш.) ианалага, сара стәан М. Горки ихьз зху Аҕәатәи ахәынҗарратә рҗаџратә институт, аџбатәи акурс аҕы. Ғыҗ иаадырҗыз аҗсуа факультет аҕы хәҕан 50-џык. Аиаша ами, ауаџы ииҗәаша, хкурс зегьы аханатә хәибадыруазшәа (ейбадыруазгьы хәҕан, хәарада) хәизааигәан, бзия хәибабон, хәҗыр ейқәахҗон. Уи акыр аҗанак-уан хҗара апроцесс лыҗхала аҗараҕы. Уи зыхьҗоз – хәизааигәара шьаҗас иамаз афактқәа ирейуоуп: аstudentҗәа (җыҗык рыда) қырҗбызшәала абжьаратә җараиурҗа иахьамаз акәын. Хгәы кылнаҗәахьан иахжьымыз

иахцэамыз абызшэала атцара – аурыс бызшэазы хкэадан, иахцэыуадафын атцара. Аха иаалыркъаны ххатэы бызшэала хэуа, атцара хцо ханыкала, хгэыргъара хэаак амамызт. Ак халтындаз хэа ахыкэки шытаххит. Уи бзиа хайбанарбеит, хбызшэа, хлитература, хцоурых рыда хашхэартамыз лабфеаба иахнарбеит фашьара акэымкэа. Насгы еихау атцарайуртафы ацсуа лектор акафедрафы ицэыртцра хара хзын ицшыаз акы акэын. Харгы иаабон 1953 шыкэсазы КПСС Ацентр Комитет Ацсны азын иаднакылаз ацоурыхтэ кэцара уаанза Ацсуа жэлэр ирымрыкэкэааз рмилац зинкэа, инагзаны акэымзаргы, рышыакэыргылара апроцесс ишыылаха ицон.

Ари хара астудентцэа агэалакара бзиа хнатон. Исымхэар сгэы иауам, зака хгэахэара шытнахуаз, хцара апроцесс ирыцхрауаз ацсуа гэтылсакэа иреиуаз алекторцэа алекциякэа иаххзапхьоз ацоурых афы, ацсуа литературафы, абызшэафы, аказарафы, аурыс литературафы. Убарт иреиуан фыц аусура иалагаз, адиссертациякэа хчаны иааз аихэшьцэа Екатерина, Тамара Шьякырылаа, Татиана Гэлиа, Маргарита Ладариа, Ацсуа патриот ду Ленинградтэи аблокада зхызгахьаз Антон Адлеиба, апоет Гьаргь Гублиа, Сергеи Акыртаа, Хазарат Аргэын, Павел Азынба, ухэа еица азэык, фыцбак. Хара астудентцэа (кыртшэала ифеакэаны иалдыргаз роуп зызбахэ сымой) хартцафцэа бла хаала акэын хашрыхэапшуаз, хшырзызырфуаз. Даргы хайлыркауан.

Ишдыру еицш, атцарафгы астуденти арцафи реилибакаара адоухатэ мчы ду амоуп.

Рыцсаца шкэакэахааит хартцафцэа дукэа! Илартцаз ажэла еснагь афе ахылиаауеит.

Инытыф-аатцыфны ихахауан, Бериа ахэымгеи аматцаркэеи иадыркыз алитературатэ сахьаркыратэ журнал ашыакэыргылара Москва Кремль акэшахатхеит хэа. Уи ацсуа литературазы иатахыз, ихымцадатэиз акы акэын. Ус иагыкалеит.

Ус енак ацсуа литература ацоурых иахзапхьоз хлектор апоет, апрозаик, алитературатэ критик Гьаргь Константин-ица Гублиа алекция анимаз иахирбарц иахзааигеит фыц итытыз ажурнал «Алашара». Уи хара адунеи азна харгэыргэеит, хаудитория ифначчоз алашара иацнатцазшэа иахнарбеит. Насгы хкурс афы итэан ажэеинраалакэеи ажэабжыкэеи зыуаз, акык-фбак зкыпхьхьаз астудентцэа. Абар даргы: Нелли Тарцха, Платон Бебиа, Владимир Анкэаб, Анатоли Возба, Илия Лашэриа. Хара – урт рфы-цэа хреигэыргэон ипоет хатэраны икалахьазшэа хрыхэацшуан.

Хмилац литература аматц зуа, еихазхауа, изырфеио, изырызго иреиуоуп ажурнал «Алашара». Шамахазак акэымзар, уи адакьякэа рфы акыпхь змаахац фымта ыказам. Уи 70 шыкэса гэахэара дула абри афункциа нанагзоит еихсыгърада. Ииашоуп, ацабааа ду рбон, ирбоит уи тзыжьюа аредатор хадеи ирфеиаратэ коллективи. Имариам ажэа сахьарк аматц аура, насгы аамтэикэшаракэа икарцо аитакракэа ухафы иааугозар.

Сара хатала, ажурнал «Алашара» ацабаакэа зду авторк, цхьафык иахасабала, абри арыцхэ – 70 шыкэса ахытцра – милац ныхэа дук еицш

*Ашәкәыџаца: Серге Кәыйна, Владимир Басариа, Нелли Таррха,
Руслан Қапба, Таиф Ацьба*

исыпхьазоит, сагьазгәдууп ацсуа бызшәа иашьатамырзгоу афеноменкәа ируакны. Сажәа хсыркәшоит адныхәалареи арҕиараҕы ақәҕиарақәеи шәзеиҕашьяуа:

Акырза иацсоу ажурнал «Алашара» аредактор хада Анатоли Лагәлаа, аредактор хада ихаҕыпуаџ Валентин Кәаҕәаниа, аҕакзыпхьыкәу амазаныкәгаџ Альбина Анқәабцха, аредколлегиа, ауаажәларратә хеилак, гәык-цсыкала ишәыдысныхәалоит хабла цыц еицш иҳахьчаша, хзыхзызааша, хдоухатә культура зегьы цсқыс иамоу, ацсуаразы аҳауа еицш иахҕаху, акыр уадаџрақәа ирылсны, ириааины иаауа хжурнал «Алашара» 70 шықәса ахытра! Иаргы шәаргы еснагь шәмилаҕ адоухатә культура иназа-аазаны амац жәуртә еицш алшарақәа Анцәа ду ишәаҕәишьяаит! Ацхьаџца шәыгымзааит, есымша шәыгәцараркыртә еицш!

Агәабзиара нагза шәыцстазаараҕы еснагь ахра амазааит!

Егырахь, зегьы хҕы зырцәажәо ажәа сахьарк цсыс иахоу ашәкәыџора ауп. Баша иауиҳәах арккаџы Славиян Кирилл: «Просвещения народа без письмен его языка подобно попыткам писать на воде».

**Руслан Қапба,
алитературатә критик**

АЖУРНАЛ «АЛАШАРА» 70 ШЫҚӘСА АХЫЦРА ИАЗКУ АДНЫҒАЛАРА

Ажурнал «Алашара» аңсуа уаажәларратә, литературатә пстазаарафәы атак чыда змоу, аңсуаа рмилаҗтә хдыррафәы анырра гәгәә казҗахьоу зеиңшыкам тыжымтоуп. Дыкам аңсыуак «Алашара» зыфәны имнеиц, иззымдыруа, иамыңхьац. Ароль ду нанагзеит ашәкәыџџәә азәырфәы реизхарафәы, аңхьаџџәә раазарафәы, рлитературатә гьама ашьақәыргы- ларафәы.

џ-шәышықәсак ирхаанхаз, XX-ашәышықәса аеиџшамтаз ииз «Алашара», аңхьаџџәә рыбзиабара аманы, аџазара харакы ламыркәыкәә, икамыжыкәә иааиуеит иахьа уажәраанзагы. Даеакы иаламџашьо зхатә стиль харакы еицакрада XXI ашәышықәса итазгалаз. Аңсуа ажәә иахылтцуа алашара џнаҗацыңхьаза иҳазназгаз. Икалап ажурнал «Алашара» аңсуа литература азыргаразы иалшахьоу даеа тыжымтақ иалымшацзар. Раңхьаза акәны ицәыртцуаз аңсуа поезиен апрозеи ирыҗанакуаз аџымта ссиркәә адунеи ахьырбоз, мџамш хәә аңхьаџ иғәахьы амџа ахьылырхуаз «Алашара» адакьақәә рфәы акәын. Атцыхәтәантәи аамтазы игәоумтарц залшом «Алашара» еиҳа-еиҳа ахатабзиара шеиғьхо. Акыр иацлеит афығхара, иңшзахеит ажурнал аиҗкаашьа, ацәә адизаин, аџныҗкатәи аиқәыршәашьа. Абри зегь зыбзоуроу ажурнал аредатор хадеи, уи шықәсырацәала аматц азызуа аусзуџџәеи роуп.

«Алашаразы» аныҳәапхьыз

Адунеи иқәу алашара тцыхәаҗтәарей хәәаи шамам еиңш, «Алашара» иазоужьу аамтагы тцыхәаҗтәара амамзаит! Хәамта агәеисыбжь, «х-Алашара» игәеисыбжьны Анцәә икаитцаит. Итбаахааит еиҳа-еиҳа уи адоуха амехак, иҳаракхааит уи асахьаркыратә џазара. Игәгәзааит, ицқьазааит, ихыркызааит «Алашара» злаџу аңсуа бызшәә. Харгы еснагь иҳацзааит «Алашара» иахылтцуа аңхарра.

«Алашара» 100-шықәса ахыҗра азгәатара иҗоурыхтә хтыс дуззан икалааит Аңсназы! Алашараа шәеизхара, шәынарха наунагзазааит! Шьардаамта!

**Гәында Кәыҗниаңҗа,
Ахәынҗқарратә бызшәатә политиказы
Аңсны Ахәынҗқарратә усбарта аиҳабы, апоет**

Адыңааларакса

* * *

Атрадиция ду змоу апериодикатә тыжымта «Алашара» 70 шықаса ахытра, хәарада, ныхәа дууп хауаажәлар рзы, чыдала хәрфеиаратә интеллигенция рзы.

Ишдыру еипш, уи ашьақәгыларакәи ианысит имариамыз амәа. Иахьа, «Алашара» – хпоетцәа, хашәкәыәәцәа рырфеиамтақәеи, хцарауаа русумтақәеи, рыпсцазаарей астенотраммат еипш иахзеитазхәо документхейт, бақахейт.

Зызбахә хамоу атыжымта, абақхатәра злоу афарацәа рзы ичыдоу атып ааннакылоит. Уи, амәахәастә ақнытә амәаду ахь ицәырызго лашароуп. Рнапы итырхуа ақымтақәа арақа акыпхь анырбалак, ирызнартысуа ацәанырра-емоциатә мчхара – жәәангәашәпхьара ирзақызоуп. Саргы хатала пату сзақәуп!

Хәы змазам рцәбаа азы итабуп хәа рахәо, аредакция аусзуәцәа, аредколлегия гәык-псык ала ирыдысныхәалоит! Еснагь дара рахь имәахытлааит ақымта фыцқәа, ажәтцыс еипш игәыргьафәхәашаха!

Инал Гыцба, алитературацәаә

ЕКАТЕРИНА БЕБИАҘҘА

АМРА СЫЦУП САХЬЦАЛАКҘЫ

Амра сыцуп сахьцалакҘы,
Амра агәылаҗхоит сызфә.
Амра ахылцуеит сзыхьзалакҘы,
Мрамфәоуп сьдгҘылафә сызну.

Амра сыцуп, избан акәзар,
Амра иаазаз сцәахәа рызкуп.
Урт адгҘылафә рышьта нхазар,
Рдунеи мраны ихыркуп.

Амра шәыцыз, амра шәхылтцла,
Ҙашьтра иныкәлан зкалам зкыз.
Шәымралашан җадгҘыл шәныкәла,
Шәцәахәа ауафәы лаша изкыз.

Ауаа лаша җадгҘыл иакәын,
Мрашәахәаны араҗа ииз.
Рыҗсы зкәыртцаз җадгҘыл акәын,
Уи абираҗ шьтыхны ишәкыз.

ШӘХЫНХӘЫ, ҘАШЬЦӘА

Азәазәала шәеишьтагыла,
Шәаауеит шәыдгҘылахь шәхынхәны,
Ахьышьтра икәлеит Аҗсынтәыла,
Амрагь шәҗылоит игәыкны.

Шаҗафәы ари амш иахьымзада,
Шаҗафәы ирзымбазеи р-Аҗсны.
РыдгҘыл ишазхьуаз шаҗафә нхада,
ҖсадгҘылда, итәымуааны.

Шәара ихашәтар җарт азцаара:
Излашәылшеи ара анхара?
Ҙара ишәахтоит аҗак гәытшьаага:
Ихагмызт агәаҗра, агәырфә.

Ҳбызшәа ҳамхны, нас ҳардысны,
Зны ҳдырдагәарцгы рызбеит.
Ҳажәла ҳхыхны, ҳажәла еиҗарсны,
Ҳаццышәха ҳадгылағ ҳқаҗсеит.

Ҳахьзқәа рхыхын ҳадгыл ссирқәа,
Тәымхьзын ҳадгыл злахырҗаз.
Илеиуан ҳажәған алағырзқәа,
Ҳадгыл акәа иҗаҗсауаз.

Ижәдыруама, ҳарт ҳшанысыз
Ахьҗшымраз ашьамға җшәа.
Аҗәаҗа-җаҗа ҳа ҳшағысыз,
Ҳҗеицәа рыҗсы ахтынҗа.

Рхы зқәырҗаз ҳа ҳхьыҗшымра,
Иахьа лабҗаба иахбеит.
Адгылағ иҗхозар ҳамра,
Хәыҗгы-дуггы еиқәдырхеит.

Ари адгыл шәа ишәыдгылуп,
Шәыжәла араҗа илашәҗа.
Амҗа шыра иалҗыз дгылуп,
Иадышәхәала шәлахьынҗа.

Доухамҗк ҳацын жәынгы-ғангы,
Доухамҗк ҳацуп иахьагы.
Ҳееидахьылар ажәйтәгы-ағатәгы,
Ҳҗеиҗш ссирхоит еиҳагы.

Шәхынхәы, ҳашәҗәа, шәа ишәыдгылуп,
Знапқәа ррахан ишәзыҗшу.
Ҳашьха дуқәа шәывагылоуп,
Иаҗәарала ихырку.

ВАЛЕНТИН КЭАҒӘНИЯ

АНЫҒААҒҒЫЗ

Сматта хэыч Александр изкны

Ибажәгәаламуа ашта икәу ахәычы,
Уңши, амра уңьашьо иаавтцит ахәәґы.
Меигзарахда иухьнагзоит ашәахәәқәа,
Уаргы, мроушәа, итыңхаауеит улақтақәа.
Александр – Анцәа иишаз ауафы,
Шаґаадыда зыбла хыуказы, шаґаады!
Знапқәа рхахо жәәантәи аетцәәқәа зкуа,
Ақәа иашьтоу, азыркәикәа ирызгәыкуа,
Мәамыш уоуааит, лыпха уоуааит, ахәычы,
Уашта, удгьыл ушьта анылааит хәыч-хәычы!
Ғсышәа цқала иәнырцәәжәәа уәнаґа!
Ғсыуа ламыс агымзааит угәәта!
Анцәа сихәоит: мшызхарала иузха,
Амшра змоу уразґы далаз атыңха!
Александр – Анцәа иишаз ахәычы,
Каґа ґаумтан, еихга ушьаґа хәыч-хәычы.
Умәа дгьыли жәәани рхәәа ибжьакыз,
Узтаху зегь цәымза каххан урзакыз!
«Чоу» хәа уеыжәлан, ушьхәа Бзоу лас инарба!
Нартаа рқәаб ду уаргь ажәала интарба!
Уеизхазыґәааит – тахи-тәыми еилурго,
Уеизхазыґәааит – узлагылоу угәра рго!
Уашьцәеи уарей шәыґаз, дад, шәеилыбзаауа,
Уахьцалакьґы – хьызла-ңшала урзаауа!
Ражәа әбаумтәлан ианакәзаалак узыхшаз,
Уа уанырбо, дара рзыхәа мыш лашаз.
Адуней ду зыхәта алоу ахәычы,
Адуней ду еилукаароуп хәыч-хәычы.
Урыцнамгалан ґьалаңала, изабалак,
Иуа дузза иажәа уцыз уахьцалак.
Ауаа нага ґәышқәа ирхәо урхала,
Қытацпхьаза ааызцәа, ауацәа рхала.
Иумырәашьан, дад, ахааназы Аңсны,
Иухамыштын, дад, узхылцыз ууаәңсны!
Әеирам, идыр, амал қамса уаназыә,
Еснагь уашьтаз уаә изымхауа – ахшыә!
Аңсуа хатца, пхьа уцалароуп угәгәахарц,

Хъзи-цшеи згымхац ацсуа цеира урацсахарц!
Ащадарахь еснагь, харцъыс, ухы хаз,
Шэыблак еснагь уи азыхэаны иухаз.
Уашэақэлацэа урылагылаз убзаны,
Шэыц еиламхан, шэажэа шэхэала изаны.
Уацхьа икақаз ауащ ишьтыхра уазхиаз,
Дзыцсоу ала уизныкэа узнацхаз.
О, укалааит хшыщла ужэлар урызхо,
Қиас икоу ауаа рзыхэан уразхо!
Ухъзырхэагаз, Александр, нас ишца!
Зегъы иузырхэааит: «Александр – Ацсны аца!»

ИМИЦ АМШҚӘА СЫРҢОУП...

Угэы нзырхада, иуцхада,
Убла ихыцуам хьааи гэырщей?
Утынхадощэа узырбада,
Уахаштышэа адуней?
Щцэытцашоуроугыи иахьала,
Убащ улыцсаауеит – хьтоуп,
Улацш кыдхалеит ухала,
Нак ахара – угэыгыртоуп.
Ацсаатэ рашэагь зных уардагэоит
Рхыгаратцэкьа мчуп, имчы.
Ццсазаарак, хьтцхэааушэа, иугэоит,
Иахукааит гьамас? – акамчы.
Иарбан цхызу, иарбан хэыцпроу,
Хатала ухтазкуа факьафас?
Нас, иухэаруей, иарбан зхьтцпроу
Ухшыщ иацгылауа: «Уаанфас!»
«Ашара, иахзеилоуишь, – угэы утахэыцуеит, –
Еиуарак хэа аханатэ?»
Абыржэы указшьа нахукааит
Атынчра – иаанрыжьыз ацсаатэ.
Ак сзалоуп хэа уазыцшзамзаргь,
Амш иагэылцхаауеит мрак.
Аацынрак адэы иацаазаргь,
Ухата утаршэыхуп дамрак...
Убасшэа сыкоуп саргь иахьала:
Сыбащ сылыцсаауеит – хьтоуп.
Зэыр сибом?! Маза, схала
Имиц амышқэа сыртоуп!

АНАТОЛИ ЛАГЭЛАА

СЫЖЭЛАР

Акыр шыкэса штхьюугы, исымоуп азтцаара,
Нас уззацэымцеи ахтэара, ахыцсаара?!

Ари адггыл ианыз ркынтэ икэышу хэа упхьазан,
Нхыци-аахыци зегьрейха ухьзггы назан...

Улахьынца уззацэымцеи, узапылеи ахтэара,
Дача мѡак зузымцшааи, уанацэыбнал ахэура?!

Зегь абзеира рзууан, урыцхраан инурхон,
Аха агэафра уанақэшэа, ухалатцэкья уаанхон...

Уцхьарца хэацэонеи, арыцхара узыцшын,
Ашьхақэа узырфамлеи, изутахыз амшын?..

Уашьцэа еиѡагылеит, иибаша хэгоу,
Згэы трыблааз рыпсадггыл акыкахш рзеицэахоу?!

Ах, шака игэытшыаагааз уара угэынқыбжбы,
Ахацэа гьейѡқэагь акырфэхэа ианарцхауан ржбы...

Згэыгра удызхэалоз, рыба тэа ицшуан,
Уи икынхалаз чуанцас, баша ирыцэбылуан...

Шака хкы срызхэыцри, аха сыхшыѡ ѡахэоуп,
Сыжэлар, уара умачра, гэнаха дук иазхэоуп...

ДНАСЫХЪЗАН...

Ха хабжьара зегь мазан,
Имазан.
Сгәысеанзамкәа днасыхъзан,
Днасыхъзан!..

Слымха аҕынза дназан,
Дназан,
Иихәоз, ииуаз оумазан,
Оумазан!..

Сшыпхашьозгы сгәы пшаазан,
Сгәы пшаазан,
Арахь иажәақәа хаазан,
Ихаазан...

«Ускәатц, усцәҕьа қаумцан,
Иқаумцан!
Уцыкәреи заа илоумцан,
Илоумцан!..»

Иахауазма, иа итәы даҕезан,
Иа итәы даҕезан...
Саргы изызуи, аха сгазан,
Аха сгазан...

Хахьеибарххоз аҕәа шыаезан,
Аҕәа шыаезан...
Сыцкы пшзагы цәҕьа иҕьашьзан,
Цәҕьа иҕьашьзан...

Арахь сцәыуарцгы сҕахзам,
Исҕахзам...
Сылабжышқәа рыҕны иахзам.
Рыҕны иахзам!..

Ха хабжьара зегь мазан,
Имазан.
Сгәысеанзамкәа днасыхъзан,
Днасыхъзан!..

ГЭЫНДА КЭЫТЦНИАЦХА

* * *

Икәеицеиуеит
Ажәван Абла,
Зқы-етәала итытыцаахуеит,
Иааскьазоит зны
Угәы тнаблаарц,
Зынгы инымтәазо инаскьахуп.
Наунагзоуп Ажәван Абла,
Акгы ахыкамгы
Иара ыкоуп.
Хадгыл икәуп, иалоуп ххабла,
Зынгы зқыбла хханы икнахауп.
Уафгы дыкам уи ихыцшылаз,
Ажәван абла – жәвангәыцшәыла,
Аха иара зыбла итамцшыц,
Аха иара зсахьа тнамхыз,
Азәгы дыкам,
Азәгы днымхеит.
Ажәван абла
Зегы ирхаоит,
Зегь аныцәо
Иара фыхоит,
Зегы ирталоит
хаҗи хәеи,
Зегы ирафазарц иафыхуп.
Аеатәахуеит нас ашамтаз,
Адунеиаф азәгы изгәамтарц.
Есыуаха еимдо ихалоуп,
Хаҗсы ххытыр иара ххаларц.
Икәеицеиуеит цхагәазыла,
Ихахәацшуеит зықь-лацшыла...

* * *

Арака еизааигәоуп
ажәвани адгыли,
Рыбжы ныцак еицәажәоит
амшыни акәарей.
Дгылоуп ауафы
атла ихы адкылан,

Инапқәа акәыршаны
икуп адунеи.
Зқы шықәса зхыцуа
апъсацла акы
ианаҳәоит,
Ачҳареи афымтреи
инартарц атахуп.
Игәнаҳа ихыхны,
ихарақәа ианажьны,
Анцәа араҕа еихагы дҳаракуп!
Араҕа еизааигәоуп
Мраҕашәареи
Мрагылареи,
Урт рыбжьара шәапъшь
ҕапъшьла
ажәџан зегь шәуп.
Амза атахамтџеи
Амра агыламтџеи
Дрыбжьаланы
ауаџы затә
анеира дафуп.
Адгьыл дакәшан
даныгьежьуа,
Араҕа дыздыруада...
Апъсабарагы аеапъсахт,
иаргы даеазәуп.
Ихы ицәызын иарамышказ,
Дашьтоуп ихы апъшаара,
Мышкы ахы
Мышкы атцыхәа
Илахьынца
тагзатәуп.
Араҕа еизааигәоуп
ажәџани адгьыли,
Рыбжьы ныцак еицәажәоит
амшыни аҕәареи.
Дгылоуп ауаџы
атцла ихы адкылан,
Инапқәа акәыршаны
икуп адунеи.

ГУНДА САҚАНИАПҶА

* * *

Ҳзызхыцыр
ари атцх,
Сеидру издыруа
ҳахьаго,
Амза бызкаҗаҳа
иалсыз,
Атцх, акәуеицш
игәагәо,
Цьа иаанкыла
акгы хьаам,
Зегь азеицшуп
иццакзом.
Цьоукы ахьымзеит,
Цьоукы рзы
зауп,
атцх изалцуам
изысо...
Ажәәан иалыкәкәаз
аҗынчра,

Зазан адгьыл
җанаҳәҳәоит,
Атцх иатцәахыз
аҗымтра,
Ҳара иаҳзымдыруа
ак аҳәоит...
...Ҳазызхыцыр
ари атцх,
Сеидру издыруа
ҳахьаго,
Амза абызкаҗаҳа
иалсыз,
Атцх, акәуеицш
игәагәо...
Ажәәан иатцакысуа
ацҗа,
Цьоукы халоит,
илбаауеит,
Иаҳаит амза абызкаҗаҳа,
Ахьрахәыцқәа цыс-цысуеит...

* * *

Мрашәахәала иәуп
арт ашәтқәа,
Мзашәахәала
иҗыхуп атцх,
Иаҳзартуп уаха
шәәангәашәқәа,
Иахасыршәит амза
ахаршә,
Ғыхтыцса ари атцх
җаца,
Аетдә хыҗыпра
икацсоит,

Ашарц гартцаанза
ахьтәгара,
Нырцәи
Аарцәи
еибабоит..
Мрашәахәала
иәуп
сашәа,
Игәхьаазго рыбжьқәа,
Жәәан иазышьтымх
амза хьшәашәа,
Иркуп атцлақәа
рнапқәа.

ЗАИРА ТҲАИТЦЫКӘПҶА

* * *

Ахааназ иҶоуп зеггы –
иҶсуам,
ибзахом;
Ахааназ иҶоуп Ажәа –
иажәуам,
иагьҶахом;
Ахааназ иаҶуп адунеи –
шьхеи
геи;
ЖәәанаҶ аецәақәеи сареи –
мреи
мзеи.

* * *

Ажәәан аҶаҶ иҶхьарылоит схәыҶра,
Ҷхьызшәа имәасауа гәҶыхак еиқәырхо.
Шәышықәсала сызмырҶынчуа сгәыҶра,
Нас ианбыкәу сыецә уанкаҶхо?!

Ахра сеисон, уи насҶаччеит Ҷшьаала,
АҶша акәзар – Ҷызара сзауан.
Са сызнысуаз сымәахәаста схала,
СаҶәымәашьартә сышьҶақәа былуан.

Уи мҶамызт, насыҶ мҶабзны ихәыҶкьон,
УрҶ иҶҶышәхоз рымҶабзла сҶырбон.
НасыҶк сзыршон, зынгы сымәа схыркьон,
Хьаак еидаран сшатҶазгы снаскьон...

Издыруада, сара Ҷасхәа сшазар,
Иарбан гәыҶроу сгәатҶа зырҶсахәо?
Издыруада, издыруада, издыруада,
ДаҶазныкгы Ҷасхәа сеиқәзырхо?!

ИННА ХАЦЫМҘА

* * *

Уапа шкәәкәак ушәтданы,
Адәы уныкәпраар ҫадахьала.
Аңсәтхәә кәашкәә рыгәтаны,
Шьхак ахыцәкәә уәадухалар.

Иуҫахызар ахра гәйдкыл.
Иуҫахызар аңсара
Рыбна лымхә уҫахәыт-хәытны,
Ргәы шхәауа, урыцәцала.

Гәырҕа дуны угәы нтыңраар,
Ҙслахәны ахракәә ирызцап.
Асыңса кәашкәә рыччаңшь хытны,
Уңсы рәашха ирыцәкаҫәап.

Уара – ашьха бзиа ирбаз,
Уара – ацакьа зыткәаз,
Зхысыбжь ала ахра еимыздаз,
Амҫа кнахақәә зчаңаз.

Аха албаара уҫахымкәә,
Азы ухытны, унакәахап.
Ҙыц ухалар ахра аика,
Ашьха ңшалас уама ицап.

Зегьы иреиңуп ңсәтхәәк наушәуцар,
Шаанза, акихәә Ҙытны,
Адәы уныкәпраар ҫадахьала,
Уаха ухнымхәырц уҫахны.

* * *

Азыхь хәыц иаҘыхәаз,
Мшын дук хабжьалеит
Иахзеиламыз ңсәзааран.
Хаиңылеит хаиңыртырц,
Азыхь хәыц агьама
АмшынаҘ игәазтаз...
Аңсәзаара ңшран.
Ара зегьы мәасуан.
Даара сузгәакьан

Азыхь хәыц еитцызхаз,
Амшын аңан
Абырлашкәә гәазтоз.
Азыхь хәыц изхәыцуан
Урт аимхәыцкәә еизызгоз,
Хазы-хаз иахдыруеит
Иахзеилам амшын ду
Агьама...

ШЬАЛОДИА АЦЬЫНЦЬАЛ

АБЖЬЫ ААСХЭОИТ, ИЗТИУАДА?

– Шыбжьон калейт, умбазои ура! Җабжьы захтарыда хәа утәаны уахьынзәзхәыцуа, дара алганы еимпуейт.

– Иалаххуа дызустоу бымдыруей. Заќантә ибасхәахьюзеи уи ида җабжьы аеазәы иахтом хәа!

– Ушаќәытра наќ... Уцан уаан убриазәзәтәык ида уаха уаф дубазом. Убри убжьы иутар уиркәәтоит, ус иара дымсааит!

– Бара бдыркәәтап хәа бзыкәгәыгуада, цаара җхашьарам?

– Абасќафык аныќамызгы азә далахххьан? Иахья машь аллах, ишь аллах арымзаа «баталионк» еиқәных хәшә илагылоуп, шәыбжькәә хәа-шәырхәозар шәхаркәәтоит хәа. Җнарылақшны еиҗа иҗахәаша азәы далаххып схәан, ура фүтзом, иуцалаз сыздыруам.

– Сара акгы сытцәмлейт, аха бара ибытцалаз бхәарауазеи, аҗхья бақә-шахәтын Харитон-ица икандидатура, нас идыббалазеи, дзыбтахымзеи? Иуафара ыќоуп, ицара ыќоуп, идырра ыќоуп. Зхәтыцафәы иќоу хшыф уаф-хатәроуп. Уи еиғу бара быбжьы зыбтода?

– Аҗхья уи сыбжьы истарц стахын, аха саназхәыц, сахьхәит.

– Избан бара, идыббалазеи?

– Избан умбои, иахья ахгы ыќам, ахшыфгы ыќам, иќоу амал ауп. Егьырт зеггы башоуп. Сара сыбжьы амалуаф истоит. Уи дызтәу апартия еиҗа исгәәҗоит. – Иарбан партиоу уажәы ибгәәҗахыз? Иахья урт убасќак ирацәахеит, рызхашья злаќоу ала, иаарласны Аҗсны заќа жәла ыќоу аќара партия кәлоит.

– Адемократцәа рпартия датәуп сара сыбжьы зыстарц истаху.

– Дызустада, сара дысзымдырзои? Аус абеиуей?

– Ихы-итыхәа нағзаны исыздыруам, уажәааигәоуп, рхәеит, даноу-рыжьыз. Избахә злархәо ала даара иаҗсоу азә иоуп.

– Ааигәоуп даноурыжьыз бхәама? Алахшақәа ракәхап даанкыланы дызмаз?

– Алахшақәа хәа узфү зустцәада ура?

– Лахшақәамзар, уаахшақәоума, ауафы даанкыланы дырхәхәо, шасыс дызго... Жәыргыт акәхарын дырхәәцәо дыргәәќуа дтакны дахьрымаз абандитцәа!

– Урт ракәзам, хара хтәкәа роуп дызкыз. Жәыргыт акәзамызт, Дранда акәын дахьрымаз.

– Дранда бхәама, дтакызма, бара?

– Ахәынтқарра амал хәычык иамхафазаарын, деилымкаазакәа даанкыланы аа-шықәса итаны дтаркзаап, аха цқья данеилыркаа аашықәса ракәым, аамызгы дтамхазаап. Алхрақәа дырхьыргзеит згәыхәтәы иахьза-ша аусзбафцәа.

– Амал имоуп хәа, итакны иоурыжьыз иоума быбжьы зыбто?

– Иара дтакын, аха ималгы такыз цьюшьома? Ахы иакәитын... Ғыр-

қәтәылақа ицон, Гыртәылақа ицон, имал затқа иагымхарыз, уахи-ени иацлон. Уртқәа еилкааны исымоуп сара.

– Бара уи еилыбкааит, аха сара исзеилымкаауа – быбжбы ибтар иб-наҗозеи?

– Хгәылацәа урызцаар, ирнаҗаз уархәоит.

– Шәыбжықәа сышәтар ишәғасырчҗоит хәа реиҳәозар акәхап, акәым-зар иритаған изыкааз?

– Уара, иагәа уасхәандазгы, ажәйтәра узалымтцит, анкәа иубахьаз ыкоу цыушьоит уажәгы. Иахьа аду иакәым, ахәыцыцәкьагы дузжьом, акамфет устоит, угыланы утыц ағы сыртәа хәа атроллеибус аҗны иоухәар, аҗхьа снапы иаркы, нас усыртәоит хәа уеиҳәоит. Ути-сыти еишьтоуп ахаангы...

– Уи здыруеит, ути-сыти ахаангы еишьтан, аха иахьеицш еиехьынтәаланы ианыко сымбацыт.

– Уара, уиашоуп, аха иахьатәи абазаруаа... абазаруаа хәа акәзам, ишпарышьтоу, исхамышти?.. Аа, исгәалашәеит, рыночни економкраа... уи аҗхьаҗса ашәара хәа иашьтоуп.

– Ауаҗы имаҳазац аҗышьатәи схәоит хәа бағуп. Акандидат иалхыҗ-цәа аҗхьаҗса ритеит захьзузеи! Уи еицш қалашьас иамоузеи, иритазеи?

– Иримҗаз хәа икоузеи: ачашыла утахума, амакарон утахума, аконсерв утахума... Адукәа ракәым, ахәыцқәатцәкьагы ихеимырштит, мчыбжык аахыс хәдацәахыи акамфет иалатәоуп. Ргәы хнарқан еигәыдцо ирыманы ашта икәуп иалахәмаруа.

– Уи азы акәхап хгәылаҳәсақәа еибарыҗуа, еибархысхысуа ахабла изалоу, хкандидат ида еазәы шәыбжыи ишәымтан хәа.

– Измыҗрызеи, изымхысхысрызеи, ахаан рхацәа рқынтәи ирымбацыз дирбеит уи.

– Идирбазеи, ианацъалбеит, рхацәа рқынтәи ирымбацыз еицш митәыс?

– Уара иухаштхьеит, иагьугәалашәом, аха март Ааба мааи, мышқәак роуп иагу...

– Уи аеноума, нас, уи иҗакны иоурышьтны иааз хгәылаҳәсақәа аума дирбараны даныкоу?

– Усқак хьаас иумкын, идирбахьеит. Ирыхәҗаз ритахьеит.

– Ирыхәҗаз ритеит хәа ибхәо иаанагозеи, бысзеилкаауам.

– Ахамҗакәа, аха иарбан хамҗакәоу? Адухь утахума, ацәаҗшь утахума, асақә утахума, напымызәзәа иузымкауа цәкәтәи амаҗәа утахума. Егьи аеакы ыками ахьз сәашәом, алымхә акәым егьи итарцо хазынак ыками, убригьы ыкоуп... Зегьы-зегьы хәаанырцәтәиқәоуп. Еааны цшзала шәнеилааит хәа, март Ааба рыдныхәаланы ихьзала ирзынеиҗиит.

– Еилеигеит бхәар смаҳаи, бызлазбо ала баргы беилеигарц акгы быззам.

– Сеилеигаргы цыашьатәзам. Иахьа «економкраа» аапкны абга ахәыц алухраҗа азәы агәырпынцә анузимымхуа аамҗазы, аеазәы даацәырцны, ахаан акы иацсоуп хәа хгәы иззаанамгоз хабжыи азы иугәыдымзало ахамҗа ануоулак ушҗәқалои? Убжыи акәым уцсгы ақәцаны иуҗап.

- Иумбара, иумаҳара хәа иҕоузеи иахьатәи хәамтәзы? Беилагеит бара.
- Сара сакәым, аха уара уеилагеит хәа сыҕоуп ани уоыза бзиахә...
- Дарбан бызфү бара?
- Шарҕазы аахыс ателефон иузасуа ани ашьапкьахә.
- Уи ишьапы кьахәуп, аха ихы иашоуп, ибыз хны ифәоуп.
- Ибыз ташьшьааит, уи сара даазбазар аахыс ибыз атра итҕкьаны ифәы итабылгыо ифәоуп. Уажәы иуеиҕәахзеи?
- Ииҕәаз бымбои, уафы иимбац, имахац аҕацара иәфуп, схагахоит иҕәеит. Алхыртатә участкафы напшомыс дыҕами, зегь ибагәышьоит, илшозеи акәымзар.
- Ихы еилагазшәа иибазеи, еааны имнеиша?!
- Абжькәа аахәаны иааганы атира ишафыз ахьызбаз ишысзымычхауаз, аҕсцәа ргыланы иааганы рыбжькәа шыддыртиуаз анызба сеилагеит иҕәеит.
- Ицсрада цсра ҕамлааит, уи ииҕәаз зуҕахузеи. Сара даара исгәаҕхоит иахьа имфәаҕысуа адемократиатә лхракәа.
- Ари еипш алхракәа, ари еипш адемократиа... зынза иҕамлазар еиҕын.
- Уаасымысхааит! Алхракәа ҕамлар хазтахыда, хазгәалашәода, хаҕсы штоу зынза хархамыштуеи, уи узазымхәыцуазеи?
- Абра бара биашоуп, ханыртаххалак ауп хаҕсы штоу аныргәалашәо. Хабжькәа рахтаанза иҕацәнымхо иҕашьфәоуп.
- Ус зырзухәозеи, хкандидатцәа урзымзырфәозеи? Депутатцәас ханыҕкала нахыс акы шәацәымшәан, тынч шәынхо шәынцуа шәҕахцәоит, ацәгьоуракәа рцыхәа пахцәоит, амалеимтцәацәа рхы лахархоит, ирфаз рфәаххуеит. Азыдара, алашарадара, амфадара, амамзара шәгәы итцхо, рыхьзқәатцәҕкьа шәхаштуа шәҕахцәоит рхәеит.
- Урт ракәзамызт, сара сыззызырфәырц истахыз, ражәа хәхандаз хәа рлымха кьидцаны иззыпшыз ракәын, аха идмырцәажәеит, ажәа рырымтеит.
- Измырцәажәада. Ирҕырхагахада?
- Аеыхацәа. Хәарта змам уаауп урт. – Аеыхацәа захьзузеи?
- Аеыхацәа рыхьзуп жәынгыы фәангыы аеырыфәракәа еилазго.
- Аеырыфәра абуоҕаху, хара хазлацәажәо алхракәа роуп...
- Хаазкәылаз алхракәеи аеырыфәракәеи еипшхеит. Сара сызлахәацшуала аеыхацәеи адепутат иҕацәеи азә ракәушәа збо салагеит.
- Уеилагеит хәа сыҕоуп, адепутатреи аеи шҕеидукуылои?
- Сеиламгазеит, аеыхацәаҕы ус акәын ишыҕартцәоз... Цьоуки рәабаакәа аеыфкәа ирылатцаны икәырцәон аҕхьахә ахаргоит хәа. Аха адәабжара аҕынза инеиаанза ашьамхы атцааны ибҕаҕо икәхон. Аеыхацәа рәабаа затца икәрымгарыз, аеытҕкьақәа рәафәажьны имфәахырҕьон. Дара ртәы аҕхьахә ахаргоит хәа икәшьны иҕазтагалозар хәа, ацыхәа ианкны иаханы иргон. Нас еиланагалон, ҕамчкьарада изеилгомызт.
- Аеыхацәа хәа иупҕхьазо зустцәада, сара исзымдырзои?
- Ибдыруеит, ҕыршы шкәакәеи, жәфәахыр хьыпсааи, қәҕақәси роуп уаф дызмыхәо.

- Исымдыруеи, урт агэыцтэагакэа икартаззеи уажэы?
- Икартаззеи бымбои, ауаа гэытгыгаала храцэажэоит хэа иаакэгыло зегы ипаны ирфеапаланы рфы хбыржэоит. Ирхэарц иртаху ддырхэом.
- Урт рфы ркит, аха зфы рымкыз ирхэаз умахаи?
- Ишпасмахауаз, исахауан. Хабжыкэа рытаны адырфеаены ханаапшлак амшын кашьханы ишаабо, азиаскэа хшны иаауа ишаладырго, акэтагы былгыо ишыкарто рымхэеи.
- Нас уаха иутахузеи, урт ирхэаз абжа ада карымтаргы иахзымхои.
- Ацхэатэикэа акры хзыкартазар артгы иахзыкартоит... Уаха ибасхэа-рызеи.
- Арт еиха еигушэа збоит сара.
- Уртгы артгы ѿ-фахрак реицш еицшуп, иалаххаанза рхы хакэы-рцошэа хдырбоит, ианалаххлак хара хархаштны дара рхы иашьталоит.
- Исхамышти, пасатэикэагы ус картазма?
- Ишпабхашти, апарламент акны еилатэарацыцхэаза рдашкэа ргыланы изыкэцоз дара руалафахэкэа рыцтаразы акэымзи? Ииашами уара иухэо, уажэоуп ианысгэалашэаз, рылакэа аатырхааит, зегытцэка мамоу, аха рыбжеихарафык, хуалафахэы иацахтароуп хэа рхы акэын изышьтаз. Апенсионерцэа рыцхакэа кылак акэыд ахэ ада апенсия змоуа, маатк иадамхаргы ирзацахтап хэа азэы ифымшэеит. Ргэаг сыкны сагоит... Аха иахэа иалаххуа уи еицш картаарым хэа агэыгра сымоуп, слапыкэшэа иснацоит ибзиахоит хэа.
- Блапыкэшэа бажэоит, уи бакэымгэыгын.
- Угэы каумыжын. Апарламент ахэ инеиаанза хаарзыцшып.
- Апарламент ахэ инеиаанза еихарафык цэа рхазамкэа ирхибаххэеит, изеифампшуа ахэынцэа рыкэеибацэахэеит. Уи ашьтахэ еидтэаланы излеифапшуазеи, излеицэажэозеи, жэлар ирыхэаша ак рызбо излакалозеи, азэы апсцэа рахьдахалап, аеазэы абзацэа рахьдахалап, базхэыци, апсцэа гыланы зыбжыы зыртэаз адепутат дызлоу апарламент захтахузеи?
- Угэы иаанагаз уфы иаатыхны азэы иоумхэан. Апарламент аныкамла алхракэагы шыкамло узымдырзои, хаушыуама?! Иахэа ак хэзто хэа ажэхэеицш хэзхэацшуа алхракэа зацэык роуп.
- Ибхэо сахауеит, аха ма анкэеицш хэышыкэса рыла знык акэындаз, алхракэа аныкалоз ихабаргэыз. Адепутатцэа ралхра халгеит шаххэо уатэы еа шыоуки алхтэуп хэа иаахадгылоит... Уи хшафэ уатэашьтахэ уи иалаххыз иакэым, аеазэы далхтэуп хэа иаахасны харкуеит. Хгэы цтэеит, хабжыы цеит алхракэа хшырфыз!
- Иумхэан, иумхэан, паса хэышыкэса рахь знык кэацэ хэа ишыкартоз акэымкэа лассы-лассы алхракэа кало иалагар хразкы иакуеит. Ускан аблокадагы усс ихамам, ани уара хэаас иумоу ахыдарагы акгы иахпырхагам, апенсиадарагы хныцшуам, азэы мла дакуа, хэа дакуа дкалом, хшьамхы еикэыршэны, хнапы еикэцаны, хашоны хаштэоу хабжыы хныкэнаго хкалоит. Угыл, уаала, амал змоу кандидатк хабжыы иаахархэап.

Адыңхаларакса

* * *

Афранцуз философ-революционер Жан Жорес ихәахьян: «Атра-диция – ари ахәа аихырхәара акәзам, амца аикхәырхароуп» хәа. Аңсуа сахьаркыратә литература иахья-уажәраанза аңс җыц ахазто, ахәышҗаара җымцәаартә ишазааңсац иазааңсо ажурнал «Алашара» сынтәа ақәра-ныхәа иҗагылоуп. Ажәлар еицырзеипш, иарбанзаалакгы еицырзеипшны иҗазто аҗазшьақәа шамоу еипш, иамоуп доусы иара ихатәы мацараны изалоу ачыдарақәагы. Сара сыңсҗазаараҗы ажурнал «Алашара» аңы-рҗра иаңсаххьоу раңәоуп. Ауаҗы ихы нагзатәҗкыаны издырзом, илша-рақәа рхәаакәа анизгәамто ыҗоуп. Усҗан даара кратанакуеит иулоу баны, хырхарҗак азҗаша дануқәшәо. Абри азакәын җлитература-сахьаркыратә журнал сара сыңсҗазаараҗны иңәырҗраны изыҗаз – исылам, исылшом хәа сызхәаңшуаз аусқәа сымч рықәхоит хәа схы агәра сырғаразы, иҗа-лап исылымшозтәҗкыа сылыршаразы акәзаргы. Ус акә, егыс акә, рахәың қаңшык сыңсҗазаарамҗа инаныршәланы изгартә алшареи агәахәареи сызто мҗхеит «Алашара».

Иарбанзаалак аус аңсы ахазто Ауаҗ иоуп. Уалбаганы зус иаңу иакәым, бзиа ибаны, гәык-ңсыкала аңбабаа збо Ауаҗы. Убас иҗоу ауаа рыла ишьақәгылоуп ажурнал аҗааңәара. Уи насыңуп иаразгы, хара хзгы.

Ухәышҗаарамца җымцәааит дунеихаан, «Алашара»!

**Саида Хаңым,
афольклортцааҗ**

АГЪСУАА АЛАШАРА РЫЗНАЗГО АЖУРНАЛ

70 шықәса рапъхьа зтыцра иалагаз алигература-сахъаркыратә, ауа-ажәларра-политикатә журнал «Алашара» мшаәнеипъш иахъагы ижжаза иакуп алашара. Уи иапъсакъо ацыпъхьқәа жәларык дыррала иарлашоит, доухала иарчоит. Алашареи апъхареи аниецу, еихау насыпъ ыкам.

Ажурнал «Алашара» агъсуа сахъаркыратә ажәа иахәыштәароуп. Хәшәкәыџцәа, хәкритикцәа, хлитературатцааџцәа ргырак рапъхьатәи ршьәфәқәа ахьейхыргаз аракоуп. Аракоуп иахьа уажәраанзәгы асахъаркыратә ажәа азкәзацәа рхәыштәара ихәыжжаза иахьейбарку. Ахааназгы ҫыцәара зкәым ажурнал «Алашара» доухатә џазароуп, доухатә бакоуп агъсуаа хзы. Агъсуа ибызшәа аикәырхаразы иахьа зызбахә хәмоу ажурнал иалнаршо кыр ирацәоуп. Уи есымшааира агъсы ахазтцо, пъхьака еихазхауа аусуџцәа роуп, хәарада. Аха агъыза бзиа дануапъхьагылоу, усқан иулымшара арбан.

Хәшәкәыџцәа ркынтәи имацқым ажурнал «Алашара» напхгара азтәхьоу. Дасу ишьта гәгәа нийжит. Урт зеггы даарылукаартә дыкоуп асахъаркыратә ажәа азкәза, афәр ирзааигәоу, аразра зхылцуа ауафы, апоет лаша Лагәлаа Анатоли Ианкәа-ипъа. Уамашәа ибатәзам аредатор хада икәшамыкәша алашара ахьырацәоу, уи алашара аихарак зхылцуа иара иоуп. Анатоли Ианкәа-ипъа иоуп изыбзоуроу хәоу еикәшәала, напейкәыршарыла аколлектив аус реицура. Убас еснагъ икәзааит.

Ажурнал «Алашара» анапхгареи, аусуџцәеи, агъсуа жәлари ирыдыс-ныхәалоит хра злоу арыцхә, хәпъсы зыфәхәроу, зы цәыкәбарк иахзаџызоу хжурнал «Алашара» алашара абеижьтәи 70 шықәса атцра! Убас шьардамта унеила, ажәлар рфәхәы хәауа, рдоуха еихахауа, рбызшәа рфеиауа, ахьыз ҫыцқәа цәыргауа! Ҫааныбзиа ажурнал «Алашара»! Ҫааныбзиа, асахъаркыратә ажәа азкәзацәа! Ҫааныбзиала ажурнала ахадара, аусуџцәа! Инагзахааит Дырмит иажәа! Итәбуп «Алашара» иухылцуа алашараз, итәбуп иахзуаазахьоу абипъарақәа рзы! Мџамш, еснагъ илашазааит умџа!

Дифа Габниацха, алигературатцааџ

Тоурыхла иаадыруеит Ацсны аперидикатэ кыпцхь еиуеипшым ауа-даѡрақәеи уи инаварххны алтцшәа бзиақәа шаанарпцшхьюу.

Иалкаатәуп агазетқәеи ажурналқәеи ауаажәлар рыпцстазаарафәи ихадоу атып шааннакыло. Шаҕа мѡахәаста цәгъа, шаҕа ауадаѡрақәа ирылсны шыафәа-шыафәа аҕиара амѡа ианылахъааз аперидикатэ кыпцхь. Хәара-да, ацстазаарафәи апынгылақәа уцымлар залшом, аха иулуршароуп урт риааира, пхъаҕатәи аҕеипш лашазы!

Ауаажәларра рышыақәгылареи, рыхдырра ашьтыхрафәи аперидикатэ кыпцхь иаанакыло атып, инанагзо ароль харакуп.

Ажурнал «Алашара» аццара Ацсны жәлар зегъы рзы ацак ду аман.

Ажурнал атоурых ханалацәажәо, усқан Қырттәылатәи ССР иахәтакыз аеспублика ацстазаарафәи иҕаз атоурыхтә аамта хшыѡзышьтра ататәуп. Ацсуа литература апатриарх Дырмит Иасыф-ипа Гәлиа акраатцуан ацсуа литературатә журнал атыжъра дазгәышьуеижътеи, изныкымкәа Қырттәыла анапхгара дадцалахъан уи азцаара аганахъала. Усқантәи аамтазы ацсуа интеллигенция рхатарнакцәа азәырѡы ивагылан иара. Ажурнал аиҕека-аѡцәа рхыпхъазарафә иҕан Баграт Шыынқәба, Иван Папасқыр, Алықса Цьонуа, Шьалуа Инал-ипа, Кәымф Ломиа, Иван Тарба. Абасала, ацсуа жәлар рдоухатә пцстазаареи, ртоурыхи, ркультуреи рфәи иреихау хтысны иҕалеит ацсуа бызшәала рапхъазатәи алитературатә, асахъаркыратә, ауаажәларра-политикатә журнал «Алашара» ацәыртца.

Ацсуа литературеи, ацсуа культуреи, атоурыхи, афольклортцаареи, аетнологиеи рыҕиарафәи уи алагала ду амоуп.

Уи адаҕыақәа рфәи ауп рапхъаза ацсуа шәҕәыѡѡцәа реиҳараѡык еиуеипшым ажандрқәа ирытцанакуа рѡымтақәа рацәаны иахъкыпцхьыз. Сынтәа иазгәартәит 70 шықәса ахытца, аиубилеи шықәса. Хәара ажурнал «Алашара» иазеиҕахшьоит пхъаҕатәи арҕиара мѡа тбаа, аизҳара, аартра фыцқәа.

**Виктория Хәырхәмал,
Ацсны Ахәса Рeidгыла аиҳабы**

БЕЛЛА БАРЦЫЦЦҲА

ҲҚЫҒАҚА

Анцәа иашәа ахъеицапъырцаз ҳабацәа,
Ҳамчыдахоит ренандрымца абипъарақәа.

Ихъшәашәоит ажәа идумыртцар иумаздаша,
ҲқыҒақәа роуми хҒәыҒра змоудаша.

Еималоит ашҒа, иахъырымхәо Агарашәа,
Ашәақәа былует азыхъ ахъахырымхуа.

О, хәахәатәха ханыкоу ҳаахъазырхәуа,
Иахъылапъшуа, нас еиқәызхәало хуазрақәа.

Ҳашәақәа жәларызтәыз хәпъсуа қыҒақәа,
Абжыы ухазцаз узрывсрызеи игәамҒақәа.

ҲқыҒақәа, хәапъыц хәамҒа ахыҒхырҒа,
Ицәажәоз рдашьхәақәа, хашъха хыҒырҒа.

Ирпъеипъшузеи ашәақәа зҒыршам агәацәқәа,
ХәыхҒас иҒои кәыбры Ғыпъхар хқәацәқәа?

Ишәартамхеит хәҒа данажәла хамцажәла,
Ухала иурцәароуп, ианузеиқәымҒо зыбнаҒа.

Исашәымхәан, хшыбзас хәпъситоуп ираазас,
Ацәахъ хцеитоуп иацы хқидпъраа хәхъыхәнахъаз.

Алабжышқәа рҒыпъ рнызхуеи хзамҒақәа,
Азхъампъш рнызгода урҒ хашъхацәамҒақәа!

Арыцҳара иалҒхъаз, аума зыхҒыргахъаз,
Какан рыцҒас зҒәы-зҒәацәа Ғырфаахъаз.

Иахъырбжъалоз зны ашәуа қяқәақәа,
Афырхатцара ахъышьҒыркаалоз Къагәараа?

* * *

Ишеит, Анцәа иңышьоуп, иҳазшеит,
Иахыццакуазгы зегь лашеит.
Адыд иенафааз цлакгы ччеит,
Ашьа зыхышыз ахахә ианччеит.

Сыгысы зхызхуаз цәгә дхәыццәан,
Сыгысы лхыхра цәгәан, ицәгәан.
Шьяфак инасыдшәомызт аҗша,
Ажәған цәыуон агәы анҗшаа.

Сыгысы лхыхбжы сархәацәон,
Ҷа җык шысхамыз агәра лгон.
Аха аҗсра еиҗаҗсра инеиҳан,
Сымшала изымшакәа инхар.

Иабаказ, шарҗыетцәа харан,
Арахь амшын, анахь ихран.
Аеатцәахт амза аеналак җыҗак,
Азыхыгы Ҷырцәа ауит җыҗтрак.

Цыскгы адхон сара схышә,
Ацәа иҗахьҗшыуан сара сгәашә,
Амшын ихьарчуаз ацәа иҗыцт,
Аҗсабара аҗынчра ацәсырзт.

Ҷа мфак соухуазма, инцәаз,
Амацәаз блеипҗш згәы аҗра иҗшәаз.
Снылхагылан ажәақәак сҗәеит,
Сыбжы җымгакәа сыҗәҗәеит...

Ғәаныла аккаҳәа смыткәмабжы геит,
Ох, гәышыа! – аҳәазшәа иашарккеит.
Инхазеи, схала сыҶсырҗәҗәеит,
Суафымзи сара, смаиааир җамлеит.

Адыд иенафаахьаз цлакгы ччеит,
Ашьа зыхышыз убри ахахә ианччеит.
Аҗсра еиҗаҗсра са сзыхәа инеиҳан,
Сеиҳа зхызгахьаз рзымшакәа инхар...

ВАЛЕРИ КАСЛАНЗИА

АҘСУА ИБЫЗШӘ

АҘсуа ибызшәала адунеи еибаркуп.
АҘсуа ибызшәала адунеи еилкаатәуп.
АҘсуа ибызшәалоуп ишхәоу АҘсынра,
Зегь раҗхәза игазгы иаракоуп ара.
АҘсуа даҗсыуан дҗазтаз ибызшәоуп,
Иарада даҗсыуан дҗалом зегякоуп.
Пҗышәак улымхәҗ имгар хәҗеиҗа,
Хаарак ахылом адунеи ахата.
Иссируп Аҗсны, ишоуп уамашәа,
Игоитаз абраҗа аҗсуа ибызшәа.

АБЫРГ

Ашьха қыҗа. Ахәада
Иалгоу амҗа лбаантә ихалоит.
Ахәы аҗынтәи наҗ, лада,
Аҗшзара убла иххалоит.
Дтәоуп абырг, дахьиз абра,
Пҗшьаала, җынч, ашәшьыра иҗытцак.
Ицеит, ииаст иҗара,
Шьҗа лабашьоуп иику игәытцак.
Агәашә анҗытц, наҗ, хара,
Азә даауашәа игәы инарбахуеит.
Арахь даахалар ибара,
Аамҗа мҗакәа дҗар хәа дшәахуеит.
Илацә хиҗоит, иааиртуеит.
Гәҗыҗрақ далҗын, цәахаак далоуп.
Пҗхызла цәаҗак днахьыпшуеит,
Уи, аҗсцәаҗа изыхәа ршәагоуп.
Ус, аҗауаҗ ихьз аагеит.
Пҗшак хәытхәытит инеихалан.
Ипшәмапхәысгы даашаҗьеит,
Игылоуп рылапшқәа еидхалан!..

ГЕННАДИ АЛАМИА

АЛАШАРА

Амши атчи еилгазамкэа,
Алашьцара ахра ауа,
Ирхыцра цсы рхазамкэа,
Ируа иакэымшэо ауаа,
Ацъныш Анцэа дизцасны,
Иацшыгаз мцуроуп:
«Ишам душо узэу цасым,
Хара хзы уи цсроуп.
Изымцэыжэоахо алашара,
Ари адгъыл изхазом,

Изымшазо ус даанхароуп,
Дунеик зегь хтазом!»
Изытымзаауа ашэшьыра,
Бзиак избуа камлац,
Амза амра иафеацшыроуп,
Икаххаа илашаларц.
Иахзылпхо Мышшароуп,
Анцэа Иажэа пцоуп,
«Икалааит Алашара!» –
Ихэазар – инагзоуп!

* * *

Зегъы мѳасуаз.
Рэырыцсахуаз.
Адунеиафэ ус иапыз.
Аха,
аамта,
сашта шаца,
Сашта шыкоу исызныжь...
Сашта игэыргъо,
Сашта игэыгуа,
Иагу дшааиуа агэра зго.
Сан лыбжьы зкэыѳуа,
Схэычы дыѳуа
Дахъашьтоу ацарцалыкь дыччо.
Иацтэи ахэыцкэа –
Сашьцэа,
Сахэшьцэа,
Адгъыл шыгэгэоу агэра згахьоу,

Сашта иатцэа –
Амра иатцэа,
Амѳахэастакэа
Шэахэатцас икъо
Ирнуп,
Амѳахэастакэа –
Ашэахэастакэа
Адуinei тбаа ду иахьзоит.
Аамта, аамта,
Еихау хамтак
Уара укынтэи сазыцшым –
Аацын – ацхын,
Тагалан – азын,
Еишьтагылоу цхи-мши
Рыда еицакрак,
Аира ада, еицакрак
Сашта уаха иѳоумырцшын.

ДЕНИС ЧАЧХАЛИА

АНЦӘА ИАН ИЛЫЗКУ АНЫХӘАҢХЫЗ

Анацәа ран, быхъзырхәагоуп,
Анан, кыр бымчуп Бара,
Сымѡа бшьапатцахь инагоуп,
Сбашьяпкуеит, срыцхашь сара.

Сакәыхшоуп, Анан, бшьаргәытца,
Амықәшәатә зхасыз, Бара,
Зпазатә ацьараф дынкыдцан,
Дықәҕацан иршыыз, Бара.

Азғабреи аңхәысреи еицызбаз,
Зтыңхара еицамкыз, Анңсҕа,
Брықәныхәа хәар еитцагылаз,
Рыхдырреи рылшеи иазырҕа.

Бырхылаңш ақәыңшцәа игароу,
Ханарха, хгәығрақәа рңеиңш.
Ахаан ифымцәо лашароуп
Ибхалашо, Анан, мшаҕенеиңш.

Бныхәаңхыыз сабылуа сгылоуп,
Быцаҕа сгылоуп цәашьшәа.
Анан, акоюп исыгәтыхоу –
Тәымцьара дгәаҕуеит сашья.

Зыдгыл, зыңсадгыл иаҕәыгоу,
Гәашья, бырзылңха Бара.
Ацхлашә мрахәаган иагәылгоу,
Анан Мариа, Бара.

Бныхәагатә ныҕәызго бҕаигза,
Ибымоуп Бара адоуха.
Хаңхызгы харгамагы ҕеизам,
Кыр бымчуп, Анңсҕа, хайқәырха.

ЦАГЭЫРҒА

Хысроуп.
Аќәкәәхәә еилартцоит ахацәә.
Диит ауафы итачкәым-хәыцкәә рацәә.

Ихысуеит ахацәә,
Ацеи изҳаны
Хысбжык иаҳаргы
Дќамларц дырҳаны;
Ишәәкь аакыдпаан
Жәыларә дцарц,
Дтахозаргы –
Рацхә шәфык таирхарц.
Асаби дцәыуоит
Уә иазирхарцаз –
Дхатцахан
Дцәыуо ахаан дќамларцаз,
Илағырз уаха уафы иимырбо,
Ианамух, дангәәкзә –
Игәәтца итацсо.

Хысроуп.
Аќәкәәхәә еилартцоит ахацәә.
Диит ауафы итачкәым хәыцкәә рацәә.
Игәыргьоит ахацәә – Ацсны,
Ацсынтәыла
Дацлеит ацеи,
Изыхчашә гәышпыла!

ВЛАДИМИР ЗАНҒАРИА

* * *

Иумырцәгъан, Ҷанцәа ду, ҳцыхәтәа!
Нас ҳауафыбжара ҳантыслак, –
Ҷахшыф ианаразо зегъы, –
Зшоура-мца еихсыгъхьо хтыскәак
Ишрытнымхо ҳбартоуп акгъы.

ИҶалоит убас: абзиеи ацәгъеи
Еилыргашья рымамкәа ианынхо,
Ианрылафашья ҳамши ҳатҳи
Ҷа ҳаиқәзырхо, ма ҳтазырхо...

Ҷазкылсуеит гъҶарак – кырза ҳагхан, –
Иаадыруеит нарха змамгъы шыта.
Ҷа ҳаамта цеит. ДаҶеа цьоук ракәхап
Ишьтрақәлан зҶыназхо еиҶа...

Ҷа ихазмырҶееиз, ихазгәамтаз,
АрҶееишья иақәшәап Ҷеа цьоукы.
Арыц еигъш игәылнаршәап нас аамта
Агъсреи агъсҶазаареи рҶақы.

Ҷанықәцуа нас ари адунеи ду,
ИҶамларц ҳазқәымгәыгзо Ҷаастак, –
ҶаитҶақьызкьызуа, ҳматанеиуа,
ИахҶәашт ҳара – зразҶк иаргәаҶеиуа –
Иумырцәгъан, Ҷанцәа ду, ҳцыхәтәа!

АҘАИМБАРЦӘА РЕИҚӘШӘРА

*1994 шықаса рзы Баграт
Шьынқәбеи Омар Беигәааи
Стампыл еиқәшәеит...*

Еигьылеит Баграти Омари
Ижәйтәзоу Стампыл агәтаны.
Ҡыңьа апоетцәа ирхарои
Иамазар мчык еикәганы?

Урт җааимбарцәоушәа еигьылон,
Игьшуан избоз шанханы.
Цлак амцан ртыгьқәа аанкылан,
Еицәажәон ҳағыр еиқәтцаны.

Дагьхьон Омар иажәеинраала,
Дизызырфуан уи Баграт.
Ҡыңьа апоетцәа ргәала
Стампыл ду аман шаҳаҗс.

Ахааназ ифымцәаазо амца
Ртагьежьюан дара рыгәқәа.
Аиа-София атзамцқәа
Ирныфуан ҳпоетцәа рыбжьқәа.

Дагьхьон Омар иажәеинраала,
Баграт иҗеспьыхә еихиргьхьон.
Нцәахәқәоушәа ҳпоетқәа еидтәалан,
Ирзымхәац рыгәтыхақәа рхәон.

Еибамбац асқаамта, ирхарои?
Иаатғылт ишанхазшәа асаат.
Цсра зқәым Баграти Омари
Стампыл еибырхәон руасиат!

СЕРГЕИ АГЫНДИА

ДЫРМИТ САШӘАБЖЬ

Дырмаит сашәабжь, сыңсы абжьныха –
Саргы исашәраза арака ацәыртца.
Аңсны иумаҳац сажәабжь гәтыха –
Иңшьоу ныхәоуп, сыбжьы анурҕыха.
Стоурых жьакца аамта аңеыха –
Адуinei ицәықәхаз Сасрыкәа иеыхәа.
Абраскыыл лашә иңыныш дыргантцыхәа –
Иҳақәитү иҕаңхьа асаара ухырхәа.
Жәәан тцаула аччаңшь схызхуа –
Аетцәакәа срымтатәоуп асахьа тыхуа.
Амрагь цәыртцеит абирак кныхуа –
Аамтала сахьыказ сияк саныхуа.
Дырмаит сашәабжь, сыңсы абжьныха –
Уара, исашәраза саргы ацәыртца...

АДУНЕИ ҚӘЫЦЬМА

Адуinei қәыцьма ац еихакшоит –
Исышьталан иааиуеит аҳауағ изсоит.
Сара сеитымха аетцәакәа ластцоит –
Снапы рхаха Иисус – ишқа снаскьоит.
Слахьынтца аңеыха – сыблақәа ирыкәшәоит –
Исазразада аңсыха – зиаск лакьтоит.
Нырцәи аарцәи рхәаа ейкәшәоит –
Наунагза сыцәарц атынчрағ сындырхоит.
Назареттәи аңшалас исхыкны изсоит –
Схьаа ззымчхаз – Цьанаң сҕазоит.
Сыңсы акәа асаркьал бжьы ташәоит –
Акәаң, акәаң – ацәашьы бла кашәоит,
Адуinei ақәыцьма...

ВАХТАНГ АҢҖАЗОУ

АҢСЫУА ДҢЫЛНЫ УААНХА

Ашәа ахыҗоу ажелар ыҗоуп,
Рыҗсадгыл рыхыз ахуп,
Рыҗсы цҗа ахоуп. Ршы рда иҗаныҗәоит.
Иахажәаит, рҗынҗь иахуп.

Наҗнатә аира җсыҗбарак наҗлоит,
Иахзырҗои, ус иаҗуп.
Умшыцын цас, абзиара уаҗлаб,
Уафроуп, еснагь ааҗнуп.

Са сеиҗштәҗьа шыардаф рыдгыл нрыҗьларгь,
Мышраҗә иилааит рцынхәра.
...Угәуеанзакәа цәҗыргҗак наужеларгь,
Аҗсыуа дҗылны уаанха.

СЫРХЫШЬНА КНАҖАЗ

Сырхышына кнаҗаз,
Иҗәҗаз ахәыблы,
О, иҗамыз гәнаҗа,
Дҗалап агәыблөы.
Еиҗәыз схәышҗаарамца,
Сыфнаҗа зырҗауа,
Исыҗәмыз гәамҗра,
Хьзи-җшеи сырҗалап.
Сырхышына кнаҗаз,
Еиҗәараз ахәҗа,
Мшәан, сзыҗәари уаҗа!?.
Илашаз сыфнаҗа...
Сырхышына кнаҗаз,
Ижьакҗар аузом. –
Икнырхыр, ма икаҗар,
О, сҗынҗьгыҗы калазом.

ЕНВЕР АЖЫБА

СДУНЕИ ХСААЛАК ИАНЗАЛОМ

Хсаалак ианзалом сдунеи,
Уи алапшра рылшом зеггы.
Сыгъсхара ахықәаф ианнеи,
Даднакылом са снафсан азэггы.

Са сыла уи хьчан, еиқәырхан,
Лапшыцәгъа, мышьтацәгъа иртәартам.
Итагылазам ихьытәцароу ахан,
Икәыршоуп баагәарала, ишәартам.

Уака апсаа рашәа җакуп,
Уака аҗауатәкья җа гьамоуп
Иамоу, – изфыдоуп, ихәшәуп,
Убартқәа Псхас сара срымоуп.

Сдунеиаф зхы ытцху азыхь,
Иалкәраа апсабарахь ианцәырцуа,
Инафыхәаз ихаштәеит игәыхь,
Дарпсахәоит зхьаакәа зыцрымцуа.

Имариам, имариатәкьям сдунеи,
Саартны схаҗаггы сызбахьада.
Икоуп аиреи, нас апсреи,
Рыбжьара дынбыжькья ицахьада?..

АМҢА СЫҚӘУП СЫШЬТЫБЖЬ МЫРГАЦӘӨ...

Амра шкапхоз хбан, ашәа азаххәеит,
Былфөыкгы хмаҳаит.
Ақәа цәыкәбарқәа хреигәырғьо ашәа рзаххәоит,
Хәәбжьыкгы хмаҳаит.
Асы хьанта бамбоушәа халаиеит, ианлеи,
Ацкьара бжьаххит.
Абарт зегь еилахқааит хажәраф ханнеи,
Ашәырцлеипш еилаххит.
Хашықәсқәа иаххаагаз, аха атла иажәыз,
Ашәыр фыц зфалом.
Ифалахьаз ииасхьеит, урт антәахтәыз
Апхыз хаа хә халан...

АЛЫҚЫСА ЦЬЕНИЯ

АБАҚДАН

Ажәабжь

Ахҕеипҕш иааиуаз амра ашәахәақәа, аҕенцъыр асаркыа иналкыан, Цыанхәат ихаҕкыаҕа ду нықәдырлашааит. Игәы харшаланы, иҕғыы ҕытк иөеихыхны, аршәаа хәо, ашақә дасуа дыцәан уи. Дҕәажәкны азба дшакуаз-гыы удырратәы дааҕрамтәуан, ажыа хымхымуа акапустә иалоу еипҕш, иҕышәҕыы цыс-цысуан. Амра ашәахәа есааира ицахәцахәуа, Цыанхәат цас изнауазшәа, иҕаҕыауан.

– Хаи, укыдыҕрааит, уажәакәымзи схы аннықәыстцаз, сабаҕәоутеи! – ихәан, дөеихан ииарта днылатәеит. Ишьатцақәа рыда, еҕырт иматәақәа иацы ашыжь ишынишәитцаз ишәын. Цыанхәат ихаҕы неимаирцын, атқык-цықыхәа хынтә деимсеит, ауада ныҕнаирцәажәааит. Икаруатҕыы аахыцхыцит. Ацәа далашышыы инапы аамҕанитцан, иааипҕыхышәаз акы иҕынтца инахышыны, ҕыцха дҕыгәны, ашшы ихырга, ацәа иеаитәеит.

Амра есааира иөаскыауан. Азаза разнытәцара кәеицеиуа, ипыкә-пыкәза изқәыпҕсаз атцаақәа инарықәба-аарықәба ицахыан. Ажытаацәа рыбжыы аҕыхаракны Цыанхәат иҕны иахҕрааны ицауан. Ацыкәреиҕых-цәа ирхылкыоз ашәа иаха аҕыларкәны аҕны аҕенцъыртәкыа иадсылуан, «уҕыа, Цыанхәат, шыбжьон ааит» ахәозшәа.

Ажәакала, адәахыы еилашуан аҕстәзаара. Цыанхәат иҕхәыс Тәмашыа, ҕымт-ҕсымшыа амаҕа ахада кны, ажәжәахәа ацыкәреи аҕацәырхәра даҕын. Лөызцәа зны ашәа рхәауан, зныхгыы еицәхасуа, рхацәа нтытц ажы ахыртәауаз ахыгы лафқәак рҕынадырхауан. Ахыөеж еипҕш, алапкыақәа аддыхәа еиқәышыкырааны еилахауан. Атах-чах, атах-чаххәа рмаганақәа мҕанцауа, цыоуки аҕхә рхны еиқәыртцауан, цыоуких аҕхә рҕыдкылан иқәыртәиауа, еиларкәаца иҕахәаны ихдырғылауан.

Абригадир Манча ишәкәытра атәатцла ашыапаны инхишыын, имаҕа длаха-өахан, имагана кны аҕхәрхцәа рахы иҕынеихеит:

– Цыанхәат дгәарлазар, Тәмашыа? – ихәан, дназцааит Манча Тәмашыа данаалывала, итаҕынкәаца иҕытцакызгыы өынтәка ирҕәбәаны днаҕыхан, алөа еитцыхәхәа иҕы интиршәшәеит.

– Ашырҕазы дааин, деитцыхны убра акаруат дықәуп, – лхәеит Тәмашыа, Манча иахы дымҕшыкәа. Манча, имагана атыгәхәа ихыртәаз кәынцык ахы иналаркыақәаны, ахтыста днахыпҕан, Цыанхәатраа рахы иҕынеихеит.

– О Цыанхәат! Цыанхәат, укоума? – Манча ибжыы нытганы ҕитит, абартца данаатцагыла. Цыанхәат даахәын, емырха кәцаны, ацәара иҕыназикт.

– Цыанхәат сымхәеи, Цыанхәат! – Манча ибжыы нтицазеит.

– Хаи, Цыанхәат уимбааит, абгыз еипҕш уааины ашә ушҕалакаауеи! – ихәан, дааҕәындкәындит Цыанхәат.

– Цыанхәат, уҕсы тазар угыл, шыбжьаахыеит умбои! – Манча ибжыы иахагыы инеитцихит.

70 шыҕәа

– Шәара шәҗы исцәараҗа, цәаблаҗ шәеимгәалкааит! – ихәан, Цыанхәат, ацгәеигъш, илацәа шеикәыгъсаз икаруат днықәтәеит.

Манча ашәваз, аҗыгә-җыгәхәа, игәыбжынацәа агәаҗарала днас-наст.

– Аа, сгылоит уажәытәҗыа, Манча, аҗеилахәаха аасыт! – ашә ахь ихы нарханы, ибжы еилырхха җааитит Цыанхәат.

– Угыл ирласны, уус ахь унеи, аҗы ыжәны ацәара уажәшьта иазхоуп! – ихәан, Манча даахынхәын, амхәхы иҗынеиҗеит.

– Ари уаҗ димыхәатцәҗеит, изцәара җәҗәалатцәҗыа еилыргатәуп, – ихәан, Манча игъсахы еикәыччо днеиуан.

– Аа, илеит, илеит, – атцәкәа рықәцәахьтә уажәы-уажәы абыжыкәа гауан, амтәышәкәа быжытәраа хлантцы адгъыл ахь рҗылархауан.

– Атолбошь... Ажәлар рныхәаҗа... Агъшәма... Еиднагалаз рныхәаҗа... Марушьа лныхәаҗа... – хәа, инацәкыарақәа харҗәалауа, иаха заҗа цәыца ижәыз агъхәазара даҗын Цыанхәат, акаруат дахықәтәаз. – Урт ацгәабла иасыртәхәатцәҗеит, ршьапкәа аҗаршәны иштәаз, – ааигәахәын, Цыанхәат ихы-иҗы афырхатца гъшра неитәуан. Аха игәы, азы хьшәашәа атцартәаз-шәа, интыгъсауан, ицәа-ибжы гъхәшьарак напыршьшьуа иналсуан. – Ааит, афасааит, иаха исытәгыланы аишәа сышгъахыргеи! – ихәан, игъышә наҗ интәрҗыланы, ихәгъыцкәа налаитцәуан Цыанхәат, игъсахы шеибанаркуаз удырратәы, – аҗаурым, аҗы зыҗоу ахатца дашьразоуп, – хәа нацитцан, ишьапы еилеихәарацы ихы лаирҗәит. Иаха данааи Тәмашыа ишьылхыз ишьатцәкәа итәҗа итәгылан, изқлагъадк кәалаауа асқам адар иахаргъан.

– О бара, изгази ари сықлагъад аҗыза? – Цыанхәат ашә ахь ибжы нар-ганы, инхаз ишьатцара дналагеит. – Узгази, аҗстаа уихәхааит! – ихәан, дуар-чаруа икаруат атәҗа днытәгъшит, аха иубар иаашытых иқлагъад. Цыанхәат даҗаапкит, агъырқыхәагъы игәы неибайркит, дҗагылеит дгазҗәзуа, изшьа-пык еилахәаны, егъы ишьапы хырҗыаҗыа. – О бара сымхәеи, иаргъы баргъы цыаханым атыша шәазцааит, бысцәнымхауазшәа, иаха исышьбымхзи, илбаабдама! – Цыанхәат дкылыкыаҗеуа, аҗны лархәыҗархәны, аимдара далагеит. Мгәацәархәазала еимидеит акаруатцәкәа рытәҗа, аха изқлагъадк «аҗстаа игәхъан». Цыанхәат, аҗәра зҗартцоз ауреигъш, аҗыреҗ-җыреҗхәа ихәгъыцкәагъы неихышьит. Ашә ааимгъааны днагылан, иҗеигъсарчны, улымхә атцәа гъитцәаратәы, атрышә дасит.

– Иҗалазеи уа рыцхәрас? – Тәмашыа лыбжы аагеит аатцәҗытәҗыа.

– Иҗалаз алахь бхәгәта иқәсааит, сықлагъад бҗама?

– Иарбан қлагъаду узлацәажәауа?

– Иарбан бдыруазар, бҗыбзымдрааит, иаха санааи исышьыбхыз сықлагъадкәа руакы!

Тәмашыа дааҗналан аимдара дналагеит.

Цыанхәат аҗгъыа игъынтца икәыркәыруа аимсара нтәлеит. Иҗеигъсарч деимсеит. Нас ицыбаҗы иааигъыхәашәаз акы аатиган, игъынтца инади-гәалт, итәытәза фыкыгы атаххәа инеиҗаст.

– Хәи, ухәлихааит, абаҗдан, уқлагъад уцыба итәцаны хәшпәшьтоуцеи! – лхәан, Тәмашыа Цыанхәат игъынтца иадкылаз ақлагъад иацрыхәәауаз аҗахәага длахан, иааимылхт.

Цъанхэат дшанхеит, аҗаҗаҗаагы игәы иааташәеит иахьа шыжымтан данеимса, ичавреиха иҗаҗааз акы игъында аларыцкъаны, иҗыбахь ишдәықәйтәз. Иқлапәд наитдаршәны, Тамашьагы амхахьы ләыналхеит.

Амра тлак ашәара ифәеихьан. Цъанхэат, иусуга маҗәақәа ишәтданы, дцырҗацырҗо агәашә дынтытдит.

Члоу. Б. У. Шьыңқәба иҗны-амузеи акны

МУШЬНИ ЛАШӘРИА

АПЪСНЫ

Анык лоуп сызхылцыз, жәларык роуп сзыхшаз,
Q-бзиабарак сгәатцаҗ назаза илашаз!
Ак аҗхьа егыи мыхьшәашәаит бзантцык,
Рыџбагы еицызааит, ирхазааит урт җсык!

Атәыла хәыч ыҗоуп, Апҗсадгыл хәыч – мап!
Зыҗсадгыл җәнызшьазгыи имџа дахҗбап,
Иабацәа изырхәари иҗыалаз аҗа,
Иҗыалаз аҗа – иҗабаз ацәкәыргәа!..

Уара, са сгәадурә, сыҗсадгыл Апҗсны,
Укыкахш ауп адгыл санызтаз суаџны,
Уҗеицәкәа рзы хьшәашәа ахаштру схәычра?
Сдунеи зегь арлашоит уара ухаҗра!

Ушьхақәа лакәуп са сзыхәа иахьагыи,
Узыхьқәа гәхьаазгоит уажә иахагыи.
Ушьац еипҗш ииатцәоу шыац сымбазац,
Ужәџан еипҗш ипҗшзоу жәџан җамлазац!

Узиасқәа аҗсуа ицәаџа сдырбоит:
Ахәарахәа еисуеит, иццакуеит, ицәкәыргәоит.
Уеыџқәа бзантцыкгыи ршьамхы кәадахом,
Ушәтқәа реипҗш ипҗшзоу шәтыкгыи җалом!

Исахә, уиҗахызма ихазыхәан анцәа?
Амшын аҗауагы унаалеит рацәа:
Ушәаҗыцәаҗ убас ипҗшзоуп, ииатцәоуп –
Удгыли ужәџани җштәык рзыҗцәоуп!..

Истахуп сара гәыкала уматц зуларц,
Зқьышықәса умра шгыло збаларц,
Апҗсны җшза, скәалаҗ хәыч, сымаза зтоу,
Апҗсны җшза, сдунеи ду, са исгәыҗыртоу!

АГЭЫГРЭКЭ

Ачымазаѡ дафойт ихъаа,
Агъсѡзаара ашэшъыра ихагъойт.
Агъсра хъшэашэа амѡэжэѡакэа заа
Цъшаала ишка иааскъойт...

Аха уи ауаѡ игэатцаѣ
Гэыграк аѡэаара лашойт.
Уи ала, ихъаакэа гъхъаѡ,
Ииулак атцых иршойт...

Агэыгракэа, инымѡэазо агэыгракэа,
Адунеи зегъ иахыѡэа иѡкэыргъойт.
Ауаатэыѡса рымѡа, рыгэтыхақэа
Хы-шэахэала иқэыртцойт!

Дгэыгуейт, абар, ахэынтқаргы
Иѡегъ ихэаа иазхарц!
Аибашъраѣ иатцахаз аргы –
ѡагъхъа аиааираз иқэгъарц!

Дгэыгуейт абахѡа иѡакыугы –
Ахақэйтра аныхэаѣа ижэыртц.
Ахэааѣ абѡъар зкыугы –
Заа иѡныка дхынхэыртц!

Алашэ, агэақракэа згымгы,
Дгэыгуейт илақэа ирбарц.
Агъхэысеиба, агъшка дызкыугы –
Лыѡэѡаншьап хазына изхарц.

Аимаазахѡы, аѡнатцака ихэыѡѡу,
Дгэыгуейт инхара лашарц!
Апоеггы, ашэакэа агъызѡѡ –
Иашэакэа итэыла иахъзарц!

Ираѡэоуп, ираѡэа зегъ хэагэтыхақэа...
Икалоит инамзаргы дара,
Аха хрыхъчойт урт агэыгракэа,
Мѡэыжэѡас ихамоуп хара!

Агэыгракэа, инымѡэазо агэыгракэа,
Анасыгъ ѣыцқэа шэхала!
Хэлахъ еикэызѡѡ хэагэтыхақэа
Хрылган, хара хэажэгала!

ВИТАЛИ АМАРШЬАН

АЗӘК ДЫШӘҘЫКЫН...

Азәк дышәҘыкын ҳара ҳзыхәә,
ШәҘык – зыкьҘыкын ҳара ҳзы.
Уараид-игәышьа, уараид-имыхәә,
Ҙакәыхшароуп урт рыҘсы!..

Иаҳаурызеи, ҳақәшәәгәышьеит,
Аха иаҳзымхьчаз рацәәәуп.
Ҙгәәтәәәжәпара иахкьагәышьеит,
Атоурых шаҳатуп – сшәәцьхәәәуп!

Най ҳаҘхьаҕа зкьышықәса царгы,
Сыбжы мнаҘыр калазом.
Амәә сықәуп ишаргы, ихәларгы, –
Зегь рызбахә мхәәкәә сызхынхәзом!

Исымагәышьам уаҳа Ҙсыхәә,
СынҘгыла-аатгылауа, хрыжь-хрыжь,
Дасу ифырхатцара, ихы-итдыхәә
Расхәалароуп – гәәшәк аанмыжь!..

Азәк дышәҘыкын ҳара ҳзыхәә,
ШәҘык – зыкьҘыкын ҳара ҳзы.
Уараид-игәышьа, уараид-имыхәә,
Ҙакәыхшоуп урт рыҘсы!..

СЛАХЬЫНЦА

Ҙынч-мәә уамыз уаҳа,
Угәәтеила, уаҘыз абылра.
ШьапҘынцала абахә Ҙакнаҳа
УаҘалан уаҘыз ацара.

Уцаҕа азы бааҘсқәә леиуаз,
Цьаҳаным агәәшәкәә уртаҘшуаз,
Аха умшәәкәә ушнеилац унеиуаз,
ГәыҘралагь умәә лашаз!

Узлыцыз ажәлар ахаан
Ргәы иамыхәо уск қаумқан.
Иаҗаххозар, аидыслараан,
Аганахь убнало уқамлан!

Хьяас, гәтыхас уимаз,
Уаныцәоугь җхызла иубоз.
Рыхьзала аиашаз угылаз,
Аиашаз есааира уқәҗоз!..

Аргама, издыруеит сымфашьо,
Са ишсымоу абас лахьынцас, –
Сыжәлар ирынцышьоу, ирынхашьоу,
Ансымам қалом хәыцыртас.

Ғынч-мфәгь сымамкәа уаха,
Сгәәтеиуа сафуп абылра.
Шьяппынцала абахә җакнаха
Сафалан сафуп ацара!..

ПЛАТОН БЕБИА

АҢЫХӘ

Иуа Кобониа изкны

Аңаңшыацәа ацәа риааин,
Ихырсысуеит, атых пәуеп.
Аңсра хьшәашәа абарцаф иааин,
Аблақәа тархәлан ипәшуп.

Аңсреи абзареи ргәы тынчза
Изеихәаңшуам, еиқәңауеит.
Атынчрагы жәпахъантыцьза,
Иара затәык ахра ауеит.

Агәлымтәах ацәарта дылоуп,
Дкаңсеит, имам җырцысы.
Иан дыгәжәажәо дихагылоуп,
Иахәшьцәагь гәтәеиуеит хазы.

Аңсабара ааңын аaira
Ишазыңшу еиңш, изыңшуп.
Аха ацәацәашьеиңш, затцаaira,
Затцаaira абылра дафуп.

«Анаңьалбеит, иңсы мцандаз!» –
Маза итәыуоит урт уажәшьта.
Ихчгы итдырххъан ашамтаз,
Абар, абар, уажәы-уашьтан...

Аха ус, аеы кыркырит,
Дабом аңшәма амзырхафы.
Дытрыст ачымазаф, идырит
Иңсы зыфәхәараз аеы.

– Шәсыцхраа! – ихәан, дхықәдыртәалеит,
Аеггы кыркырит еиҗа.
– Шәнаскья! – ихәан, иҗирманшәалеит,
Блала зеггы-зегь неимда...

Иеааириашан, нас дѳагылеит,
Ишьап п̄садақәа рмаршәа кны,
Днеины ахышә днылагылеит,
Днылагылт наҕ-ааҕ икны.

Ап̄ша абаҳчаҕ игәәтеиуа,
Ицәыуо митә канатоит.
Ацәыкәбарқәа цаҕа илеиуа,
Алабжыш еип̄ш икап̄соит.

Аеыхәа нац̄к̄еит ишьтууаа,
Инац̄к̄еит адг̄ыл рдыдуа.
Ицоит агәарабжъара ибжьюуаа,
Ицоит мцәыжәәада ип̄ыруа.

Ицоит адәы иатцәа ианылан,
Ашьабста еип̄ш, икахәхәа.
Нахьхы амра шаша гылан,
Амәа қәнацоит ашәәхәа.

Ақәрахьымза илап̄ш ыәуа,
Аеы иашьтан. Уи цахьан...
Аха ашьтыбжъ игәы ианыәуа,
Дышгылац дгылан дып̄шуан.

ЕРЦАХӘ

Шәышықәсала иқәсны итала,
Арәашқәа зәәеөо цәқәырп̄жала,
Ерцахә итәхәәоу п̄та кәашла,
Ерцахә, адг̄ыл иақәлоу ашла,
Ап̄снытәи ашьхақәа ирабу,
Ап̄хьарца ип̄ымцәо зашәа ану!..

Уи ақәцә сырбо нацәа қәкыла,
Исалхәон санду сап̄хьа дгыла:
– Нан, иахьықәжью аҕба п̄еыха,
Мра агымхазац, аха иҕеыха,
Асы зытуа, мап, уаөы имбац,
Хаара уи иашьтызшәа адац!..

Згәы меицак абраҕа ихалаз,
Дафьзахоит зынза ап̄шалас.
Дажәызар – енакала дҕахоит,
Дҕазар – дышҕоу ус даанхоит!
Жәлар ражәаг̄ы иахәоит абас,
Аха уи қазтода гәыҕырҕас?!

Артқәа ансзеиталхәоз схәыцын,
Ғыс хәа сақәтәан арасатә чын.
Аха уи исалхәоз нагзахеит,
Ижәбоума, иахьа илабҕабахеит:
Ихалт аҕатә-уаа згәы цьбароу,
Адг̄ыл иақәлахоуг̄ы урт роуп!

БОРИС ГЭЫРГЭЛИА

САРА АШЫЖЬ СГЫЛЕИТ

Атх иацэыбналт алашьцара,
Амрагылара лашеит.

Адгьыл иқәлеит нас ашара,
Ажәәан саркьа ду шеишеит.

Агәеисра шьтытцит аҗсабара,
Рашәа катәазеит аҗсаа.

Сымш анымиазарц җысытбара,
Сытцых дамазарҗ лыҗсаак.

Са сгәы азыхәауеит анхара,
Сгылеит амра еигьш атх рша,
Сара сымра – сгәы аҗхара
Рыстарц сыжәлар ирызша.

ШӘАБАҖОУ, САШЬЦӘА АМҖАҢЫРҚӘА?

Шәабаҗоу, сашьцәа амҗаңырқәа?
Иҗызкааз сыҗсадгьыл агәы.
Агәәҗра азы-мшын измыркәа
Ихылаз амшын, гәырәа згым.

Шәабаҗоу, сашьцәа амҗаңырқәа?
Шәеимбҗыжәаа шәцеитеи, абааҗсы.
Шәеиизыжәга, шәыбызшәа мырзкәа,
Ишәыҗхьоит шәыҗсадгьыл Аҗсны.

Шәабаҗоу, сашьцәа амҗаңырқәа?
Изхылтца са сгәәҗрақәа шәкы.
Иарбан зыблара цхлымқәоу,
Шәыҗсадгьыл ахь амәәқәа зкы?!

Шәабаҗоу, сашьцәа амҗаңырқәа?
Ишәхаштма ишәымаз жәласы,
Шәыжәләқәа ашьха җарҗарқәагь
Ирҗытымшәо ирхәоитеи Аҗсны!

Шәабаҗоу, сашьцәа амҗаңырқәа?
Еиәызшаз са сыжәлар рыҗсы.
Иҗыххаа шәызкыз азанҗыркәа,
Шәыҗсадгьыл ахь шәдәықәла лассы.

Шәабаҗоу, сашьцәа амҗаңырқәа?
Шәазыҗежь иншәыжьыз атзы!
Шәарамоу, ашьтамта мырзкәа,
Ахьышьтрахь игьежьюеит азы.

РУШЬБЕИ СМЫР

* * *

Багеит уи адәыҕба, баасымхны багеит,
Ап̄шатлакә имцарсны иагеит иара абжыы.
Ара ажәѡан мацәысит, ц̄ара ажәѡан еилгеит,
Азәы мрак анизгылоз са салахт ашәшыы.

П̄шьаала хазныслоз мѡахәастак еиѡп̄оит,
Аихамѡақәа шәахстак рынхалазшәа збоит.

Ех, дарбан илп̄ыло нахьхыза, нахьхьи?
Дәыҕбак аанҕасцып̄хьаза иаанҕасуеит сыгәгыы.
Ашәтыц иахыбаахаз ашьхыц закәи?
Ашьхымзатра ахьаа хьант̄ахоит иахагыы.

Ацәқәырп̄қәа гәамцуеит бызп̄ыртыз хара,
Бхьаагара ишатцаз ишлеит ақәара.

Инбыжыыз абаҳчагыы хәыцрак ахьшуп,
Хтәартагыы уақа банамба илаҳәит.
Аңнышқәа р̄ееит̄акуа бымѡа иазып̄шуп,
Амра шыжыла ишхынхәуа еип̄ш бымхынхәит.

Уиаахыс итцзозеи? Абжа сҳәоит, абжа ззоит,
Сгәы инаб̄рагыланы адәыҕбақәа цоит.

СБЫЗШӘА

Ажәѡан даналаз дмацәысуа,
Зеип̄ш даеазә дамбацыз дгьыл,
Мцабзны иахәа унаҕысуа,
Ицыз уа уоуп Абрыскьыл.
Иумамызт, мап, ухы азхәыцха,
Иухытцзозеи, ех, сбызшәа рыццха?!

Аетдә н̄теитцаанза ихҕала,
(Дырхьымзар шьхатәыла итахоз)
Урхагьежьюа аишьцәа гәырѡала,
Уа уакәын жәа п̄хала изырп̄хоз.
Ашьтахь дутцәуан Сасрықәа,
Гәырѡашьтых сбызшәа, гәырѡа-нықәа...

Дамышьтит, храк даҕкьагәышьеит,
Шәарыцаѡк иееитцых дышьтан.
Аарлаҳәа иг̄сы унахьзагәышьеит,
Нас уара уакәгәышьан иан.

Деикәукуан иугәйдтәало игәйтцха,
Иуасиатгы узынхан, сбызшәа рыцха.

Алсақ нахылкьон уажәы-уажә,
Еимаркуан нак-аак Агьсынра.
Амра атккыс атцых еикәылашә,
Уахьнеилак иугьылон уара.
Сныхәагьхыыз – хыхь Анцәа икнытәи,
Сыгәынкьреи, сәтәи, са сжәйтәи.

Кьалышь, нас Леон афырхатца,
Урхыкәшо мазажәак ухәан,
Ахыццышәкәа анакәкыз ргәатца,
Иткьяанзагы шәшәартәоуп хәа ухәхәон.
Урыцын угәыгра-рахәыцха,
Биракьрагы ууан, сбызшәа рыцха.

Агбакәа аннеиуаз еишьтала,
Утәаа-тәаауа урышьтан уара.
Ацәкәыргькәа ууазкәа нрыхтәала,
Агьсаатәкәа урыззон шәацьхәара.
Иухәлатәон улабжыш сырзха,
Ушгьеикәхәзеи, сгәыхь, сбызшәа рыцха?!

Хәит, абаа – урыгьхьон «Кьаразаа»,
Хәит, абаа – ирутон шьамхык.
Ирхәуаз духәшәтәуан, уара аказа,
Иукәшәоз уазеикәкуамызт хык.
Зашәахә наунагза ишьтыхтәу,
Сынарха, сфьынць, са стоурых ду.

Абахта – сагьара унтацалан,
Назаза урхәәеуеит хәа иафьын.
Имиц рыгьсыхаа угьсы алан,
Сыгьсадгыл уеаларгьсны иукин.
Удацкәа камларц урбылгәышьон,
Аццышәкәа цкьо уөеихагәышьон.

Урзымшьит атцыхәтәангы иукәлаз,
Q-гьаф дук урхуп уцханы.
Аныха еипгьш суныкәлап иуныкәлоз,
Уаныкам акгы ыкам Агьсны.
Агба еипгьш агьшатлакәкәа угәйтцхәа,
Унеила сзаазаз, сбызшәа рыцха.

...Сыхәрашәагь сыцхәа.

ТЕРЕНТ ЧАНИЯ

АНАСКЪАГАРА

Сара абзиабара ацэкэыргъ ду салан,
Скыдѣкы афыкэ ахь сго-сааногон.
Мшэан, икалозиз скыднакьар пьшьаала,
Аха уи ацэкэыргъ тынч итэазом!

Исыхеит, исытгэеит, ишьтасит, исфасит,
Исхыпъан аетцыс еипъш ицон иласза.
Абахча иагэылшэеит агэил капъшь ифазгыы,
Ажэтысгыы схыпърааит иаман мазак.

Хаипъылон, хаилацэон харт хэылбычехала,
Ла лыда снасыпъдан, са сыда – ларгыы.
Хгэырбъон, хахыкказ хыцъагы лыпъхала,
Дыкэмызт уи адгыыл ха хада азэггы.

Хгэыбрагы ахэыкэ хэыч ахэыц еипъш итатан,
Ихэмаруан, иссирын, нас иласын.
Аха испъырцит арѡаш кьашь саѡан, –
Хыхьынтэ исыкэхаит ускан асы.

Уи лапъшцашэароу... Пъхыз еикэак салан,
Исыхыыз сыздырам, сахьгылаз слахэит.
Нас, ар рахь ирго арпъыс иеипъш схала,
Сыбзиабара наскыаган схынхэит.

* * *

Ари ашѡа пъшзан, илакэын, –
Пъхэызбак дѡалашон иара.
Анцэа илапъш итшэаз лакэын, –
Арпъар леиеырбон лара.
Урт аауан азэазэала,
Иаауан хацэа-хацэала...
Ашѡа икэын апъшзара,
Уи насыпъын, мазаран...

Аби Ани ацэа иалан,
Амза кыдын, апъсашьон.
Нас, ашьтахьтэи ашэахь ала,
Апъшза хатѡа дцеит цѡабжьон.
Изит ашѡа апъшзара,
Амзагы апъѡа иатцалан,
Изит. Икан изатцэны,
Инхеит ашѡагы ѡацэны.

РАУЛЬ ЛАШӘРИА

* * *

Сдуней мшынтдас еилашуеит,
Сырхуп аңсуаа рышьтақәа.
Ғәығрак сыман сыртаңшуеит
Еицакра зқәым урт раштақәа.

Икартаҳьоума, мшәан, иакәымк,
Иртамңшыртә рыба тшаша?
Избарц сашьтоуп зылахь еиқәым
Енагь иаңсыуоу аштақәа.

Урт санривсуа схы сыжьжьоит,
Насыңк аңсуаа ирымоуп хәа.
Схы убасшәа, убасшәа исшьоит,
Етәаңьаа рымәа рымәоуп хәа.

Цьа мбазакәа зус зызбаз,
Срыхәом рыбз кьақьақәа.
Анцәа дрықәныхәт аңсуаа убас –
Урт раштақәа жәәашәақьақәоуп...

Зегь сыбжьы дсырхарц стахуп,
Азыблара сеамтакәа.
Абар, лахьейкәрак аңәа рхуп,
Нартаа дукәа раштақәа...

Сдуней мшынтдас еилашуеит,
Сырхуп аңсуаа рышьтақәа.
Ғәығрак сыман сыртаңшуеит,
Еицакра зқәым урт раштақәа.

АБЗИАБАРЕИ АКАРМАТЦЫСИ

Акарматцыс антәыуо избәхьада?
Иакәызкхьада мамзаргь ишгәырәо?..
Исымхәац, иагьысхәом иахьада,
Ишәахәон уи агәалақәа хәо.
Әнак зны – аңша хьшәашәа анасуаз.
Әнак зны – амра антәшәоз.
Атла ңшза дукәа ханраәсуаз,

Мѡахѡастак ханылан ханцоз.
Ажымжѡакѡа атлаѣ ианыпшзз,
Гѡыбрак анхартоз дара.
Ажѡанаѣ аетѡа анцѡырцуаз,
Схѡытхѡытуа ианбасхѡоз сара...
Акарматыс антѡыуо избахьада?
Иакѡызкхьада мамзаргь ишгѡырѡо?
Исымхѡац, шьта иагьысхѡом иахьада,
Ишѡахѡон уи агѡалакѡа хѡо.
Хѡылпъазык жѡѡанаѣ ицѡырцыз
ѡ-етѡак инарыкѡкны снапы.
Хѡетѡахѡ кьдлазшѡа анысхѡаз,
Дара ракѡызшѡа анызбаз хгѡыхѡтѡы.

Ажурнал «Алашара» арадакция аусзуѡцѡеи рысасцѡеи

ТАИФ АЦЬБА

АМХАЦЬЫРЦӘА РАХЬ

Иарбан, нас, адгьыл аткыс еихахаз –
Шәтәыла бзиахә, шәйдгьыл гәакьа ныжь шәызцаз?

Ахақәйтра, шәара шәзын зегь ирыцкыз –
Убри аума наӳ мшыннырцә ахь зцәаа шәкыз?

Аха аӳсадгьылда ахақәйтра закәхари –
Шәкаларызма шәарт ишәзеилымкаауа ари!

Ишьтыхны ишәкыз шәыламыс еикәшәырхарцу?
Шәыламыс шәыӳсадгьыл иалган ижәгарцу?

Урт еицуп – еикәыхшьа рымам зынзагьы –
Шәкаларызма абри шәзымдыруа шәаргьы!

Шәа шәыхнатәхәалт уама злажыыз ӳшак тьысын.
Ихабжьяжьуп уажә шәареи хәреи амшын.

Шәа шәхақәйтра – ароуп иахьыкоу – аарцә инхеит.
Шәыламысгьы – шәйдгьыл гәакьаф ишәзыӳшуеит.

Абарт аѡба шытызхуа зыкалом фыртын,
Арт ирышьтоу – дазынкылазом амшын.

Шәыӳсы ара икалеит хәа – издыруеит – шәыбзахом,
Цәеижьы ӳси еиламкәа – ӳстазаара калом.

ИРЕИҒУ АШЫҚӘС

Ғашықәсқәа ирыцлеит,
Абар, даеакгьы.
Ғгәырғьатцәа хәнеиааит
Ғәаны уажәангьы.

Ашықәс хазӳыло
Ахала имаазеит,
Шәышықәса-зқьышықәса
Ишьтыхны иааргеит.

Ажурнал «Алашара» арעדакциа аусзуацаа

Ашықасқәа иҳафсхьоу
Иргәыгрупп иара,
Ашықасқәа иҳафсхьоу
Иреигъуп иара.

Ашықасқәа – ҳацәгьей
Ҳабзиеи зтахьоу –
Ҳа ҳауп издырбало
Агъейгъш илашоу.

Шәтынчыз, нас, ашықасқәа
Иҳафсхьоу зегъы,
Хәдыкәтцара иаҳзыжәуа
Ҳагъсазааит ҳаргъы.

Уа, еааныбзиала,
Афызцаа, шәаагъшы:
Ашықас иреигъу
Гылеит ҳа ҳзы!

НИКӘЛА ХАШЫГ

ААРҘАРА

Ажәбжь

Есышықәса еипш, уи ашықәсангы икыдҳаны ифәлеит ахәтцла. Изыкә-гылаз адгьыл чашәра иабзоураны, аҳауа ссир азылқханы, амахә-ашьахә кәцаза, абгькәә кьақьаза, ашәыр ифәлаз барақьақьаза игылоуп еикәәтәы. Уи анықалалак, ашыынка еипш, ифәжьза, ахала ифәшәшәаны абақ-чаққәа ақәартә инылаҳауеит. Иаашьтыхны уанацхалак, афәы хааза инауфәзыт-уеит. Уи ахаара иаднақхәлоит ашхырцәагькәеи ақсынкәәкәеи. Дара рзы аҳа цак иақароуп, аха ифәфаауа инаграланы ақәа гәәфәза интаҳаҳа ирфоит. Ус ирфәртә еипш иқоуп иара. Цәаимбар шәыруп уи аҳа!

«Ари еихазҳаз фәанбзиала унеиааит, уфәы хаара агымхааит!» – иқәоит уи агьама збаз амфәсфәы. Амла дакуазар, ачағьа ифазар еипш, дақәтәәауеит; азба дакуазар, ацыхазыхь ижәызар еипш, изышахә хнафәуеит. Афәы хааи агьамеи рнафәсгы, убас ихырқагоуп уи аҳа.

Ахәтцлазы ипқәтәагоуп аарфәара ашьтаҳь ақәа кашьшы ианлеиуа. Усқан илахфәыххоит иара: абгькәә лацәкәышьацәкәуеит, адацқәа иацашьшы азыпқәтәага ржәуеит, уи адақәа ирталаны амахә-ашьахә афәахьнагзоит. Амш афәанеитәнакуа, афәыфә былгьаны афәанаршәшәо еипш, афәаршәшәлоит ахәтцла. Абас иқан уи ақәстазаашьа, абас иқан уи ақәказшьа. Аха ақәстазаара бзиа нагза збахьада! Иқәми ақәсабара алейшәа анарцәгьогьы.

Уи ашықәсан, кәыркәә ду аналагамқаз, ибарақьақьа еикәәтәы игылаз ахәтцла, абыгькәә лацәкәышьацәкәуа изырлахфәыхлос ақәа цәтәага ацынхәрас, асаба ақәҳауа иалагеит.

«Ех, қәак кыдхәфәа илеир закәытә цәсақәзи иарқауаз!» – иқәеит уи еихазҳаз ақшәма.

Аамқәа цон, амра кәцеиуан, аҳауа ашыра атәан еипш, икәалыкәәцәон, адгьыл ашышьара иафәын, ақьықәреи еикәәхәны игылан.

Ақшәма агәашә дынтытыңын, ифәжьза иқәлахьаз адәхәыпш илақш нахыганы ақәеицә днадгылан, ихы хырқәхәаны дылқәпшит. Быжь-цәы иқәаз ақәеицә абжанза азы лақәхьан.

«Ех, Анцәа ду, хрыцқашьа!» – ажәфәан дақәақшәуа дааматанеит. Уажәытәқьа, унапы уқьаргьы, ушьапы уқьаргьы акгьы иухәомыт, гәыгыртәс иқәаз убри азәзатқәык иакәын.

Ахәтцла абыгь кьақьақәа еицәло иалагеит, уажәраанза ииатқәаҳараза иқәаз, уажә уи ақәақшәтәахәгьы ақсахын, ицәышза акәын ишықәаз. Рцәа итақәаца ифәаз ақәақәагьы итыкәкәо аитқәалара иафәын. Уажәраанза еикәшьахьаз адгьыл, уажәы еикәыпқәа-еикәыпқәдо иалагеит.

Ақәеицә азы тыргон, араҳь егьацләзомыт. Ақшәма даазқәылаз уи ақәақшәра дақәытқьан... «Анцәа ду хрыцқашьа, уара азәзатқәык уоуп гәыгыртәс иқәамоу!» – маза-аргама ажәфәан дақәақшәны дааматанеиуан иара.

Ицон амшқәа, атыхқәа...

Ацсабара еицш ауаагы рылахь еиқэын.

Ахатла абыгьқэа, ахачча абгы еицш иссахеит, еитдалеит, ифаз ахақэа-гы рцэа итаканзаны аитдалара иафын. Ацшэма хамтакы дхэыцуа дгылан уи дахэацшуа.

Уи уажэ ибоит ифэу аха иалцэцэааны адацқэа рахь иаго азы-цэыкэ-барқэа рыла ахатла ацсы штоу. «Иабанзарызхо урт ирзынхаз ацэаакы-ра?» – игэы иааџихэааит атахмада. Нас ашьшьықэа ифэинеихан, игэагыны атцеиць днадгыланы дылтацшит. Цэыкэбаркгы азы тамызт, иштабара итабахьан.

Ахауа ашыра атэан еицш ишкэалыкэацэац икэалыкэацэон, ацсабара шабаны афэажэкра иафын. Ажэлар цшын ажэван ахь: «цстатцага кэак хзылашьт, зхышьаргэытца хакэыхшоу!»

Ацэеи абафи еикэыршаны, зхапыц кацсаз атахмада иеицш, рзамоақэа ташэашэаны иаакынхалеит ахақэа. Урт уажэы ифэшэшэангы изфэшэом, иадфало иалагеит иахьфэакыкэаз.

Абри аамтазы амшын агэахынтэ цстхэақэак цысны рфэархеит.

«Иа, Анцэа ду уахзылцха!» – ажэван датцацшуа дматанеиуан абырг.

Ацстхэақэа жэпан, излачын. Ахауа ашыра иаразнакы иаахыреит. Амшын агэахы убарт ацстхэа жэпақэа илакылакыуа иаарылаццеит ама-цэыс. Хамтакы имацэысуан, нас ажэван ахэарчарра иалагеит. Урт зегы «чкэахаран» изызкыз. Ус атдыртырхэа иаамацэысын, улымха цнахыртэ, атцыкьхэа ихысит. Ацта злач днажэжэазшэа, афэырхэагы ақэа лалагеит.

Атахмада амацурта абартафэы дтэаны ацсабара дазыцшуан. Пхалк хышэтызшэа афэыреырхэа ақэа кыдхаеа аура иафын, аха ифэажэкны иказ адгыл, Аеаца Цьамхэыхэ иеицш, «азба, азба!» ахэошэа иахауан. Атахмада илацш ахатла инадирхалеит. Уи абыгьқэа гэыргыны илацэкэышьацэкэ-уашэа иафын, аха ргэамч таны рбыгькэа кыкэаза ианыказ еицш уажэы алацэкэратэкэа рылшомызт: рыбжа ван, рыбжа азан, икан излымшакэа ифэшэозгы. Урт абжэаацны ихиаалан ицырпыруа ашьшьықэа ишлеиуаз еицш акэымкэа, ишиашоу хланцы илеиуан.

Атахмада игэы аарызхэааит. «Ех, иахык иаарзычхар, нас ацстатцага рыхьзон!» – игэы иааџихэааит.

Ақэа кыдхаеа илеиуан, «азба, азба!» – ахэон макыана ззышахэ хымфэы-цыз адгыл. Ари збоз ажэван атдыртырхэа имацэысны, атцыкьхэа ихысны, афэыр-фэырхэа ақэа алеира инацнацон. Атахмада ицышэ ачча ыкэыхх игэы дтаччон, ацсабара агэалакара иаргы игэалакаран.

Ахэылцаз ааилашэшэымтаз иааихсыгыт ақэа. Адыд-мацэыс наф инаскыаны ахэарчарбжы аафэуан. Аха уи цсааитакран. Ажэван гэыраз «азба, азба!» хэа, игьатцэыгыатцэуаз азхара амыржэкэа иаангылозма: уаххэа ашьтахь еицах адыд-мацэыс хынхэын, атцыкь-атцыкьхэа ихысны афэыр-фэырхэа ақэа алашьтра иалагахт. Уи зны инаскыо, зны иааскыо, икказ аиааршеит.

«Аеаца Цьамхэыхэ уажэшьта изышахэ хеызар акэап», – игэы иаа-џихэаан атахмада, дгылан иеиилахэаны асоф даакэгылеит ашарцаз. Адгыл ифэхэлатцэо азхаратэкэа азы ыжэны ирахатца ишьтан. Еикэахэ-

ны игылаз ашәапыңаң рыбгькәа рееитырххьан. Аңықәреигьы аңсы талахьан. «Ақәа иагаз амра иазаагом, аха амра иагаз ақәа иаанагоит», – ажәлар ражәаңка игәалаиршәеит аҫахмада имхы далаңшуа.

Ашьшьыхәа амардуан длалбаан, аҫеиң шықаз иҫынеихеит. «Аригьы аңсы талазар акәхап», – игәы иааҫихәааит. Аҫеиң днадгыланы дылҫаңшызар, аңсы аҫалара акәым, абжәааңнытәи аҫың иҫахысуа азы тан.

«Иҫабуп, Анцәа ду, аңсҫаҫага хзылаушьҫит!» – ажәван ахь ихы ҫарханы дманеит аҫахмада.

Даахәын, ахатдлахь илаңш ниаигеит. Уигьы аңсы аивгара иаҫын, аха макьана уи знымңшуаз иҫаз аҫақәа ракәын: рығреи рҫаҫеи еидкьысло ихьаңи-хьаңиза иҫакьакьан. Аҫахмада хамҫакы урҫ дьырзыңшуан. «Шәара шәыла ахатдла еикәхеит, – игәы иааҫихәааит аҫахмада, – уажәшьҫа шәара шәыңсы иара еикәнархоит. Ус ауп. Аңсҫазаара қәңароуп, зыжәҫахыр еибыҫаны иқәңаз аиааира рҫеиңшуп».

Амра ҫәҫырҫын, ихәаза аңсабара инықәңхеит. Уажәраанза уи акаҫҫеирала аңсабара аңсы ахнахуазҫгьы, уажәы аңсҫаҫага ақәа анауы ашьҫахь, ахатәгьы иңсыхәшаха ахьышәахәақәа нырхьнагзеит зегьы.

Ицон аамҫа. Шьыжьи-хәылңази аҫахмада илаңш ахатдлахь ихан. Уи иҫаз аҫа канзақәа уажәшьҫа хәыңы-хәыңла агәылҫәара иалагеит. Мышқәак рыла урҫ рхаңыққәа аазшәа «рзамҫа» аҫашәашәарақәа ҫҫәаан, абжәааңнытәи рсахьа аашьҫырхит. Уажәшьҫа, акгьы рмыхьзәзшәа, ршьара иқәланы ирызхауа иалагеит. Ус раамҫа анааи, ашьынка еиңш, иҫеиҫхьо, зхәоу иахьзаны иқалаз лҫшәаны абықчыққәа аҫарҫа инылахауа, аилшәшәара иаҫын. Абығькәа ракәзар, ршьара иқәланы ииаҫәаза, иҫбааза иқан.

Аңсҫаҫага ақәеи амрахәага хьышәахәеи ззылңхаз аҫа, аңха еиңш, иуҫазыҫуа ихан. Изфоз агәахәа рнаҫон, «Уҫы хаара агымхааит!» – рхәон...

* * *

Аңсабарагьы, ауаҫы иеиңш, аңсы ҫоуп. Зыңсы ҫоу зегьы аңсҫазаараз иқәңоит, еихаразак аамҫа аныңгәоу. Усқан «аҫәың иахьынхаланы» ахеиқәырхара иашьҫалоит зегьы. Ас еиңш ашәарҫа анықоу, ауаҫ иааҫа аңсабара еиҫа иқәышуп: уи иара иамоу амчи алшареи рыла ахы еикәнархоит.

Аибашьреи агәәқреи ирҫәынхаз сыңсадгьыл Аңсны «аарҫара» иқәнакын, агәәқра иаҫуп. Иахьа иабама уи агәәқҫәәқра закәу! Агәәқра ңышәароуп иаразы – аа, еиҫах иааҫагылеит уи аҫышәара! Избоит Аңсны-ҫла адаңқәа адгьыл иаласоу, аңсеиқәырхага ңәаакыра алңәңәаауа, ахеиқәырхара ишаҫу. Сдақәа сылңсаауеит ари сыбла иахьабауа...

Сыңсадгьыл, исызгәакьоу, сыңсы зхоу сыңсадгьыл, ихьаазгәгышьәуеит еиҫах узҫадыргылаз агәәқра, аха, исымчгәышьеи акәымзар. Сабаухәари сара? Шақәа истахузеи сыбгьыңны умахә хахак сахьынхалазар! Усқан сыңсы алагаҫагара змадоу сыбгьың ңәаакыра хәыңы сылңәңәаны иуҫталон, иуҫталон, нақ сыҫшәаанза! Уиала уара уҫаңхьа суалңшьә насызгәзшәа сгәы иабарын.

Абасала уеикәхароуп, хәңсадгьыл Аңсны, нас, аҫахмада ихатдла еиңш, уеинҫәыла, ухьәежьха уқалап, ужәлар узгәдуны.

НЕЛИ ҒАРҒҰХА

ГҰЫҒРАС ИКОУ...

Зыдгғыл сангылоу,
Зыжәған схагылоу,
Сыхаара, сыхаара,
Сан гәакья Аңсны!
Иахья узтагылоу,
Мыхәа иуңгылоу
Сышңамоу, сышңамоу,
Сышңамоу сышыны!

Митәы-митәы сматанейны,
Сшьамхы нарсны,
Уаңхья снеины,
– Уа иуқәзеи, – сыбжыы ныңғаны,
Мыткәма еидарак нахәаны,
Лағырзы рәашк нкаңәаны,
Сипңхар, сипңхья сыхәхәаны,
– Анңәа, Анңәа, – иуаҳаны!..

Аха дыкоу иаҳауа!
Сыбжыы налазп аҳауа!
Гәығрас икоу –
Ғакбжыы гом, –
Бзиягь ықам,
Цәгьягь убом!

СШЬАМ ДГҒЫЛ

«Дасу иңсадгғыл шьям еиңш ибоит».

Аңсуа жәаңқа

Сшьам дгғыл,
Сыңсадгғыл,
Сыхаара с-Аңсны!
Ухьзала адә иқәу,
Ухьзала сыңсып!
Иаңтәи умш хьянңа
Иамңан сышлоуп.
Уаңәтәи умш нарҳаз
Схы-сгәы лашоуп.
Еңәак уңәкыдшәар –
Шәы-ңсык, о, исңәагоит.

Мрак узкыдыңхар –
Шәы-мракны исзыңхоит.
Шәты ңшзак узғалар –
Азын ааңынхоит.
Бгғы ңшзак кашәаргғы –
Сгәы еибарххоит.
Махәык уңәыхжәаргғы –
Дак сңәа итаңсуеит.
Шәырк уңәдыршәшәаргғы –
Шьяаңмоушәа исңәаңсоит.
Сашәа уоуп,
Смыткәма уоуп,
Сажәа хьянңа уоуп,
Сажәа ласгғы уоуп!
Усжьироуп,
Усныхоуп,
Нңәа рхыхьгғы
Усынңәоуп!
Сагьяуануп,
Сагьяубуп,
Зных-усхәычуп!
Анык лыхшара дшизымгәәқра,
Агәәқра сағуп.
Сухзызаауеит,
Суашьяпкуеит,
Сгәы зегғы
Узтыхьтшьаауеит!
Избоит, уи ңсынтңры наза,
Иашан, иазңхәам.
Аха уа уқаз, уқазаз! –
Уаҳагғы сңахзам!
Умарымажахарц ажәлеиңш
Схы-сыңсы сшоит.
Гәытбаара хәаамаҳа,
Ухәаадан усшьоит.
Сшьам дгғыл,
Сыңсадгғыл,
Стәыла ссир, с-Аңсны!
Ухьзала адә иқәу,
Ухьзала сыңсып,
Еиңш ңсра бзиа нас
Азәгғы илахьынңам.
Уа уқаз, уқазаз! –
Уиоуп здазңхәазңам!

АНАТОЛИ АЦЬЫНЦЬАЛ

ИРЫЗДЫРЗОМ АЦЬКЭА АГЪСРА

Ахэыгъшқа еигъш амахэ срылоуп,
Ацькэа ахыгылоу иаагъсаха,
Мацк акэзарггы иаасырфыхоит
Урт ахыцэоу итахэхэа.

Уажэ абъь џеижьра илагылоуп,
Ахьхьахьхьахэа шыамхахьы.
Аха мшаэнеигъш урт еидгылоуп,
Ишьтырхуеит ажэџанггы ссахьы.

Аць оурыжэқэа срыцашьыцуеит,
Урт иахьрықэым набыцра.
Иаагъсазарггы аума рхыцуеит,
Ирыздырзом ацькэа агъсра!

АРџАШ

Иқэпзоит арџаш шэышықэсала
Ашьха дуқэа рыгэтаньы,
Ацакъ шэыгэра иадычэало
Ицоит ишэахха, ицэықэыргъаны.

Апъта къашқэа уи акалтаф
Ииуеит араќа иласза,
Нас еишьтала урт ажэџан ацаф
Изсоит дуней рэахьыгзо.

Ахшцеигъш арџаш шыкьуа
Ицэажэоит абахэқэа рыгэта,
Ижэылоит арџаш гъхьаќа итрысуа,
Шэышықэсала иқэпзоит итќа.

Уи аиаaira изалшом игэоумтарц,
Ааи, иззықэпоз иагъсахеит,
Уи иакызшэа акалам тар,
«Сымџа» хэа ацакъ иааннацеит!

НИКӘЛА КӘЫТНИА

* * *

Акыр иаңсоума, нас, азынра сыда!
Схәычүшәа, скарахеит уи сшазыңшыз.
Амш ааиласын, гәыграқәак сытан,
Ара ахьтагы аафалацәеит ус.
Иаха ажәфан тәцан. Шарқазы,
Абар, ахәалыхәа илеиуеит асы.

Акыр иаңсоума, нас, азынра сыда!
Снылсит уи сышьтақәа анцо.
Ғәха-фымтроуп арака, ақытан,
Снеиуеит, аха иабыкәу сахьцо?
Саатгылоит, срызхәыцуеит уа сара нас
Саңхәака икоу, сышьтахька инхаз.

Икоуп игәасто, исзымбо, ибжъазыз,
Исхаштхъаз – иаины арахь исфәххыз.
Акы сашьтоуп зегь реиха, иабацей?
Сума, аамтоума уи нак изтәахыз?
Абжы аафәеит, саагәыргәоит: иароуп!
Ех, икоугы иароуп – афәроуп!

Абар, анака, избартоуп, еидшылан,
Асы еигәыдцо еишьтами хәычқәак.
Цхәыскгы гәыблаа дук азна ашыла
Датцоуп, уи лышка инеихызгоит шыафак.
Сылаңш дагынытшәоит уака лассы.
Ишлеиц ахәылыхәа илеиуеит асы.

Сан лоуп. Саахәыцуеит. Агәылара иңсахны,
Шылак аалгон – асы дыхнафәеит.
«Ех!» – хәа еилкаашья змамыз ак хәахны,
Скәафза сахьгылаз мацк саагәырофәеит.
Ахәылыхәа исықәнауа асы,
Сгылан цытрак убра сеиқәыңсы.

Сыкоушәа, сыкамшәа, илеиуагы сымшәа,
Арака сатәзамшәа саақәхеит адәы.
Изгада, саахәыцхит, сымшқәа зегь сымжәа,
Иканатцеит, ура, амш иара атәы:
Амахә иқәыңсаз сук еиңш саршәшәеит...
Сызлаз саалцит сахьгылаз, саашәеит.

Асы! Изыңсоузеи азынра сыда!
Ишлиец еипш, аа, еиҫа абас
Асы леиуеит нахъхи... Сара сыда!..
Ах, мыцра алам аамҫа иснарбаз:
Хътоуп, сара сзыхәа уаҫа мца еиқәзам.
Асы леиуеит – сышьҫақәа анзам!

АРҘАШ

Агәы еибәхеибафо, ашәәкәа хчыла,
Ацакәа ду әеалырбган әеашьуеит.
Изцом. Аха ижәылоит уеизгы мчыла,
Иеилашуеит, иеилахынхәуеит, игъежьуеит.

Әа хырхарҫак арҫарцаз иаңылан,
Ағы еихаргәеит, амҘан, иршәәхәит.
Аха арҘаш хәыҫ, әееизыркәкәан ианжәыла,
Изакәыз днарбеит, азбахәгы днархәит.

Уи иаңгылоз Ҙаңхәа икәәцалан
Аҫра ахәаапжәо рәаңыражьны иркуеит.
Аха арҘаш хәтцуам аламала,
Иркыцыңхәаза иаҫа-иаҫа иаапкуеит.

ЗАУР КЭАРЦИЯ

АЗЫХЬ

Амитә ацьабаа баны,
Арахэыц еицш ипаны,
Ичхауа аҫакар, ачыхь,
Адгьыл иалцэраа иааит азыхь.

Алағырз еицш ицқьаны,
Излыс, излиааз цақьаны,
Аха абжыы аргазом,
Ихыш-хыцэогь иубазом.

Амра цхеит хәа иҫабазом,
Амш цэгьоуп хәа ихәашьзом.
Уи зегь рыла ацсы цшьоуп,
Иацлом, иагхом – иаказшьоуп.

* * *

Амѡа сықәуп,
Кыр сыцхықәуп,
Инасыцуп –
Аацынра ааит;

Амра аацәырцит,
Ашәтқәа гәылцит,
Ацстхәа хыцит –
Аацынра ааит.

Хәык сынхыцит,
Цшак насхысит,

Иаахәытхәытит...
Аацынра ааит.

Ацсаатә чырчырит,
Уртгы ирдырит,
Зегь еицгәырғеит –
Аацынра ааит.

Цхәака ак сыхеит,
Сгәы ак тыхеит.
Адгьыл ҫыхеит –
Аацынра ааит!

ВАЛЕРИ ДАУҒИА

СЫБЛЕИҚӘРА

Сғәы тағылом, иағуп аисра,
Ғынчрак аман еиқәтәазом.
Избан акәзар – бара ибаәсра
Даәа пәхәызбак слыниазом!
Саныцәоугғы сыпхыз балоуп,
Псшьахак сымазам сара!
Сыгәтыхақәа бзиабаралоуп
Излеибытазоу дара!
Снеиуеит бышқа, сыблеиқәара,
Са сеихаччо, ба бызбарц!
Быбзиабара... амшын еиқәара
Са сшалахаз набсырхарц!
Сышәтыц гәакья, сымра шаша,
Сгәатца бтагьежьюеит бара!
Бахь инагоу сымәа иаша
Са сазхьатцуам ґацъара!
Сғәы тағылом, иағуп аисра,
Ғынчрак аман еиқәтәазом.
Избан акәзар – бара ибаәсра
Даәа пәхәызбак дызбазом!

* * *

Агыгцәа ргылан имақаруа
Амшын асуан ақәара!
Сахьыцәаз ағбағ, исґахәмаруа,
Пшак насхалеит уа сара...

Убасқан сапхьа лағәымк пжәаз
Сара сгәатцағе имацәыст! –
Даәазә ишқа бхы бырхазшәа
Пхызла избазаап, о, сытрыст!..

АНАТОЛИ ВОЗБА

ҶАТҚАК АШЫЛА

Аибашъра хлымзаах аан ауп. Хан деибан. Ҷыцъа ахэыцкъа хлаазон.

Амлакра – амлакра мыжда, ифыртынха ауаа ианрылагъежьбаауаз акэын. Хца ацша тагъежьбаауа итан. Ахэынапкъа зегъы тытцны рхы ахынахоз иныцаха ицахъан.

Харт, исгэалашэоит, Ҷыгра хэа ажэ бзиа ҳаман. Агэаеахэа, ашэах хчыла, аведра ахаҗэаауама ухэаратэа ианашътуан. Убри Ҷыгра акэын хапсгъы такны изкыз, ахшхартцэы мацарала хара узцомызт, ушьамхкэа кэадахон, аха... Ааигэанза кашьк ыфашэа хааиуан (абыста ала хтамп-шижьтеи акыртцуан, уи ацшрагъы ххаштхъан). Уи ацшгъы хаакэыцт, уажэы, интэазаап хан еикэырчо иаалгоз ашыла. Хбахчакны Ҷадхак гылоуп, икыртцтуа алухақэа ирыцоуп (цъоукы алуха рхэон, цъоукы аҶадха хэа иашьтан, аха хара хзыхэан зегъ дара ракэын, иара Камлазацызт). Имшэыцт макъана уи атцла иҶоу ашэыр, ашэыха, акалаха азтода. ИҶыр-дианы ахамшьақэа ачуан илтатцаны икэымшэышэза иахзылжэуан хан, нас ибаказа ахартцэы илататцаны иахфон – қыафуран. Аха, ачагъа абакоу, шафонтэ аха жэны иуфои. Есааира хшьамхкэа кэадахон.

Хгэыла Камшьышь ицабжа ацъыкэреи изтоуп уажэыгъы, хара хтэы иаразнакла изынтцэеи хэа сан санлазцаа, хара аарфара иацэынханы ихауз ахэычы хҶеит, иара итэы дахымсзатц, хара хтэы, агэылацэа ртэы ифоит – азлагара дахатэами, уимоу, абазар акны ашылагъы ганы итиуеит есышықаса, имоу ишьтахька ицэырыргааит, ус азэы дысшэиир стэхзам, аха ифызцэа ахьцаз аибашъра дахымцаз, парала ихы ахьҶихыз азоуп лхэон хан.

Ҷенак хан ус салхэеит. Хца еигрыкка ду сылталаны атца ааш иавтцапсоу, ахэынапкъа икылыгъаа-нкылыгъааны инрыжьыз, иратэашьаны ирымфаз кылкэшэамылкэшэааны еизызгарц. Слымхақэа цыхза ифагылеит, исылтаз амакэан хэычы аашьткэыцэаа хца сылтапкеит.

ЗгэыҶеанымыз ашшагъычкэеи сарей ишакэымыз хааилахаит. Урт рзгъы аибашъра рыцхара дуны икалама.

Изакэызей, апцзгъы мацымкэа исылтит, аха смакэан хэычы пахэза, еитцакаа исыртэит. Иааганы сан ианынлыста, лыжэ атцша аризшэа, лхылҶы аалаша-лашеит, сыхгъы днагэзит.

Ахьурзы нкнаханы агэара-гэарахэа азы ааршны инзаалыпсалеит, абас ашхымтак акароуп, нас ачуан аакнылхын, иханагалаз ахэымжьымкэа нак инкакыаны, ацъыкэреи пашэза инаганы айшэа иныкэыпсаны, амра ца инцэлыргылеит. Дыршөгъых схы днагэзын, ашыбжьон абыста уны ишҶеастцоит хэа салхэеит. Шыбжьон сеихабгъы дауан, уи Ҷыгра да-цын (ускан агычрақэагъы ыкан, аҶенышыбжьон арахэ рзон). Жэхарак аамта иакэзуаз акарагъы иадымхалеит, цыкаушха ифахьза иаалафэит

сызкәышшоу сьықәреи хәычы. Иаасфьттракны сытрысит Камшьышь иахь, излагаразы. Уи азлагара хзааигәан хара.

Камшьышь ашыла иқәнаушәа илахәыцқәа инадыркны дпашәшәза дықан. Хаи, шыри, дырбзаны сықандаз аасгәахәит, ашыла ала стамп-шижьтеи.

Алудуқәа руақы ахышәт-хышәтхәа ихагыежәауан, ави-виҳәа ашыла цсақьаны, ифызза аиахәа итанацсон.

– Маць, абри иахоу саалгар, нас уаха лагатә сымазам, алу фышьтыхны аиғ уызлагап, акәчарақәа рзоуми уан узаалышьтыз? – даасыхәапшит, смакәан сымхуа Камшьышь.

– Ык! – схәеит сара, аха иара уатқәкыа уамак шысфьтцкьаз здырын, слеикәацсы сцеит. Камшьышь смакәан наганы аиахәа ахы инықәир-гылеит. Абыста ыртыртыруа иуны, ихаббыла икнаҳаны, сан асызбал ға чаңаны, ацьымшыы хышәпақәа цәырхәны, фыц еилатцара ашә... Абарт сыбла ихгылоуп, арахь иара аиғ хзилагап хәа игәы итоуп. Афаха, ажәха анцәа иимтааит!.. Сызфәхәы, сыцәгыамыцәгыа ифааит! Имоу ишьтахькәа иаацәырыргааит!.. Ас акәын Камшьышь зегыы ишизырхәоз, саргыы истцеит.

Тәтынк ааикәаирхәын, чақ-мақхәа аихымцеи ашьантцеи неифакша-неифакшаны ирфьырдууаз амцацыцхькәа итатаза икәз ацәымса ина-лаирсын, алфатә хәхәза афьфанахеит, афыфгыы лахалахауа азлагара иаафнагыежыт. (Ацәымсабылффы цсырмацган са сзы, убас бзиа избон, уажәгыы уи аффы хаа спынтца итасуашәа ансаҳало ыкоуп).

Пақ-пақхәа итәтын днафьихо, иаартыз ашә дындәылтцын, нактәирахь ахәзымпра днафәтәан, атәтын ахара дналагеит. Сара азлагара ахәышәара ацхәа игылоу ақәардә сықәтәоуп, афы сысызшәа. Ашыла ацынхәрас аиғ лаганы иситарц игәы итоуп...

Иара иахь снацшын, нақ зыбнака дыпшуа дтынчхаҳараза дтәоуп, атәтын дахоит, ица абжа ацьықәреи ыкоуп, ирахә-ишәахә...

Ашьшьыхәа сфәгылан, ахәитцә-ахәитцәхәа ашыла зтәцсоз аиахәа сна-хагылеит. Ашыла аффы хааза спынтца итәхәмаруеит. Аиахәәкны ичыгәза еикәацсо ашыла еикәытцхрааны, ахрығ хазы ицоит, агәзара агәы фылхәаны афәада афьхаранакуеит. Абрыскатәи шыла зтәу дарбан, ианацьалбеит! Изхара абыста имфеи. Дырфәгыых азлагара ашә акылаара скылцшны, уажәы имышьхәылтц сацьыцьшәа ихы инатцаргыланы ахәзымпра дафәаиоуп, ахәхәахәа алфә аҳауа иалатцо. Сахь даацшыргыы сибартазам, сара ифызза шылала итәәауа аиахәа саҳагылоуп. Акыр сылшозар абыржәытқәкыа еицш атагылазаашьа бзиа соураны сықазам, аха сақәикыр, афырхәа даа-фнашылар? Макьана дааираны дзыкоузеи, ацьықәреи амтәышә абжа ыкоупеи... Дааизом, акыр сылшозар, уажәы еиғны аамта соураны сықазам, изгәағгып. Сақәикыр, сақәикыр? Мамоу, умшәан, умшәан! Изгәағгыт. Ашырхәа слакәны снапы аиахәа иаахшьыланы, азна ашыла гәза аакатцаны сфь интасыцсеит. Нақ акылаарагыы сынкылцшит, иара дышиац игәы каршәны диан, арахь «архәфы» дышиқәлаз ицәагыы иалашәом.

Аиаша шәасхәар иаха еигьуп, ачык-ачык аасыгхеит сеихәлаханы сыпсырц, напык азна ашыла еилаффы имырбаазазакәа фашьас иоутои. Сәытца ачагьа агьама амбеижьтеи акыр шаатцуаз еипш, ахәхәахәа азы аунажьуа иалагеит, сыбз ала еилсырхит ашыла, маң-маң, изулак, исырбаа-зеит, егьысфеит, сылагырзқәа аанагазаргьы.

Хәи, узәу закәызеи хәа уажә Камшышь даафнапалахыр? Хәгеитә, сышьткьаны скахар каларын, аха уи дмааизеит.

Сыңсы шахьхәхәоз, уаха шыла сзымфазакәа, сәы аарыцкьаны, нак сапырцит.

Ашьтахь Камшышь сьыкәреи исырлагеит, иигны акәымкәа, ишыланы. «Аңыкәреи шәцәынтәахьазаап», – ихәеит Камшышь смакәан аахыртны икылгьгьаа-мылгьгьаакәаз сьыкәреи рыцқәа инапы аныналишь-аалишь. «Ааи, интәахьеит», – схәеит. «Уажә аңыкәреи змоудмацуп, тыңх аарфара иказ зегьы иахпырхагахеит, харгьы абазар аҕны акьыла шәкы-шәкы нахтынто аахәара хәфуйжьтеи маң цуама, «еаны имнеит», – ихәеит. «Ааи, ус ауми», – схәеит.

Ашыла лаганы, икәапза афныка иаазгеит, аха сан илхәаз ажә лзынамыгзеит, илзымгәагыт абыста аура, ақашь цага хәхатәан.

ЦЪАМАЛ АБЫҒБА

АҲАҲАИ, АМАРЦЪАҚӘА!

Зеггы нықәйбаҳәа ицеит,
Ицазеит ҳаихабацәә.
Ейбыхәан аиатымра ҳзырызбазшәә,
Ғәығыртәкгы ҳзынмыжьзакәә,
Ицеит, рышьтақәаггы нытабеит,
Анкәаггы адунеи ианзамызшәә.

О, шәабақоу, шәанаңалбеит?..
Зны-зынла сғызуа сыхәхәалоит,
Рыгәхәагара мцаха инсыжәлауа,
Ирхыргахьоу агәәқрақәә
Рызхәыцратәқьба санахәәеуа.

Ҳаи, абаақәә, иахзыжәузеи?!
Абас ґазнык снағызуеит,
Еитцбык ихәтала ишсаәтамгы,
Шәнеитаргаит хәә сыцәхауеит,
Саргәамтцзаны сырнызбауеит
Ҳахынрыжьыз қсадгылда.

Аха феидас иаеи рнызбара?!
Ибақаху, изтаз рыхымзг иахәәехьеит,
Рыбаққәә атәым дгыл иафахьеит,
Азы зтабаз аңсыз ҳақызаха,
Ҳиаанзаггы ақәареикәатцәә ҳақәдырхеит.
Аха, сишь!..

Нырцәынтә иаауашәә ицәытықоуа,
«Шәеиха, амарцъа, Аңснықа!» хәә,
Абас быжьқәәк саҳауеит,
Ишеишеиуа игылаз амраггы
Мқәахәасқа зыргак снарбауеит.

Аҳаҳаи, амарцъа, ҳақкәынцәә!
Ҳақхәа шәнагыл шәеибаркны, –
Ҳазмырзран иқоу уи амқәа ахақоуп.
Иазхоит иақцәоухаз ҳасасра,
Хьымзгыда аңсқазаара ахьқауа Аңсноуп!

АГӘЫҒРА

Иахьатәи амш цазаргы,
Уацәтәи ааип хәә
Санахәоит
АгәыҒра...

Ацсәзаара сархеит,
Саҕъеит, саршлеит,
Сыцсадгьыл ахь инагоу амәә
Сымбазакәә.
Хшамкәан хазшаз Анцәә!
Сыгәжәажәара уацшны
Мәак сырба.
Сзынамзаргы,
Ма исацәашья –
Ацсныҕа амәә сшықәу
Ацсра.

Сазыразуп, –
Уи акәхааит сынарцәымәә, –
Сгәәкрақәә рынтәара.

ЛИОЛИА ТЭАНЦХА

* * *

Акэа сҕаршәуп сыдгьыл кара,
Акэа сҕаршәуп адоуха.
Ицысуеит дрыгә-дрыгәхәа агара,
Имиц ишьтыбжь аасырха!

Исырба агәыҕра иацу,
Исырба инасыҕу амш.
Адунеи са сзыхәа иҕыцу,
Суҕаоит сықәуцарцаз мөамш.

Хьаак сыцуп, гәалак сыцуп,
Рыҕсы сыцуп сеикәзырхаз.
Иахьа иизгы иахьа дхатцоуп,
Рымшра сыцуп исзынхаз.

Исызгәакьоу сыга, сышьха,
Исызгәакьоу сҕьынцъ Аҕсны!
Са узбароуп, цьым, ушәтышха,
Са узбароуп уласны.

Изымчыда ажәван иамчым,
Изызбода, ишәхәа, сразҕы?
Избагәышьоит агәкәа иҕынчым,
Ан аҕақшәаф сцоит шәхатцкы.

АҢСАДГЬЫЛ – ИХНЫМХӘЫЗ РЫҢСОУП

Арбагьҕытыбжь алыф иахьак
Иқәыҕуеит сыдгьыл ашәак,
Иациз ашамта етәак
Сгәыҕуеит иазымгар хәа хцак.

«Шәнеибац» – ихапхьоит хсаркьал!
Иахдеипшузеи хәҕсадгьыл хәҕхар?
Дашьапкуеит амзаҕа ан, –
Сышьха казказқәагь, абан...

Улыҗха рыҗа анцәа
Иҗагыоу Кавказ аҗацәа!
Сыцәхалоит, исгәытцак снапқәа,
Лабжыштцас илеиуа ақәа.

Гәырфала макъана скәабоуп,
Схъаақәа, суазқәа рацәоуп.
«Шәнеибац» – иҗапхьоит җсаркьал!
Иаҗдеицшуи җаҗсадгьыл җаҗхар? –

Еигәныфоеит анкьеи иахьеи,
Амцапшь ахысуеит җдунеи.
Зцеицәа ршьала икәабоу,
Шьала уҗаххуеит ицқьоу,

Аҗсадгьыл – са соуп, ура уоуп,
Аҗсадгьыл – ихнымхәыз рыҗсоуп!..

ВИАЧЕСЛАВ ЦЫЦАНАА

ЕХ, АПЪСЦАЗААРА!

Апъсцазаара кәпъароуп, – рхәеит,
Иатцахаз дтахоит, – рхәеит,
Иаиааиз деикәхоит, – рхәеит,
Апъсцазаара итынхоит, – рхәеит..
Апъсцазаара еикәхоит, аха
Иара дтахоит, – рхәеит,
Дзыпъхаз апъсцазаара
Агәы хахәхоит, – рхәеит,
Ахахә агәы шуеит, – рхәеит,
Апъжәаха-ццышә
Адунеи иахъзоит, – рхәеит,
Адунеи шанхоит, – рхәеит,
Псцазаарас апъсцазаара
Абас иазыпъцәоуп, – рхәеит
Иатцахазгы – иаиааизгы
Рымчкәа еизакхоит, – рхәеит,
Апъсцазаарагы еикәхоит, – рхәеит.
Ех, апъсцазаара!

АРФАШ КНАХА АБЖЫ

Схәыцра ахы старца
Саатәеит сеикәышьшы.
Игәхәазгоит, аха, ишца,
Арфаш кнаха абжы!

Иснарбон атцас,
Ицон уи хланцы.
Апсцазаара ашәатцас,
Иазынхарц азы.

Сгәы ахәонац абас
Арфаш кнаха абжы,
Егысыхуам, мап, зынзас,
Шәынсыжьзаргы шыжьык.

Мап, сцазом хара,
Ишәыццаауеит сыпсы.
Ишсыцыз еипш ара,
Арфаш кнаха абжы.

САИДА ДЕЛБА

* * *

Инхажьуада? Зегь хцамтаз азэ дынхароуп.
Азэы ирцэароуп атыхэтэантэи ацэашьы,
Азэы имала ицэаара хнахьыцшлароуп,
Азэы ирхэмарроуп атыхэтэантэи аеы.

Инхажьуада? Азэы хашьтахьгы дынхароуп,
Хатгэын гэык иаирклароуп ацэашьы,
Итыхэтэантэихаз ашэатцэагыгь ихэароуп,
Итыхэтэантэихаз хыхьзқәа хэаны.

Инхода алашьцарақәа ирынхало?
Азэазэала хазфитлароуп ханцо,
Азэазэала хатс-цырақәа зыдхало,
Азэазэала – зыда ххарахо.

Адгьыл-хэафьы дгылан дахзыцшлароуп,
Ицсымацароу атыхқәа тагзо,
Азэазэала хыхьызқәа ицалароуп,
Анышэ хьшэашэа ашэт хьшэашэа нахөө.

ГЭЫКАЛА ИСХЭӨ...

Аетцэ, шэанысымбогы ажэван ду хышэақьала,
Ажэван шэанамам шэыда итацэуп.
Сыбла шэанамбогы, ацэқэырца, шэтцэуала,
Шэылагырыз змам уи амшынгьы затцэуп.
Са сыда, са сыда ари адгьыл затцэымзаргы –
Аетцэа шэыдлацса ажэван затцэуп.
Гэтыхак исхамыштыц сажэақәа ирнышэазаргы,
Сылагырыз иалцхьоу ашэа хэатэуп.
Сыбла шэанамбогы хыхэқәак шэеицэажэала,
Арфашқәа шэыцэқэырц ласхьырсны шэцала,
Сышьхақәа гэхэала хатцарак шэахэала,
Икамло лакэқәак рызбахэ шэахэала...
Сыбла ианамбогы амцақәа еикэышэтцала,
Сыбла ианамбо гэыла сбыллап.
Хатцашэак, гэырғашэак гэыкала шэахэала,
Гэыкала икатцэақьоу рымцахэ еикэхап!
Са сыда, са сыда ари адгьыл затцэымзаргы,
Сцеи мыш уа удлацса сыдгьыл тацэуп.
Гэыкала исхэахьоу гэыкафь ицсызаргы –
Уртқәа сызрылаз аз уашэахэ хэатэуп...

ИННА АҘШБА

* * *

Сгәы җазшыыз изтымгазеит,
Сгәырѡа җатѡах сазымгазеит.
Мѡак санхалеит, сызца, сзымца,
Еиҗаскыроуп схала сымца.
Гәашә ахьартым шҗа сызҗалом,
Сыхьз зхымггы акггы сзалам.
Аҗшра сықәшәарггы сыҗшыроуп,
Сымѡа азыртыз сизыҗшыроуп.
Иуал шәатәу сыхьз ахысҗом,
Сызқәиҗымггы, мап, сахысҗом.
Ашәқәа атуама уназыслак,
Уихьзар аума узаҗыслак.
Сышьҗа знысҗаз мѡа гатәызма,
Исызгәаҗоу сара истәызма.
Аҗхьа ибатәыз шыҗахь изызгеи,
Са истәымкәа азәы изиҗәызгеи.
Шаҗа зҗаара рҗак җаҗамзеи,
Исыздырам урҗқәа анысҗо,
Азәы исыҗеиҗәеит ианысҗо.

* * *

Сымза хьшәашәа стыҗҗа зара,
Сыбла ххачча шәахәа-җҗәа.
Амзырхәага – са слазара,
Ашьыжь шамҗаз чҗара-нҗәа.
Сгәы арахәыҗҗәа зхьымца лыху
Сашәа гәыҗрақәа зыҗгоу.
Сымза хьшәашәа маза зҗыху,
Сыҗых лакәқәа згәатҗа иҗгоу.
Сдунеи, сыжәѡан сыҗсы атәарҗа,
Ахыҗ скылган сеиқәзырхо.
Сыдгьыл ламза сиаша хәарҗа,
Сыхь, са сгәыжәла сҗазырхо
Сымҗаа инеиуа жәѡан-җсаатә зымца,
Сыхьтәы тәыѡа сгәы зыхшыу.
Сдунеи-җышәа-лашыҗа аҗәымза
Сыгәҗыха-жәа зымхәа зну.
Ухьтәы җьарха усхагылаз,
Сааигәа җсыҗьашь думырҗәан.
Сгәыҗҗа змазҗаз җхьа сызҗылаз,
Сдыр, сызлаҗам думырхәан.

Anna Ashba

ДАУР ЗАНҒАРИА

АШЬАБСТА

Ажәабжь

Наган ажә ихьон. Аҕацхеи рыжәтреи ирыбжьгаз аандашыш дадтәаланы, ихы икәырҕс, ажәхьара даҕын Наган. Ахәыс аин акыкмацәкәа рахь еихон, аха ипҕхәыс иара диеипшымкәа илыланы дыҕан, илышьтуамызт. Рхәыцқәагы ашҕаҕы ахәмарра иаҕын. Аанда анаоҕс рымхы тагалан, аха апҕхә кнахамызт; апҕхәаҕәкәа, апсымра еилаарцыруа ирықәпхо аҕәынцыкәа ирхарсын. Мачк атзамц хеигалахьан, ашәвазқәагы теиргылахьан абаатәы оны, ихы иҕалаз сеидру, даланагалан, жәохә метр аура, жәаоа атбаара аمانы зшьапы икыз, ацәҕеи абзиеи раан шәоык ауркыртә аҕаҕарагы зпишьыз.

Наган ижә иамымтра амихрашәа иеалахалазаны, гәыжмыжхәа ахьара дахьаҕызгы, иххәыцуаз уи акәын: иабаазгари, арахь аоны ргылатәуп, аҕарамцацәа. Убаскан, ахәылҕаз, тынчра еилаго, агәарабжьараҕы алақәа ахусу ааилдыргеит. Ашьтыбжькәа иаха-иаха иааигәахон. Наган ипҕхәысгы иаргы аахьаҕшит. Ишыпшуаз акәымкәа, ашьабста, ашьабста хаҕа, иахьынтәаанагах сеидру, алақәа ираццаны ишаарцо́з, иласкәантраза Наган иаанда инахыҕан, али-ҕси рыбжьара ажәхьара иаҕыз иаарыдыххылеит. Наган дшәаны дахьаатрысыз, икәардәҕы иаргы шеимаз асаара илеит, сыҕекасыжьуам хәа инапы ахьымәанитцаз, ашьабста ашьапы ааимпыташәан, изакәу изымдырзо ахәхәара далагеит. Ипҕхәысгы дныо-нытәааит, ахәыс аалымпытҕкәан аин иахьнатцаххыз, ауедра хдыршәтын, ахш асаба инылаҕәеит. Ауаҕы даншәалак иҕацкәымкәа еимларгәҕәа имкуеи, Нагангы иҕацкәымкәа еимлеиргәҕәеит, арахь ашьабста ашьапы акәымзи иикыз, ашьабста ҕаҕьҕаҕуан, аеашьзон, аха ишьтуамызт, арахь ахәхәара дшаҕыц даҕын:

– Уа, бара! Уа, бара! Ари закәызеи, бара?!

Рапҕхьаза агәылацәа рахьтә даакылкьеит Аҕахмада Фархь. Уи ишьтаххны иааит еҕырт ааигәацәагы. Наган ашьабста ашьапы ааимпытырхын, ашәарахгы ҕьаргы изымцо, иаргы дәадыргылт.

– Ахаҕаира! Хаит! Хаит! – акаоҕәа ибжьы ҕиркьон Аҕахмада Фархь, иаразнак зегы дрыцхраарц зегынцьара дыоуа, аха зегы дырпырхагахо.

Уиакәхеит: ашьабста, ашьабстацәкьа ҕаҕьҕаҕуа иааркын, ҕаҕарасгы фатәыҕацтарҕасгы ирымаз аонашьтахь иныонаркит. Иоуан иара, ихагахон, дыргьлеи пхали ннамыжьит, атрышә иасуан, аха уа иҕнаеуаз аиҕа хәызмаз иара акәын, шыта уаха ҕьаргы изцоомызт.

Ари ажәабжьны ақыта зегы иаарылаоит. Гәарабжьарала, ахтыстақәа ирхыцуа иааццакит агәылацәа Наган ишҕа.

Иабаанагеи хқытаҕы ашьабста, агаҕа ханхоит, арахь бна нымхазеитеи? Арахь хадгьылкәа амаамын иагахьеитеи? Абырг дааиаанза ипштәын, уи иаамчыдарахаз ари аҕак ҕазәы изхәомызт.

Дук мыртыккэа дааит Абырггы. Дааиуан иара, пату ақәтцаны ишьаға ейхго, ағыоқха илабашья нарсуа, ишьтахь рчаанкыло ыцыагы ицын.

Апацха даназааигэаха даатгылан, илабашья шыакак ейцш инаирсит. Имфалацэа, урылагы макыназ, цшра-сахыалагы иара икынза икамыз, ишьтахьшэа рчааныркылан, нак-аак ивыцшуа рчаадырцсан, х-хәтак рыла ичацоу абака хашхатэара иааицшхеит рыхык.

– Бзиала уаабейт, Абырг, ухаткы! – фааитит аталбашь, избанзар Наган ицхэыс аишэа архиара дафын акынтэ, апшэмара ныкылахьан иара.

Абырг, хынтэ аоныка ианицхья ауп ианаатцысыз хык змаз уи ахашхатэара.

Дук мыртыккэа иара аишэа хиа аханы, аталбашь ифацхья дтэан, ибжа аишэахь, ибжа аехэахь инархэны, уахьгы арахьгы датэшэа. Ицыз ейтым-ха, иааикэырган, хаз-хазы, иахьратэаз иаадыртэейт. Абырг илабашья зны ахэа инылишыуан, зны инаитцаиргылон.

– Усоуп, дад, – ихэейт иара, зегы адрухэа иаатибаркэейт.

– Усоуп, дад, – даацэажэейт иара, амцахь дыцшуа, илабашья ицаргэа. – Аабыкэоуп уаб уифытны афыцнхара напы анауркы, Наган, дад. Ажэейцшыаа ашыабста уанейшыан, унапала иукит, дад, хатцатас. Аха уи иагыцоушьартэ иказам. Ажыгьери, уабду рыцха, даанза умнеиааит, иахьейцш исгэалашэоит: нхытцынтэ сасык данизаалак, Гэацханашь рыцха иныкналхаз ахьурзы еилашаанза дныткыаны шыабстак шыны иааигон. Уаргы уани и баша иухьзсымцазэейт Наган хэа. Абри икалаз насыцуп изызхэо! Уцэгыазамызт, аха иахьарнахыс зынза арыгыарахь ухынхэит, дад! Инагзаны иубааит! – даакэацаанза идырны ацатхь ааидыркын, днахныхэаны фамфак нахижэаан, уахь дмыцшзакэа апшэма иааииркит.

– Ари шаноп, ари насыцуп! Унасыц анарха амазааит, Наган! Ухшыо хкыта иагымзааит, Абырг, ухаткы! – адрухэа иааилалейт зегы.

Наган ицкэын уафы димбазакэа даадэылтын, апацха днахыкэшан, афацара ашьтахьала даафналейт. Ашыабста аатгыланы, ахэычи иарей ааифацшит алашыцарафы. Зныцарала ахэычы иааиртыз ашэ инадыххылейт ашыабста, аха идэылымцазакэа, ашэхымс иахьнылагылаз иаатгылт. Ахэычы инацэа ааирххан, азкэа днахькысит. Ашэарах афымца агразшэа ацэейж акаэара ейтцасуан. Ацкэын ибазомызт иахэшьей иашьейтцби, дандэылтуаз баны ишьталаз, ишьтахь ишгылаз. Ашыабста ашыапкэа па-паза икан, аха цырлыхызшэа игэгэан.

Ауха ахэыцкэа рыхык ацэырдгэы тбаа икэианы иахьыцэаз, ашыабста ашытыбжь ааиахан, дфыхейт ацкэын ейхабы.

– Саб, уа саб! – ибжы ныцакны фетит иара.

– Иууей, уцэ убра! – иатеикит аб.

– Ашыабста азэгы иахьтазом, ус ами?

– Азэы ишцаиахто, ура! – ихэейт Наган, даакэанызанын.

Ихафы имааизацызт ихатагы, ашыабста иалахьынцахо: иаанукулап, аха иафоуцой, уа афацара ианбанзафнауку, иара усгы уи аума уажэы ихэыцтэу, хцаэароуп, сзымыцэазаргы – ма абри аоны зласыргылаша ауми сзызхэыцлара!

Дук мыртыккэа ашыабста ачкэын еихабы уамашэа ишыцылт. Шьта ишноумкыргы ауан иара, ьаргы ицазомызт. «Москвич» афургон змаз дтатэаны Наган игэашэ Ҷахтэы данаадгылаз аламталазгы, ахэычы аштафы ашыабста азыс еипш алахэмарра дафын. Иара дхэыццэан, иаб дызицхрауамызт, иаб ихала ипикоз абетонкэа рырххара ирххон. Ахэычы ауедра хыларха дыкэтэаны ашыабста дацэажэон:

– Сурхэашеит сымхэеи! – Ҷааитит иара илеишэа ырцэгъаны. – Исхэоз схамшти! Аиеи. Саб азэгы диеицэазам, аха ашкол афы ацырк-ица, ацырк-ица хэа ианалагалак... Уи Ахра хэа икоу иркаланы игэышпы санытас, аха дара хэык аишыцэа ыкоуп, реитцбы класск афы дсыцтэоуп, егырт сеихабцэоуп.

Ҷахтэы амашына даатытын арахь даапшуан, инапкэа имгэацэа икэтаны.

– Арахь жьиацэ хэа акыр сымазар умбои, – ахэычы игэы мацха, инап цэыыхкэа даарыхэапшит. – Саб иасхэап хэагы сгэы итазамызт, аха слакытца тшэааны ианиба... Адыршаэны днеиуеит хэа сыказма... Драпхнышло, Ахра дишьталошэа, иахагы исхыччеит...

Ачкэын даатгылан, даазыршит.

– Бзиа ууит, Наган! Абри аума унапала иурыз ашыабста? – накынтэ арахь даапшуан иара, илапш иахэо узеилмырго.

– Аиеи, ыы, – даапхашьеит Наган.

– Ахатарпыстэкьа думоуп, Наган, – Ҷааитит Ҷахтэы, уахынтэ арахь илапш иахэо узеилмырго дахьаапшуаз.

– Аихабы иоуп, ыы, – даапхашьазеит Наган.

– Ас еипш ахатарпыс амиллион дапсоуп! – ихэан, имашына дынтатэаны дцеит Ҷахтэы.

Адыршаэны зыхьзыз, Абырг ишыца иманы дымшахытцит Наган иаштахь. Наган ауаа, пату зкэу ауаа ахьизаишытызгы, Ҷахтэы дышуафыз ауп иахэоз. Итаххар, ашыабста ацара ааңины имимыхэхауаз, абрахь исзаажэга, сеилахаит ихэаргы, Ҷахтэы – Ҷахтэы иоуп. Ажэакала, ашыабста ргеит. Ахэыцкэа, рыба алабжыш хыхэхэыла, акэакь икфатэаны ипшуан Атахмада Фархь зегы дрыцхраарц ашыабста скуеит хэа дахьалагоз, аха есаaira дагханы зегы дахьырпырхагахоз, «ахахаира! хаит! хаит!» хэа ытыта, нас апшэмацэа рахь даахьахэны дааралацэкэуан. Агэы ирхатарц, ишыапоу итыхны, ихы быгыгыга Наган дахьгылаз, ипхэыс днапыркэыцуа дахьидгылаз. Аталбашь хы ритон:

– Шэлеи, уара, ишэкы, уара!

Ашыабста «Москвич» афургон интадыртэан, ирыманы ицеит.

Маграпхьартэарахеит Наган иаштафы адыршаэны. Иаразнак гэыпшык аусуцэа межколхоз акынтэ иаарыштын, абетон дыршынтуан, атзамц еикэыртон. Хэлаанза актэи аихагыла еикэтаны ихыркааит, Нагангы ишны шбаны еихаргылатэуп хэа избеит.

Ахэылпаз инапы ааизэзэан, икьаны ирбо, ацацха даафналеит иара. Ипхэыс ачкэын еихабы дахьихагылаз даахьапшит. Наган ацэырдгэы даахагылан, инапы баазакэа ишытахька икэтаны ичаалаиркэын, икышэ ахэычы илахь инадикылеит.

– Ашоура имоуп, – дхэйтхэйтны ауп ишихээз иара.

Егы иаанхаз зныккыара ауп ишхэатэу, избанзар иара усгы еилкаауп. Хахтэи афныка дааипхэит Хахтыр зкэу, ибатхэызик дыззааирхыз, аче-ицыка ду кайтан, Аталбашь – дталбашын, Абырг – дбыргын, Хахтырзкэу – хатыр икэын. Амац зуаз атыпха хэычы лыхцэи дамцасырц асас инапы анааирхха, лара дытрысын, дылхымзаст, Аталбашь, цстазароуп ари, ихэеит. Атахмада Фархь «ахахаира» хэа дыхэхэоит, Хахтэи ари игэампхазт, илакэа иирбеит, аха Атахмада Фархь уи гэеимтошэа аниба, егыртрахь даахьхэит, «нас, иоумхэар, игэи иалсуеит» аанаго, зегы игэартеит Атахмада Фархь ишилсыз. Аталбашь Ажэеипшыаа рашэа цэыригеит, Хахтэи еитеихэит, амиллион имазаргы Хахтыр зкэу изын дшаеигзоз, иныкэыршэа ирхэеит абри ашыабста, ианагахха, ацкэынцэа ишыркыз еипш, иагаху аказы ишхьамцуа хқытан, Хахтырзкэу изхаларц, амацура дукэа дреиоазаларц. Нас Атахмада Фархь дцэаатэауан, ашыабста шытыхны Хахтырзкэу и-ГАЗ-24 атартэара иафыз дрыцхраарц далагон, аха дырпырхаган, Аталбашь хы ритон, ажэакала, Хахтырзкэу ашыабста иманы дцеит, изхаларц, амацура дукэа дреиоазаларц. Ацшэи ианлазцаа, Ажэеипшыаа игэи ншэырхэит, ашыабста этэу изшэырхынхэыроуп лхэеит, Гэазаа гэтцэыхэуп ацкэын ихыыз хэа нацитцеит. Абырг иоыца иманы Хахтэи икны данааи, Хахтэи игэи иалстэкеит даара, Хахтырзкэу истаз ахамта имысхырц шцасашэхэоз хэа, иныкэыршэа иагыхэеит Абырг иеицэам абыргцэа шыкоу макыана хқытан, ари захаз хцаны еилоу ахашхатэара гэамцит, арцага шэкэкэа ирну абырзен хашхатэара угэаларшэо, хэык х-мазык ахыркэлаз; агэаареи, ашэареи, аганцы ракэын урт ахматык.

Ахэычы иан ақыта хэшэкэа катцаны илыржэуан, Гэазаа дааины агэыркэа илеитон. Ахэычы иртоз зегы ижэуан иемырмацкэиккэа, аха еигьхара имамызт. Аб дцыркэуа апацха дыопагыжэуан.

Ус иаатынчрахеит. Аб ихы еимлагэа икны ауацак дааехэатэеит. Ан ахэычы ишыамханы дтэан, дыцсыдаха. Уахагы акгы рымбазеит. Атуан афы икнахаз алампа ткэи затэ алашара ахэычы ила ихымсларц азын азганкахэала агазет адкнахалан. Алашыцара хыгыжэааза адашыма иныкэхауан, ахэычы дахышытаз азганк лашыцаза икан.

Ахэычы ииулак иблакэа аамихит. Атзамц аганахь дахыцшуаз, алашыцара дналибааит такэажэык, лхы-лэы хлымзаах нкылгыжэааза, икылтэаз лнапсыргэйтца ала ихэо. Арцэаа аатиргеит, алапштэашэарагы нытабеит, иани иаби оатцибаркэкеит, ахэычкэа аапшын, атэыуара иалагеит.

Нас, оацхэа аатынчрахеит. Ани аби карахазаны икамзи, ирызгэамтаза-кэа рэыцагы ацэа иаатанагалт, иара ахэыштаара дахыгехэатэаз, лара ачымазао иханы дахьтэаз. Икалазгы рымбазеит. Ирмахэеит ашэ ашышыхэа, шытыбжыда иаатны, ашыабста шаооналаз, ахэычы даманы ицарц.

Анасып, шамахамзар, икэнагалазом хқытахь, икэнагалазаргы, иахзынкылазом хара, аха егыаурым, насыпдагы хакандаз, цстабара хамамкэан, мамзар еитэхгы ахэычкэа хамоуп, еа знык ихнымхэындаз уи ашыабста!

АЛХАС ЧХАМАЛИА

АГЪСХА

(Агъсха Леон изхэыцра)

Иахьа акэзам ухъз ансаха, Агъсуа хэынтқарра еиҕызкааз – Агъсха.	Абартқэа еилыскааит иансызха, Агъсуаа еидызкылаз – Агъсха.
Мцала икэылар аҕа ир, Урт ирбашамызт хир.	Хъзыс иухырцеит «Ахэынтқар», Тэамѡахэ умазу ес-шар? Хагъсуа хылтшьтрақэа еикэырха, Азэыкны еидызкылаз – Агъсха.
Сузхэыцуеит даараза, Агъсха, Абар иахьанзагъ, иансызха... Ишьтых иукын Агъсны абираҕ, Кавказ ирылыхэхэон иарак.	Абазгаа, агъсилаа, мсымаа ухэа, Еицышьтухит рхыгъша. Ажэытэ еигъшгы убзоуп уара, – Агъсынра зчагъаз, Агъсха!
Хэынтқарра дуззак чагъаны, Иукын арацэҕыа, еикэырханы.	

АДОУХА

Амза атэымтаз айѡхаа рцэажэо,
Арѡаш леиуан иццакны.
Ускан смыцэа са сыгэжэажэо,
Хэыцрак саман сыхтакны.
Ацсабара цэажэон цшьаала,
Зқы бжы еилазѡон уамашэа.
Аха бжы еикэыршэала, ихиаала,
Слымха итаѡуан «абызшэа».
Ғымткэа бгылан баргы убаскан,
Зегъ ахзызаауан хразкы.
Сгэы стахэыцуан, саргы игэастан,
Иара ацстазаара ацкы.
Маза иҕыхоз ацсабара,
Дацны дҕыхон ҕеа уаѡцсык.
Ацстазаарагъ иара ахала,
Ғыц иахалон даҕеа цсык.
Ашэа рхыѡуан ахра дуқэа,
Цшьаала ишьтыцуан ахапа.
Зегъ нхон, инхон «адуқэагъ»,
Рхыхь ихиаалон адоуха.

ДЫРМИТ ГАБАЛИА

АҚӘЫҢСЫЧҰАРА ААМҢА

Ари ақалақь
алахьеиқәра еиҗа бзиа иабауеит.
Амшын бағәаза са сеипҗш
азатәра иацәшәоит.
Ауаа анычогғы арақа рыччапҗшь рцәахуеит,
рқәақәа уаф дықәымларц
рызқәа дыршәшәоит.
Сара арақа смизеит, аха сизшәа схы збоит,
схы сзымдыруа исханарштит
згәы ґыґуа аурт.
Цьоук амцәыжәәа сыртарц
сгәалақәа рҗоит,
сымшира иалахәмаруеит,
сдунеи иалахәым урт.

Ақалақь иамоуп ахьзи
иахаштұа алахьынцдеи,
уи ақәыпҗсычҗара аамҗа иҗагылазар қалап.
Ашамҗазы
деимхәо далсны днеиуан аҗдеи,
уигь изқәаҗыпҗ акәхап дзышьтоу,
ипҗшаалап.
Ихымкәазо ақәа,
ипҗымцәо ацәқәырҗақәа,
уажә сылапҗш иҗдашәо ирыгәҗыхоу уи ауп.
Срыхьзароуп
аанґасра зқәым ашьаґақәа,
ари аамҗа змыхәо,
уаф дызмыхәо са соуп.

Амш иагәылсны аҗшатлакә аауеит,
излыху сыздыруам,
аха иамчу сацәшәоит,
уафҗас зшьапы иқәымгылац збауеит,
урт рҗашәқәа
ақәаадбґыыц еипҗш ипҗжәоит.
Исыцәҗахаргғы қалоит
илбааздаз сыпҗсыпҗ,
аҗызқәа ирыбҗьахазшәа

срыпъха иахьыбжъаѳоу.
Алѳақ иачышәны,
имицацшәа исцәыпъсып,
сыгага рыцъа
ахәыштәара иахьыѳәәтәоу...

Арпъха иаргәамѳуа роуп
зыччапъшь зцәахуа,
ақалақь аѳы ахауа ыќам хәа иашшыз.
Уаѳ иимбац схәаа
аҫаҫын еипъш ихыхуа,
саразәк соуп аанда гәарҫак зшышыз...
Акаҳуажәра аҫаҫыразы
иѳыхазаап амш,
хәыцгы дуггы дәылѳуеит
аиаша рҫәахырц,
хәлаанза хгәеисрақәа еивысуеит
еиѳампъш,
ихахьыз хзымдыруа
ҳаѳныќа ххынхәырц.

КАРОЛИНА БЫҫӘПЪХА

АПЪХЫЗ

Сылацәа шааикәыпъсаз пъхызк наҫтааит,
Сагеит саманы хара.
Дәеиужь пъшзаракаѳ сыннажыт,
Зегь блахкыгазан ара.

Ари атәылаѳы ишәҫышха,
Разынпъсараха иеырбон.
Пъаимбарҫас пъхәыск деихаччо,
Лышќа сналгауан сжәжьо

Ус, уи слышьҫаланы снейуан,
Ла днаскьо, сара слыхьзо.
ҫъа ѳадаран, ҫъа ладаран,
Издыруадаз сзықәлыршәо.

АЛИНА АЖЬИГЪҖА

* * *

Уааҕымтцзакәа исоухәоз ажәәқәә
Схырымхит, схы рымгеит...
Аха рыҕхара неит сгәатцанза,
Ажәәан салан, спыруан.
Ақәа иарҕыхаз аҕсабарагы,
Иазбалон ашәәқәә,
Аҕак шутатәу сазхәыцуамызт,
Сгәы рахатны сзырәуан...

Җаицны җазнысуаз ари ақалақь
Амәәқәә, аблақәә
Уажә схала сшыҕоу рбар, сышныҕәауа,
Даара иҕьаршьошәа збоит.
Ашьшьыхәа снейуеит, сылаҕш кыдхало,
Апҕақәа срыхәәҗшуа.
Уааҕымтцзакәа исоухәоз ажәәқәә
Шьта гәаныла исхәоит...

* * *

Нас, уажәыгь иуҕахзами сбара?
Ихьанҕазаргы еиҕми уааҕшыр!
Сара исылшоит ура утархара,
Аха ухәышәтәра сылшом, усхәыр...

Җара җаибашьра иамтәеит ахгы,
Җабҕьар жьакцеит, җааҕсеит җхатақәә.
Аха җармеигзакәа иҕаҕеит җагәгы,
Шьта еидкыслеит җәа башоуп җнапқәә...

Уаанза улаҕш ансхысуаз сарҕхон,
Нас издыруан иштатәҕьяз сыҕсы...
Мәәк җанеицаныз амра җхаҕхон,
Шьта җа җашьтақәә арзуеит асы.

АЛБИНА АНҚАБПҚА

* * *

Сгәйдкыл, сгәйдкыл, сыңшалас, сгәйдкыл,
Схәыцрақәа зегь уара иудкыл,
Сухәоит, сухәоит наӀ исцәугарц...
Схы-сгәы иӀоу зегьы сызтугарц,
Мап анакәха сеилагоит,
Мап анакәха сгәы җнажәоит.
Сыңсы иӀоу зегьы җнагоит,
Зынза сшьара сықәнарӀоит.
Сгәйдкыл, сгәйдкыл, сыңшалас, сгәйдкыл,
Схәыцрақәа зегьы уара иудкыл.

* * *

АӀьстәзаара ашьта
схыланы сцоит.
АӀьстәзаара амџа
џадараны избоит.
АӀьстәзаара ахаара
шьтыхны изгоит
Иацу ауадаџра
сацәымшәошәа збоит.
АӀьстәзаара ахаара
агьама збоит.
Сеичаҳаны, азыхь
хьшәашәеигӀш сахәоит.

АДГЭЫР ГЭЫНБА

(Ашэарыцаџцаэ рбызшэа зныңшуа жэеинраалоуп)

Ифымшқэа ихо днытцалт аккара,
Агъала хытцуам, ичачам ашара.
Агэач деибагоуп, игэашьымх царуп,
Апъыгэатцаэ дашьтоуп, макъана дласуп.

Афымшқэа ирхэоит. Цкъагы имшазацт,
Аишаз ак игуп ишырхэо змахац.
Пъыгэатцаэу къаџу шэарахк дыртцасит,
Уи арпъыс еиџамсгы инацаэ нацасит.

Знык дзапъит, џынтэ дзапъит, дзапът даџазнык.
Апъыгэатцаэ цаэжэпа шыатцэла иргэыгэт.
Ажэеипъшыаа иуатэеишьеит арпъыс еилкъа,
Иифахъоу ируаку иахзалх аџарпъхъа!

Алаџац кэашазоит, ачхынцъаџ ихшьуп,
Аџэшэаamia еилашуеит жьамклыцлагы итэуп.
Афымшқэа караха алаџац иџхэатэоуп,
Рылыцаэ нтаауеит русқэа нагзоуп.

Уа Жэеипъшь-Жэеипъшьыркъан улпъха-угэыпъха!,
Дгэачуп , дразуп, гэыла дырпъха.
Ажыпъхъаџцаэ ратцацақэа ирџахт ихахэхэа,
Арпъыс изхымтоу дырныхэоит уаха!

СџЫЗЦЭА ШЭЫЕЦЭ

Снапы еитцыхны сыетца лбаазгап,
Сапъхъа инышьтатцан снатэап.
Жэџан пъстэазаарак гэхъаазгап,
Ипъхоу сдунеи хэыч аџ сназап.

Бзиа избо сџызцаэ шэзыхэан,
Сыбжы неитцыхны ашэа схэап.
Ишеишеиуа адунеи атцыхэан,
Шэара шэыетцаэхэ пъхалап.

АБЗАГӘ АКАЛҒЫБА

* * *

Сцәа-сжыы сыпсы иапсадгьылуп,
Ғапъхьа сыблақәа идзырбауа...
Сыпсы сарей хгәыдеибакылоит,
Сычҳара салпшны снапшызар,
Ахароуп сгәеисыбжь ахьгауа...

Гәыбрала сфара сымжъазар,
Иуасҳәоит исгәйдкылоу сыпсы,
Аамтала сыдгьыл аансыжъзар,
Сааныжь, уақәитуп уаргьы...

АЕТЦӘ ЦХЪАЗАҒ

(Асонет)

Лбарцантә, аҳауа ахьгәыку,
Дықәгылан илыпхъазон ишеибакәу,
Аетцә хәынцәрақәа ажәәанаф иарку.
Акы... Ғба... Хпа... деилахәон,
Деиталагон дхымтқәа атх ахышә.
Ажәәан змыжь аетцә хыхәхәон,
Шәкы, Ғышә ирыцылтдон хышә.
Ныхәакеипш аетцә цхъазара лшьон,
Аетцә реипш лгәыграқәа еиллыршәшәон.
Лыбжьы атыгаратцәкьа дыпхашьон,
Атых ашыжь аанарцшыр хәа дшәон.
Ғаибамдыркәа гәыграқәак лаҳтон,
Саргьы ауха аетцә цхъазара стон.
Ларгьы рыгәта далак исыпхъазон.

АИНАР ЧЫҢАНАА

* * *

Схы сырқьиом уажә акала,
Даеакалагы схы сырцьом.
Иашас йсыпхьазоз схала,
Есшьаҕа схаҕа сажьон.

Аамҕа аныкәара санимшәа,
Ус сынҕасхьан настхашәа.
Зхала иааиуа ак сҕахымшәа,
Цдхык сагәылан сеигрыжәжәа.

Баша ишыкәамлогы здыруеит,
Са сыпсҕазараҕ акы.
Сгәала хыцдыр сеалажы сыруеит,
Са исызнымхазар цхақы.

Снапкәа хьшәашәон, азын, ахьҕаз,
Хауа рҕамло срыпхақәа.
Амш еишьылқәа цкыс ирахҕаз, –
Ғәыла иҕыз ацәахәақәа.

Урт зынҕаз абгыц апжәаха,
Амца иақәыстеит схаҕа.
Уаха исымазам ашәаха,
Уаха сеисазом суахҕа.

Анцәа иҕаҕхьа харак сыдуп,
Са сахьйхәало маза.
Сыетдә шкыдымшәара икыдуп,
Зны икалозаргы иҕааза.

Схы сырқьиазом аиашаз,
Аха сиашара сҕизом.
Уара утыңан еаздә дзыниашаз,
Уәуа уашьҕаз – уахьязом.

* * *

Амш ҕыцоуп узеилахаша
Уи уаҕыл угәыргьаҕцәа.
Умгәа арҕәуеит аҕәаша-хаша
Ргәы аныбзиоу утынхаҕәа.

Цдара дук сымҕеит хәа, насгы,
Чын дук сымам хәа умхьын.
Уаҕхьа дгылаз иуеицәазгы -
Иҕдашьыцра умгәаҕын.

Унхала ухазы ламысла,
Жәашхам уамхамхәан ушны.
Есыҕены пышәарак уахысла,
Иац уахьыкәазахь уҕшны.

Азәы изы уаргы уҕыртшыгоуп,
Насгы ишьардоуп умч-улша.
Ззын ураазәк угәырәахеыгоу
Ауаа ршыкьраҕы дыпшаа.

Иумхәан узхыҕо ажәа,
Унымхан хәыцрашәк ухашьшы.
Уанцәажәах - гәык-ҕсыкала
уцәажәа,
Ирыхнарбзаартә ухәа рхәы-ржыы.

Амшкәа роуп узеилахаша,
Урт еипхныҕлоит цас иуа.
Меигзарах иныхны баша,
Даеа ҕенак иазхьуеит ауаа.

ЦЪАМБУЛ ИНЦЪГИА

Ажэабжь кьаеқэа

АЖЬЫРГЭЫЦ АЛАҒЫРЗҚӘА

Ахапшыа иагмызт ажьыргэыц алағырзқәа. Ишхьаз ақы – иаршуан ашыа. Ахэыштаарамца инацэыхарамкәа аҕэышра зыхьтас икаҕэон. Уи иаҕыхэоз – рхы рхаштуамызт. Ускан, аҕэыҕара иарыцыз ажәа, адоухамч рныруан ашыантамҕа аханатә изкәашыыз. Атцх ашыана рзыгәдууа адунеи ду иаҕэырчахоу жәларык ршыамдгылыи дарей алапшы рыхнагон, аха хьаак иатцан...

Имацэысит...

Ахэырбгыыц иақәтэон ажьыргэыц алағырзқәа. Апъсреи Апъстазаарей жәларык рҕы еиҕахарцу?!

Амзаҕа зхагылаз аҕбақәа амшын агэы ргҕаны рҕаархон. Апъышәара ду иаамтан...

Уи аахыс шеишықәса цахьоузеи?! Апъша зташэышәуа ахапшыақәа иахьагы иҕынхадоуп. О, Анцәа, урт рышәипыхьыз, ҳацэыхьча!

АГАРА

Апъхьа-жәа гәылшәон...

Зы-хәтеи дгыыл-хәтеи рееилдыргон...

Ишарккон...

Мчы-бжык – пьсы-зхоу ашон. Уинахыс, апъстазаара кьаасуан...

Агара – лапшыхаак зхыу дгыыл хәтак.

Агара игартцуаз – Артақы и-та-дырцәан...

Рбыз-шәа – апъсабара абжыхаа...

Ргәадура – рыпс-адгыыл.

Аамта кәаруан...

Апъстазаара наскьацыпъхьаза – аеапъсахуан ахдырра... Еицакуан зегы... Апъстазаара шкьаасыц икьаасуан, аха агара игартцуаз еиҕа-еиҕа рхы рхаштуан...

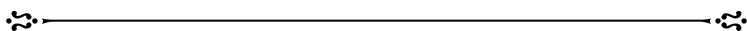
Хәылпъыетцәа ажәван акәа иахьтаршәыз хьаак аҕықәын...

Аамта пъышәырччон...

Асаат ахыцқәа ирынхалаз ахдырра, агара игартцуаз рхаҕера шапъ-сахыц иапъсахуан...

Ашарккамтаз шарпъыетцәак згәылшәар – ахдырра хынхәуан...

70 шығарма

УИЛИАМ ШЕКСПИР

ГЕНРИХ V

Абжыағраһь ғазнык, ағызцәа бзиақәа, еиҥах шәеиха;
 Ма ҳаинглыз ңсқәа реикәыңсала аҥзы ҳарғыцып.
 Аҥынчра аамҥазы ддырңшзоит ауағы
 Эһы зырзымго ахыларкәреи аҥынчреи,
 Аха айбашьрақәа рыдыд хлымхақәа ианырҥаслак
 Казшьала шәеиңшхароуп абжыас;
 Ирххазааит шәдашқәа, еилашааит шәшьа,
 Гәеибакрала ирғашьазааит шәказшьаҥцәкьа;
 Уцәа уҥазырзызо аҥсаз аанахәароуп шәылаңш –
 Бзарбзанҥас иааңшло шәлакҥа
 Иаххазааит шәыңьымшь
 Иңандоу, иҥәагшоуроу амшын зымҥагәәҥеиуа
 Иғәыҥырңсаагоу икылыххаау аҥақьа еиңш.
 Шәхаңың еихашәырғәғәа, аҥақь рҥшәыркьа шәыҥеурақәа,
 Шәыңсың нышәкыл, мчыс ишәылоу зегьы шыҥышәх
 Иахынзашыҥыҥуа. Ҥхьақәа, ңхьақәа, аинглызаа иреиңьу!
 Еибашьрала изрыжәу абацәа ирхылҥыз!
 Забацәа, Александр иеиңш, абра
 Еибашьуаз амра ҥашәаанза,
 Захәақәа рыҥра иҥазмыргылоз уаанза.
 Шәанацәа ахьымзғ рышәмырган; шыҥа ишәыршахәҥроуп
 Шәшырхылҥыз шәабацәа хәа ззышәхәо.
 Азаҥ рзы ғырңшыгас шәықаз,
 Айбашьышыағы дшәырҥа. Шәарғыы, ашьнақәма,
 Хәдғыл абырфын бирақ, ара иахшәырбароуп
 Шәыжәлар рғәымшәара; ағәра хшәырга
 Шәаазара шәшаңсоу; ззы гәыббаракғыы сымам;
 Избанзар дшәылазам усқак игәыгоу,
 Аамҥашәара кәеиңеира змам илакҥағы.
 Шәызбоит шәмаҥуарқәаны шәахьылоу,
 Шәагьазыңшуп аңра. Ашәарах ҥдыркьеит:
 Шәгәы шәашьҥаз, иңәырган ишәхәала шәахьнеиуа:
 «Анцәа диңуп Гарри, Англия даңуп иңқьоу Гьаргы!»

ИУЛИ ЦЕЗАР

Аурымаа, афызцәа, ақалақыуаа, азырора сышәт;
Цезар инаскыагаразы сааит, ирәхәаразы акәзам.
Ацәгъа аныкәтцоу ауаа ирхаанхоит;
Бзиарас иказ ирыцны иамардоит анышә;
Убасгы дыкан Цезар. Хәтыр зқәу Брут
Арҳара дазгаган Цезар хәа насаихәеит:
Ус акәызтгы, уи гха баацсны икалон,
Дагыкәзит Цезар атак аитарц.
Азин сыртар Брути егыртгы еизаз -
Брут, ишдыру еицш, хәтыр зқәу хәцоуп;
Егыртгы еизаз – пату зқәу жәларуп –
Ацсыжрахь сааит сихцәажәарц Цезар.
Дысфызан уи, дысзыкән гәыкала дагыашан:
Аха Брут ихәеит – уи арҳара дазгаган;
Ишдыру еицш, пату зқәу хәцәк иами Брут.
Шакафык Аурымка еизицахъааз атәкәа -
Ахазынарта артәит рәыхпса:
Уи аума Цезар идырбалаз грас?
Илагырз анцәыртц агар – диццәыуон Цезар:
Арәиара иашьтоу дыцбаразароуп еихә:
Еицәихәеит Брут дшазгагаз арҳара;
Брут, ишдыру еицш, хәтыр зқәу иами.
Шәаргы ижәбон – Луперк иныхәаларакәа раан
Аеыкәаха хынтә идызгалеит, аха мап
Ацәикит хынтә: уи аума арҳара?
Дырфегыых Брут ихәеит – уи арҳара дазгаган;
Уи, хымпада, хәтыр зқәу иами ихәта.
Брут иихәо мап ацәыскырц акәзам ари зысхәо,
Аха издыруа схәарцаз сааит сара.
Шәызынтәык бзиа дыжәбон, имзыздамызт шәцәанырра:
Нас, иарбану шәаанызкыло дышәтцәыуарц?
Аиаша! Ахырмыгә гыгшәыг агәы унтазит,
Ирцәызит ауафытәыфса рыхшыф. Мачк шәысзыцшы;
Сгәы нтыцын, Цезар инышәынтра интахаит,
Шьта ихынхәаанза сазыцшыроуп цытк.

Еит. Аслан Зантәриа

ШОҒА ЧКАДУА

АҒАКӘЖӘ ДАНЕИМСАЗ АШЫҚӘСАН

(НКВД аполковник иажәабжь)

Абласаркыя иан дыңсны дыкқан. Иара иахыа даауеит, уатцәы даауеит хәа хәаңшын, аха данаауаз аиаша уақы издыруамызт. Ус, уатцәы даауеит хәа адырра хауит.

Дранда инаркны Маҷаранза амәакәа зегь кын. Машынак анылан шәақалашаз. Шәақәаңхыаза аформа зшәыз ауаа гылан. Ауардынцәкыа анрыжьломызт.

Асаат хәа қалахыан, асабшаз, аңсыжра аены, иаакылкыеит машына еикәатцәак. Уи иашытарххны иааит аеа хәа. Маҷара аңхәа иахыаакәсыз, Цәабалка рхы рханы зегьы ааишытагылт. Агәтантәи дтәтәан иара, зан дыңсыз. Итынчра зыхьчоз рееидыңсалан игылан, иихәара иазыңшын.

Ус амашына даатытцит иара. Ибласаркыақәа цырцыруа. Ихы шытыхны даарылаңшит. Зегь гылан рхы инаркны ршыапақынза еикәлымхаха.

– Аштә сантало, қсы зхоу азә уа дықамзароуп! – ибжьы тынчза даа-цәажәт.

– Зегь қатцахоит! – ихәеит хаихабы, иееидыңсаланы. Нас сара сахь даахыаңшит, уи дтәны сара ишситә мәашыо.

Қыңыа аашытысхын, аттақәа амашына хәақталан, уа хцеит. Аңбар рацәан, аштә иамкуа. Дыздыруазгы, дызымдыруазгы кылсит, лқә даар даабоит хәа.

Хашнеиз – иқаз аартны ирақхәеит. Ауаа, рқышә хтәсызшәа, цәгыа ирцәымыңхеит. Аха – инағзатәын! Реимырпра халагеит. Зшыапы еиғаназ – аоны ашытахы иқаз атақарахы ихашытит. Абыргцәа, анықәара злымшоз – агәыларатәи ақңқәа рқы иақтәахит.

– Ақхақәи, азә шәхы дәылшәмырхәхәан! – ргәыреанақтон зегьы.

– Ааи, аха цәгыарас иқәхтәзеи? – иқазтәауан анхацәа.

– Ус атақуп! Шәласы! Аамтә цоит! – ххәон.

Зегь хшеит, ажәакала.

Аңсы лханы дтәан даара иажәхыаз, злымхагы цахыаз тақәажәык, иңсыз лахәшьцәа дреиуан лара. Уи хара гашыа лымамызт ақнытә, ашытахытәи ауада дықнақит.

– Арахы сабажәго, анаауп аңсы дахыкқыәоу! – лхәон лара.

– Абра бтәаз! – ихәон амаиор.

– Анаауп аңсы дахыкқыәоу... – еиқәх даналагон лара.

– Бхәы аақгоит, бхәы, абра бтәаз, – сқәеит сара, хгәы аңқылтәаза.

Атақәажә, илзааз лзымдыруа, ллымха адақ кны дышхәхәаңшуаз, хара ашә аркны хлалбааит.

Нас хцеит иахыахзыңшыз ахы.

Қ-машынак ааит аңсрахыы, иара дызтәтәази дзыхьчоз хәзтәтәази.

Имашына агәшә иларгыланы даатыт. Дышиашаз акәаскъахь дыфхалт.
Хара зегь агәшә ҳалагылоуп, наӀ аштә аталара згәагыуада!

Жәбака минут дыӀамызт. Ус даацәырцит, чабракгы икымызт. Уаха
цъара дкыдымпшылазакәан дааин, амашына даадгылт.

– Сара саннеиуа азә дыӀамзааит хәа шәасымхәазаз?! – ҫааитит.

– Зегь еимхарпит, Лавренти Па... – дналагеит хәиҳабы.

– Ашьтахьтәи ауадаҫ азә деимсеит. Нас, уи дабаанагеи?!
Зегь хәшьхынцсыланы, хшьа ҳалашәны хгылан. Уаха иацитдарызеи хәа

хшыпшыз, имашына дынталт.

Хишьтагыла Мацара хәаит. Имашына аатгылт егырт ахызыпшыз.

Ус нацәала дааипхьеит хәиҳабы.

– Абни ирылагылоу ахатца қәацә дызустоу еилышәкаа! – ҫааитит, ина-
цәа кылырхәхәаны, амәа нырцә игылаз азәы иқәкны. Уи зқәикыз – еизаз
ауаа дрылагылан, ан лҫа ду дызбарц зтахыз дреиуан.

– Акәмызцәа хылҫа зхоу?

– Убри! Абра сиасны санцоз дыччон!..

Амашына еиқәатцәақәа еишьталаны ицеит ладака.

Дцеит амартхә назыгзас аҫа...

Иччоз ахатца ипхьеит «аилкаартахь»... Иагызныкәеит уаха дзымыч-
чартәы...

Сара сматцура самырхит – атакәажә дахьеимсас азы...

1979 ш.